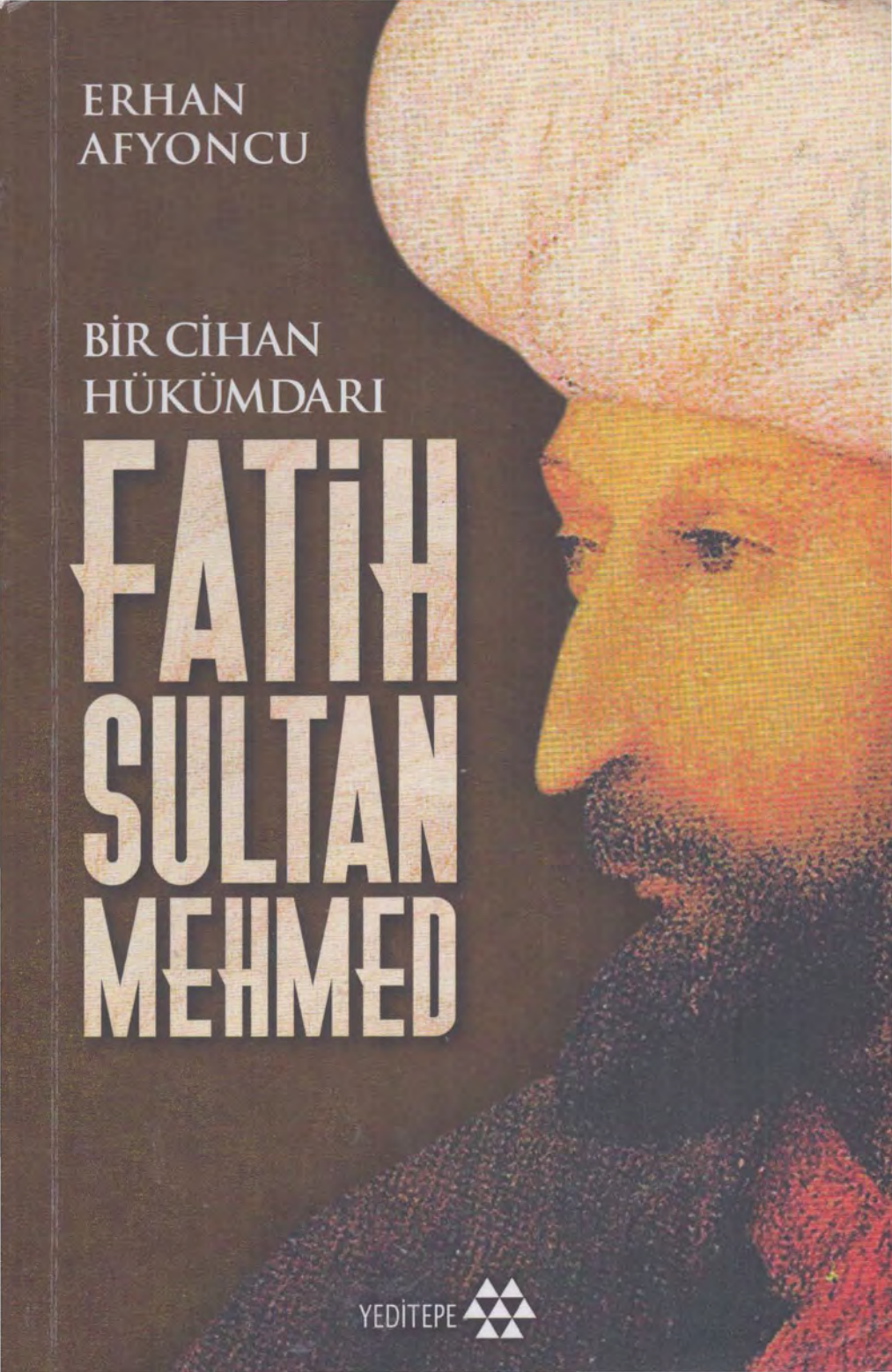
ERHAN AFYONCU

BİR CİHAN HÜKÜMDARI

FATİH SULTAN MEHMED

YEDİTEPE

Bir Cihan Hükümdarı

FATİH SULTAN MEHMED

ERHAN AFYONCU

FATİH SULTAN MEHMED
Prof. Dr. Erhan Afyoncu

©Yeditepe Yayınevi
T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı
Sertifika No: 16427

ISBN: 978-605-2070-39-0
Yeditepe Yayınevi: 339
İnceleme-Araştırma: 298

1. Baskı: Mart 2018

Sayfa Düzeni
Adem Şenel

Kapak Tasarımı
Sercan Arslan

Baskı-Cilt
Şenyıldız Yay. Matbaacılık Ltd.Şti.
Gümüşsuyu Cad. Işık Sanayi Sitesi C Blok No:102 - Topkapı / İstanbul
Tel: 0212 483 47 91-92 (Sertifika No: 11964)

YEDİTEPE YAYINEVİ
Çatalçeşme Sok. No: 52/1 34410 Cağaloğlu-İstanbul
Tel: (0212) 528 47 53 Faks: (0212) 512 33 78
www.yeditepeyayinevi.com / bilgi@yeditepeyayinevi.com

Bir Cihan Hükümdarı

FATİH SULTAN MEHMED

ERHAN AFYONCU

YEDİTEPE

Erhan Afyoncu

1967'de Tokat'ta doğdu. İlk ve orta öğrenimini burada tamamladı. 1984'te başladığı Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi, Tarih Öğretmenliği Anabilim Dalı'ndan 1988'de mezun oldu. 1989'da Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi, Tarih Öğretmenliği Anabilim Dalı'na Araştırma Görevlisi olarak atandı. Yüksek lisansını Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı'nda *Necati Efendi Tarih-i Kırım (Rusya Sefaretnamesi)* isimli tez ile 1990'da tamamladı. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı'nda *Osmanlı Devlet Teşkilatında Defterhâne-i Âmire (XVI-XVIII. Yüzyıllar)* isimli tez ile doktorasını 1997'de bitirdi. 2000 yılında yardımcı doçent oldu. 2001 yılında Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'ne geçti. 2008'de doçent, 2014'te profesör oldu.

Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi'nde Tarih Bölüm başkan yardımcılığı, Yeniçağ Tarihi Anabilim başkanlığı ile fakülte ve yönetim kurullarında üye olarak vazife yaptı. 2012-2015 yılları arasında Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu yönetim kurulu üyeliğinde bulundu. 2016 Şubat'ında Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi dekanı, 4 Ekim 2016'da ise Millî Savunma Üniversitesi Rektörü oldu.

Tanzimat Öncesi Osmanlı Tarihi Araştırma Rehberi, Sahte Mesih (Osmanlı Belgeleri Işığında Dönmeliğin Kurucusu Sabatay Sevi ve Yahudiler), Osmanlı Devlet Teşkilatında Defterhâne-i Âmire (XVI-XVIII. yüzyıllar), Süleyman Şah Türbesi ve Turhan Sultan (Uğur Demir ile birlikte) isimli akademik kitaplarının yanında akademik bilgileri popüler dille kaleme aldığı *Sorularla Osmanlı İmparatorluğu, Truva'nın İntikamı, Yavuz'un Küpesi, Baltacı ve Katerina, Muhteşem Valide Kösem Sultan, Osmanlı'nın Hayaleti, Osmanlı İmparatorluğu'nda Askeri İsyanlar ve Darbeler* (Ahmet Önal ve Uğur Demir ile birlikte), *Son Dünya Düzeni, Fransa'ya Osmanlı Tokadı* (Ahmet Önal ve Uğur Demir ile birlikte), *1453 Panorama Tarih Müzesi* (Coşkun Yılmaz ile birlikte), *Osmanlı'nın Hayaleti, Muhteşem Süleyman ve Herkes İçin Kısa Osmanlı Tarihi (1302-1922)* adlı eserleri vardır. Başta Balyos raporları ile Zinkeisen ve Jorga tarihleri olmak üzere Osmanlı tarihi ile ilgili birçok eserin editörlüğünü yaparak bu eserlerin Türkçe'ye kazandırılmasını sağlamıştır. Osmanlı bürokrasisi, savaş tarihi, aşiretler, Osmanlı tarihçileri ve tarih yazıcılığı üzerine araştırmalar yapmaktadır. Bu konular üzerine birçok makale, tebliğ ve ansiklopedi maddesi kaleme almıştır. Eserleri İngilizce, Almanca, Çince, Sırpça, Makedonca, Arnavutça, Romence, Arapça ve Korece'ye çevrilmiştir. Akademik çalışmalarının yanı sıra popüler tarih yazıları da yazmaktadır.

e-mail: eafyoncu@hotmail.com

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ / 7

ŞEHZADELİK YILLARI / 11
BÜYÜK FETİH / 19
FATİH'İN DÜŞMANLARI / 55
FATİH'İN ŞAHSİYETİ / 165
FATİH DEVRİ DEVLET ADAMLARI / 177
FATİH DEVRİ KRONOLOJİSİ / 187

BİBLİYOGRAFYA / 195

ÖNSÖZ

İmparatorluğu'nun gerçek kurucusu olan Fatih Sultan Mehmed döneminde Osmanlı Devleti bir dünya gücü hâline geldi. İstanbul fethedildi. Boğazlar'da, Osmanlı hakimiyeti kuruldu, Balkanlar'da sınırlar Tuna'ya kadar genişletilmiş ve buralardaki topraklar emniyet altına alındı. Fatih'in en önemli icraatından biri de İstanbul'un yeniden imar ve inşasıdır.

Fatih, fetihleri yanısıra devlet kurumlarının oluşmasında da önemli rol oynadı. Bürokrasiden saray teşkilatına, maliyeden askeri örgütlenmeye kadar birçok düzenleme bu dönemde yapıldı. Fatih'in hükümdarlık dönemi tarihçilikten edebiyata, mimariden medrese eğitimine, bürokrasiden saray idaresine kadar birçok alanda klasikleşmenin başlangıcıdır. Kendisinden sonraki dönemin siyasî, idarî ve hukukî yapısını şekillendiren bir hükümdardır.

Daha önce kaleme aldığımız "Truva'nın İntikamı"'nda Fatih dönemi ve İstanbul'un fethini anahatlarıyla ele almıştık. Daha sonra bu eseri genişleterek elinizdeki kitabı meydana getirdik. Bu eserde Fatih'in yetişmesi, şahsiyeti ve dönemi anahatlarıyla ele alınmıştır. Fatih dönemi akademik bilgiler ışığında popüler bir üslupla anlatılmıştır.

Kitabın hazırlanması sırasında yardımlarını gördüğüm meslektaşlarım Uğur Demir, Ahmet Büyükaksoy, Coşkun Ünsal, Engin Çetin, Hasan Yapıcı, Sahure Ergüzel ve Serkan Osmanlıoğlu'na teşekkür ederim.

İstanbul-Mart 2018

FATİH SULTAN MEHMED

Doğumu	: Edirne-30 Mart 1432.
Ölümü	: Gebze-3 Mayıs 1481.
Tahta 1. çıkışı	: Ağustos 1444.
Tahttan inişi	: Ağustos 1446.
Tahta 2. çıkışı	: 18 Şubat 1451.
Tahttan inişi	: 3 Mayıs 1481.
Babası	: İkinci Murad.
Annesi	: Hüma Hatun.
Eşleri	: Gülbahar Hâtun, Sitti Hatun, Gülşah Hatun, Çiçek Hatun.
Oğulları	: İkinci Bayezid, Şehzâde Mustafa, Cem Sultan.
Kızları	: Gevher Sultan.

ŞEHZADELİK YILLARI

Osmanlı tarihinin en büyük hükümdarı Fatih Sultan Mehmed 30 Mart 1432 Pazar günü, seher vakti Edirne Sarayı'nda dünyaya geldi. İkinci Murad'ın dördüncü oğluydu. Annesi Hüma Hatun'dur.

Şehzâde başlangıçta dikbaşlı ve sert olmasına rağmen zamanla hocalarının yardımıyla çok iyi bir eğitim gördü. Molla Gürani gibi devrinin önemli âlimleri tarafından yetiştirildi.

Şehzâde Mehmed, 1443 yılında Osmanlı geleneklerine göre devlet yönetimini öğrensin diye Manisa'ya vali olarak gönderildi. Kasapzâde Mahmud ve Nişancı İbrahim isimli iki lalası vardı.

Fatih'in Batı kültürüne olan ilgisi daha şehzâde iken Manisa Sarayı'nda başladı. İtalyan hümanist Ciriaco d'Ancona (Anconalı Ciriaco/Cyriacus) ve Saray'daki başka İtalyanlar ona Roma ve Batı tarihleri ile eski Yunan filozoflarının hayatlarıyla ilgili kitapları okutmuşlardı. Anconalı Ciriaco, sultana Eski Yunan felsefesinin tarihini yazan Yunanlı Diyojen (Diogenes) Laërtius'u, Herodot'u, Romalı tarihçi Titus Livius'u (Livy), Romalı tarihçi Quintus Curtius Rufus'u, Büyük İskender'in, papaların, imparatorların, Fransa krallarının ve Lombardlar'ın vekayinâmelerini okumuştu.

II. Murad, 1444 yılında devamlı mücadele ile geçen yılların yıpratması ve oğlu Alaeddin'in ölümünün verdiği üzüntü ile tahttan ayrılarak, yerine hayattaki tek oğlu Şehzâde Mehmed'i geçirdi. Tahttan ayrılmadan önce gerek Karamanlılar'a,

gerekse Haçlılar'a bazı tavizler vererek, barışı sağlamıştı. Ancak tahta geçen II. Mehmed'in henüz 12 yaşında olması büyük bir buhrana sebep oldu.

Fatih'in ilk hükümdarlık döneminde Veziriazam Çandarlı Halil Paşa ile kul asıllı vezirleri arasında şiddetli bir çekişme meydana geldi. Bu sırada Avrupa'daki Osmanlı topraklarına çeşitli taarruzlar başlamış ve Haçlı ordusu Tuna'yı aşmıştı. II. Mehmed'in istememesine rağmen, Çandarlı'nın baskısıyla gönderilen Kasabzâde Mehmed Bey'in ısrarlarıyla, II. Murad, Bursa'dan gelerek ordunun başına geçti. Çandarlı ve II. Murad, genç padişahı ordunun başına geçme arzusundan zorla alıkoyabildiler.

Fatih'in babasına mektup yazarak, "Hükümdarsan gel ordunun başına geç, eğer ben hükümdarsam o zaman emrediyorum gel ordunun başkomutanlığını yap" sözünü söylediği daha sonraki tarihçiler tarafından aktarılır. Ancak bu sözlere dönemin kaynaklarında rastlanmaz. Osmanlı tarihçiliğinin en büyük isimlerinden Halil İnalcık'ın 1444 Buhranı üzerine yaptığı araştırmalar da Fatih'in babasını çağırmak istemediğini ortaya çıkarmıştır.

II. Murad idaresindeki Osmanlı ordusu 10 Kasım 1444'te Varna Meydan Muharebesi'nde Haçlı kuvvetlerini büyük bir mağlubiyete uğrattı. Varna Savaşı, Türk tarihinin en büyük zaferlerinden biri ve tam anlamıyla bir imha muharebesiydi. Düşman ordusunun büyük bir bölümü yok edildi. Varna, İstanbul'un Katolikler'in mi, yoksa Türkler'in mi olacağının belirlendiği bir muharebeydi. Bu zaferle İstanbul'un kapıları Türkler'e açıldı.

Varna'da babasının kazandığı büyük zafer, II. Mehmed'in hükümdarlığını gölgeliyordu. Veziriazam Çandarlı Halil Paşa, padişah II. Mehmed olmasına rağmen Manisa Sarayı'nı devletin merkezi olarak görüyordu. Bu yüzden genç sultanın kazanacağı Varna'dan daha büyük bir zafer hükümdarlığı üzerindeki

gölgeyi kaldırabilirdi. Bu başarı da ancak İstanbul'un fethi olabilirdi.

II. Mehmed, Zağanos Paşa'nın etkisi ile İstanbul'un fethini otoritesini kurabileceği tek hadise olarak görmeye başlamıştı. Ancak Balkanlar'ın tekrar karışması ve Çandarlı Halil Paşa'nın desteği ile çıkan yeniçeri ayaklanması sonucunda tahtı babasına bırakmak zorunda kaldı. II. Murad'ın tekrar tahta çıkmasıyla, II. Mehmed İstanbul'un fethi teşebbüsünü bir süre için erteledi.

İki yıllık bir hükümdarlık döneminin ardından Çandarlı Halil Paşa'nın aleyhine tertiplediği hadiseler sonucu tahtı tekrar babasına bırakmak zorunda kaldı. Bu olay onu çok etkilemişti. Halil İnalcık hocamız, 1444-1446 yılları arasındaki bu buhranlı yılların II. Mehmed'in hayat ve faaliyetlerinin yönünü çizdiğini belirtir.

Şehzâde Mehmed, babasının 1451'deki ölümüne kadar 5 yıl Manisa Sancakbeyliği yaptı. Ancak Manisa'da padişah gibi hareket edip kendi adına para bastırdı ve Ege sahillerindeki düşman topraklarına akınlar düzenletti. 1451'de tahta ikinci defa çıktığında ise henüz 19 yaşındaydı.

Ağabeyinin Ölümü

II. Murad'ın büyük oğlu Amasya Sancakbeyi Alaeddin Ali esrarengiz bir biçimde ölmüştür. Devrin kaynakları bu konuda fazla bir ayrıntı vermezler. Bizanslı tarihçi Halkondil şehzâdenin, Orhan Gazi'nin oğlu Alaeddin Paşa gibi bir av sırasında attan düşerek öldüğünü belirtir. Ancak bazı kitaplarda Alaeddin'in, Dayı Karaca Bey tarafından öldürüldüğüne dair bilgilere rastlanır. Sebebi konusunda bir bilgi yoktur. Amasyalı Hüseyin Hüsameddin, şehzâdeyi tahta çıkmasını istemeyen devşirmelerin iki oğlu ile birlikte öldürttüğünü ileri sürerse de bunu destekleyecek bir delil göstermez.

Büyük oğlunun ölümü II. Murad'ı büyük bir üzüntü içerisine sokmuştur. Nitekim bu hadiseden sonra tahttan çekilmiştir. Şehzâdenin ölümünden birkaç yıl sonra II. Murad'ın hazırlattığı vasiyetnamesinde, öldüğünde Bursa'da gömülü oğlunun kabrinin yanına konulmasının yer alması, evladının acısını unutmadığını gösterir.

İlk Yeniçeri İsyanı (1446)

II. Murad, 1444'de Varna Savaşı'nı kazandıktan sonra Manisa'ya çekildi. Ancak Veziriazam Çandarlı Halil Paşa, II. Murad'ın tekrar tahta çıkmasını istiyordu. II. Mehmed'i destekleyen Şehabeddin, Saruca ve Zağanos paşalarla anlaşamıyordu. Çandarlı'nın barışçı siyasetine karşılık, diğer vezirler II. Mehmed'i fetihlere, özellikle de İstanbul'un fethine teşvik ediyorlardı.

Ancak bu sırada, yeniçeriler Şehabeddin Paşa'nın vaktiyle Macaristan seferi sırasında tedbirsizliği yüzünden arkadaşlarını kırdırdığını bahane ederek ayaklandılar. İsyanda paranın değerinin düşürülmesinin de etkisi vardı.

Yeniçeriler, Şehabeddin Paşa'yı öldürmek için evini bastılar, ancak ele geçiremediler. Paşanın evini yağmaladıktan sonra Edirne'nin doğusunda bir tepeye çekildiler. Yıldırım Bayezid'in oğlu olduğu iddia edilen ve İstanbul'da bulunan şehzadenin yanına gidecekleri tehdidini savurdular. İsyan, yeniçerilerin maaşlarına yarım (buçuk) akçe zam yapılarak yatıştırılabildi. Ayaklanmanın asıl sebebi ise Çandarlı Halil Paşa'nın, İkinci Murad'ı tekrar tahta geçirmek istemesiydi. Nitekim isyan karşısında genç hükümdarın zor duruma düşmesi üzerine, İkinci Murad Manisa'dan Edirne'ye davet edildi ve gelişi genç padişaha bildirilmedi. İkinci Mehmed bir av partisine çıkarılarak oyalandı. İkinci Murad, Edirne'ye geldikten sonra yeniçerilerin onayını alıp, tahta çıktı. Oğlunu da Manisa'ya vali olarak gönderdi.

İki Hükümdar

İki yıllık bir hükümdarlık döneminin ardından Çandarlı Halil Paşa'nın aleyhine tertipleri sonucu tahtı tekrar babasına bırakmak zorunda kaldı. Bu olay onu çok etkilemişti. Gelecekteki hareketlerinin belirlenmesinde önemli yer tutacaktı.

Şehzâde Mehmed, babasının 1451'deki ölümüne kadar 5 yıl Manisa Sancakbeyliği yaptı. Ancak Manisa'da padişah gibi hareket edip kendi adına para bastırdı ve Ege sahillerindeki düşman topraklarına akınlar düzenletti.

İkinci Murad'ın Ölümü

İkinci Murad, 1448'de II. Kosova Savaşı'nı kazanarak Balkanlar'da Osmanlı hakimiyetini pekiştirmişti. Sultan bir gün Edirne'de bugünkü Sarayiçi'nde dolaşmaya çıkmıştı. Dolaştıktan sonra saraya dönerken köprü başında oturan Hacı İsa Dede isimli bir derviş "Hey Sultan Murad Han, günahlarına tövbe eyle. Zira, vaden yakındır" dedi.

Sultan Murad dervişin bu sözlerini duyunca yanında olan Sarıca Paşa'ya dönerek, "Sen şahit ol. Ben günahlarıma tövbe ettim" dedi ve sonra yine İshak Paşa"ya "Şu derviş kimdir, bilir misin?" diye sordu. Paşa, "Sultanım, bu derviş Bursa'da Emir Sultan müridlerindendir" diye cevap verdi.

İkinci Murad sarayına girdikten sonra baş ağrısına tutuldu. Üç gün yattıktan sonra dördüncü gün 2 Şubat 1451'de kulağına "Rabbine dön!" sesi erişti ve Hakk'ın rahmetine kavuştu.

İkinci Murad, "Vefatımda beni Bursa'ya, oğlum Alaeddin'in yanına gömünüz. Mezarımın üstüne muhteşem türbe yaptırmayınız. Vücudumu doğrudan doğruya toprağa gömünüz ki, Cenab-ı Hak'kın rahmeti üstüme yağsın..." diye vasiyet etmişti. Bursa'da kendi yaptırdığı camiindeki türbesine gömüldü.

İkinci Murat'ın Oğlu Fatih'e Öğütleri

İkinci Murad, hayatta iken hayat ve devlet yönetimi ile ilgili tecrübelerini öğüt biçiminde yazdırmıştı. "Nasihatü Sultan Murad" adını taşıyan bu eserde İkinci Murad, oğluna ahlaki ve sosyal öğütler verir:

Ey oğul şunu iyice öğrenmelisin:

* Herhangi bir şeyin, devamlı olarak kaba kuvvet, kılıç, kahramanlık ve ezici güç zoruyla meydana gelmesiyle, akıl, tedbir, sabır, ileri görüşlülük, imtihan ve yorucu tecrübeler sonucu dilediğimiz şekilde meydana gelmesi arasında büyük farklılıklar vardır. Birinci yol her zaman geçerli olmadığı gibi sakıncaları da çoktur.
* Bir adam bir bahçe dolusu meyveyi yemek için o bahçeye girerse henüz olmamış ham meyveleri koparıp ağzına atsa yemek istediği şey meyve değil belki de zehirdir. Fakat olgunlaşmasını bekleyip ondan sonra koparıp yese, yediklerine ancak o zaman meyve denebilir.
* Aklın gücü daima kılıçtan üstündür. Ben nice yiğitlerin akıllarını kullanamadıkları, sırf kılıçlarına güvendikleri için yok olduklarını gördüm. Güçlü kuvvetli olmak iyidir. Ancak kuvvet aklın emrine verilmelidir.
* Hayata doyulmaz. Az veya çok olması onun kıymetini azaltmaz, unutulmasına sebep olmaz, bilakis değerini artırır.
* Bir meyve olgunlaştığı zaman güzelce yenir. Bunun gibi insanlarında gün görmüş olup, birçok tecrübeler geçirmiş olanları her zaman tercihe şayandır.
* Ara sıra yüce ecdadımı hatırladığım olur. Benden sonra senin ve senden sonra gelecekler, yani neslimizin akıbeti nasıl olacak. Soyumuz nasıl sürüp gidecek diye düşünürüm. Özellikle bunu, yani soyumuzun geleceğini

sürekli olarak düşünürüm. Bugüne kadar saygı, hürmet ve bağlılık görerek geldik. Bugünden sonra da aynı şekilde devam etmemizi arzularım. Nasıl doğup geldiysek öylece gidelim isterim.

* Benim ecdadım benim sayemde ölümden kurtulmuşlardır. Ben de, senin doğuşunla ve senden doğacak olanlarla ölümden ve daimi bir yok oluştan bir bakıma kurtulmuş sayılırım. Sen de öyle olacaksın.
* Oğlum benim söylediklerimi iyice düşün ve söylediklerimi sakın unutma.Bir an bile adaleti elinden bırakma.
* Eğer bu nasihatlerimi tutarsan Allah'ın emir ve arzusu ile bu dünyadan ayrıldığın vakit şüphesiz cennete layık bir insan olursun.
* Padişahlar elinde terazi tutmuş bir kişiye benzerler. Sen de padişah olunca teraziyi doğru tutmanı isterim. O zaman Yüce Allah da senin iyiliğini arzular. Her şey Allah'ın malumudur.

BÜYÜK FETİH

II. Mehmed, 18 Şubat 1451'de ikinci defa tahta çıkınca gerek Anadolu'daki beylikler, gerekse Balkan devletleri ve Bizans, harekete geçerek Osmanlı Devleti'nden tavizler koparmaya çalıştılar. İstanbul'un fethini gerçekleştirmek için düşmanların sayısının azaltılması gerekiyordu. II. Mehmed, Sırplar'a bazı tavizler vererek babası zamanındaki barış antlaşmasını yeniledi. Venedik, Macaristan ve Rodos'la da antlaşmalar imzalandı.

İsyan Eden Askeri Cezalandırdı

Karamanoğulları yine Osmanlı topraklarına saldırmışlardı. Fatih Sultan Mehmed ikinci defa tahta geçtikten sonra 1451'de Karaman seferine çıktı. Osmanlı ordusunu karşısında gören Karamanoğlu aman dileyince Fatih, Osmanlı topraklarına geri döndü. Genç sultan Bursa'da iken yeniçeriler sefer bahşişi isteriz diye kazan kaldırdılar. Yolun iki tarafında silahlı saf tutan yeniçeriler, Fatih'e "Padişahımızın ilk seferidir, kullara ihsan gerek" dediler.

Askerin bu davranışından oldukça rahatsız olup incinen Fatih, 10 kese akçeyi askere dağıtıp ortalığı sakinleştirdi. Ardından Yeniçeri Ağası Kurtçu Doğan'ı falakaya yatırtıp, görevinden azletti. Yerine Mustafa Bey'i yeniçeri ağası yaptı. Yeniçeri subayları da Fatih'in öfkesinden nasiplerini aldı. Yayabaşlarını çağırıp, "Bu edepsizlik sizin aklınızın kusurudur" diyerek onlara yüzer sopa vurdurdu ve görevlerinden azletti.

Yeniçerileri kontrol altında tutmak için kendisine bağlı birkaç bin doğancı ve sekbanı aralarına kattı. Fatih'in askerin isyanına verdiği bu tepki ve yeni düzenlemeler yüzünden yeniçeriler onun saltanatı boyunca birçok zorlukla karşılaşmalarına rağmen bir daha seslerini çıkaramadılar.

Rumeli Hisarı'nın İnşası

İkinci Mehmed, Karaman seferinden döner dönmez Anadolu Hisarı'nın karşısına bir kale yapılmasını emretti. Bizans, inşaat durdurulursa Şehzâde Orhan için istediği paradan vazgeçeceğini bildirdi. Ancak İkinci Mehmed, babası İkinci Murad'ın 1444 yılındaki Varna Savaşı'na giderken Boğaz'dan geçişine Bizanslılar'ın engel olduğunu, bu yüzden de babasının Rumeli tarafında bir kale yaptırmaya ahdettiğini söyledi.

İstanbul kuşatması sırasında böyle bir harekâtı kolaylaştıracak ve Boğaz'ı kontrol altında tutacak olan hisarın inşasına Rumeli yakasında Boğaz'ın en dar yerinde 1452 Nisan'ında başlandı. Boğaz'dan gelip geçen gemilerin kontrol altına alınmasını sağlayan hisarın yapımı Ağustos 1452'de tamamlandı. İkinci Mehmed, hisarın tamamlanmasından kısa bir süre sonra 30 bin kişilik bir kuvvetle ansızın şehir surları önüne gelerek üç gün incelemelerde bulundu.

Sultan, keşiften sonra kuşatma taktikleriyle ilgili kitaplar okudu ve kuşatma planları yaptı. Genç padişah kuşatmanın uzun sürmesi hâlinde Avrupa'dan askerî yardım geleceğini hesaba kattığından şehrin kısa sürede ele geçmesini planlamıştı.

Fatih'in Topları

İstanbul surlarının kalınlığı ve yüksekliği Osmanlı ordusu için büyük bir dezavantajdı. II. Mehmed daha önce ataları tarafından dört defa kuşatılan, ancak surları bir türlü aşılamayan şehri fethetmek için farklı metotlar kullanması gerektiğinin farkındaydı.

Genç Sultan tahta geçip, İstanbul'un fethini gündeme aldığında o zamana kadar savaş tarihinde etkili olarak kullanılmayan topların aşılmaz surları geçmek için en etkili araç olabileceğini anlamıştı. Avrupa'da top ilk kez İngiltere ve Fransa arasındaki Yüzyıl Savaşları'nda (1337-1453) kullanılmaya başlandı. Ancak ilk başlardaki hantallıklarından dolayı hiçbir zaman kullanışlı bir savaş aracı olamamıştı.

Osmanlılar 15. yüzyılın ilk yarısında kullanmaya başladıkları topları kısa sürede ordularına adapte etmişlerdi. II. Murad, Edirne'de bir tophane inşa ettirmişti.

II. Mehmed, tahta çıkar çıkmaz Saruca Usta'nın kontrolünde Edirne'de yoğun bir şekilde irili ufaklı birçok top döktürttü. Genç padişah top döküm çalişmalarını bizzat takip edip, topların ebatlarını belirledi.

1452 yazında Bizans'tan istediği ücreti alamadığı için İstanbul'dan ayrılan Macar asılı mahir bir top döküm ustası olan Urban Osmanlı hizmetine girdi. Genç padişah, Urban'a kalın ve çok muhkem olmalarına rağmen surlara nüfuz edebilecek kadar büyük toplar döküp dökemeyeceğini sordu. Usta, "Eğer dilerseniz, bana şu anda gösterilen gülleleri atabilecek kadar büyük toplar dökebilirim. Şehir surlarının nasıl olduğunu biliyorum. Benim topumdan atılan gülleler, Babil surlarını dahi yıkabilirler. Onların nasıl döküleceğini en ince ayrıntısına kadar biliyorum. Fakat menzilinin ne kadar olacağını bilemem ve bu konuda size garanti verememem" diye cevap verdi.

Sultan "Bana bu topu dök. Onun menziliyle bizzat ben ilgileneceğim" diye emretti. Böylece bronz toplamaya, ustalar ise kalıpları dökmeye başladılar. Top dökme işi üç ayda tamamlandı. Sonuç olağanüstüydü. Urban, daha sonra bir büyük top daha dökecekti. Fatih Sultan Mehmed dönemindeki topların pek çoğu oldukça pahalı bir malzeme olan bakır ve kalayın karışımıyla elde edilen bronz toplardı.

II. Mehmed, Ocak ayında Edirne'de büyük topu denemeye karar verdi. Top saraya giden anayolun önüne büyük bir ihtimamla yerleştirildi. Gök gürültüsü gibi çok yüksek bir gürültü çıkaracağı ve bunun ansızın duyulması sonucu insanların sağır olabileceği veya hamile kadınların düşük yapabileceği konusunda halk uyarıldı. Ertesi sabah barut ateşlendi. Gülle büyük bir gürültüyle toptan çıktığında ortalığı toz duman bulutları kapladı. Çıkardığı gürültü 20 kilometre öteden duyuldu. Gülle atış noktasından bir mil öteye giderek düştüğü yerde bir kulaç derinliğinde bir çukur açtı.

Sultan, 1453 Şubat'ı başında büyük topun İstanbul'a taşınmasını emretti. Otuz araba birleştirildi ve topu çekmek için güçlülerinden 70 çift öküz seçildi. İki tarafında arabaların düz durmasını sağlamak ve yerinden kaymasını engellemek amacıyla 200 adam topun yanında yürüdü. Yol üzerindeki herhangi bir engeli aşmak üzere ahşap köprüler inşa etmek için 50 marangoz ve onlarla beraber 200 amele topun önünden gittiler. Topun İstanbul önlerine getirilmesi iki ayı buldu.

Surların önüne kuşatma için hazırlanan Osmanlı topları her birinde dört topun bulunduğu 14 batarya hâlinde yerleştirildi. Büyük toplardan biri imparator sarayının, diğeri ise Topkapı'nın karşısına yerleştirilmişti. Büyük top 600 kiloyu aşan gülleler atıyordu. Son derece sert olan siyah renkli taş gülleler Karadeniz'den getirilmişti.

Osmanlılar Bizanslılar'ın toparlanmasına fırsat vermemek için kuşatma boyunca surları bitmek tükenmek bilmeyen yoğun topçu ateşiyle dövdüler. Topkapı-Edirnekapı arasındaki kulelerin bir kısmı ve surların üst kısımları yıkıldı. Topların çarptığı surlardan kopan parçalar etraftaki müdafileri yaralıyor veya öldürüyordu. Surlar oldukça kalın ve muhkem olmalarına rağmen bu dehşetengiz makinanın hücumu altında zayıf kalmıştı. O kadar çok top ve ok atışı yapılıyordu ki, gökyüzünü görmek mümkün değildi.

Bizans İmparatoru, top atışlarının tahribatını azaltmak için surların üzerinden ağaçlar uzatıp kalın iplere yün ve benzeri maddelerle dolu çuvallar asmış, ancak bu bir işe yaramamıştı. Bu sırada, müdafiler açılan gedikleri kapatıyor, surların yıkılan kısımlarını fıçılar, toprak ve diğer malzemelerle dolduruyorlardı. Türkler ise büyük bir cesaretle çengelleri kullanarak yıkılmış surlar üzerine yerleştirilen fıçıları yere düşürüyorlardı. Bazen de büyük toplarının surlara doğru fırlattığı bir gülle hendeğe düştüğünde onu ağlarla geri çekerek tekrar fırlatıyorlardı.

Bizanslılar da karşılık vermek için toplarını surlar üzerine yerleştirip ateşlemişlerdi, ancak bu atışlar surları sarsmış ve zarar vermişti. En büyük topları ise ilk defa ateşlendiğinde çatlamıştı. Bu yüzden topçuyu sultandan rüşvet almakla suçlamış ve öldürmeye kalkmışlardı.

Osmanlılar, özellikle büyük topu korumak için her atıştan sonra kalın keçe parçalarıyla örterek, cam gibi parçalanmasını engelliyorlardı. Bu tedbire rağmen hava metalin derinliklerine ulaştığında, iki veya azami üç atıştan sonra parçalanma ihtimali doğuyordu. Bunun için atış yapıldığında, top sülfür ve güherçilenin sıcaklığıyla cızırdarken, topçular da çabucak yağla ıslatıyor ve havanın gireceği yerleri bununla kapatıyorlardı. Yağın sıcaklığıyla ılık bir hale geliyor ve soğuğun etkisi ortadan kalkıyordu.

Büyük topun yanında yer alan iki küçük top hedefi belirlemek için kullanılıyordu. Büyük top ateşlenmek istendiğinde topçular önce hedefi belirliyor ve küçük topu ateşliyordu. Bu başarılı olduğunda büyük toptan bir gülle fırlatıyordu. İlk atış isabet ettiğinde ve müdafiler onun patlamasını işittiklerinde sağır oluyorlardı ve seslerini yükselterek feryat ediyorlardı 'Tanrı bize merhamet etsin!"

Büyük top o kadar şiddetli bir gürültü çıkarıyordu ki, çok geniş bölgede etkili sarsıntılara ve büyük bir korkuya sebep

oluyordu. En büyük top günde yedi defa atış yapıyordu. Bunlardan ilki alaca karanlıkta, şafağın sökmekte olduğunun ve atışların yeniden başlayacağının habercisi olarak yapılırdı. Bizanslılar bu dehşetengiz saldırı metotları karşısında paniğe kapılmışlardı. Ayrıca kuşatma sırasında yeni atış teknikleri keşfedilmişti. Başlangıçta hep aynı noktaya ateş edilirken, sonradan üçgen şeklinde hedef belirlenip atış yapılarak surlar rahatça yıkılmıştı.

Kuşatma sırasında meydana gelen önemli bir gelişme de topların havan topu şeklinde kullanılmasıdır. Havan topu, kuşatma sırasında Galata sırtlarından Haliç'te bulunan gemilerin vurulması için kullanıldı.

Top, Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul kuşatmasında etkili bir şekilde kullanmasıyla önemli bir savaş aracı oldu. Böylece Ortaçağ kalelerinin fonksiyonu sona erdi. Bunun sonucunda yıldız tabyalarla desteklenerek topun etkisinin azaltılmaya çalışıldığı yeni bir savunma sistemi; "Trace İtalienne" ortaya çıktı.

Fatih'in döktürdüğü toplardan günümüze altı tanesi ulaşmıştır. Bu toplardan iki tanesi Rumelihisarı'nın önünde, bir tanesi Eyüp Meydanı'nda, iki tanesi Harbiye Askeri Müzesi'nde, bir tanesi de İngiltere'de Tower of London Müzesi'ndedir. Sultan Abdülaziz, 1464'te Ali adlı bir top döküm ustasının yaptığı bu topu 1868'de İngiliz Kraliçesi Victoria'ya hediye etmiştir.

Fetih Hazırlıkları

Topların hazırlanmasının yanısıra kale kuşatmasında etkin bir şekilde kullanılan lağım, yani toprağın altından tünel kazılarak surların altında patlatma yöntemi için de başta 300 Sırp madenci olmak üzere birçok tünel kazıcı da orduda istihdam edildi. Osmanlı ordusunda Müslümanların yanında Alman, Macar ve Çek gibi birçok usta mevcuttu.

İkinci Mehmed, Bizans'ın surları zayıf olan Haliç'e düşman donanmasının girmesini engellemek için Haliç'in ağzına

zincir çektiğini biliyordu. Küçük gemilerden oluşan Osmanlı donanmasının bu zinciri geçememe ihtimaline karşın, Rumelihisarı'nın inşası sırasında, gemileri karadan çekerek Haliç'e indirmek için hazırlık yaptırttı.

Sınırlarda düşman saldırısına karşı bırakılan askerler dışında bütün Osmanlı ordusu kuşatmaya çağrıldı. Anadolu askerleri önceden gelerek karşıya geçtiler. Timarlı sipahiler, azepler, yeniçeriler, diğer kapıkulu askerleri ve ganimet için savaşmaya gelenlerle birlikte Osmanlı ordusu 70-80 bin kişiye ulaşmıştı. Ayrıca orduda askerin moralini yükseltmeye gelen şeyhler, dervişler ve ulema da vardı.

İkinci Mehmed, kuşatma sırasında gerek şehri daha iyi sıkıştırmak, gerekse İstanbul'a yardım gelmesini engellemek için donanmanın oynayacağı büyük rolün farkına varmış ve birçok yeni gemi inşa ettirmişti. Baltaoğlu Süleyman Bey, irili ufaklı gemilerle sayısı 300'e varan Osmanlı donanmasıyla kuşatmaya katılacaktı.

Kuşatmadan önce Rumeli Beylerbeyi Karaca Bey, ordunun İstanbul'a gidiş yolunu geçişe uygun hâle getirip, surların önündeki engelleri de ortadan kaldırarak bölgeyi kuşatmaya hazır hale getirdi. Artık her şey kuşatma için hazırdı.

Şehirde Latin Külahı Görmektense Türk Sarığını Yeğlerim

Bizans, Yıldırım döneminden itibaren ağır bir baskı altına alınmıştı. Bizanslı devlet adamları, Osmanlı baskısından kurtulmak için Avrupa'daki Hristiyanlar'dan gelecek yardımdan başka çareleri olmadığını düşündüler. Fakat bu yardım karşılıksız olmuyordu. Papa, Bizans'a kiliselerin birleşmesi şartını ileri sürdü. Başka çıkar yol bulamayan Bizanslılar, 1439'da Floransa Konsili'nde papanın isteklerini kabul ettiler.

VIII. Ioannes bu antlaşmayı imzalamıştı ama Bizans halkı ve din adamları kiliselerini kaybetmek istemiyordu. Papa'nın

desteği ile oluşturulan Haçlı ordusu 10 Kasım 1444'te Varna Meydan Muharebesi'nde Osmanlılar karşısında büyük bir mağlubiyete uğradı. Bunun üzerine İstanbul'da dinî çekişmeler arttı. Durum o kadar karışıktı ki, 1448'de İmparator VIII. Ioannes öldüğünde, kargaşa çıkar korkusuyla bir imparatorun cenazesi ilk defa dini tören yapılmadan kaldırıldı.

İmparator ölünce yerine kardeşi Konstantin geçti. Ancak Ioannes'in yerine geçen kardeşi Konstantin'in tahta çıkışında da bir ilk gerçekleşti. İmparatorun, kiliselerin birleşmesi taraftarı olan Patrik Gregorios Mammas'ın elinden taç giymesi büyük tepkilere yol açabilir endişesiyle tören düzenlenmedi. Gregorios Mammas, Bizans'ın önde gelenlerinden Lukas Notaras'ın baskısından dolayı Ağustos 1451'de Roma'ya kaçtı. Böylece kilise İstanbul'un fethine kadar başsız kaldı.

Bizans İmparatoru ve Avrupalı Hristiyanlar, Rumelihisarı'nın yapılmasından ve ardından Boğaz'dan geçen gemilerin durdurulmasından İstanbul'un ciddi bir tehdit altında bulunduğunu anlamışlardı. İmparator Konstantin halkın tepkisine rağmen adım adım yaklaşan tehlikeye karşı Avrupa'dan yardım almak için son çare olarak papaya Ortodoks Kilisesi'ni Katolik Kilisesi'yle birleştirmeye hazır olduğunu bildirdi.

Saint Dimitrios Manastırı'nın eski başpapazı ve Saint Sabina kardinali Isidoros, 12 Aralık 1452'de Ayasofya'daki âyini bizzat yönetti. Roma usulünde yapılan âyinde papanın ve kaçan Patrik Gregorios'un adları birlikte zikredildi.

Bazı Bizans ileri gelenleri ve din adamları kiliselerin birleştirilmesi kararını destekliyordu. Fakat halkın ve din adamlarının büyük çoğunluğu buna karşı olmalarına rağmen, Türk tehlikesi yüzünden seslerini çıkaramıyorlardı. Ümitleri, kuşatma tehlikesi geçtikten sonra kararın tekrar gözden geçirilmesiydi.

Pantokrator Manastırı da birçok papaz ve vatandaş tarafından ziyaret ediliyordu. Kiliselerin birleşmesine karşı çıkanlar "ne yapacağız" diye yanına gittikleri Pantokrator Kilisesi'ne

kapanan Ortodoks muhalefetin lideri Papaz Gennadios'dan şu yazılı cevabı aldılar: "Ey zavallı Bizanslılar, neden yoldan çıktınız ve Tanrı'nın güvenini kaybettiniz? Frenkler'in gücüne güvenerek, hem dininizi, hem de tahrip edilmek üzere olan şehrinizi kaybettiniz. Bana merhamet et, ey Tanrım! Senin varlığında, seni şahit olmaya çağırıyorum ki ben bunun gibi bir hatadan münezzehim. Ey zavallı yurttaşlar, ne yaptığınızın farkında olun. Siz kendinizi sadece gelmesi mukadder olan köleliğe mahkûm etmiyorsunuz. Ayrıca babalarınızın size teslim ettiği imanınızı kaybediyorsunuz ve Tanrı'ya karşı saygısızlığa razı oluyorsunuz. Yargılandığınızda, yazık olacak size".

Halk ve din adamlarının çoğu olup biteni protesto ettiler. Meyhanelere dolan Bizanslılar kadehler dolusu şarap içerek birlikçilere lanet okuyup, Meryem'in ikonasına kadeh kaldırdılar. "Biz ne Latinler'in yardımına ne de birliğe muhtacız. Katolik tarzında ibadet bizden uzak olsun" diye bağırdılar.

O dönemin tarihçilerinin ifadesiyle birleşmeden sonra Bizanslılar sanki bir Yahudi havrasıymış gibi Ayasofya'ya girmekten kaçındılar. Eğer bir Yortu gününde gitme durumunda kaldılarsa âyin düzenlendiğinde, kurbanlarını sunar sunmaz kadın erkek, rahip ve rahibe hepsi hemen oradan ayrılıyorlardı. Kiliseyi inançsızların mihrabı olarak görüyorlar ve kurbanın ise Apollon için kesildiğini düşünüyorlardı.

Bu esnada Gennadius birleşme aleyhine vaazlar vermeye ve risaleler yazmaya devam ediyordu. Aquinalı Thomas'ın şahsı ve eserleriyle 14. yüzyılda Katolikler'le birleşmeyi savunmuş olan ilahiyatçı Dimitrius Cydones aleyhine reddiyeler düzerek, onların zındık olduklarını ispata çalışıyordu.

En güç koşullarda bile Ortodoksluk'tan vazgeçmeyen Bizans halkı, Latinler'e borçlu kalmaktansa Osmanlılar tarafından yönetilmeyi tercih ediyorlardı. Nitekim Gennadius'un müttefikleri arasında en başta geleni Grandük Notoras Bizanslılar'ın

duygularını "Şehirde Latin külahı görmektense Türk sarığını yeğlerim" diye en veciz biçimde ifade etmişti.

Bu sözü Notaras'a, Ortodokslar'ın 150 yıldır şahit oldukları ve dönemine göre çok ileri bir anlayış olan Osmanlı tecrübesi söyletmişti. Osmanlı Beyliği kurulduktan sonra fethettiği bölgelerdeki halkın dinine karışmamış, onlara ibadet özgürlüğü vermişti. Osmanlılar, Ortodoks Kilisesi'ni ve manastırlarını himaye ederek, vergilerden muaf tutup, onların dinî vakıflarına dokunmamışlardı. Balkanlar'da Ortodoks bölgeleri ele geçiren Venedik ve Macarlar ise Katolikliği de yanlarında getirerek, Ortodokslar'ı katletmişlerdi. Göç ile Katolikliği benimseme tercihi arasında bırakılan Balkanlar'daki Ortodoks halklar Osmanlı yönetimini Katolik Macar ve Venedikliler'e tercih etmişlerdi. Aynı durum Bizans'ta da gerçekleşti.

Harp Sebebi

Kuşatmaya giden süreçte en ilginç hadise Osmanlılar'la Bizans'ın arasının bir koyun alışverişi yüzünden bozulması ve bu olayın savaş sebebi olmasıdır. İstanbul'un fethinde tetiği ateşleyen hadise budur. İstanbul'un fethi için birçok sebep gösterilir. Ancak bu olaydan fazla bahsedilmez.

II. Mehmed, tahta çıkarken karşılaştığı kargaşa ortamından çıkmanın tek yolunun İstanbul'un fethi olduğunu bildiği için, Karaman seferinden döner dönmez Anadolu Hisarı'nın karşısına bir kale yapılmasını emretti. Bunun üzerine Bizans, inşaat durdurulursa Şehzâde Orhan için istediği paradan vazgeçeceğini bildirdi. Ancak II. Mehmed, babası II. Murad'ın 1444 yılındaki Varna Savaşı'na giderken Boğaz'dan geçişine Bizanslılar'ın engel olduğunu, bu yüzden de babasının Rumeli tarafında bir kale yaptırmaya ahdettiğini söyledi. Bizans İmparatoru Konstantin bu kalenin yapılmasına mani olmak için Türkler'e karşı savaşılmasını önerdiyse de, destekleyen olmadı.

Rumelihisarı'nın inşaatı hızla ilerliyordu. Üç burçlu olarak inşa edilen kalenin burçları Saruca, Çandarlı Halil ve Zağanos Paşalar tarafından, duvarlar ve diğer yerler ise bizzat padişah tarafından yaptırılıyordu. Binlerce insan inşaatta çalıştı. Boğaz'da bulunan eski bina harabeleri hisarın inşasında kullanıldı. Bu gelişmeye rağmen Bizans'la savaş durumuna girilmemişti. Ancak inşaat sırasında Bizanslı köylüler ve çobanlarla Osmanlı askerleri arasında zaman zaman çatışmalar meydana geliyordu. İmparator Konstantin çaresiz bir şekilde engel olamayacağı bu faaliyeti seyrettiği gibi, Osmanlı askerlerine yiyecek de gönderiyordu. Osmanlı askerleri İstanbul'u gezerken, Bizanslılar da Osmanlı ordugâhında dolaşıyorlardı.

İmparator, Osmanlı padişahından Rumların ekili tarlalarını korumaları için asker göndermesini bile istemiş, bunun üzerine bir miktar asker gönderilmişti. Ancak bunların asıl amacı Osmanlı askerlerinin atları Bizanslılar'ın çayırlarına girdiğinde, Rumların Türk atlarını kovmalarına engel olmaktı.

1452 yılının yazına gelindiğinde Boğazkesen, yani Rumelihisarı tamamlandı. Edirne'ye hareket eden padişah, askerlere izin verdi. Aylardır çalışmaktan yorulmuş olan Osmanlı askerleri çevrede dolaşıyorlardı. 1452 yılının Ağustos ayında bir grup Osmanlı askeri Beşiktaş ile Kâğıthane arasındaki Kanlıkavak denilen yerde rastladıkları Bizanslı çobanlardan koyun almak istediler. Ancak çobanlar koyunlarını satmadılar. Karşılıklı laf atılmasıyla başlayan sürtüşme, kılıç ve bıçakların çekilmesi ile büyük bir çatışmaya dönüştü. İki taraftan da yaralananlar oldu. Birkaç koyun da telef oldu. Olay yerine gelen diğer Osmanlı askerleri kavgayı durdurdular. Ancak çatışma haberi İstanbul'a kadar ulaşmıştı. Süvari ve piyade olarak olay yerine gelen Bizanslılar, Türkler'e saldırdılar. Bir kısmını şehid edip, bir kısmını da esir aldılar.

Bu çatışma üzerine Bizans İmparatoru Konstantin şehrin kapılarını kapattırdı. İstanbul'da durumdan habersiz gezmekte

olan Türkler'i de hapse attırdı. Bir müddet sonra esirleri serbest bıraktıysa da iş işten geçmişti. Bu çatışma Bizans'ın sonunu hazırlayan hadise oldu. Osmanlı tarihçileri bu olayla ilgili olarak Bizanslılar'ın çobanlara yardım etmek isterlerken Osmanlı padişahına ihanet ettiklerini yazarlar.

Hapisteki Türkler'i serbest bırakan imparator, Fatih'e de bir elçi göndererek özür diledi. Ancak elçiye yüz vermeyen Fatih, bu hadisenin aradaki dostluğu bozduğunu ve Bizanslılar'ın ya İstanbul'u teslim etmelerini, ya da savaşa hazır olmalarını söyledi. Böylece Osmanlılar Bizans'a resmen harp ilân ettiler. Çobanların esirgedikleri birkaç koyun Bizans'ın sonunun başlangıcıydı.

İbn Kemal'in "Tevârih-i Âl-i Osman" isimli eserinin yedinci cildi ile Tursun Bey'in "Târîh-i Ebu'l-Feth" adlı kitabında bu şekilde anlatılan hadise, Bizanslı Dukas'ın tarihinde de biraz değişik biçimde şöyle yer alır:

"Rumelihisarı inşa edilirken Osmanlı ordusuna katılmak üzere II. Mehmed'in eniştesi olan İsfendiyaroğlu da İstanbul önlerine geldi. Silivri civarlarında askerlerinin atları ekili tarlalara girince köylülerle aralarında münakaşa başladı. Atlara müdahale eden Bizanslı, bir seyis tarafından dövüldü. Bunun üzerine köylünün akrabaları Türkler'e saldırdılar. İki taraf arasındaki çatışmada birçok insan öldü. Daha sonra padişahın huzuruna çıkılıp durum anlatılınca, II. Mehmed köylülerin cezalandırılmasını emretti. Bizanslılar bu hadise üzerine şehrin kapılarını kapatıp, İstanbul'daki Türkler'i hapse attılar. Sonradan özür dileyerek, esirleri serbest bıraktılarsa da iş işten geçmişti. Fatih, Bizans'a savaş ilân etti".

Edirne'den İstanbul'a

Osmanlı ordusu 23 Mart'ta Sultan İkinci Mehmed'in kumandasında Edirne'den İstanbul'u kuşatmak için hareket etti. 2 Nisan'da Osmanlı kuvvetleri surlar önüne geldiler. Bizanslılar

ile Osmanlı öncü birlikleri arasında ufak çaplı çatışmalar meydana geldi. Bizanslılar, gelenlerin öncü olduğunu arkadan büyük bir ordunun geldiğini anlayınca geri çekilerek şehrin kapılarını kapatıp, hendekler üzerindeki köprüleri yıktılar.

İkinci Mehmed, 5 Nisan'da Bayrampaşa Vadisi'nin sol tarafında Maltepe'de otağını kurup, ordusunu kuşatma vaziyetine soktu. Surları teftiş ettirip, birliklerini önceden hazırladığı plana göre yerleştirdi.

Osmanlı Ordusu

II. Mehmed İstanbul önlerine geldikten sonra önceden hazırladığı plan doğrultusunda 70-80 bin kişilik ordusunu konuşlandırdı.

Fatih, veziriazamı Çandarlı Halil Paşa'yla birlikte, Edirnekapı-Topkapı hattının karşısında yer aldı. Maltepe'ye otağını kurdu. Sultanın yanında yeniçeriler ve kapıkulu sipahileri vardı.

En büyük top Topkapı'nın karşısına olmak üzere, toplar ağırlıklı olarak İmparatorluk Sarayı, Yedikule ve Silivrikapı karşısına 14 batarya hâlinde yerleştirildi.

Zağanos Paşa komutasındaki birlikler Beyoğlu ile Kasımpaşa sırtlarına yerleşerek, Ceneviz kolonisi olan Galata'yı kontrol altına aldı. Buradaki birlikler Kâğıthane kıyılarını ve kara surlarının başladığı güney sahillerini de baskı altında tutacaklardı.

Rumeli Beylerbeyi Dayı Karaca Paşa Rumeli askerleriyle sol tarafta, Haliç'ten Edirnekapı'ya kadar olan kara surlarını kuşattı.

Anadolu Beylerbeyi İshak Paşa ile Mahmud Paşa Anadolu askerleriyle, Mevlevikapı'dan Marmara sahiline kadar uzanan kısımda konuşlandı.

Baltaoğlu Süleyman Bey komutasındaki Osmanlı donanması, dışarıdan yardım gelmesini engellemek ve Haliç'e girmekle görevlendirildi.

Bizans Ordusu

10 bin civarında askere ve savaş sırasında müdafaaya yardımcı olabilecek 30-35 bin kişilik şehir halkına sahip Bizans, Osmanlı ordusu gelmeden önce hazırlıklarını tamamlamıştı.

Doğu Roma İmparatoru Konstantin, Aleksios Disipates, Metohites, Filantrohos Paleologos gibi Bizanslılar ve İspanyol Don Francisco de Toledo ile birlikte karargâhını Topkapı ile Edirnekapı arasında mevzilenen Fatih'in otağ-ı hümâyununun karşısına kurmuştu. Şehrin savunmasında en önemli isimlerden Cenevizli Giovanni Giustiniani Longo ilk başta surların sağ tarafındayken, Osmanlılar'ın asıl saldırı silahlarını Topkapı-Edirnekapı arasına yerleştirdiğini görünce bu bölgede mevzilendi.

Harp Meclisi'nde kimin nereyi savunacağı belirlenmişti. Şehrin müdafaasında en önemli rolü Venedik ve Cenevizliler oynuyordu. Kara surlarındaki dört önemli kapı, Venedikli dört komutana; Catarino Contarini, Fabruzzi Corner, Nicolo Mocenigo ve Dolfino'ya verilmişti.

Yedikule'yi müdafaa eden Catarino Contarini'nin yanında Bizanslı Ioannes Kantakuzen ve Andronikos Kantakuzen vardı. Yedikule'den Silivrikapı'ya kadar olan bölgede Cenevizli Maurizio Cattaneo, Mevlevihanekapı'da Cenevizli Paolo, Antonio ve Troilo Bocchiardi kardeşler bulunuyordu. Silivrikapı'da ise Venedikli Nicolo Mocenigo, Battista Gritti-Nikolas Gudello ve kayınpederi Dimitrios Paleologos konuşlanmıştı.

Odunkapı'da ve "Anemas Kulesi"nde Paleolog Manuel'in yanında Cenevizli Girolamo ve Lionardo di Langasco, Tekfur Sarayı'nı Venedik Elçisi Giralomo Minotto ile Vicenzalı Giovanni Giorgi; Tekfur Sarayı Kapısı'nı 29 Nisan'da Haliç'teki donanmada görevlendirilene kadar önce Venedikli Dolfin, onun ardından Venedikli Giovanni Loredan; Eğrikapı'yı Alman Johann Grant, Bizanslı Manuel Goudelli, Bizanslı Teodoros Karistenos,

Cenevizli Leonardo de Langasco ve Gerolamo Italiono; Eğrikapı'dan Haliç'teki Tahtakapı'ya kadar olan bölgeyi de Venedikli Teodor Caristino ile Sakızlı Piskopos Leonardo ve Langosco kardeşler koruyordu. Edirnekapı'da Venedikli Fabruzzi Corner ve Bizanslı Leontaris Brienno konuşlanmıştı.

Tahtakapı'yı Manuel Paleologos korurken, Topkapı'nın sol tarafındaki sur ve kapılarda ve Theophilos Palaeologos (Ayakapı'daki kulede) mevzilenmişti. Marmara sahillerinden Yedikule'ye kadar olan bölgede Venedikli Filippo Contarini ve Cenevizli Manuel (Yedikule) vardı. Deniz tarafında Dimitri Kantakuzenos yer alırken Samatya (Hipsomatia)'ya kadar "dış limandaki" surlar Giacomo Contarini'nin komutası altında idi.

İmparatorluk saraylarından biri olan Bukoleon Limanı'ndan Kumkapı'ya kadar Aragon Krallığı'ndan Yüzbaşı Pier Zulian kumandasındaki Katalanlar yerleşmişti.

Şehzâde Orhan ve yanındaki Türk birliği Eleutheros Limanı'nı, Bahçekapı civarında Giritli denizciler, Venedikli Gabriel Trevisano, Giorgi di Hicolo ile birlikte Sarayburnu'ndaki Kinegion Kalesi'nden Fener Kapısı'na kadar, Fener Kapısı'nı Bizanslı Alessio Disipato, Fener Kapısı'ndan İmparatorluk Kapısı'na kadar olan bölgeyi Venedikli Ludovico ve Antonio Bembo, İmparatorluk Kapısı'nı Grandük Lukas Notaras, İmparatorluk Kapısı'ndan aşağıdaki bölgeleri de Giovanni Vlaco, Metokhites Paleologos (Teodoros Pa), Flantropeno koruyordu. Papanın temsilcisi Kardinal İsidor Sarayburnu'nda yer alırken, Haliç suru ve kapıları Gabriel Trevisano ile Grandük Lukas Notaras kuvvetlerince koruma altına alınmıştı. Haliç'teki bütün deniz güçleri ise Venedikli Kaptan Aloise Diedo kumandasındaydı.

Latin patriği ise Midilli metropoliti ve adamları ile birlikte Kinegesion (Ayvansaray) ve Aya Dimitri Kilisesi'ne kadar burçların üzerine dizilmiş hâlde görülüyordu.

Dimitri Paleologos ve Nikola Goudelli ise 1000 kişilik seyyar kuvvetlere kumanda ediyordu.

Kuşatmanın Başlaması

Osmanlı hükümdarı 6 Nisan'da İslâmî geleneklere uygun şekilde imparatordan şehrin teslimini istedi, ancak bu kabul edilmedi. 6 Nisan gecesinden itibaren surlar top ateşi ile dövülmeye başlandı. Surlarda yıkılan yerler, müdafiler tarafından hemen dolduruluyordu. Kuşatma başlamıştı. 9 Nisan'da Baltaoğlu Süleyman Bey idaresindeki Osmanlı donanması Haliç'e gerilen zinciri geçmeye teşebbüs etti, ancak başarısız oldu.

İkinci Mehmed kuşatma sırasında komutanlarıyla surları gezip. kara ve deniz birliklerini denetliyordu. 11 Nisan'da toplar, Silivrikapı-Topkapı arasındaki zayıf sayılan surların önünde dört ayrı mevkiye yerleştirildi.

Osmanlılar Bizanslılar'ın toparlanmasına fırsat vermemek için kuşatma boyunca surları bitmek tükenmek bilmeyen yoğun topçu ateşiyle dövdüler. Müdafiler açılan gedikleri kapatıyor, surların yıkılan kısımlarını fıçılar, toprak ve diğer malzemelerle dolduruyorlardı.

18 Nisan'da günlerdir devam eden top atışları sonucunda tahrip edilen Bayrampaşa Deresi yönünde dış surlara yönelik ilk hücum gerçekleştirildi, ancak bu başarısız oldu.

İstanbul'dan Kuşatmaya Bakış

Kuşatma başladıktan sonra İstanbul halkı ve ordusu şehri savunmak için büyük bir fedakârlıkla çalıştı. Surlarda açılan gedikleri hemen doldurdular, tünelleri bir bir çökerttiler. Büyük çaplı hücumları bile geri püskürtmeyi başardılar. Hatta bir defa da olsa Osmanlı ordusuna saldırmayı denediler. Mayıs ayı geldiğinde İstanbul'da kıtlık baş göstermeye başladı. Yiyecekler karaborsaya düştü, fiyatlar aşırı arttı. Askerler ailelerine yiyecek bulmak için yerlerini terk edince Bizans idarecileri asker ailelerine ekmek dağıttı. Maaşlarını alamayan askerlerin bir kısmı görevlerini bırakarak başka işler yapmaya başladılar. İmparator askerlere maaş ödemek istiyordu, ancak

hazinede para yoktu. Vergiler artırılmak istendi, ancak şehrin zenginleri paralarını sakladılar. Bunun üzerine kiliselerdeki para ve kıymetli eşyalara el konuldu ve böylece maaşlar ödendi.

Bizans kaynakları İstanbul kuşatması sırasında birçok olağanüstü olay anlatırlar: Meryem Ana'nın mucizeler yarattığına inanılan resmi, bir âyin sırasında yere düşmüş ve zorlukla kaldırılabilmişti. Bir başka sefer, ilahiler söyleyerek caddelerden geçen halk, korkunç bir fırtınaya yakalanmış ve dağılmak zorunda kalmışlardı. Bir gün şafak söktükten sonra, günün ilk saatlerinde şehrin üzerine yoğun bir sis bulutu çökerek, bahar mevsiminde açık gökyüzünü kaplamıştı. Şehrin yakınında beliren büyük bir ejderhanın hayvanları yediği de rivayet ediliyordu. Midyelerin içinden kan akmış ve ay, açıklanamayan tuhaf biçimler almıştı. Bu garip olay ve rivayetler savunmacıları psikolojik olarak yıprattıysa da, halk yine de şehirlerinin hâlâ Tanrı'nın ve Meryem Ana'nın sürekli koruması altında bulunduğuna, İstanbul'un kurtulacağına inanıyordu. Her an düşme ihtimali bulunan şehirde Hristiyanlar'ın hafızalarında canlanan "Gökyüzünden bir şövalye inecek ve Konstantin Sütunu'na gelip, kendisine bir melek tarafından getirilen topuzla düşmanları İran Dağları'na kadar kovalayıp yok edecek" şeklinde eski bir rivayet vardır.

Kuşatma uzadıkça İstanbul'un gücü tükendi. Yerli ve dışarıdan gelen kumandanlar arasında çekişme ve çatışma arttı. Savunmacılar yorgun düştü. Ancak imparator, son ana kadar mücadele etti. Halkını ve şehrini savunmak için erdemli bir tercihte bulunarak olağanüstü gayret gösterdi. Son hücumda İstanbul sokaklarını elinde kılıcıyla savunurken öldü.

Kuşatma Günlüğü

23 Mart Cuma- Osmanlı ordusu Sultan II. Mehmed'in kumandasında Edirne'den İstanbul'u kuşatmak için hareket etti.

2 Nisan- Osmanlı kuvvetleri surlar önüne geldiler. Bizanslılar ile Osmanlı öncü birlikleri arasında ufak çaplı çatışmalar meydana geldi. Bizanslılar, gelenlerin öncü olduğunu arkadan büyük bir ordunun geldiğini anlayınca geri çekilerek şehrin kapılarını kapatıp, hendekler üzerindeki köprüleri yıktılar.

5 Nisan- II. Mehmed, Bayrampaşa Vadisi'nin sol tarafında Maltepe'de otağını kurup, ordusunu kuşatma vaziyetine soktu. Surları teftiş ettirip, birliklerini önceden hazırladığı plana göre yerleştirdi.

6 Nisan- II. Mehmed İslâmî geleneklere uygun şekilde imparatordan şehrin teslimini istedi, ancak bu kabul edilmedi. 6 Nisan gecesinden itibaren surlar top ateşi ile dövülmeye başlandı. Surlarda yıkılan yerler, müdafiler tarafından hemen dolduruluyordu. Kuşatma başlamıştı.

9 Nisan- Baltaoğlu Süleyman Bey idaresindeki Osmanlı donanması Haliç'e gerilen zinciri geçmeye teşebbüs etti, ancak başarısız oldu.

10 Nisan- II. Mehmed komutanlarıyla surları gezdi. Kara ve deniz birliklerini denetledi.

11 Nisan- Toplar, Silivrikapı-Topkapı arasındaki zayıf sayılan surların önünde dört ayrı mevkiye yerleştirildi.

12 Nisan- 145 parçalık Türk donanması Beşiktaş-Kabataş önlerinde toplandı.

13 Nisan- Büyükada fethedildi.

13-17 Nisan- Surlar top ateşiyle dövülmeye devam edildi.

18 Nisan- Günlerdir devam eden top atışları sonucunda tahrip edilen Bayrampaşa Deresi yönünde dış surlara yönelik ilk hücum gerçekleştirildi, ancak bu başarısız oldu.

20 Nisan- İstanbul'a yiyecek ve yardım getiren üç Ceneviz gemisi ve bir Bizans nakliye gemisi şehrin önlerinde göründü. Osmanlı donanması dört gemiyi Yenikapı önlerinde karşıladı. Şiddetli lodosta manevra yapamayan kürekli Osmanlı

gemilerini kolayca yaran yüksek bordolu Ceneviz gemileri Haliç'e girdi. Bu başarısızlık Osmanlı ordusunda büyük bir moral bozukluğuna sebep oldu. Kuşatmanın kaldırılmasıyla ilgili fikirler daha yüksek sesle dile getirilmeye başlandı.

Akşemseddin, manevî kişiliğiyle fetih fikrinin oluşumunda ve hayata geçirilmesinde etkili olan şahsiyetlerin başında gelir. Onun Fatih'e yol göstericiliğini ve fetihteki rolünü yansıtan olaylardan biri de 20/21 Nisan 1453'te II. Mehmed'e yazdığı mektuptur.

Dört büyük yardım gemisi 20 Nisan 1453'te Osmanlı donanmasının ortaya koyduğu üstün gayrete rağmen durdurulamayarak İstanbul'a girmeyi başarmıştı. Bu durum Bizanslılar arasında büyük bir sevinç, Osmanlı ordusunda ise büyük bir hüsran duygusu doğurdu. Muhalifler seslerini yükselterek kuşatmanın derhal kaldırılması gerektiğini savunmaya ve bu fikir etrafında birleşenlerin sayısı da hızla artmaya başladı. Orduda muhasarayı başarısızlığa uğratabilecek büyük bir moral bozukluğu hâkim oldu. Dönemin kaynaklarının ifadesiyle asker "fırka fırka" (parça parça) olup, "bu olay ehl-i İslâm arasına fütur ve perişânı saldı".

Ordunun ruh hâlini ve olumsuzlukları vaktinde teşhis eden Akşemseddin, Sultan II. Mehmed'e sert ifadelerle dolu bir mektup yazdı. Fetih taraftarlarının muzaffer olacağını müjdeleyen Akşemseddin, padişahtan sert tedbirler almaktan kaçınmamasını da istedi. İstanbul kuşatmasının dönüm noktası olan mektupta Akşemseddin şunları yazmıştı:

"Tahiyyât-ı zâkiyât ve teslîmât-ı sâfiyât iblağ kılındıktan sonra, arzım oldur ki:

Bu hadise gemi ehlinden oldu. Kalbime büyük kırıklık ve üzüntü getirdi. Bir fırsat görünüyordu. Fakat bu hadise o fırsatı ortadan kaldırdı. Yeni gelişmeler oldu. Birincisi, kâfirler rahatladı, sevince boğuldu, moral buldu. İkincisi, sizin görüşünüzün eksik, hükmünüzün ve kararlarınızın isabetsiz,

sözünüzün tesirsiz olduğu görüşü kuvvet kazandı. Üçüncüsü, dualarımızın kabul olmadığı, müjdemizin geçersiz olduğu ifade edilir oldu. Bu bakımdan bu hadise, bunun gibi pek çok mahzurlar doğurdu.

Şimdi yumuşaklık ve merhamet gerekmez. Bu hususta kusuru görülenler, fethe muhalif olanlar tespit edilip, bunlar görevden azil dâhil gereken en şiddetli ceza ile cezalandırılmalıdır. Eğer bunlar yapılmazsa kaleye yeni bir hücuma kalkışıldığında, hendeklerin doldurulmasına karar verildiğinde gevşeklik gösterilecektir. Bilirsiniz, bunlar yasaktan (zordan) anlayan Müslümandır. Allah için canını, başını ortaya koyan azdır. Meğer bir ganimet göreler, canlarını dünya için ateşe atarlar.

Şimdi sizin yapmanız gereken bütün gücünüzle, fiilen, emirle, hükümlerinizle, sözünüzle işe sarılmanız, gayret göstermenizdir. Bu tür görevler, gerektiğinde merhameti ve yumuşaklığı az, şiddet kullanabilecek, zora başvurabilecek kimselere verilmelidir. Bu, hem geçmişteki uygulamalara, hem de dine uygundur. Allah şöyle buyuruyor: "Ey şanlı Peygamber! Kâfirlerle, münafıklarla sonuna kadar savaş ve onlara karşı sert ol, yumuşak davranma. Onların varacakları yer cehennemdir ki, orası varılacak ne kötü yerdir".

Bir acayip hal oldu. Üzgün bir halde otururken, Sâdâtın büyüğü, Câfer-i Sâdık'ın işareti üzerine Kur'an'ı Kerim üzerinde mütalaada bulunurken şu âyete rastladım: "Allah münafıklara ve kâfirlere ebedi olarak cehennem ateşini vaadetti. O, onlara yeter. Allah onları rahmetinin sahasından uzaklaştırdı. Onlar için devamlı azap vardır".

Bu âyete göre, bu işte gayret sarf etmeyenler de, senin emrine uymayanlar da Müslüman değildir. Bunlar münafık hükmünde olup, kâfirlerle cehennemde beraber olacaklardır.

İşlerini daha sıkı tutmandan ve sert davranmandan başka çare olmadığı anlaşıldı. Sonuçta, Allah'ın yardımıyla biz buradan

utanan ve gücenen değil, ferahlayan, mansur (yardım edilen) ve muzaffer olarak dönen oluruz. İmdi, "kul tedbiri alır, takdiri Allah'a bırakır" hükmü her zaman geçerlidir. Neticede başarı Allah'tandır. Ama elden gelen bütün gayret sarf edilmelidir. Allah Resülü ve ashabının sünneti de budur.

Hüzünlü bir halde iken biraz Kur'an okuyup yattığımda, bir takım lütuflara, müjdelere mazhar oldum ve teselli buldum.

Bu söylediklerim sana boş söz gibi gelmesin. Gereğini yapasın. Söylediklerim tamamen sizi sevdiğimizdendir".

21 Nisan- Fatih, bozgunun sorumlusu olarak gördüğü Kaptan-ı Derya Baltaoğlu Süleyman Bey'i azledip, yerine Hamza Bey'i tayin etti.

21-22 Nisan Gecesi- Bu bozgundan sonra başarısızlığın izlerini silecek ve askerin maneviyatını yükseltecek tedbirler alınmaya çalışıldı. Çok önceden hazırlanmış plan uygulamaya koyuldu. Donanmaya ait bir kısım gemiler karadan çekilerek Haliç'e indirildi. 70 kadar geminin Haliç'te ansızın görülmesi önceki başarısızlığın üstünü örttüğü gibi, askerin maneviyatını da yükseltti. Bizans'ta ise büyük bir şaşkınlık ve hayal kırıklığına yol açtı.

23 Nisan- Haliç'e inen Osmanlı gemileri yüzünden yaşadıkları şaşkınlığı atan Bizanslılar toplanarak ne yapacaklarını tartıştılar.

28 Nisan- Haliç'teki Osmanlı gemilerini yakmak üzere harekete geçen Bizanslılar ve Latinler başarısız oldular.

24 Nisan-5 Mayıs- Surlar top ateşiyle dövülmeye devam edildi.

3 Mayıs- Müdafiler surlara yerleştirdikleri iki topla Osmanlı gemilerine zarar verdiler.

4 Mayıs- Osmanlılar'ın yeni bir hücum başlatacağı haberi İstanbul'da büyük bir paniğe yol açtı. İstanbul'un siyasî ve dinî liderleri Bizans İmparatoru Konstantin Dragazes'in şehirden

çıkmasını ve yardım aramasını teklif etti. İmparator, askerî ve siyasî açıdan faydalı gördüğü bu teklifi ahlaken doğru bulmayarak şehirden ayrılmadı.

5 Mayıs- Zağanos Paşa, Galata sırtlarından topları ateşleyerek Haliç'teki Bizans donanmasına ve şehre zarar verdi.

6 Mayıs- Bayrampaşa Deresi üzerindeki surlara yapılan umumi hücumla muhasara yeniden şiddetlendi.

7 Mayıs- Venedik Cumhuriyeti ve papa, İstanbul'a yardım için ayrı ayrı donanmalar yola çıkardı.

8 Mayıs- Bizans'ın Onikiler Meclisi savunmaya katkıda bulunacağı düşüncesiyle Haliç'teki gemilerdeki bütün ticarî eşyanın İstanbul'a çıkarılmasına karar verdi.

9 Mayıs- Haliç'teki donanmada bulunan askerlerin bir kısmı surların müdafaası için şehre çıkarıldı.

10 Mayıs- Bizanslılar ve müttefikleri İstanbul'un deniz savunmasının tek elden yürütülmesine karar verdiler.

12 Mayıs- Tekfur Sarayı ile Edirnekapı arasına hücum edildi. Edirnekapı-Eğrikapı surları yoğun top atışlarıyla iyice çökertildi. Ancak bu şiddetli hücumdan bir sonuç alınamadı.

13 Mayıs-16 Mayıs- Surlar top ateşiyle dövülmeye devam edildi. Kuşatma sırasında meydana gelen önemli bir gelişme de topların havan topu şeklinde kullanılmasıdır. Havan topu, kuşatma sırasında Galata sırtlarından Haliç'te bulunan gemilerin vurulması için kullanıldı.

16 Mayıs- Kazılan büyük tünelle surların altından geçirilerek şehir içine kadar girildi. Ancak Bizanslılar tüneli keşfederek, karşı tünelle çökerttiler.

18 Mayıs- Yürüyen büyük bir kule ile surlara yapılan hücum da başarısızlıkla sonuçlandı. Bizanslılar, kuleyi yakarak imha ettiler. Ancak kuleyi kullanan askerler sur önündeki hendeği doldurarak yığdıkları toprağı sur boyunca yükselttiler.

19 Mayıs- Osmanlılar Galata sahili ile Avcılar Kapısı arasına genel hücumda kullanmak için tahta bir köprü yaptılar.

21 Mayıs-Osmanlı lağımcıları yeni tünellerini surların altına kadar ilerletti.

22 Mayıs-Bizanslılar Türk lağımcıların şehir içine kadar uzanan tünelini fark ederek etkisiz hale getirdi.

23 Mayıs- Bizanslılar daha önce kazılan ve imha edilen tünellerin yanına açılan yeni tüneli tespit etti. II. Mehmed, İsfendiyaroğlu İsmail Bey'i Bizans'a elçi olarak gönderip, şehrin teslim edilmesini, halkın canına ve malına dokunulmayacağını, imparatora da Mora despotluğunun verileceğini, isteyenlerin arzu ettikleri yere gitmelerine müsaade edileceğini söyledi, ancak sultanın teklifi kabul görmedi.

24 Mayıs- Osmanlı birliklerinin karadan büyük bir harekâta geçeceğini anlayan Bizanslılar savunma önlemlerini gözden geçirip son bir gayretle surları tamir etmeye başladı. Ayrıca muhalif ekibin elini güçlendirmek, askerin moralini bozmak için casuslar vasıtasıyla İtalyan donanmasının denizden, Macarlar'ın da karadan harekete geçtiği haberini yaydı.

26/27 Mayıs- Kuşatmanın uzaması, Avrupa'dan gelebilecek yardım yüzünden Osmanlı ordusunu zor duruma sokmuştu. Bu sırada Venedik donanması Ege'ye gelmişti. 25 Mayıs'ta Bizans'a son kez teslim ol çağrısı yapıldı. Bizanslılar'dan şehri teslim etmek isteyenler oldu. Ancak İtalyanlar buna şiddetle karşı çıktılar. Bu sırada Macarlar'ın, yardıma geldiği haberleri Osmanlı ordusunun moralini bozmuştu. Tehlike büyüktü. Veziriazam Çandarlı Halil Paşa, baştan beri savunduğu kuşatmayı kaldırma fikrinde ısrar etti. Ancak Zağanos Paşa, Şehabeddin Paşa, Turahan Bey ve Akşemseddin saldırıya devam edilmesi gerektiğini söylediler. Büyük bir saldırıya geçilmesi için karar alındı. Askere şehir alındığında üç gün yağma izni verildiği duyurusu yapıldı.

25-26 Mayıs- Son bir genel hücum için büyük hazırlıklar yapıldı. Son saldırıyı gerçekleştirmek üzere gerekli planlar tamamlandı. Zağanos Paşa, Haliç surlarına yüklenecek, Karaca Paşa sağ yanında merkez cepheden Haliç surlarına kadar olan bölgeye, İshak ve Mahmud Paşalar merkezden Marmara sahillerine uzanan kesime, padişahın bulunduğu merkez kuvvetleri Bayrampaşa Deresi üzerindeki surlara saldıracaktı ve bu son hücumun ağırlık merkezi de Topkapı ile Edirnekapı arası olacaktı.

28 Mayıs-29 Mayıs Gecesi- Son hücuma hazırlanan Osmanlı ordusu, şenlikler yapıp, etrafı mum donanmasıyla aydınlattı. Gece yarısına doğru surların etrafını gündüz gibi aydınlatan ve Bizans halkına dehşet veren bu ışıklar birden bire söndürülerek son hazırlıklar tamamlandı.

29 Mayıs-Son Hücum

53 gün süren kuşatmanın ardından şehrin fethi şu şekilde gerçekleşmişti: Kuşatma esnasında Osmanlı ordusu zaman zaman çok zor durumlara düşmüştü. Çandarlı Halil Paşa, devamlı olarak kuşatmayı kaldırıp, Bizans'ı vergiye bağlama fikrini ileri sürmüştü. Ancak genç padişah o zamana kadar hiçbir İslâm hükümdarının alamadığı bu şehri almaya kararlıydı ve sonuna kadar dayandı. 28 Mayıs 1453'te İstanbul'a yapılacak son saldırı için herkes hazırlanmaya başlamıştı. On binlerce asker Bizans'a son darbeyi vurmak üzere harekete geçti. Surların önündeki hendekler dolduruluyor, toplar ateşe hazırlanıyor, kılıçlar temizleniyordu. Surların üzerinde endişe dolu gözlerle onları izleyen Bizanslıların yapacak bir şeyleri yoktu.

Sabahleyin gün ağarmadan genç padişahın emriyle savaş naraları atarak saldıran askerlerin sesleriyle son hücum başladı. Hiç durmadan çalan mehter askeri coşturuyordu. Bizanslılar bu seslere karşılık vermek için şehirdeki bütün kiliselerin çanlarını çalmaya başladılar. İstanbul halkı meleklerin

ve azizlerin koruyuculuğuna kendilerini teslim etmişlerdi. Ayasofya'ya doluşan halk eski bir kehanetin gerçekleşmesini bekliyordu. Düşman buraya geldiğinde karşısında melekleri bulacak, onlar da kılıçlarını çekerek, kâfirleri cehenneme göndereceklerdi.

Osmanlı askerleri şehre dur-durak bilmeden saldırıyorlardı. İddia edilenin aksine Batı'dan İstanbul'a büyük bir yardım gelmemişti. Ancak Osmanlı ordusunda Slavlar'dan Macarlar'a, Almanlar'dan İtalyanlar'a birçok milletten insan vardı. Hatta ganimet almak umuduyla şehre saldıran bu Hristiyanlar içerisinde Rum kökenli olanlar da bulunuyordu. Osmanlı ordusunun en seçkin birlikleri surlara saldıran askerlerin arkasında düşmanın yorulmasını ve sıranın kendilerine gelmesini bekliyorlardı. Saatler süren çatışmaların ardından II. Mehmed son darbeyi vurmak üzere yeniçerileri savaşa soktu.

Şehre her taraftan saldırılıyordu. Ancak asıl savaş Topkapı-Edirnekapı arasındaki surlarda oluyordu. Bir gülle parçası şehrin en büyük savunucularından olan Cenevizli Giustiniani'yi yaraladı. Adamları komutanlarını alarak Haliç'teki gemilerine gitmeleri, Bizanslılar'ın son direncini de kırdı. Bu sırada Topkapı civarındaki surlara çıkan Türk askerlerini gören Bizanslılar haykırarak şehre kaçmaya başladılar. İstanbul bir anda "Şehir düştü, şehir düştü" sesleriyle çalkalanmaya başladı. Surlarda dalgalanan Bizans kartalı ve Aziz Markos'un aslanı bulunan bayrakların yerini Türk sancakları almıştı. Şehrin savunması çökmüştü. Binlerce Türk askeri içeriye girmeye başladı. Bizanslılar evlerine, ailelerinin yanına giderken, bir kısım ahali ile yabancılar Haliç'teki gemilere kaçtılar. Öğlen olduğunda şehir tamamen Türkler'in eline geçmişti.

Durumun tehlikeli bir hal aldığını gören Bizans imparatoru bir kısım adamlarıyla kaçarken, yolda ganimet arayan Osmanlı askerlerine rastladı. Sayıca az olan Osmanlı askerleri şehid olurken, yaralı olan bir tanesi üzerine saldıran

imparatoru öldürdü. Son imparator kim vurduya gitmişti. Fatih'in arattığı cesedi, daha sonra ölüler arasında bulundu. Kafası olmayan vücut Bizans kartalı işlemeli çoraplar ve zırhlarından tanınmıştı. İmparatorun cesedi Bizanslılar'a verildi. Ancak onun gerçek imparator olup-olmadığı şüpheliydi. Vefa semtindeki isimsiz bir mezarın son Bizans İmparatoru Konstantin'e ait olduğu söylendi, durdu.

Şehrin içlerine doğru hemen hemen her taraftan akan Osmanlı askerleri birçok esir alarak Aksaray'da birleştiler ve Ayasofya'ya doğru ilerlediler. Şehir fethedilmişti, artık II. Mehmed İslâm Dünyası'nın en şanlı hükümdarı ve "Fatih"iydi.

Şehir tam olarak Osmanlılar'ın eline geçince artık Fatih ünvanını kazanmış olan II. Mehmed şehre yeniçerileri ve vezirleriyle birlikte girdi. Kafile şehrin sokaklarından geçerek, Ayasofya'ya geldi. Burada atından inen genç hükümdar, yerden aldığı bir avuç toprağı kavuğunun üzerine serpti. Bu hareketiyle Allah'a sığındığını belirtiyordu. Ayasofya'ya girdi. Bir müddet sessizce bekledi. Belki de bu zafer için şükrediyordu. Bu sırada bir askerin kilisenin mermerlerini sökmeye çalıştığını gördü. Askere kızarak, bunların ganimet olmadığını söyledi. Bu yapılar padişahındı.

Kilisenin içerisinde korku ile bekleşen Bizanslılar'ın emniyet içerisinde evlerine götürülmelerini söyledi. Daha sonra kilisenin camiye dönüştürülmesini emretti. Ulemadan birisi ezan okudu. Fatih, namaz kıldıktan sonra bu zaferi için dua edip, ayrılmadan önce Ayasofya'nın kubbesine çıkan padişahın şu mısraları söylediği duydular:

"İmparatorun sarayında örümcek perdedârlık ediyor,

Efrasiyab'ın kulelerinde baykuş nevbet vuruyor".

İslâm hukukuna göre zorla alınan bir şehirde bulunan mallar askerlerin hakkı sayılır ve yağmalanmasına müsaade edilirdi. İstanbul'un fethinden sonra da bu kaide uygulandı.

Şehir üç gün yağma, halkı da esir edildi. Şehri canlandırmak isteyen Fatih, fidyesini sağlayan ve kaçtığı yerden geri gelen Rumlar'ın şehirde yerleşmesine izin verdiği gibi, bir kısım esir Rumlar'ı da kendi parası ile satın alıp, serbest bıraktı.

Fethin Yankıları

İstanbul'dan kaçanların Ege'deki adalara varmasından sonra, İstanbul'un düştüğü haberi her tarafa yayıldı. Mektuplar yazılarak hızlı gemilerle Venedik senatosuna ve papaya gönderildi. 29 Haziran akşamı haber İtalya'ya ulaştı. Mektup senatoda okunduğunda salonu derin bir sessizlik kapladı. Senato üyeleri korku ve şaşkınlık ile birbirlerine baktılar. Ağıtlar, çığlıklar birbirini takip etti. Kimisi saçını başını yolarken, kimisi de göğsünü yumrukluyordu.

Hristiyan dünyası bugün dahi atlatamadığı bir şoka girmişti. Kimse bu duruma inanamıyordu. Bazıları Bizans'ın yardımına gidilmediği için Avrupa'daki Hristiyan devletleri suçlarken, bazıları da Bizanslılar'ın işledikleri günahların sonucunda bunların olduğunu ifade ediyordu.

Hristiyanlar İstanbul'un Türkler'in eline geçmesini Romalılar'ın Kudüs'ü yakıp yıkması, Hazreti İsa'nın çarmıha gerilmesi ve dünyanın sonu gibi insanlık tarihindeki büyük felaketlerden birisi olarak algıladılar.

Haber yayıldıkça her yerde yeni bir Haçlı Seferi düzenleme fikri hakim oldu. Haber papaya ulaştığında, Papa V. Nicolas, "Hristiyanlığın utancıdır bu!" diye bağırmıştı. Müslümanlarla savaşmak isteyen Avrupalılar'ın Haçlı seferi ideali artık Kudüs'ten ziyade İstanbul'un geri alınması idi. En başta papa olmak üzere birkaç yıl heyecanla birlik sağlamaya çalışıldıysa da, bir sonuca varılamadı.

İtalya'dan Sırbistan'a herkes sıranın kendilerine geldiğine inanıyor ve korkuyordu. Vaizler şehir şehir dolaşarak halka durumu duyurdular. İnsanların günahları yüzünden Doğu

Roma'nın başkentinin Türkler'in eline geçtiği, eğer insanlar dine dönmezlerse Fatih'in Roma'ya kadar geleceğini anlattılar.

İstanbul'un Türkler'in eline geçmesi Hristiyan dünyasında birçok ağıt yakılmasına sebep oldu. Bir Venedik şiirinde Hristiyanlığa şöyle sesleniliyordu: "Ağıtlar yaksın, korkunç düşüşüme gökyüzü ve bütün Hristiyanlar! Bu ne biçim kader? Hristiyanlar'ı körleştiren günahım ne benim? Felaketin bana yaklaştığını görmedi mi onlar". Bir diğer anonim çağrıda da Hristiyanlar bir araya gelmeye çağrılıyordu: "Her şeye kadir Tanrım! Lütfunla Hristiyanlığa güç ver! Barış ve birlik sağla! Ne Yunanistan'da ne Asya'da ve ne Avrupa'da tek bir Türk kalmayana kadar kovalamamız için bize büyük bir ordu kurmayı nasip et!"

İstanbul'un fethi üzerine yakılan ağıtların en ilginçlerinden birisi Bizanslı tarihçi Dukas'ın yazdığı şu ağıttır:

"Ey şehir, şehir, bütün şehirlerin başı! Ey şehir, şehir, dünyanın dört tarafının merkezi! Ey şehir, şehir, Hristiyanlar'ın iftihar sebebi ve barbarların hezimeti! Ey şehir, şehir, içinde manevi meyvelerle dolu ikinci bir cennet! Ey cennet şimdi güzelliğin nerede? Vücut ve ruhun, manevi zarafetlerinin, faydalı kuvvetleri nerede? Solmak bilmeyen cennet yeşillikleri arasında, çok zaman evvel dikilmiş olan Hazret-i İsa efendimin, havarilerinin gömülü bulunduğu vücutları nerede? Azizlerin, şehidlerin kalıntıları nerede? İmparatorların cesetleri nerede? Yollar, mabetlerin avluları, üç yol ağızları, tarlalar, bağların çevreleri, bunların hepsi, azizlerin, soyluların, dindar adamların, rahiplerin ve rahibelerin kalıntıları ile doluydu. Bunlar şimdi nerededirler? Ne büyük felaket!

Ya Rab! Bize olan bu halleri hatırına getir. Nazar eyle ve maruz kaldığımız hakaretleri gör! Babalarımızdan kalma mirasımız yabancılara kaldı, evlerimiz başkalarının eline geçti. Babamız yok gibi, öksüz kaldık, annelerimiz dul kadınlara döndü. Takibata uğradık, zahmetler çektik ve rahatımız kalmadı. Babalarımız günah işlediler ve öbür dünyaya gittiler. Biz

ise onların günahlarının cezasını çekiyoruz. Bizi kullar, hükümleri altına aldılar. Bunların elinden kurtulan olmadı. Başımızın üzerinde bulunan taç yere düştü. Yazıklar olsun bize! Zira günah işledik.

Ya Rab! Sen ilelebed bakisin, tahtın nesilden nesile intikal ediyor, niçin bizi tamamıyla unutuyorsun? Bizi uzun müddet terk ediyorsun?

Ya Rab! Kendi tarafına dönmemizi emret ve biz de bu emrine boyun eğerek döneceğiz ve hayatımızı eskiden olduğu gibi yeniden iyiliğe çevir. Lakin bizi tamamıyla reddettin ve bize karşı şiddetli gazaba geldin.

Şimdi şehre gelen felaketi, müthiş esareti ve acı hicreti hangi kuvvetli dil tasvir edebilecek? Maruz kaldığı felaket Kudüs'ten Babil'e veye Asurya'ya hicret etmek gibi değildir.

Ey güneş titre! Ey arz, sen de titre ve adil hakim olan Cenab-ı Hakk'ın günahlarımız için neslimizi tamamen terk ettiğinden inle! Bakışlarımızı gökyüzüne çevirmeye layık değiliz, yalnız yüzümüzü yere koyarak, Allah'a karşı "adilsin ve kararların adalete uygundur" diye bağırmalıyız. Günahlar işledik, dini kurallardan uzaklaştık. Her milletten fazla haksızlık yaptık ve bize her ne yaptıysan hakiki ve adil kararlarınla yaptın. Böyle olmakla beraber, Ya Allah! Bize merhamet et, biz de duadan geri durmayacağız".

İstanbul'un imarı

İstanbul fetihten önce ölü bir şehirdi. 1204'te Latinler tarafından işgalinden sonra adeta köye dönmüş, şehir bağlar ve tarlalarla dolmuştu.

Fetih öncesi, şehirde yaşayanların bir kısmı İstanbul'u terketmiş, geri kalanlar da ordu tarafından esir alınmıştı. Fetihten sonra, şehri imar ve iskan etmek için harekete geçildi. Fatih, İstanbul'u tekrar siyasî ve iktisadî bir imparatorluk merkezi yapmak için büyük bir enerjiyle çalıştı.

Sultan, esir alınan çok sayıda Rum'un, sahiplerine fidyelerini ödemeleri şartıyla serbest bıraktırttı. Fidye parasını kazanmalarına imkân sağlamak için, inşaatlarda çalışmalarına izin verdi. Şehirden kaçanların geri dönmeleri hâlinde, evlerinin kendileri için tamir edileceğini bildirdi.

İstanbul'dan ayrılmadan önce surların restorasyonunu ve Yedikule'de müstahkem kale yapılmasını emretti. Aynı zamanda şehrin merkezinde, şimdiki İstanbul Üniversitesi'nin bulunduğu yerde bir saray inşa edilmesini buyurdu.

Şehrin yeniden imar ve iskânı için derhal Anadolu'dan ve Rumeli'den insan getirtti. Boş evler yeni yerleşenlere bedava dağıtıldı.

Fatih, seferleri müddetince, fethettiği şehirlerin zenginlerinden, sanatçılarından ve tüccarlarından bir kısmını sürgün olarak İstanbul'a getirdi. Savaş esirleri arasındaki çiftçiler sultanın kulları olarak, İstanbul'a gıda maddeleri temin etmek için şehir etrafında kurulan kasaba ve köylere yerleştirildi. Seferleri sırasında Eski ve Yeni Foça, Argos, Amasra, Trabzon, Mora, Midilli, Eğriboz, Taşoz, Semadirek, Kefe ve Mengüp'ten Hristiyanlar, Konya, Larende, Aksaray ve Ereğli'den ise çok sayıda Müslüman ve Hristiyan nakledildi. Fatih'in, malî teşvikleri ve Osmanlı'nın dinî müsamahası sayesinde Almanya ve İtalya'dan çok sayıda Yahudi göç etti. Ermeni Patrikliği İstanbul'a taşındı.

Köprüler ve yollar tamir edildi. Kaldırımlar yapıldı. Su kanalları ve su kemerleri tamir edilerek şehrin yeterli suya kavuşturulması sağlandı.

Bugünkü İstanbul Üniversitesi'nin olduğu yerde inşa edilen sultanın sarayı 1464'te tamamlandı. Bir müddet sonra Topkapı Sarayı ismiyle anılacak olan Yeni Saray'ın inşasına başlandı. Fatih, daha sonra bir çarşı yapılmasını emretti. Büyük Bedesten olarak adlandırılan Kapalıçarşı'nın inşasıyla İstanbul, hâlâ önemini koruyan bir ticaret merkezine kavuştu.

1459'da Fatih, Hz. Ebu Eyyüb el-Ensârî'nin şehid düştüğü yerde bir cami, türbe, medrese ve imaret yaptırdı ve Bursa'dan getirilen göçmenler buraya yerleştirildi. Eyüp, Mekke, Medine ve Kudüs'ten sonra İslâm dünyasının en önemli bölgesi oldu.

Fatih'in izinden giden devlet adamları, şehrin her bölgesinde vakıflar yoluyla çeşitli kurumlar meydana getirdiler. İstanbul, kamu hizmeti ve dinî gayelerle hareket eden devlet adamları, nüfuzlu ve zengin şahıslar eliyle kurulan vakıf müesseselerinin meydana getirdiği külliyelerle büyüyüp gelişti.

İstanbul, böylece Fatih'in hayatında saraylar, hanlar, kervansaraylar, çarşılar, pazarlar, hamamlar ve medreselerle kaplanarak mamur bir Türk şehri hâline geldi.

İnancınızda Yaşayın

İstanbul fethedildikten sonra Hristiyanlar, Fatih'in verdiği hakların güvencesinde bu şehirde yaşadılar, daha sonraki dönemlerde bile bir hukuk ihlali gündeme geldiğinde, Fatih'in sözüne dayanarak haklarını korudular.

Fetihten sonra, 2 Haziran 1453'te, Zağanos Paşa kuvvetleri Galata'ya girerek kara surlarını yıkmıştı. Galatalılar Osmanlı'ya bağlılıkların bildirince, Fatih Sultan Mehmed de onlara bir ahidname verdi:

"Ben, Sultan Murad Han oğlu yüce padişah ve büyük hükümdar Sultan Mehmed Han'ım... Yeri ve gökyüzünü yaratan, her canlıyı doyurup besleyen Allah'a ve Hz. Peygamber'in temiz ve aydınlık ruhuna, Kur'an-ı Kerîm'e, geçmiş yüz yirmi dört bin peygambere, dedem ve babamın ruhuna, kendi başıma, oğullarımın başlarına ve kuşandığım kılıca yemin ederim:

Galata halkı ve şehrin önde gelenleri devletime dostluklarının simgesi olarak kalenin anahtarları ile göndererek benim tebaam olmayı kabul ettiklerini bildirip itaat ve bağlılıklarını sunmuşlardır.

Onların bu iyi niyetleri karşısında ben de; Kendi inanç, gelenek ve göreneklerinin gereği olarak şimdiye kadar nasıl davranıyorlarsa yine aynı şekilde hareket etmelerini kabul ettim. Askerlerimle üzerlerine gidip kalelerini yıkarak harap etmeyeyim.

Buyurdum ki, kendi canları, servetleri, kazançları, malları, depoları, bağları, değirmenleri, gemileri, sandalları ve bütün eşyaları; kadınları, çocukları, köle ve cariyeleri yine kendilerinin olsun! Bu sayılanların hiçbirine müdahil olmayayım, kendilerine bu yönde herhangi bir baskı yapmayayım, rahatsız etmeyeyim!

Onlar da çift ve çubuklarıyla meşgul olsunlar, diğer yerlerde yaşayan vatandaşlarım gibi karada ve denizde serbestçe gezip dolaşsınlar, kimse kendilerini engelleyip rahatsız etmesin!

Kendileri her türlü baskı ve aşırı talepten muaf ve emniyette olsunlar! Ben ancak onlardan yasal vergi talep edeyim, onlar da bunu diğer vatandaşlarımız gibi her yıl ödesinler!

İtaatleri, emekleri ve ödedikleri verginin karşılığı olarak ben de diğer şehirlerimizdeki vatandaşlarımız gibi onları daima gözetip koruyayım!

Kiliselerini alıp mescide çevirmeyeyim! Ancak onlar da yeni kilise yapmasınlar!

Ceneviz tüccarları da denizden ve karadan ticaretlerine devam etsinler! Gümrük vergilerini daha önce olduğu gibi ödesinler! Kendilerine hiç kimse engel olmasın!

Buyurdum ki, Galatalıların evlerine doğancı veya askerlerimizden kimse yerleşmesin!

Buyurdum ki, yeniçeri yapmak üzere bunların çocuklarından almayayım! Hiçbir Hristiyan kendi isteği dışında Müslüman olmaya zorlanmasın! Kendi aralarında istedikleri kişiyi seçerek kethüda tayin etsinler ve işlerini o takip etsin!

Galata halkı ve tüccarları angaryadan muaf olsunlar!

Bunu böyle bilip sözüme güvensinler!".

Venedikliler, Türk zaferine kederle bakarken, Cenevizliler korku ile bakıyorlardı. Ceneviz, Napoli ile savaşta olmasının yanısıra kıt kaynaklara sahip olduğu için savaşa girme ihtimali yoktu. Galata, Sakız ve Kefe için endişeliydiler. 1454'te İstanbul'a elçi göndererek devletlerinin Osmanlı yönetimi karşısındaki durumunu anlamaya çalıştılar. Ancak elçi huzura bile çıkamadı.

Fetihten Gelen Güç

İstanbul'un fethi genç padişaha sonsuz bir kudret ve otorite sağlamıştı. Fetih öncesi büyük kargaşalıklar içerisinde çalkalanan Osmanlı Devleti bu fethin getirdiği büyük prestijle hem İslâm dünyasının en parlak devleti haline geldi, hem de düşmanları üzerinde psikolojik yılgınlık yarattı. Artık Fatih ünvanını alan genç sultan, fetihten iki gün sonra 1 Haziran'da iktidarını sınırlayan ve İstanbul kuşatmasını kaldırtmaya çalışan 24 yıldır Osmanlı Devleti'nin veziriazamı olan Veziriazam Çandarlı Halil Paşa'yı azledip, hapse attırdı.

Halil Paşa İstanbul kuşatmasının başından beri bu işe karşı olup Bizanslılar'la iyi geçinme taraftarıydı. Çandarlı'nın bu siyaseti, veziriazama karşı olan diğer vezirler tarafından Bizans imparatorundan rüşvet aldığı şeklinde propaganda edildi. Hatta Bizanslılar'ın Çandarlı'ya balıkların içinde çil çil altın gönderdiği dedikoduları yapıldı. Fatih, İstanbul fethedilince, Bizans başbakanı Lukas Notaras'a "Niçin teslim olmayıp, bu kadar kan dökülmesine sebep olduklarını" sorunca, "İmparatora gönderilen bazı mektuplarda direnmelerinin tavsiye edildiği" cevabını almıştı. Notaras'ın bu sözlerini veziriazamın hasımları, mektupları Bizans'a Çandarlı'nın gönderdiği şeklinde yorumlayıp, aleyhte propagandaya başladılar. Bazı rivayetlere göre Çandarlı'nın hapsedilmesinin sebebi buydu. Ancak

Bizanslılar'dan rüşvet aldığı yolundaki iddialar onu yıpratmak için çıkarılmıştı ve asılsızdı.

Fatih, Veziriazam Çandarlı Halil Paşa'yı Edirne'ye gönderdi. Bir süre hapiste yatan Çandarlı Halil Paşa, lehine bir tavır görülmeyince öldürüldü. Ardından Çandarlı Halil Paşa taraftarı olan bazı devlet adamları da ortadan kaldırıldı.

Çandarlı'nın ailesi ve taraftarları veziriazamın ölümünden sonra siyah elbiseler giyerek mateme girmişlerdi. Fatih, Çandarlı'nın ölümüne matem tutanlar olduğunu duyunca aşırı sinirlendi. Bir adam göndererek matem tutmakta devam etmek isteyenlerin saraya gelmelerini emretti. Siyah elbiseyle dolaşmak, Halil Paşa ile aynı kaderi paylaşmak olacaktı. Bu yüzden Çandarlı ailesi matem bile tutamadı. Hükümdarın bu davranışı, Çandarlı'ya kininin ne kadar büyük olduğunu gösterir.

Fatih Sultan Mehmed, Halil Paşa'yı öldürttükten sonra 120 bin altınlık servetine el koydu. Halil Paşa'nın vakfettiği topraklar bile müsadereden kurtulamadı.

II. Mehmed, Çandarlı'yı öldürttükten sonra devşirme sınıfından veziriazamlar tayin etti. Fatih'in veziriazamlarının sonuncusu olan Karamanî Mehmed Paşa hariç hepsi kapıkulu kökenlidir. Böylece, Osmanlı hükümdarları aristokrat Türk ailelerinin nüfuzlarından kurtuldular. Ancak her şey devşirmelere bırakılmayıp, dinî, idarî ve malî bürokrasi Türk kökenlilerden teşkil edildi. Böylece kapıkulları ile Türkler arasında bir denge kurularak devlet yönetiminde tek söz sahibinin padişah olması sağlandı.

II. Bâyezid döneminde babası zamanında devletleştirilmiş toprakları sahiplerine geri verildi. Çandarlı ailesi de topraklarını geri alanlar arasındaydı. Bu dönemde Çandarlı ailesinin itibarı iade edildi. Devlet hizmetinden uzaklaştırılmış Çandarlılar, memuriyetlerde yeniden vazife yapmaya başladı. Çandarlı Halil Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa, 1498-1499'da II.

Bâyezid'e veziriazamlık yaptı. II. Bâyezid, babasının el koyduğu Çandarlı ailesinin mallarını da iade etti.

II. Bâyezid döneminde, daha önce Fatih dönemi tarih kitaplarında rüşvetçi olarak suçlanan ve hain olarak zikredilen Çandarlı Halil Paşa'nın statüsü de değişti. Vakfiyelerde ve bu dönemde yazılmış tarih kitaplarında Çandarlı Halil Paşa, "şehid" veya "mazlum şehid" olarak anıldı.

Çandarlı'nın yanı sıra Fatih'in hükümdarlığı üzerinde bir tehdit olarak gördüğü Orhan Çelebi de fetih sırasında ortadan kalkmıştı.

Fetihten Sonraki Siyaseti

Halil İnalcık, Fetih sayesinde II. Mehmed'in kendisini cihanşümul bir imparatorluğun temsilcisi olarak gördüğünü, mutlak ve hudutsuz bir iktidar kazandığını belirtir. Bu durum, merkeziyetçi devletin kurulabilmesini ve devamlı fütuhat faaliyetlerinde bulunulabilmesini sağladı. Fatih'in cihanşümul hakimiyet fikrinin temelleri geniş bir yelpazeden oluşuyordu: Türk-Moğol hükümdarlık geleneği, İslâmî hilafet telakkisi ve Roma imparatorluk fikri. Fatih, fetihten sonra kendini Roma İmparatorluğu'nun yegâne varisi sayarak, Bizans İmparatorları ile akraba bütün sülaleleri (Trabzon Rum İmparatorluğu, Mora Despotları vs.) ortadan kaldırmak için faaliyete geçmişti.

Timur'dan sonra canlanan eski Türk gelenekleri bu devirde daha da ön plana çıkarılmıştı. Fatih'in bir torununa Oğuz Han, diğerine ise Korkut ismi verilmesi bu anlayışın ne kadar ön plana çıktığını gösterir. Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşundaki en önemli vasıta olan ve "Fetret Devri" sebebiyle bir müddettir tam olarak uygulanmayan gazâ siyaseti de tekrar canlandı. Fatih kendisini İslâm âleminde gazânın en büyük temsilcisi ve İslâm dünyasının koruyucusu olarak görüyordu. Büyük oğluna Osmanlı Devleti'nde gazânın ve fütuhatın en önemli temsilcilerinden Yıldırım Bâyezid'in adının verilmesi

manidardır. En küçük oğluna ise İran'ın en ünlü hükümdarlarından Cem'in adının verilmesi onun hükümdarlık anlayışının sınırlarının ne kadar geniş olduğunu gösterir. Halil İnalcık, Fatih'in şahsında Türk-İran-İslâm ve Roma hükümdarlık geleneklerini birleştiren "Osmanlı padişahı" tipinin doğduğunu belirtir.

FATİH'İN DÜŞMANLARI

Fatih Sultan Mehmed, zaferlerini kolay kazanmamış, Balkanlar'ın ve Güneydoğu Avrupa'nın en büyük hükümdarları ile mücadele etmişti. Eflak Prensi Kazıklı Voyvoda Vlad Drakul, Boğdan Prensi Stefan Çel Mare ve Arnavutluk hakimi İskender Bey, Macar orduları komutanı Hunyadi Yanoş, Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan. Bütün bu isimler kendi milletlerinin tarihlerindeki en büyük kahramanlardır. Fatih, sıradan hükümdarlarla değil Macarlar'ın, Romenler'in, Arnavutlar'ın ve Akkoyunlular'ın tarihlerindeki en büyük isimlerle mücadele etmişti.

Sırbistan Seferleri

Osmanlı-Sırbistan münasebetlerinin başlangıcı Orhan Gazi döneminde Bizans ile yapılan ittifaka dayanır. Bizans İmparatoru Kantakuzenos, uzun süredir askeri başarılarına şahit olduğu Türkler vasıtasıyla önce imparatorluğa ulaşmış sonra da Orhan Gazi ve Umur Bey'le anlaşarak askeri açıdan zayıf durumda olan imparatorluğu Sırp saldırılarına karşı korumayı hedeflemişti. Sırp Kralı Duşan'ın Selanik'i kuşatması üzerine Orhan Gazi, 1348 baharında oğlu Süleyman komutasındaki 20 bin kişilik kuvveti Bizans'a yardımcı olmak için Rumeli'ye gönderdi. Umur Bey'in İzmir'deki kaleyi kuşattığı ve sonrasında vefat ettiği için yardım gelmemesi ve Sırplar'ın

da Kavala'yı ele geçirmesi üzerine Süleyman Paşa daha ileri gitmeyerek, Anadolu'ya geri döndü.

1371 Çirmen Savaşı'nda Sırp kuvvetlerinin tam bir bozguna uğratılması ve ardından 1385 yılına kadar devam eden Rumeli fetihlerinden sonra Sırp despotlukları Osmanlı'ya boyun eğerek haraç vermeyi kabul etti. 1389'da Kosova zaferinin ardından Kuzey Sırbistan'ın fetih sahası Osmanlılar'a açıldı. Aynı zamanda yerel despotluklar üzerinde tam hakimiyet sağlandı.

Yıldırım Bayezid döneminde Sırp prenslikleri Osmanlı'ya itaate devam etti. Çelebi Mehmed, zamanında Osmanlı-Sırp münasebetleri daha çok Sırp prenslikleri arasında çıkan anlaşmazlıkları çözme üzerine kuruluydu. II. Murad döneminde ise Sırbistan toprakları Osmanlı-Macar nüfuz mücadelesine sahne oldu.

II. Murad, 1439'da despotluğun merkezi olan Semendire'yi zapt etti. 1440 yılında Sırp topraklarından Macarlar'ın elinde bulunan Belgrad'ı kuşattıysa da almaya muvaffak olamadı. Sultan, 1444'te Semendire ve bir kısım Sırp topraklarını despota geri vererek Haçlı seferlerinde tarafsız kalmasını sağladı.

Sırp despotu Vılkoğlu, Varna Muharebesi (1444) ve II. Kosova Muharebesi'nde (1448) tarafsız kalarak elindeki toprakları muhafaza etmişti. II. Mehmed İstanbul'u fethettiğinde zaferini tebrik etmek için bir elçilik heyeti gönderdi. Esasında Mora'daki despotluklar, Ege adaları, Cenovalılar ve Venedikliler gibi Balkanlar'da oluşan tedirginlik havasında gelecekteki durumunu garanti altına almak istiyordu. Yılda 12 bin dükalık vergi ile buna muvaffak da oldu. Fatih İstanbul'un fethinden sonra Avrupa'da yaşanacak bir Haçlı ittifakını büyütmemek adına Sırbistan için biraz beklemeyi uygun gördü.

Birinci Sırbistan Seferi (1454)

Fatih'in İstanbul'un fethinden sonra Sırbistan'a yönelmesinin ilk sebebi hiç şüphesiz bölgenin coğrafi konumuydu. Zira

Sırbistan babası zamanında beri Macaristan ve Osmanlı arasında nüfuz mücadelesine sahne olmaktaydı. Asıl yenmesi gereken düşmanın Hunyadi Yanoş olduğunun farkında olan Fatih, bu hedef için atılması gereken ilk adımın Sırbistan'ın ilhakı olduğunun düşünüyordu. Sadece Orta Avrupa seferleri için değil, İtalya seferleri için de bu bölgenin fethedilmesinin önemi büyüktü. Ayrıca olası bir Haçlı bir ittifakının saldırısına karşı imparatorluğun müdafaası için Tuna ve Sava nehirlerinin güneyinde kalan bölgenin ele geçirilmesi gerekmekteydi.

Fatih, 1453 yılı yaz ve kış aylarını İstanbul ve Edirne'de geçirdikten sonra 1454 yılı bahar ayında harekete geçti. İlk olarak düşmanın kuvvetini kırmak amacıyla akıncılarını Sırbistan'a gönderdi. Ardından despota bir elçilik heyeti göndererek şu anda hüküm sürdüğü toprakların ne onun ne de babasının olmadığını, Sırbistan'ın, Lazar'ın oğlu Stefan'a dolayısıyla kendisine ait olduğunu iletmişti. Fatih Sultan Mehmed'in Sırbistan toprakları üzerinde hak iddiası Stefan'ın kızı Mara'nın II. Murad'ın eşi olmasına dayanıyordu.

Despot daha elçi ülkeye ulaşmadan evvel yardım talebinde bulunmak için Macaristan'a kaçmıştı. Haberi ulaştıran elçinin 25 günde tekrar Fatih'in huzuruna dönmesi gerekirken Sırp ileri gelenler tarafından despotun döneceği söylenerek oyalanmaya çalışılıyordu. Bunu yapmalarındaki asıl sebep ülkenin savunması için gerekli zamanı temin edebilmekti. Nitekim gelişinin otuzuncu gününde durumun farkına varan elçi hadiseyi bir mektupla Fatih'e bildirdi. Bunun üzerine sefer hazırlıklarını hızlandıran Fatih, ordunun tamamının toplanmasını bile beklemeden 20 bin kişilik bir kuvvetin başında Edirne'den yola çıkarak, Filibe ve Sofya üzerinden Sırbistan'a girdi. Bu sırada Brankoviç'in ve diğer Sırp asilzadelerinin de etkisiyle Macaristan'da Hunyadi'nin liderliğinde Türkler'e karşı bir ordu tertip edilmiş ve Osmanlı'nın kuzeydeki sınır topraklarına akınlar düzenlemişti.

Ordunun büyük kısmı Sivricehisar'da (Ostrovic) Fatih'e yetişti. Bu kale stratejik bir hata neticesinde fazla tahkim edilmemişti. Zira despot Fatih'in Semendire'yi kuşatacağını düşünerek burayı tahkim etmemiş, hazinelerini buraya nakletmişti. Kale muhafızları Osmanlı kuşatmasına fazla dayanamayarak hayatlarına dokunulmamak şartıyla teslim oldular. Sivricehisar'dan sonra etraftaki küçük kaleler de teslim oldular. Fatih, despotun hazinelerini de ele geçirmiş olarak Edirne'ye dönmek için yola çıkarken muhtemel bir Macar saldırısını engellemek için Firuz Bey komutasında bir kuvveti Sırbistan'da bıraktı. Nitekim Fatih'in tahminleri doğru çıktı. Brankoviç ve Hunyadi'nin ordusu Firuzoğlu Mehmed Bey emrindeki kuvvetleri mağlup ederek Mehmed Bey'in de içerisinde bulunduğu çok sayıda Türk askerini esir aldı. Bundan sonra Vidin ve Niş arasındaki Osmanlı toprakları Sırp ve Macarlar tarafından işgal edilerek, yağmalandı. Osmanlı'nın Tuna'daki önemli kalelerinden olan Vidin Kalesi'ni de ele geçiren Hunyadi burayı yakıp kül ettikten sonra Belgrad'a çekildi.

Hunyadi'nin Macaristan'a geri dönmesi üzerine yalnız kalan Sırp Despotu George Brankoviç Fatih'e bir elçi göndererek antlaşma yaptı. Buna göre Sırplar'dan alınan kaleler Osmanlı'da kalacak, Sırbistan yıllık 30 bin filori vergi verecek ve çağrıldığı takdirde Osmanlı'ya asker gönderecekti.

II. Sırbistan Seferi (1455)

Hunyadi'nin Osmanlı'nın sınır topraklarına yaptığı sefere sinirlenen Fatih daha 1454 kışında Sofya'da yeni bir ordu topladı. Hafif sipahi birlikleri sınır boylarına ve Macaristan'ın güney sınırına gönderildi. Padişah bir an önce Macarlar üzerine yürümek istiyor ancak Sırbistan'ı ele geçirmeden ilerlemeyi doğru bulmuyordu. Kış aylarında Despot Brankoviç'in ölmesiyle Sırbistan üzerine yapılacak sefer için uygun şartlar oluştu. Sırbistan sınırındaki Osmanlı kuvvetlerinin komutanlığını

yürüten Evrenoszade İsa Bey, Sırplar'ın genel durumunun iyi olmadığını ve fethin kolay olacağını haber verdi. Bunun üzerine Fatih, Edirne Ovası'nda güçlü bir ordu toplayarak 1455 yılı bahar ayında harekete geçti.

İsa Bey, Üsküp'ün doğusunda yer alan Kratova'yı geçince orduya dahil oldu. Burada kurulan harp meclisinde bölge hakkında geniş bilgi ve tecrübeye sahip İsa Bey'in tavsiyesi üzerine gümüş madenleriyle ünlü Novoberda'nın alınmasına karar verildi. Bunun üzerine İsa Bey ordunun bir kısmına komuta ederek şehrin önüne geldi. Osmanlı İmparatorluğu'nun Sırbistan topraklarının meşru hakimi olduğunu ifade ettikten sonra kalenin gönüllü teslimini istedi. Muhafızların olumsuz cevap verdiğinin bildirilmesi üzerine hareket eden Fatih, ordunun kalanıyla birlikte Novaberda yönüne yürüyüşe çıktı. Birkaç gün sonra kalenin önüne gelen Fatih zaman kaybetmeden kuşatmayı başlattı. Kuşatmanın yedinci gününde kale surlarının büyük oranda tahrip olması üzerine kale muhafızları teslim oldu. Kuşatma neticesinde birçoğu ölen despot George'a ait olmak üzere altın, gümüş ve değerli taşlar ele geçirildi.

Gümüş madenleriyle meşhur Novoberda'nın fethi Osmanlı'nın Güney Sırbistan hakimiyetini pekiştirmesinin yanında o güne kadar mücadele etmeye çalışan küçük kalelerin de direniş göstermeden teslim olmasını sağladı. Karaca Paşa'yı Sırbistan'ı yağmaya görevlendiren Fatih Novoberda'dan Kosova'ya geldi. Karaca Paşa'nın burada kendisiyle buluşmasının ardından Edirne'ye ve birkaç gün sonra da İstanbul'a döndü.

Belgrad Kuşatması (1456)

Belgrad, Tuna ve Sava nehirlerinin birleşme noktasında yer alıyordu. Her fırsatta Türk topraklarına saldıran bu kalenin kesinlikle Türk hakimiyetine girmesi gerekiyordu. Osmanlı İmparatorluğu kuzeyden gelecek tehlikelere karşı Belgrad'ı ele geçirilme zorunluluğunun farkındaydı Orta Avrupa'nın kilidi

sayılan Belgrad, 1441'de İkinci Murad döneminde kuşatılmış, ancak fethedilememişti. Fatih'in İstanbul'dan sonraki en büyük hedefi Belgrad'dı. Avrupa yönündeki fetihler için Belgrad muhakkak alınması gereken bir şehirdi.

İstanbul'dan sonra Batı'nın en önemli kalesi Belgrad ondan sonra ise Viyana idi. Durum Batılılar ve özellikle Papalık için de çok kritikti. Belgrad'ın Türkler'e terkedilmesi Viyana'ya kadar olan bölgeyi fethe açık halde bırakmaktı. Papalık da burada kaybedilen bir Haçlı seferinin otoritesi için büyük bir yıkım olacağının farkındaydı. Belgrad'da Türkler'in yenilgiye uğratılması İstanbul'un tekrar geri alınmasını sağlayabilirdi.

Macarlar ve Sırplar tarafından da aynı değerde görülen bu şehrin savunmasında hatırı sayılır bir muhafız kuvveti vardı. Ayrıca Hunyadi Yanoş da papa tarafından kaleyi savunmak için teşvik ediliyordu.

Fatih nehirler vasıtasıyla sürekli olarak yardım imkanına sahip olan bu müstahkem kaleyi almak için harekete geçti. İmparatorluk, İstanbul'un fethinden beri şahit olmadığı bir hazırlık içerisindeydi. Tüm kış boyunca ülkenin her yerinden gelen askeri kuvvetler Edirne ve İstanbul ovalarında toplandı. Morava Nehri kenarındaki Alacahisar'da kuşatmada kullanılacak ağır topların yapılması için bir dökümhane kuruldu. Gece gündüz birçok zanaatkarın çalışarak döktüğü bu toplar arasında 27 ayak büyüklüğünde 22 devasa top ve daha önce görülmemiş surette büyük taş gülleler atabilen 7 havan topu vardı. Bunlar haricinde daha küçük çapta olmak üzere 300 civarında kuşatma topu da vardı. Ordunun ihtiyacı olan hücum araçları, cephane ve erzakı taşıyan muazzam bir kervan oluşturuldu. Silahlar, özellikle oklar ve yaylar sefer güzergahı boyunca ve Belgrad yakınlarında büyük bir depoda muhafaza edildi. Ekini öğütmek için değirmenler ve fırınlara kadar tam donanımlı bir sefer organizasyonu gerçekleştirildi.

Fatih şehrin hem karadan hem nehirden kuşatılmadan alınamayacağının farkındaydı. Bu nedenle ordu Edirne'de bir araya gelirken Vidin'de toplanması amacıyla 200 parça hafif gemiden oluşan bir donanma hazırlattı. Gemiler özellikle Belgrad ve Tuna'nın diğer yakası arasındaki iletişimi keserek, Tuna ve Sava nehirlerinden Macarların şehre ulaşmasını engellemek için kullanılacaktı.

Osmanlı kuvvetleri 1456 yılı Haziran ayında harekete geçti. Padişah Morava'yı geçtikten sonra düşman hakkında istihbarat edinmek için Aksakal İshak'ı Semendire, Mehmed Bey'i Macarlar üzerine gönderdi. Aksakal İshak Semendire cihetinde yine kendisiyle aynı amaç için düşman tarafından oraya gönderilen birisini esir ederek padişaha getirdi. Esirin ifadelerine göre Sırp kralının Güvercinlik Kalesi de dahil olmak üzere pek çok şehri yardım mukabilinde Macarlar'a bıraktığı anlaşıldı. Bu haber üzerine düşmanın Türk donanmasının önünü kesme ihtimalini değerlendiren Fatih, Semendire üzerine yürüdü. Burada küçük çaplı çatışmalardan sonra tekrar Belgrad'a yöneldi.

Dayı Karaca Bey kaleyi hem karadan hem nehirden olmak üzere kuşatmaya aldı. Ancak Sava tarafı açık kaldığı için o taraftan yardım alma ihtimali vardı. Padişah İstanbul'da yaptığı gibi burada da gemileri karadan yürüterek Sava Nehri'ni de kullanmayı amaçlamıştı.

Belgrad'ın kuşatıldığını haber alan Papa Üçüncü Calixtus, İtalyan papaz Capistrona'yı destekleyerek 60 bin kişilik bir ordu topladı. Ayrıca Macar komutanı Hünyadi de bir donanma oluşturarak Tuna yönünde harekete geçti.

Kuşatmaya devam edilirken Macar ordusunun Petervaradin'i geçtiği haberi geldi. Bunun üzerine toplanan harp meclisinde Dayı Karaca Bey Tuna'nın geçilerek gelecek ordunun karşılanması görüşünü savundu. Padişahın geçmese bile kendisinin bir kısım kuvvetle gelen orduyu karşılamaya

görevlendirmesini talep etti. Yardıma gelen kuvvetlerin kaledeki kuvvetlerle buluşmasını engellemeyi düşünen bu isabetli fikir kabul görmedi. Bunun üzerine Macar ordusu hiçbir engelle karşılaşmadan ordugahını kurdu.

Belgrad 14 gündür top ateşinde tutuluyordu ki Osmanlı aleyhine önemli bir gelişme yaşandı. Yardımların kaleye ulaşması için nehirdeki Osmanlı hattının kırılması gerektiğinin farkında olan Hunyadi, askerlerin kaçmasının engellemek amacıyla kıyıları tuttu. Hattı kırmak için kaleden gelen 40 tane yelkenliyle ve karadan yapılan saldırılarla sıkıştırılan Osmanlı donanmasının 5 saat süren savaş neticesinde 3 gemisi batmış, 4 gemisi de düşman eline geçmişti. Bu suretle nehre kurulan savunma hattı kırılarak ve yardıma gelenlerin kaleye girmesine bir engel kalmadı. Ayrıca nehirdeki savaşı Osmanlı'nın kaybetmesi kaledeki muhafızların morallerinin artmasına sebep oldu.

Tuna Nehri'ndeki yenilgiden sonra son darbeyi vurmayı hedefleyen Fatih, ordunun ana kuvvetlerini kale önünde topladı. Birkaç başarısız saldırıdan sonra dış kaleyi ele geçiren Osmanlı ordusu ulaşılabildiği tüm binaları ateşe verdi. Alınan surlara askerler tarafından Türk sancakları dikildi. Bundan sonra asıl çatışma dış kaleyi iç kaleye bağlayan köprüde yaşandı. 21 Temmuz'un akşam saatlerinde verilen hücum işareti ile köprüye saldıran yeniçeriler ile kale muhafızları arasında şiddetli çatışmalar yaşandı. Hücum esnasında ölümcül bir yara alan Dayı Karaca Paşa bir süre sonra şehit oldu. Çatışma gece boyunca tüm şiddetiyle devam etti. Sabaha karşı yeniçeriler kısmen hendeklere yerleşmeye ve bazı yerlerde surlara tırmanarak kaleye girmeye muvaffak oldu. Sayıları 500 olarak ifade edilen bu yeniçerileri gören askerler her şeyden emin bir şekilde şehri yağmalamaya başladı. Ancak Hunyadi kuvvetlerini bilerek geri çekmiş ve askerlerin şehrin içine doğru iyice ilerlemesini beklemişti. Ayrıca Rumeli beylerinin

muharebeye istekli olmadığını öğrenen Macarlar bir kısım Türk askeri içeri girdikten sonra gedikleri tutarak Türk ordusunu ikiye böldü. Neticede tuzak başarılı olmuş ve Macar askerleri gizlendikleri yerden çıkarak kaleye giren Osmanlı askerlerini öldürmüştü.

Hunyadi bu saldırıyı savuşturmasına rağmen Türkler'in tekrar saldırabileceği endişesi ile düşmana taarruza geçilmesini istemedi. Nehrin öte yakasındaki orduya da saldırmamalarını haber etti. Ancak bu kuvvetler Türk ordusuna saldırdı. Fatih düşmanın ordugaha çekilerek imha edilmesini sağlamak amacıyla kale dibindeki orduya geri çekilme emri verdi. Hunyadi'nin bunu fark ederek yardımlarına koşması nedeniyle durum Osmanlı aleyhine gelişmeye başladı. Düşman fazla bir direniş görmeden ilk safları yararak topları ele geçirdi. Osmanlı askerleri ikinci saflara yerleşti. Ancak burası da hücumla ele geçirilerek Osmanlı ordusu duvarlar ve hendeklerle iyice tahkim edilmiş ordugahın bulunduğu üçüncü safa atıldı.

Muharebeyi bir kenardan seyretmekte olan Fatih Sultan Mehmed bu hezimet karşısında sinirinden dudaklarını ısırarak kanattı. Haçlı askerlerinin padişahın olduğu yere doğru yöneldiğini gören devlet adamları, Fatih'e geri çekilmeyi önerdiklerinde sultan, "Düşmandan yüz çevirmek bozgunluk alametidir" diyerek teklifi reddetti. Böyle bir geri çekiliş Fatih'in elde ettiklerinin tamamını kaybetmesine ve ülkenin Haçlı istilasına maruz kalmasına sebep olabilirdi. Bunun farkında olan Fatih bu duruma düşmekten, memleketin Haçlı askerinin ayakları altında ezilmesini görmektense savaş meydanında mertçe savaşarak şehid düşmeyi tercih etmişti.

Durumun gittikçe kötüye gittiğini fark eden padişah, yeniçerilerin meydanda olmaması nedeniyle yeniçeri ağasını azarladı. Türk ordusu dağılmış bir vaziyetteydi. Piyadeler ve süvariler birer tarafa sığınmıştı. Bu surette daha fazla dayanamayan Yeniçeri Ağası Hasan Ağa ve Fatih Sultan Mehmed yanında

Mustafa Bey, Özgüroğlu İsa Bey, İshakoğlu İsa Bey ve kardeşi Mustafa Bey olduğu halde Macar ordusuna saldırdı. Padişahın çatışmanın yaşandığı mahalde olduğunu gören Macarlar onu öldürmek için harekete geçti. Fatih, üzerine yürüyen üç Haçlı askerini öldürdü ama kendisi de alnından ve dizinden yaralandı. Padişahın bizzat savaşa katılması Türk ordusunun maneviyatını yükselterek tekrar toparlanmasına vesile oldu. Devlet adamları zorla da olsa Fatih'i oradan uzaklaştırdılar. Bu surette hücuma geçen ordu Macarları ordugahtan atarak dış kaleye kadar kovaladı. Yine bu çatışma esnasında Hunyadi de yaralanmıştı.

Fatih'in savaş meydanındaki sabrı, cesareti ve kahramanlığı büyük bir hezimeti önlemiş, Macarlar'ın tekrar saldırma cesaretini kırmıştı. Çünkü bu saldırı esnasında verdikleri kayıp yüksekti. Ancak Türk ordusunun da kaybı azımsanmayacak kadar büyüktü. Zira Türk tarafı iki değerli komutanını ve çok sayıda askerini kaybetti. Askerlik mesleğindeki maharetiyle tanınmış Dayı Karaca Paşa ve ordu yenilmek üzere iken Fatih Sultan Mehmed'le beraber Macar ordusuna saldıran Yeniçeri Ağası Hasan Ağa şehit düştü. Ayrıca kuşatma için getirilen 300 kadar top da kaybedildi. Askerler yorgun ve teçhizat bakımından noksandı. Gece toplanan harp meclisinde bu durum müzakere edilerek kuşatmanın kaldırılmasına karar verildi. Bu kararın ardından Türk ordusu kuşatmanın ertesi günü geri çekilmeye başladı.

Haçlı Rüzgârları

Fatih'in kuşatma sırasında öldüğü haberi hızla yayılmıştı. Haber Kahire'ye ulaştığında, tüm şehirde yas ilân edildi. Ancak haberin gerçek olmadığı öğrenildiğinde şehir sokakları bayram yerine döndü ve günlerce eğlenceler tertip edildi.

Osmanlılar Belgrad'da başarısız olunca, Avrupa'da büyük bir heyecan doğdu. Macar Kralı Ladislas, Hunyadi Yanoş,

Carvajal ve John Capistran'ın mektupları Batı'nın tamamında elden ele dolaşıyor ve Türkler'e karşı kazanılan zaferi dilden dile yayıyordu. Carvajal, papaya yazdığı mektupta, "Hristiyan âleminin kurtuluş günü doğdu! Şimdi sadece Roma İmparatorluğu'nu ve Avrupa'yı geri alarak değil Kutsal Toprakları ve Kudüs'ü de fethederek Siz Mukaddes pederin uzun zamandır beslediği arzunun gerçekleşeceği vakit gelmiştir. Şayet Siz Mukaddes Peder dindarâne gayelerinizde sebat ederseniz Tanrı muhakkak bize yardım edecektir" diyordu. John Capistran, en azından altı ay kalmak üzere 10.000 veya 12.000 iyi teçhiz olmuş İtalyan süvarisi göndermesi için papaya yalvarıyordu. Gelecek destek kuvvetleriyle düşmanın hazinelerinden ve levazımından üç yıl sefer yapmanın masraflarını karşılamaya yetecek kadarını ele geçirebileceklerini iddia ediyorlardı. Hunyadi Yanoş da "Şu anda Türkler'in padişahı öyle tamamen ezilmiştir ki, şayet Hristiyanlar teklif edildiği gibi ona karşı harekete geçerlerse Tanrı'nın yardımıyla kolayca Türk Krallığı'nın tamamının efendisi olabilirler" diyordu.

Papa Üçüncü Calixtus, Belgrad'la zaferin ve rüzgârın Türkler'e karşı döndüğü inancı ile yeni bir heyecanla Hristiyan hükümdarlara yöneldi. İskender Bey liderliğindeki Arnavutlar'ın 1456 ve 1457 yıllarında Osmanlı ordularına karşı direnmesi, 1457 Ağustos'unda Papalık filosunun Midilli açıklarında Osmanlılar'ı yenmesi üzerine Üçüncü Calixtus, "Ben din düşmanlarının mahvı için seçildim" demiş fakat hayalleri gerçekleşmemişti. Hunyadi Yanoş'un kısa bir süre sonra 11 Ağustos 1456'da, St. John Capistran'ın da 23 Ekim 1456 vebadan ölmeleri Haçlı planlarını bozdu. Papa da 6 Ağustos 1458'de ölünce, Haçlı seferi düşüncesi gündemden düştü.

Türkler Bu Yıl Ülkemize Gelirler mi?

Belgrad fethedilememişti ancak Ege'de fetihler devam etmişti. Aynı yıl Enez, İmroz ve Limni fethedildi. 1457 yılı

Arnavutluk'taki Osmanlı kuvvetlerinin İskender Bey'le mücadelesiyle geçti. Şehzâde Bâyezid ve Şehzâde Mustafa'nın sünnet düğünlerinin yapılması sultanın sefere çıkamamasının bir diğer sebebiydi.

Osmanlı sultanı fetihlerine devam ederken bütün Avrupa korku içerisinde, çaresizce bekliyor, birçok ülkede "Acaba bu yıl Türkler ülkemize gelirler mi?" diye düşünülüyordu.

Mahmud Paşa'nın Sırbistan Seferi (1458)

Belgrad kuşatmasında başarısız olan Osmanlı ordusunun çekilmesinden sonra despot George Brankoviç tekrar Sırbistan'a döndü. Ancak 24 Aralık 1456'da ölmesinin ardından Sırbistan'a karışıklık hakim oldu. Zira Brankoviç, öldükten sonra ülkeyi yönetmesi için karısı Irene'yi varis göstermiş, üç oğlu Greguar, Stefan ve Lazar'ın annelerine yardımcı olmasını istemişti. Tahtın varisi olarak Fatih'in üvey annesi Mara da bulunmaktaydı. Irene varis olarak Greguar'ı göstermesi üzerine sinirlenen Lazar annesini zehirletti. Bunun üzerine kardeşi Stefan önce Arnavutluk'a sonra İtalya'ya kaçtı. Diğer kardeşi Greguar da II. Murad'ın dul eşi Mara ile birlikte Osmanlı'ya sığındı. Lazar, Sırbistan'daki Osmanlı hakimiyetini kabul ederek yılda 100 bin düka vergi vermeyi kabul etti. Ancak onun da 1458'de ölmesiyle mesele daha karmaşık bir hale bürünecekti. Zira bu durumda iki varis daha çıktı. Bunlardan biri Lazar'ın karısı Helena, diğeri ise büyük kızı Maria ile evli olan Bosna kralı Stephan idi. Lazar'ın ölümünden sonra idareyi ele alan Helena rakiplerine karşı destek bulabilmek için Sırbistan'ı Papa'ya malikane olarak vermek istedi. Buna mukabil Macaristan'da Sırbistan'ın çok eskiden beri Macaristan'ın bir parçası olduğu ve malikane verilemeyeceği yönünde fikir beyan eden bir grup ortaya çıktı. Ayrıca Katolik yönetimini istemediği için Osmanlılar'ı tercih eden bir Sırp grubu ayaklanarak Mahmud Paşa'nın kardeşi Mihail Abogoviç'i lider seçtiler.

1459 yılında şehrin yönetimini ona devrettiler. Ancak henüz Helena ve destekçilerinin bulunduğu küçük kaleye dikkatsiz bir şekilde gidince tutuklanarak Macaristan'a gönderildi. Macar kralı Matyas Semendire'ye bir birlik göndererek Helena'nın haklarını korumayı ve asi boyarları dizginlemeyi amaçladı. Ayrıca Segedin Meclisi'nde alınan kararla Lazar'ın büyük kızı Maria'nın eşi olan Bosna kralı Stefan, Semendire'ye çağırılarak şehrin yönetimi teslim edildi. Katolik birine şehrin teslim edilmesi Sırp boyarları daha fazla kızdırdı. Bu yüzden Fatih Sultan Mehmed'e müracaat ederek şehri kendisine teslim edeceklerini bildirdiler.

Osmanlı ordusunun Mora seferi için hazırlandığı bu dönemde hem boyarların gelmeleri halinde şehri teslim edeceklerini bildirmesi hem de sınır komutanlarının Sırbistan'ın ilhakı için durumun uygun olduğunu bildirmesi Fatih'in dikkatini Sırbistan üzerine yöneltmesine sebep oldu. Bu minvalde kendisi esas ordu ile Mora üzerine giderken, Mahmud Paşa'yı da Sırbistan'a yolladı. 1458 yılında harekete geçen Mahmud Paşa'nın maiyetinde Rumeli askerleri ve 1000 kadar yeniçeri vardı. Sofya üzerinden Sırbistan'a dahil olan Osmanlı ordusu Ressava, Kuruca ve Branikvaç gibi yerleri aldıktan sonra Semendire'yi kuşattı. Kale önünde gerçekleşen şiddetli çarpışmalardan sonra kale muhafızları geri çekildi. Dış kale ele geçirilmesine rağmen iç kale alınamadı. Mahmud Paşa burada kalarak daha fazla vakit kaybetmek istemediği için kuşatmayı kaldırdı. Daha önce alınıp kaybedilen Sivrihisarı ve gümüş madenleriyle ünlü Rudnik'i fethetti. Daha sonra Güvercinlik Kalesi'ni ele geçiren Mahmud Paşa buranın tamiriyle uğraşırken Minnetoğlu Mehmed Bey'i de Macaristan'a akına sevketti. Daha sonra Üsküp'e gelen padişah ile bir araya geldi. Sınıra yaklaşmakta olan Macar kuvvetlerinin varlığı rapor edildiği için ordu bir süre daha bir arada tutuldu. Saldırıya geçen

Macar kuvvetlerinin Türk kuvvetleri tarafından püskürtülmesi üzerine padişah orduyu terhis ederek İstanbul'a döndü.

III. Sırbistan Seferi (1459)

1458'de Veziriazam Mahmud Paşa Güvercinlik başta olmak üzere Sırbistan'ın ele geçirilememiş bölgelerini fethederken, Fatih Sultan Mehmed ise Mora'da idi. İki ordu Üsküp'te buluşup kışı orada geçirerek çekilmelerini bekleyen düşmanlarını şaşırttı. Sırbistan'ın bir Türk yurdu olması için Semendire'nin fethedilmesi gerekiyordu

Osmanlı askerleri Semendire önünde görünmeye başladığı anda Sırp boyarları kalenin anahtarlarını padişaha göndererek kendilerini himaye etmesini istediler. Bu durum karşısında Bosna kralı Stefan, Macar birliklerini de alarak 1459 yılı Temmuz ayında çekildiler. Helena ise anlaşma gereği hazinelerle Macaristan üzerinde önce Bosna'ya sonra da İtalya'ya gitti. Bundan sonra Osmanlı'ya direnen Vişeslav, Şernov, Balestena gibi kalan Sırp kaleleri de teslim olduğundan Sırbistan bir Türk vilayeti haline geldi. Bu durum Macarlar ve diğer devletler açısında son derece tedirgin edici olduğu kadar Türkler için gayet sevindirici bir haberdi. Zira Semendire Kalesi, Belgrad'ın zaptına kadar Orta Avrupa'ya yapılacak Türk akınları için bir üst teşkil etti.

Mora'nın Fethi (1461)

Türkler'in Mora ile tanışması, 13. yüzyılın ikinci yarısına kadar dayanmaktadır. İstanbul'u Latinler'den alarak Bizans'ı tekrar kuran VIII. Mihail Palaeologos'un, kardeşi Konstantin komutasında çoğu paralı Türk askerlerinden oluşan bir orduyu Akhaya Prensliği'ni ortadan kaldırmak üzere göndermesi, Türklerin Mora'ya ayak basmasına vesile olmuştur.

1352'de Çimpi Kalesi'nin alınması ve akabinde 1354'te Gelibolu'ya geçiş ile başlayan Rumeli fetihleri kısa sürede Mora'ya

kadar uzandı. Mora'ya ilk Osmanlı akınları, daha I. Murad devrinde başladı. I. Murad'ın saltanatının son iki yılında ve Evrenos Gazi'nin liderliğinde gerçekleştirilen bu akınlar, Osmanlı fethinin ilk habercisiydi.

Osmanlılar Mora'ya sekiz büyük sefer düzenlediler. Bunlardan ilki 1395, ikincisi 1397, üçüncüsü 1423, dördüncüsü 1431, Konstantin Palaelogos'un hakimiyetini Mistra'ya taşımasına sebep olan beşincisi 1446, Mora'dan kuşatılan İstanbul'a yardım gelmesini engelleyen altıncısı 1453, yedincisi 1458 ve Mora'yı Türk topraklarına tamamıyla katan sonuncusu 1460 senelerinde düzenlendi. Bu seferlerin en önemlileri hiç şüphesiz fethin tamamlandığı Fatih devrinde gerçekleşti.

Fatih Sultan Mehmed, saltanatının ilk yıllarında Mora Despotluğu ile mevcut anlaşmayı yenilemişti. Zira tahta yeni geçtiği dönemde iç politikada kendi otoritesini sağlamlaştırma hamleleri ile meşguldü. İç meseleleri hallettikten sonra asıl hedefi olan İstanbul'un fethine yönelik hazırlıklara başladı. Ancak Mora despotlarının kuşatma altında olan Bizans imparatoruna yardıma gelme ihtimali, II. Mehmed'i Mora'ya karşı harekete geçirdi. Bu manada Ekim 1452'de Turahan Bey'i oğulları Ömer ve Ahmed Beyler ile birlikte kalabalık bir orduyu Mora'ya gönderdi. Turahan Bey, Mora'daki surları rahatça aşarak Korinthos'tan Mesenya Körfezi'ne kadar hemen hemen bütün Mora Yarımadası'nı yağmaladı. Ancak Turahan Bey'in küçük oğlu Ahmet, bir geçitte sıkıştırılarak esir edildi. Buna rağmen sefer başarıyla sonuçlandığı için İstanbul kuşatmasında imparatora Mora'dan kayda değer bir yardım gelmedi.

29 Mayıs 1453'te İstanbul'un alınması tüm Hristiyan dünyada olduğu gibi, Mora Despotluğu'nda da dehşetle karşılandı. Hatta ilk korku dalgasıyla Mora despotları Thomas ve Dimitrios kardeşler, İtalya'ya kaçmaya çalıştı. İstanbul'dan kaçan pek çok aristokrat ise Mora Yarımadası'na sığınıyordu. Büyük fethin yüreklere korku saldığı bu sırada Mora'da dahili

problemler de patlak verdi. Bu manada İstanbul düşeli altı ay bile olmamışken Mora'da başlayan Arnavut isyanı hızla büyüyerek kısa sürede tüm Mora'ya yayıldı. Söz konusu isyan, Mora'yı adeta bir harabeye çevirdi. Bitmek bilmeyen taht mücadelelerinde Mora'nın despotları olan Thomas ve Dimitrios kardeşler, Fatih Sultan Mehmed'ten yardım istemek zorunda kaldılar. Aynı anda asiler de Fatih'ten yardım istiyorlardı. Fatih, Mora meselesinde despotları desteklemenin daha makul olacağı görüşündeydi. Bu yüzden Thomas ve Dimitrios kardeşlerin tekliflerini kabul etti. Yardım için Turahanoğlu Ömer Bey idaresindeki Türk askerini Mora'ya sevkederek Arnavutlar'ın ilerleyişini durdurdu. Ancak isyan tam anlamıyla bastırılamadı. Bunun üzerine bizzat Mora'ya gelen Turahan Bey, Despot Dimitrios ile birlikte asiler üzerine yürüyerek Vardonia Kalesi'ni ele geçirdi. Akabinde Aetos Kasabası da alındı. Ekim 1454'teki bu harekâttan sonra tekrar isyan eden Arnavutlar, bu sefer despotların idaresini tanımak zorunda kaldılar. Turahan Bey'den alınan bu yardım karşılığında Mora Despotluğu Osmanlı padişahına yıllık 12 bin altın haraç ödemeye mahkûm oldu. Tüm bu yaşananların sonunda Turahan Bey'in, Mora despotlarına Türkler'in başarılarının birlikten geldiği ve kendilerinin de aralarında kavga etmemeleri gerektiği konusunda nasihatler ettiği anlatılmaktadır.

Turahan Bey'in başarıyla sonuçlanan seferinin arkasından Mora'nın yerel idarecilerinin despotlara değil, doğrudan İstanbul'a bağlı olmak isteklerini bildirmeleri üzerine, Fatih Sultan Mehmed bir fermanla canlarına ve mallarına bir zarar gelmeyeceği, bundan sonra daha emin ve eskisinden daha müreffeh bir hayat yaşayacaklarını temin ederek isteklerini kabul etti. Zaten Turahan Bey'in iç çekişmeler konusunda uyarılarına aldırış etmeyen Mora despotları, kısa süre içerisinde tekrar taht mücadelesine giriştiler. Fırsattan istifade eden Arnavutlar da Nikephoros Lukanis önderliğinde tekrar ayaklandılar.

Bunun sonucunda despotluk, Osmanlı sultanına ödemeyi taahhüt ettiği yıllık 12 bin altın haracı üç yıl boyunca ödemedi. Bunun üzerine Fatih, geciken haracı almak üzere elçiler gönderdi. Ancak elçiler Mora'dan eli boş döndü. Tarihçi Halkondil'e göre, Mora Despotları bu haracı ödeyecek güce sahip değillerdi. Fatih'in tarihçisi Kritovulos ise despotların Osmanlılar'a verilecek haracı Arnavutlar'dan toplamış olmalarına rağmen sudan sebeplerle ödemeyi geciktirip, şahsi harcamalarında kullandıklarını söyler. Neticede Fatih, haracın ödenmemesi üzerine Mora'ya bizzat kendisinin kumanda ettiği bir sefer düzenlenme kararı aldı.

Fatih, 1457 kışını Mora Seferi için yapılan hazırlıklarla geçirdi. 1458'de kalabalık bir orduyla Mora'ya gitmek üzere Edirne'den ayrıldı. Tesalya'ya gelindiğinde hem ordunun kalan kısmını beklemek hem de idaresindeki askerleri dinlendirmek üzere burada kısa bir süre konakladı. Mahmud Paşa komutasındaki birlikler de Tuna ve Sırbistan'a düzenlenen seferden sonra Mora'ya gitmek üzere Tesalya'da orduya dahil oldu. Fatih, henüz Tesalya'da iken kendilerine sefer düzenleneceğinden haberdar olan Mora despotlarının haraçlarını elçiler vasıtasıyla tekrar talep etti. Hatta eğer gerekli ödeme yapılırsa seferden vazgeçeceğini bildirdi. Ancak üç gün boyunca beklemesine rağmen müspet bir cevap alamayınca Mora'ya doğru harekete geçti. Ftiotida bölgesinden ilerleyerek Sperhios Irmağı'na ulaştı. Fokida ve Viotia bölgelerini de aşan Fatih, Kitheronas Dağı'nın eteklerindeki Plataies'te karargahını kurdu. Bu esnada Despot Thomas tarafından gönderilen bir heyet, yanlarındaki 4.500 altın ile birlikte sultanın karargahına geldi ve barış istedi. Fatih; "Mora'ya geldiğim zaman anlaşma yapacağız!" diyerek teklifi geri çevirdi. Bu arada öncü birliklerden, Korinthos şehrinin savunmasız olduğu bilgisi gelmesi üzerine Fatih, karargâhını 15 Mayıs 1458'de buraya taşıdı. Kısa bir muhasaranın ardından şehir ele geçirildi. Fatih buradan ayrıldıktan

sonra civardaki kalelerin çoğu kimi savaşarak kimi sulh yoluyla alındı. Mora içlerine hızla ilerleyen ordu müstahkem olmayan daha birçok yeri de ele geçirerek ilerledi.

Mora'nın etrafını baştanbaşa dolaşan Fatih'in 1458'deki bu seferinde yarımadanın hemen hemen üçte biri Osmanlı topraklarına katıldı. Mora despotları ise kalan topraklarda Osmanlı sultanına tabi şekilde hakimiyetlerini sürdürdüler. Ayrıca bu seferin akabinde Mora Sancağı kuruldu, sancakbeyi olarak da Turahanoğlu Ömer Bey tayin edildi.

Ekim 1458'de Fatih, Mora despotları olan Dimitrios ve Thomas kardeşlere elçi göndererek Dimitrios'un kızını istedi. Thomas'tan da biat etmesini ve önceden vadettiği kaleleri Osmanlılar'a bırakmasını istedi. Despotlar, sultanın taleplerini kabul ettiler. Ancak 1459'dan itibaren Batılı güçlerin desteğini alan Thomas, anlaşmayı bozarak Fatih Sultan Mehmed'e isyana kalkıştı. Fatih'le beraber aynı zamanda Fatih'in kayınpederi olan kardeşi Dimitrios'a da ayaklanmıştı. Bu durum Mora'da tarihinde hiç görülmemiş şiddette bir iç savaşa sebep oldu.

Hem bu iç savaş, hem de kendisine özellikle yerel idarecilerden gelen müdahale teklifleri üzerine, Uzun Hasan'a sefer düzenlemeyi planlayan Fatih, doğu seferini erteleyerek Mora'nın tamamını topraklarına katmak üzere 1460 senesinde nihai bir sefer düzenledi. Padişah, Thomas'ın başta Venedik ve Napoli olmak üzere batılı devletlerle olan ilişkilerinden rahatsızdı. Zaten bir türlü sükûnet tesis edilememiş olan Mora'nın bu devletlerden herhangi birinin kontrolüne geçmesinden kaygı duyuyordu. Fatih'in nihai seferinin sebebi, 1459'daki isyan ve batılı devletlerin izlediği Mora politikası oldu. 1460 senesinin hemen başında Edirne'den yola çıkan Fatih, 20 günde Korinthos'a geldi. Mora'ya ayak basan sultanın huzuruna çıkması gereken Despot Dimitrios kendisi gelmeyerek, kayınbiraderi Matheos Asen'i birtakım hediyelerle sultanın çadırına gönderdi. Bunun üzerine Fatih'in sevk ettiği birlikler

despotluğun merkezi olan Mistra'yı kuşattı ve şehir Dimitrios tarafından 30 Mayıs 1460'ta teslim edildi. Fatih, Dimitrios'a Enez'de bir dirlik teklif etti ve sabık despot da bu teklifi kabul etmek zorunda kaldı.

Mora'nın iki despotundan birini Osmanlı hakimiyeti altına alan Fatih için sıra diğer despot Thomas'ı bertaraf etmeye geldi. Birkaç gün daha Mistra'da kalan padişah, yol üzerindeki kale ve şehirleri alarak ilerlemeye devam etti. Ele geçirilen bu topraklardan 10 bin kişi İstanbul ve civarına yerleştirilmek üzere gönderildi. Mora'nın güneyinde bulunan Fatih, kuzeybatısının fethi için de Zağanos Paşa'yı görevlendirdi. Bölgenin en büyük kalesi olan Hulomiç'i alan Zağanos Paşa, Saint Omer kalesinin fethinde ise halkının teslim olmasına rağmen halka çok sert davrandı. Bunun haberini alan Fatih, hemen Zağanos Paşa'yı görevden alarak yerine Hamza Bey'i tayin etti. Nihayetinde Osmanlı birlikleri tarafından Vostitsa, Kasrimenon ve Listrania şehirleri de alındıktan sonra Mora seferi başarıyla neticelendi. Fatih Sultan Mehmed, 1460 sonbaharında Mora'dan ayrıldı. Sadece Patra ile Vostista arasında yer alan Salmenikon Osmanlı hakimiyeti altına alınamamışsa da 1461'de burası da fethedilerek Mora'nın tamamı ele geçirildi. Bölgede hakimiyet kurmak isteyen Venedik, 1463'te Mora'ya ciddi bir harekât başlattı ise de Turahan Bey oğlu Ömer Bey ve Mahmud Paşa'nın gayretleri ile geri püskürtüldü. İki başarılı sefer sonucunda Osmanlı hakimiyetine giren Mora'da hiç vakit kaybedilmeden Osmanlı imar, iskân ve idare sistemi tesis edildi.

Karadeniz Seferleri

İstanbul'un fethinden sonra Boğazlar'ın kontrolü Osmanlı İmparatorluğu'nun eline geçmişti. Bu durum, Karadeniz'i de hakimiyet altına alma zorunluluğunu doğurdu. Anadolu'da genel olarak hakimiyetin sağlanmasına rağmen Karadeniz'in güney kıyılarında çeşitli güç odakları bulunmaktaydı. Osmanlı'nın

hakimiyetindeki Samsun'un yanı sıra Cenevizlilere tâbi olan Amasra; İsfendiyaroğulları (Candaroğulları) Beyliği'nin hakimiyetindeki Kastamonu ve Sinop gibi önemli şehirler; doğuda ise IV. Haçlı Seferi sırasında Latinlerin zulmünden kaçan Komnenosların 1204'te kurduğu Trabzon Rum İmparatorluğu toprakları bulunmaktaydı. Karadeniz'in kuzey kıyılarında ise Kırım Hanlığı toprakları ile Ceneviz kolonileri olan Kefe, Azak, Mankup gibi önemli şehirler bulunmaktaydı.

Amasra'nın Fethi (1459)

1453'te İstanbul'un fethiyle Cenevizlilerin hakimiyetinde bulunan Galata da ele geçirilmiş, ancak Cenevizlilere bazı ticari haklar tanınmıştı. Kefe, Azak, Mankup ve Amasra gibi Karadeniz ticaretinin merkezlerine de hakim olan Cenevizliler, eski haklarını elde etmek için sultan nezdinde girişimde bulunmuşlardı. Bu girişimlerin başarısız olmasının ardından gerekirse silahlı bir mücadeleyi de göze aldıkları bir sırada Amasra'nın fethi gündeme geldi. Daha önce Amasra'nın fethine birkaç kez niyet edilmiş olmasına rağmen diğer seferlerden fırsat bulunamamıştı. Son yaşanan gelişmelerden sonra Arnavutluk'ta İskender Bey ile bir anlaşma yapılmış, Amasra sorununun kökten çözülmesine karar verilmişti. Zira Amasra, Anadolu'dan kaçanların sığınağı haline gelmiş, Osmanlıların Karadeniz'deki çıkarları zedelenmeye başlamıştı. Fatih Sultan Mehmed, 1459'da Veziriazam Mahmud Paşa'nın emrine 100-150 parçalık bir donanma vererek denizden Amasra'nın kuşatılmasını istedi. Kendisi ise av bahanesiyle Üsküdar'dan Akyazı'ya geldi. Akyazı'dan sonra arazinin yapısından dolayı çeşitli güçlüklerle Bolu'ya ulaşıldı. Fatih Sultan Mehmed'in komutasındaki kara ordusu ve Mahmud Paşa'nın komutasındaki donanmanın Amasra'ya varmasıyla şehir karadan ve denizden kuşatılmış oldu. Kuşatma için ciddi hazırlıklar yapılmıştı. Ancak kendilerinden sayıca fazla olan Osmanlı ordusuna direnemeyeceklerini anlayan şehir halkı teslim olmayı kabul etti.

Böylece Amasra kan dökülmeden Osmanlı İmparatorluğu'nun eline geçmiş, Karadeniz'de hakimiyetin sağlanması için önemli bir adım atılmış oldu. Bazı yabancı yazarlar, Amasralılar'ın savunma yapabilecek güce sahip olmalarına rağmen bunu tercih etmeyerek teslim oldukları konusunda eleştirilerde bulunur. Şehrin hakimi Cenevizli beyler, aileleri ve yakın adamlarıyla birlikte İstanbul'a getirilirken, şehir halkının çoğu ise çeşitli yerlere iskân edildi. Daha sonra şehre muhafızlar yerleştirilerek şehrin güvenliği için çeşitli önlemler alındı.

İsfendiyaroğulları (Candaroğulları) Beyliği'nin Sonu (1461)

Kastamonu, Sinop gibi önemli şehirlerin hakimi İsfendiyaroğulları Beyliği, belli bir miktar vergi vererek Osmanlı İmparatorluğu'nun üstünlüğünü tanımıştı. Ancak beylik, İsmail Bey döneminde tekrar güçlenmeye başladı. Amasra'nın fethi sırasında Osmanlı ordusunun kendi üzerine geldiği korkusuna kapılan İsmail Bey, Kastamonu'dan Sinop kalesine çekildi ve savunma tertibatı aldı. Ancak kısa süre sonra seferin kendi üzerine olmadığını anladı ve sultana çeşitli hediyeler takdim etti. Karadeniz'de hakimiyet kurmanın önemini anlayan Fatih Sultan Mehmed için böyle bir güç asla kabul edilemezdi. Bunun yanında bazı kaynaklarda İsfendiyaroğlu İsmail Bey'in Karamanoğlu İbrahim Bey ve Uzun Hasan ile Osmanlı aleyhinde faaliyetlerde bulunduğuna dair bilgiler de bulunmaktadır. Fatih, 1459'da Amasra'nın fethiyle birlikte Karadeniz'le ilgili düşüncelerini gerçekleştirmeye başlamıştı. Av bahanesiyle az bir kuvvetle çıkılan Amasra seferinden sonra İsfendiyaroğulları üzerine gidilmesi Osmanlı'yı zor durumda bırakabilirdi. Zira kaynaklarda Sinop'ta yaklaşık 400 top ve 12 bin muhafız olduğu, ayrıca güçlü bir donanmanın da hazır beklediği kaydedilmektedir. Sultan, kuvvetlerini takviye etmek ve İsmail Bey'i şüphelendirmemek için Bursa'ya geçti. Sinop ve Trabzon ile ilgili düşüncelerini açtığı Veziriazam Mahmud

Paşa'yı da hazırlıkları tamamlaması için gönderdi. İstanbul'a gelen Mahmud Paşa, 100 parçalık donanmayı hazırlayarak Rumeli birliklerinin toplandığı Edirne'ye geçti. Anadolu birliklerine de Sultanönü'nde toplanmaları emri verildi. Otağını Bursa yakınlarına kuran Fatih Sultan Mehmed, burada tertip edilen bir divanda İsfendiyaroğulları'yla ilgili fikirlerini açıkladı. Çeşitli tartışmalardan sonra İsfendiyaroğulları üzerine gidilmesi kararı alındı. Planın gizli tutulması ve İsmail Bey'in hazırlıksız yakalanması amacıyla seferin Trabzon üzerine olduğu haberi yayıldı.

Babaları öldükten sonra ağabeyi İsmail'in beyliğin başına geçmesine içerleyen Kızıl Ahmed Bey Osmanlı'ya sığındı. İsfendiyar topraklarını ağabeyinden almak için Osmanlı'dan yardım talebinde bulundu. Başlangıçta istekleri önemsenmeyerek Bolu sancakbeyliğine tayin edildi. Ancak İsfendiyaroğlu üzerine bir sefere karar verildiğinde Kızıl Ahmed Bey'in bölgedeki nüfuzundan yararlanma kararı alındı. İsmail Bey'e bir mektup yazılarak Trabzon üzerine sefere çıkma kararı verildiği, sefer için 100 parça gemi donatıldığı ve İsmail Bey'in hakimiyetindeki topraklara uğradıklarında gerekli bütün ihtiyaçların karşılanması istendi. Ayrıca her yıl hazineye göndermekle yükümlü olduğu parayı da donanmanın ihtiyaçlarının karşılanması için görevlilere teslim ederek senet alması istendi. Fatih Sultan Mehmed hazırlıkları tamamladıktan sonra vakit kaybetmeden Ankara'ya geçti. Osmanlı ordusunun 60 bin süvari ve 80 bin piyadeden oluştuğu söylenir. Bu ordunun içerisinde ağabeyinin beyliğini tanımayan Kızıl Ahmed Bey de bulunmaktaydı. Bu arada İsmail Bey'e bir mektup daha yazılarak Trabzon seferi için destek istenmişti. İsmail Bey de oğlu Hasan Bey'in emrine en seçkin adamlarını vererek Ankara'ya gönderdi. Ankara'ya gelen Hasan Bey, Osmanlı kuvvetleri tarafından tutuklandı ve Osmanlı'ya karşı samimi olmayan İsmail Bey'den Sinop'un teslimi istendi. Ayrıca kardeşi Kızıl

Ahmed'in de Kastamonu Beyi tayin edildiği bildirildi. Kastamonu'ya geçen Ahmed Bey, insanlar tarafından iyi karşılandı ve Kastamonu kan dökülmeden ele geçirildi. Fatih, Mahmud Paşa'yı Sinop üzerine gönderdi. Kalenin karadan ve denizden kuşatılmasıyla İsmail Bey'in direnme şansı kalmadı. Mahmud Paşa kaleyi kan dökmeden teslim almak amacıyla bir mektup göndererek direnmesinin sonucu değiştirmeyeceği, kaleyi teslim etmesini istedi. İsmail Bey ise sultanın geçmişte işlemiş olduğu suçları affetmeyeceği fikrindeydi. Bunun üzerine Mahmud Paşa, sultan tarafından affedildiğine dair bir belge gönderdi. Böylece Sinop Kalesi de 1461'de kan dökülmeden Osmanlı hakimiyetine girdi. Bölgenin kontrol altına alınmasıyla zengin madenler ve yaklaşık 200 bin altın olduğu tahmin edilen gelir kaynakları da ele geçirildi.

İsmail Bey, Fatih Sultan Mehmed tarafından iyi bir şekilde ağırlandı. Kendisine Yenişehir, İnegöl, Yarhisar kazaları verilirken Oğlu Hasan ise Bolu sancakbeyliğine tayin edildi. 1461'de Kastamonu Beyliği'ne tayin edilen Kızıl Ahmed Bey, kısa zaman sonra, bölgedeki hakimiyetin sağlamlaştırılması amacıyla Mora sancakbeyliğine tayin edildi. Ancak ağabeyinin bile hakimiyetini tanımayan Kızıl Ahmed, Mora'ya gitmek yerine kendisine tâbi olanları alarak önce Karamanoğullarına, daha sonra da Akkoyunlulara sığındı. Bu durumu değerlendiren padişah, İsmail Bey'in de benzer bir harekette bulunmaması için kendisine Filibe'yi dirlik olarak verdi. İsmail Bey 1479'da vefat edene kadar burada kalacaktır.

Trabzon Seferi (1461)

Kudüs'ü Müslümanlardan kurtarmak amacıyla gerçekleştirilen IV. Haçlı Seferi, amacının dışına çıkarak Bizans İmparatorluğu'na büyük zararlar vermişti. Kostantinapolis'i işgal eden Latinler, Ortodoks Rumlara zulmetti. Latin zulmünden kaçan Rumların bir kısmı imparator III. Aleksi'nin damadı

Laskaris öncülüğünde İznik Rum İmparatorluğu'nu kurmuşlardı. Rumların diğer kısmı ise Aleksi Komnen'in etrafında birleşerek Trabzon Rum İmparatoruluğu'nu kurdular. Trabzon'daki bu oluşum, İznik Rum İmparatoru tarafından engellenmek istendi. Bu amaçla 1205 veya 1206 yılında Anadolu Selçukluları ile de anlaşma yoluna gidildi. Anadolu Selçukluları Trabzon'u muhasara ettilerse de başarı sağlayamadılar. Ancak 1214'te Sinob'un fethi sonucunda Anadolu Selçuklu Devleti'ne vergi vermek zorunda kaldılar. Böylece Trabzon Rum İmparatorluğu Fatih Sultan Mehmed dönemine kadar gerek Moğollar'la, gerek Türk beylikleriyle mücadele etmek zorunda kaldı. Osmanlı'nın hızla büyümesi ve giderek Trabzon'u da tehdit eder duruma gelmesi, Trabzon imparatorunun Akkoyunlular'la dahi akrabalık tesis ederek ittifak yapmasına sebep olacaktır.

II. Murad devrinde Trabzon, hem karadan hem de denizden kuşatılmak istenmesine rağmen herhangi bir başarı elde edilemedi. 1456'da ise Amasya valisi Hızır Bey'in çabaları sonucunda Trabzon Rum İmparatorluğu Osmanlı'ya vergi vermeyi kabul etti. 1458'te İmparator Yuannis'in ölmesinden sonra kardeşi David tahta geçti. İmparator David, 1456'da yapılan anlaşma gereği ödemeleri gereken vergiyi ödemek yerine akrabalık ilişkileri kurulan Uzun Hasan aracılığıyla önceki verilenleri de geri istedi. Bununla birlikte Papa, Fransa, Akkoyunlular gibi güçlerle Osmanlı'ya karşı ittifak kurmaya çalışmıştı. 1453'te İstanbul'un fethinden sonra Trabzon, Osmanlı hakimiyetini tanımayan Rumlar için bir sığınak olmuştu. Yine İstanbul'un fethinden sonra Paleologos hanedanının ortadan kaldırılması da Rumlar arasında Trabzon Rum İmparatorluğu'nun nüfuzunu arttırmıştı. Bu durumlar, Karadeniz hakimiyetinin önemini anlayan ve 1459'dan bu yana planlarını gerçekleştirmek isteyen Fatih Sultan Mehmed'e fırsat verecektir.

İsfendiyaroğulları Beyliği'nin ortadan kaldırılmasından sonra Trabzon'un fethi de gerçekleştirilmek isteniyordu. Zira

Fatih Sultan Mehmed, ordusunu bile bu plana göre hazırlamıştı. Bu arada Uzun Hasan, akrabalık ilişkileri bulunan Trabzon Rum İmparatorluğu'nun fethini engellemek amacıyla bir elçi heyetini Fatih Sultan Mehmed'e göndermişti. Ayrıca doğuda sınırlara tecavüzlerde bulunarak Osmanlı'nın olası bir Trabzon seferini engellemeye çalışmıştı. Ancak Trabzon'un fethini kafasına koymuş olan padişah, gözdağı vermek için ve yakın zamanda Uzun Hasan'ın eline geçen Koyulhisar'a yürüdü. Üç günlük muhasaranın ardından şehir tekrar ele geçirildi. Bu arada Gedik Ahmed Paşa da bazı Akkoyunlu birliklerini mağlup etmeyi başardı. Trabzon seferine çıkmadan önce arkadan gelebilecek bir tehlikeyi bertaraf etmek isteyen Fatih Sultan Mehmed ise, Koyulhisar'dan Erzincan'a geçti.

Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan, Trabzon Rum hükümdarı Dördüncü Ioannes Kommenos'un Despina Hatun diye adlandırılan kızı Theodora'yla 1458'de evlenerek, Osmanlılar'a karşı yardım sözü vermişti. Fatih Sultan Mehmed, Trabzon seferine çıkınca Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan, kayınpederinin ülkesini kurtarmak için annesi Sara Hatun'u Osmanlı İmparatorluğu'na elçi olarak gönderdi. Uzun Hasan'ın annesi Sare Hatun'un da bulunduğu Akkoyunlu elçi heyeti Fatih'i Bulgar Dağı'nda buldu. Asıl hedefi Trabzon olan sultan, Osmanlı topraklarına tecavüzlerde bulunulmaması ve Trabzon'a yardım edilmemesi şartıyla Akkoyunlular'la bir anlaşma yaptı.

Osmanlı hükümdarı kendisine getirilen hediyeleri kabul edip, Sara Hatun'a büyük saygı gösterdi ve anne diye hitap etti. Kuzeye doğru yönelen Osmanlı ordusu, arazinin yapısından dolayı çeşitli zorluklara maruz kalmıştı. Fatih, Sara Hatun'la birlikte Bulgar Dağı'nı aşıp, Trabzon seferine devam etti. Sultan, dağı geçerken birçok yerde atından inip, yürümek zorunda kaldı. Sara Hatun, bu durum üzerine "Hey oğul! Bir Trabzon için bunca zahmetler çekmek nedir?" diye sorunca, Fatih "Ana bu zahmetler Trabzon için değildir. Bu zahmetler

İslam dini yolunadır ki ahirette Allah'ın karşısına çıkınca utanmayalım diyedir. Zira bizim elimizde İslam kılıcı vardır. Eğer biz zahmete katlanmazsak bize gazi demek yalan olur" diye cevap vermişti.

Ordu zor şartlar altında Bayburt'a kadar ulaştı. Veziriazam Mahmud Paşa, Rumeli askerleriyle birlikte ileri gönderildi. Arazinin çetin şartlarından dolayı toplardan ve süvari birliklerinin büyük çoğunluğundan fedakârlık yapıldı. Ancak bu tür aksaklıklar da dikkate alındığından donanmaya gerekli malzemeler hazırlanmıştı. Mahmud Paşa Trabzon yakınlarına ulaştığında, şehir donanma tarafından kuşatılmıştı. Donanmanın başında Gelibolu Valisi Kâzım Bey bulunmaktaydı. Yaklaşık bir ay önce şehre ulaşan donanma, karaya birlik dahi çıkarmıştı. İmparator ise bu bir ay içerisinde başarı kazanmaya çalışsa da istediğini elde edememişti. Mahmud Paşa komutasındaki Rumeli kuvvetlerini de karşısında görünce büsbütün ümidini kaybetti.

Şehir, kara ordusunun ulaşmasıyla yaklaşık bir ay daha kuşatıldı. Artık kurtuluşu kalmadığını anlayan İmparator, başmabeyncisi ve aynı zamanda Mahmud Paşa'nın da akrabası olan Gorgos Amirutzes'i anlaşmak üzere paşanın yanına gönderdi. Gorgos, paşaya Trabzon'un geliri kadar bir gelirin tahsis edilmesi halinde şehrin teslim edilebileceğini bildirdi. Fatih ise başlangıçta şehrin kayıtsız şartsız teslimini istediyse de Sare Hatun'un tekrar ricacı olması üzerine şehir 1461 yılı sonlarında bazı şartlarla teslim alındı. Fetihten sonra birkaç gün şehirde kalan sultan, gerekli düzenlemeleri yaptı ve Sare Hatun'u değerli hediyelerle birlikte oğlu Uzun Hasan'a gönderdi.

Trabzon'dan ayrılmadan önce, Amasya valisi Hızır Bey'i direnme şansları kalmayan diğer yerleri teslim almak üzere görevlendirdi. Şehrin yönetimini donanma komutanı Kâzım Bey'e bırakarak zor şartlar altında sahil yolundan geri döndü. İmparator, söz verildiği gibi çok iyi şekilde karşılandı ve seçilen

1500 kişiyle birlikte deniz yoluyla İstanbul'a gönderildi. Kendisine Tuna civarında oldukça yüksek gelirli yerler tahsis edildi. Ancak David'in Uzun Hasan'la haberleştiği duyulunca hapsedildi. 1463'te ise 3 oğluyla birlikte öldürüldü. Trabzon'un fethiyle Fatih Sultan Mehmed, hem Bizans'ın Anadolu'daki son izlerini silmeyi başarmış, hem de 1459'da Amasra'nın fethi ile başlayan süreç, Karadeniz'in güney kıyılarında Türk hakimiyetinin kurulmasıyla sonuçlanmıştır.

Eflak Seferi (1462)

Fatih'in düşmanlarından biri de tarihe Kazıklı Voyvoda olarak geçen Eflak Voyvodası Vlad Drakula idi. Vlad, babasının prensliği döneminde Osmanlı Devleti'nde rehin kalmıştı. İki kardeş önce Kütahya'da Eğrigöz Kalesi'nde, ardından Tokat'ta, daha sonra da Edirne'de tutulmuşlardı. Drakula 1448'e kadar Osmanlı ülkesinde kaldı ve burada eğitildi.

Kazıklı Voyvoda'nın babası Vlad ve ağabeyi Mircea, Hunyadi Yanoş tarafından Türklerle işbirliği yaptıkları için öldürüldüler. Vlad Drakula, Osmanlılar'ın 1448'de İkinci Kosova Savaşı'nda Hunyadi komutasındaki Haçlı ordusunu mağlup etmeleri üzerine Eflak prensi oldu. Ancak Eflak tahtındaki rakibi İkinci Vladislav onu mağlup ederek, Türk topraklarına kaçırttı. Vlad, daha sonra babası ve ağabeyini öldürten Hunyadi Yanoş ile anlaşarak, 1456'da Eflak tahtını ele geçirdi.

Tahta çıktıktan sonra tarihe geçecek zalimlikler yaptı. İlk zamanlar Osmanlı'ya sadık görünüp, her yıl haracını getiriyordu. İyice kuvvetlenen Kazıklı Voyvoda 1459 yılının 10 bin duka altını tutan vergisini Osmanlılar'a vermeyince iki ülke arasında üç yıl sürecek savaşlar başladı.

Osmanlı planına göre Vlad bir hile ile ele geçirilip, yerine kardeşi Radu, prens yapılacaktı. Fatih bir yandan Vlad'ı İstanbul'a davet ederken, diğer yandan da Niğbolu sancakbeyi Çakırcı Hamza Bey'i onu yakalamak için görevlendirdi. Ancak

durumdan haberdar olan Vlad, Hamza Bey'i ve yanındakileri yakalayıp, öldürttü. Elde ettiği Türk esirlerin bacaklarını, kollarını kestirip kazıklara oturttu. Hamza Bey'i rütbesinden dolayı en yüksek kazığa vurdurtmuştu.

Drakula, Osmanlı ordusunun harekâtınh engellemek için Tuna Nehri'nin her iki tarafındaki yerleşim merkezlerini tahrip etti ve buralarda yaşayanları öldürttü. Bu sırada Mora'nın fethiyle meşgul olan Fatih, voyvodanın üzerine Veziriazam Mahmud Paşa'yı gönderdi. Eflak'a giren Mahmud Paşa komutasındaki birlikler tuzağa düşürüldü ve bir kısmı yok edildi. Kazıklı Voyvoda'nın başarıları Avrupa'da yankı yaptı. Ancak Drakula zaferinin geçici olduğunun farkındaydı. Macaristan'dan destek bulmaya çalıştıysa da istediği yardımı alamadı.

Kazıklı Voyvoda'nın bu başarıları üzerine Fatih Sultan Mehmed, 1462'de bizzat Eflak Seferi'ne çıktı. Fatih karşısına çıkacak kuvveti olmayan kazıklı Voyvoda Osmanlı ordusunun lojistik altyapı bulmaması için her yeri tahrip ettirdi ve vur-kaç taktiğine başvurdu. İlginç savaş yöntemlerini kullandı. Cüzzam, veba, frengi gibi bulaşıcı hastalığı olan kişileri Türk gibi giydirerek, Osmanlı ordusunun içine sokarak Osmanlı ordusunu salgın hastalıkla mağlup etmeye çalıştı.

Eflak, direniş göstermişti. Ancak, voyvoda soyluların çoğu tarafından terk edilmesinin akabinde Temmuz ayında Türkler karşısında mağlup oldu. O dönemlerde Kral Matyas Korvinus'un ordugâhının bulunduğu, Erdel dağlarının eteğindeki Braşov'a giden Drakul, gözaltına alındı (26 Kasım 1462) ve Budin'e götürüldü.

Fatih ise, başkenti Tirgovişte'ye giderken korkunç bir manzara ile karşılaştı. Yol boyunca kazığa geçirilmiş Türkler'in çürümüş cesetleri sergileniyordu. Fatih, bu manzara karşısında Veziriazam Mahmud Paşa'a kızdı. Eflak tahtına Kazıklı Voyvoda'nın kardeşi Radu geçirilerek ülke Osmanlı himayesine sokuldu.

Kazıklı Voyvoda 1474'e kadar Macarlar'ın esiri olarak kaldı. Macaristan'da 12 yıl süren bir tutsaklık döneminin ardından Türkler'e karşı savaşa devam etmek üzere serbest bırakılan Drakula, 1476 yılının yaz aylarında Macar soylu Stefan Bathory, Boğdan Prensi Stefan ve Sırbistan Kralı Vuk Brankoviç ile ittifak halinde bir saldırı başlattı. Eflâk'ı geri almaya çalışan Drakula, Kasım 1476'da tarihinde Tırgovişte ve Bükreş'i işgal etti. Macar desteği karşısında Katolik olmayı seçen Kazıklı Voyvoda, üçüncü defa tahta geçmişti. Ancak üçüncü hükümdarlığı uzun sürmedi. Drakula'nın başsız ve hırpalanmış vücudu tahta çıkışından iki ay kadar sonra Snagov Manastırı'nın çevresindeki bataklıkta bulundu. Kendilerine karşı yıllardır acımasız bir savaş yürüten Kazıklı Voyvoda'yı mutlaka ortadan kaldırmayı hedefleyen Osmanlı askerleri sonunda onu ele geçirerek öldürmüşlerdi. Kesik kafası İstanbul'a götürüldü . Kendisi ise tarihte bir efsaneye dönüştü.

Osmanlı tarihçilerinden Tursun Bey, "Târîh-i Ebu'l-Feth" adlı eserinde Kazıklı Voyvoda'yı şöyle anlatır; "Kazıklı Voyvoda Eflak Vilayeti'nin valisi olup, kan içici bir kâfirdi. Bu melun önceden padişaha vergi verir ve onun iltifatına mahzar olurdu. Sonradan anlaşıldı ki, bu keferenin Haccacı imiş. Zulmü ve idaresi çok kötü derecede idi. Meselâ, bir şahıs ihanet etse veya cinayet işlese onun anasını, karısını, çocuklarını, hatta akrabalarını yakalatıp, kazığa vurdururdu.

Keferenin Haccacı'nın başkenti Ağaçhisarı'ndaydı. Karşısındaki altı mil mesafedeki sahayı, iki kol dolanan çitle çevirmişti. Bu alanı çalılar ile kapatıp, bahçe yapmıştı. Bu iki çitin arasını, Engürüs, yani Macar kâfirlerinden ve kendi ülkesi kâfirlerinden ve Boğdan kâfirlerinden kazığa vurulmuş insanlarla doldurdu. Bundan gayri kendi kalesinin bulunduğu yer dahi ağaçlı ve çitli yerdi. Her ağacın her budağında ipe geçirilmiş, sayılamayacak kadar çok ceset vardı. Asılanlardan ve

kazıklananlardan birisini oradan alan olursa, indirilen kişinin yerini o alırdı.

Böyle kötü bir kişi olmasına rağmen Macarlar'a galip gelmiş, ayrıca kendi emsallerine de kan kusturup, üstünlük sağlamıştı. Bu durumundan gurura kapılan melun, Fatih Sultan Mehmed Han'ın 1461 yılında Trabzon'a sefere çıkmasını fırsat bilerek İslâm ülkesine saldırmıştı. Sultan, Trabzon Seferi dönüşü birikmiş vergiyi istedi. Ancak voyvoda ne geldi, ne de haracını gönderdi.

Durum anlaşıldı ki, bu meluna haddini bildirmek ve Müslümanlar'a yaptığı zulmün hesabını sormak gerek. Bunun üzerine asker hazırlandı. Kazıklı Voyvoda'nın ülkesi Eflak tarafına yönelindi. Hava o kadar sıcaktı ki, askerin elbisesinin üzerinde kebap pişirmek mümkündü. Su ararken kâfirlerin bulunduğu yere gelindi. Ormanların çokluğundan Kazıklı Voyvoda, Osmanlı askerinin geldiğini görmeyip, askerleri sadece akıncılardan ibaret sandı.

Orman içinden çıkan kâfir, Osmanlı alaylarını gördü. Ordunun tertip ve azameti karşısında istikbalinden endişe etti. Kalbine korku ateşi düştü. Kâfir sindi ve kaçmaya başladılar. Gaziler hangi kâfir alayına yetiştilerse, kılıçla hıyar doğrar gibi doğradılar. Bazılarını esir ettiler. Yedi bin kâfirden, ancak yedi yüz kâfir kaldı. Her taraf kâfir kellesi ve vücudu ile doldu. Hava bir acayip olmuştu. Yüzlerce kâfir zincire vurulup, İstanbul'a getirildi. İslâm kanı içmeye ahd etmiş birçok kâfir beyi kılıçla öldürüldü. Padişah hazretleri Allah'a şükretti, beylerine ve kullarına ihsanlarda bulundu.

Osmanlı askeri 30 gün Eflak'ta kaldı. Birçok ganimet ve esir alındı. Ordunun istirahata çekildiği bir anda melun voyvoda kalan askerlerini de yok etmek istedi ki, bir gece Osmanlı karargâhına baskın verdi. Kuvveti mumun etrafında dolaşan pervane misali idi. Deryaya damla düşer gibi geldi. Askeri helak oldu. Voyvoda yaralı olarak zorla kaçabildi. Kalan adamları ile

Macaristan'a kaçtı. Daha önce Macarlar'a çok zarar vermişti. Kendi ayağı ile gidip kapanına girdi. Orada tutup hapsettiler ve canı cehenneme ısmarlandı. Böylece intikam alınmış ve suçluların cezası verilmişti. Padişah hazretleri bu memleketin idaresini önceki Voyvoda Vlad'ın kardeşi Radul'a verdi".

Boğdan Seferleri

Osmanlı döneminde bugünkü Romanya ve Moldova, Boğdan, Eflak ve Erdel diye üç voyvodalıktan müteşekkildi. Çelebi Mehmed zamanında (1413-1421) Eflak vergiye bağlanmışsa da Boğdan'da hakimiyet kurulamamıştı.

Fatih, İstanbul'un ardından Balkanlar'ı fethetmeye başladı. Boğdan Voyvodası Petru Aron, tehlikenin kapılarına geldiğini görünce; 1455'te, Fatih'e gönüllü olarak 2 bin düka altını tutarında haraç vererek bağlılığını gösterdi. Petru Aron'dan sonra voyvoda olan Romenler'in efsanevi prensi III. Ştefan, tam adıyla Ştefan Çel Mare (1458-1504), ise başlangıçta Osmanlı'ya bağlılığını sürdürdü. Ancak gururlu ve hırslı voyvoda, bir süre sonra Fatih'e karşı gelmeyi göze alarak haraç ödemeyi reddetti. 1469'da Boğdan'a giren Kırım kuvvetlerini mağlup ederek Eminek Mirza'yı esir alan Stefan'ın kendine güveni günden güne artıyordu. Bu manada 27 Şubat 1470'te bölgenin en önemli kalelerinden İbrail'i ele geçirmesi yaklaşan savaşın habercisiydi. Nihayet Osmanlı ordusunun Uzun Hasan üzerine seferde olduğu 1473'te Osmanlılar'a bağlı Eflak'a müdahale etti. Osmanlıya tabi Eflak Beyi Radu'nun yerine Basarab Laiota'yı Eflak tahtına çıkardı. Osmanlı'nın, Macarların ve hatta Eflaklıların razı olmadığı bu girişim başarısız oldu. Zira Radu kısa süre sonra tahtına geri döndü. Fakat Stefan'ın tehditkar hareketleri devam etmekteydi. Fatih, hem bu hareketlere son vermek istiyor hem de özellikle Kili ve Akkirman'ın Stefan'ın elinde olmasını asla kabullenemiyordu. Bu nedenle Stefan'dan ödemediği haraçlarla birlikte söz konusu

kalelerin teslimini istedi. Stefan ise bu teklifi kabul etmediği gibi Erdelli voyvodalardan Balsius Magyar ile anlaşarak Teleajin Kalesi'ni ele geçirdi.

Aldığı olumsuz cevap üzerine Fatih, Arnavutluk seferindeki yorgun askerleri kış demeden Rumeli Beylerbeyi Hadım Süleyman Paşa komutasında Boğdan'a gönderdi. Ştefan Çel Mare; Macarlar, Lehler ve Sekler'den (Szek) yardım almıştı. Ancak Osmanlı ordusunu bir meydan muharebesinde yenemeyeceğini iyi bilen voyvoda, bir plan hazırladı. Osmanlı ordusunun geçeceği bölgeleri tahrip etmek ve Osmanlı kuvvetlerini bataklıklarla dolu ormanlık alanlara çekmek bu planın esasını teşkil ediyordu. Stefan, tıpkı İskender Bey'in kuzey Arnavutluk'ta yaptığı gibi arazinin imkanlarını son derece iyi değerlendiriyordu. Hadım Süleyman Paşa, yanında Mihaloğulları'ndan Ali ve İskender beylerle birlikte düşmanı takip ediyordu. Stefan, istediği gibi giden harekatta Osmanlı ordusunu yavaş yavaş meşe ormanlarına çekti.

Osmanlı ordusu, Vaslui Kasabası'nı geçtikten sonra 10 Ocak 1475'te, oldukça sık ve geçilmesi imkânsız ormanların arasında kıvrılarak akan Racova Nehri yakınlarına ulaştı. Köprüyü geçilirken, Boğdan Voyvodası sisler arasından ok yağmuru ile çıkarak Türk ordusuna saldırdı. Romenler mağlup olacakken Sekler'in cesurca çatışmaları ve birliklerin tamamının köprüden karşıya geçememeleri yüzünden savaş Türkler aleyhine döndü. Osmanlı saflarında yer alan Eflaklıların savaşta beklenen gayreti göstermediği de çok açıktı. Osmanlı ordusu, bir çoğu bataklıklarda boğulan, binlerce şehit vererek geri çekilmek zorunda kaldı. Voyvoda Ştefan, Türk askerlerinin cesetlerini toplatarak hemen yaktırdı. O bölgeden geçenler yıllarca yığınlar hâlinde Türk kemiklerini gördüler. Osmanlı ordusundan ele geçen ganimetler de paylaşıldı. Bu savaşın ardından Tuna boyunda bazı kaleleri de ele geçiren Ştefan, Türkler'in mutlaka geri geleceğini bildiğinden Hristiyan

devletlerden müttefik bulma gayretindeydi. Bu manada esir alınan dört Osmanlı komutanı, birçok asker ve 36 Türk sancağını Lehistan Kralı Kazimir'e gönderdi. Aynı şekilde Macaristan Kralı Matyas'a ve Papa IV. Sixtus'a da hediyeler göndererek yardımlarını talep etti. Boğdan sınırında Osmanlı kontrolünde olan bazı bölgelerin Voyvoda Ştefan'ın hâkimiyetine girişi, Hristiyan dünyada sevinçle karşılandı. Hatta papa, Boğdan Voyvodası Ştefan Çel Mare'ye "İsa'nın Pehlivanı" ünvanını verdi. Voyvoda Ştefan, Türkler'e karşı zafer kazandığı için Tanrı'ya minnettarlığının bir ifadesi olarak dört gün boyunca oruç tuttu. Boğdan'da kazandığı bu zaferin insan eseri olmadığını, Tanrı'nın bir eseri olduğunu ilan etti. Her yerde şükran duaları yapıldı.

Fatih Sultan Mehmed gibi zaferden zafere koşan bir hükümdar için böyle bir mağlubiyet kabul edilemezdi. Dahası Tuna Nehri ağzındaki Kili'nin Boğdan Voyvodası'nın elinde kalması, Osmanlı açısından son derece mahzurluydu. Ştefan, Fatih'in intikam seferine çıkacağını bildiği için bir yandan müttefik ararken diğer yandan da Fatih'in gazabından kurtulmak için Lehistan Kralı Kazimir'in arabuluculuğuyla Osmanlı yönetimiyle anlaşmaya çalıştı. Fatih, barış için üzerine düşen haracı ödemesi, esirlerin iadesi ve Kili'nin geri verilmesi şartlarını ileri sürünce; Ştefan bunları kabul etmedi.

Osmanlı ordusu 1475'te Kırım ve Kefe'nin fethiyle meşgul olduğu için Boğdan üzerine gidilemedi. Ancak Fatih, Boğdan'ın asi prensinin yaptıklarını unutmadı. Sadece uygun zamanı bekliyordu. Nihayet 1476 baharında bizzat ordunun başında Boğdan üzerine sefere çıktı. 16 Mart 1476'da karadan ve denizden hareket eden Osmanlı ordusuna yaklaşık 10 bin Eflak askeri de katıldı. Osmanlı ordusu Boğdan'a girdiğinde, Voyvoda Ştefan kaçmayı tercih etti. Muharebeye girmeye cesaret edemeyen Ştefan, kaçarken geçtiği yerleri tahrip etti. Böylece Osmanlı ordusunun işine yarayabilecek her türlü zahire ve

eşyayı ya naklediyor veya yok ediyordu. Hedefi bir yıpratma savaşı yapmaktı. Nitekim meşe ormanlarında saklanarak vurkaç savaşı yapmaya çalıştı. Ancak Osmanlı ordusu, 26 Temmuz 1476'da Boğdan birliklerini Valea Alba'da (Akdere/Razboieni) sıkıştırdı. Askerin çekindiğini gören Fatih, kalkanını alarak atını ormana doğru sürünce bütün orduyu bir cesaret ve savaşma isteği sardı. Öğleden sonra başlayıp gece yarısına kadar devam eden savaşta, Boğdan ordusu ağır bir mağlubiyet aldı. Büyük bir hezimete uğrayarak boyar adı verilen asilzâdelerin çoğunu kaybeden Ştefan Çel Mare, çareyi kaçmakta buldu. Bölgede ciddi yağma yapan Osmanlı ordusu ganimetleri paylaştı. Ele geçirilen domuz sürüleri de Osmanlı saflarında savaşan Eflaklılar'a verildi.

Fatih, muharebeden sonra voyvodanın başkenti Suçava'ya yöneldi ve ele geçirdiği şehri yaktı. Sultan, bu sefere Petro Aron'un oğlu ve 1456'dan beri Osmanlı sarayında rehin tutulan Aleksanru'yu da getirmişti. Muhtemelen Aleksanru'yu Boğdan tahtına geçirmek istiyordu, fakat beklenen olmadı. Taht değişikliği gerçekleşmemesine rağmen Fatih'in bu seferi Boğdan'ın itaat altına alınması için önemli bir başarı oldu. Zira Osmanlı ordusu döndükten sonra, Voyvoda Ştefan dağlarda saklandığı yerinden çıkıp tekrar topraklarına geri döndüğünde Fatih'le baş edemeyeceğini kesin olarak anlamıştı. Bu yüzden 1479'dan itibaren haraç vererek bağlılık göstermeyi kabul etti. Çağdaş Romen tarihçiler Fatih'in zaferini küçümsemektedirler. Ancak o dönemin Romen kaynakları Türkler karşısında ezildiklerini açıkça yazarlar.

Midilli'nin Fethi (1462)

Vlad III. Drakula'ya karşı 1462 yılı ilkbaharında ve yaz başlarında yapılan oldukça zorlu, ama sonunda başarılı bir seferden sonra Sultan Mehmed Ağustos ayı sonunda Anadolu'ya geçti. Hedef İtalyan ve İspanyol korsanlarına üs olarak

kullandığı Midilli'ydi. Fatih, küçük bir grup yeniçeri ile Midilli Adasının karşısındaki antik Edremit Körfezinin kuzey sahiline gitti. Kısa bir süre sonra Veli Mahmud Paşa, büyük bir donanma ile buraya geldi. Cenevizli Gattilusio ailesi tarafından idare edilen Midilli Kalesi bütün direnişine rağmen Eylül ayı ortalarında fethedildi. Adadaki Molova, Eressos ve Aya Teadoro kaleleri Midilli'nin düşmesinin ardından teslim oldu. Adaya asker bırıkılırken, Türk nüfus da getirilerek Midilli şenlendirildi. Barbaros Hayreddin Paşa'nın babası Sipahi Yakup Ağa da bu dönemde Yenice-i Vardar'dan gelerek adaya yerleşenler arasındaydı.

Fatih Sultan Mehmed, 1462'de Midilli'nin fethi sırasında Çanakkale'de Truva'nın kalıntılarının bulunduğu yere gelerek şehirden geriye kalanları ve Truva'nın mevkiini inceleyerek, burada Aşil ve diğer kahramanların mezarlarını araştırmıştı. Homeros'un eserinde övgüyle bahsettiği Truva Savaşı kahramanları hakkında takdirkâr hislerini belirterek, onları methetmişti. Fatih'in tarihçisi Kritovulos Tukidides'in üslubunu esas aldığı eserinde, sultanın Truva harabelerindeyken başını sallayarak, "Allah, beni bu şehrin ve halkının müttefiki olarak bu zamana kadar sakladı. Biz bu şehrin düşmanlarına galip geldik ve onların vatanlarını aldık. Burayı Yunanlılar, Makedonyalılar, Teselyalılar ve Moralılar almışlardı. Bunların biz Asyalılar'a karşı defalarca yaptıkları kötü davranışların intikamını, aradan birçok devirler ve yıllar geçmesine rağmen onların torunlarından aldık" söylediğini yazar. Batı dünyasını şehzâdeliği döneminden itibaren yakından takip eden Sultan Mehmed, Truva'yı çok iyi biliyordu.

Bosna'nın Fethi (1463)

Osmanlı Devleti ile Bosna Krallığı arasındaki ilk ilişkiler I. Murad devrine kadar iner. Bu dönemde Rumeli, iki güçlü devletin nüfuz mücadelesi altında bulunuyordu: Osmanlılar

ve Macarlar. Sırp Despotlukları ve Bosna Krallığı Osmanlılar'dan çekindikleri kadar Macarlar'dan da çekiniyorlardı. Bunun sebebi Türklere karşı oluşturulacak haçlı seferine liderlik etmesi düşünülen Macarlar'ın aynı zamanda güneydeki devletleri nüfuzu altına almaya çalışmasıydı.

Yıldırım Bayezid ve Çelebi Mehmed devirlerinin aksine II. Murad devri Osmanlı-Bosna mücadelesinin tekrardan canlandığı bir devir oldu. 1391 yılında Paşa Yiğit Bey tarafından fethedilen Üsküp, Osmanlı'nın üçüncü uç bölgesi olarak teşkilatlandı. Yiğit Bey'in torunları İsa ve Mustafa beylerin faaliyet alanı olan Sırbistan ve Bosna'ya yapılacak akınlarda burası üs olarak kullanıldı.

II. Murad devrinde Osmanlı-Bosna ilişkilerinde etkili olan hadise Bosna Krallığı'nın Sırp Despotluğu üzerinde nüfuz elde etme çabası idi. Sırp despotunun itaat etmesi üzerine Osmanlılar da Bosna krallığına karşı yardım etmeyi kabul ettiler. Bu minvalde Stefan Srebrenica'ya (Srebrenik) yürüken Osmanlı uç kuvvetleri de güneyden Bosna topraklarına akına başlayarak Hırvatistan'a kadar ilerlerdiler.

1430 yılına gelindiğinde II. Murad, ceddi Yıldırım Bayezid devrindeki toprakların çoğunu geri almış bulunmaktaydı. Bosna Krallığı daha sonra Macar Kralı ile birlik oldu. Ancak Macar Kralı Sigismund'un 1437'de ölümü üzerine daha önce onun etrafında toplananlar II. Murad'a gelerek tâbiyetlerini arzettiler. Bunun akabinde Osmanlı kuvvetleri Üsküp Uçbeyi İshak Bey oğlu İsa Bey komutasında Bosna Krallığı'nın merkezi Yayçe'yi kuşattı. Bunun üzerine Kral II. Tvrtko yılda 2.500 altın haraç vermeyi kabul etti. Ancak Belgrad başarısızlığından sonra İsa Bey Bosna'dan çıkarıldı.

Bosna, coğrafi konumu itibariyle hem Macar topraklarına yapılacak akınlar, hem de Venedik'le yapılacak savaşlar için önem arz ediyordu. Zira İstanbul ve Mora'nın fethi ile adalar üzerinde izlenen siyaset Venedik'in ticari faaliyetlerine büyük

oranda darbe vurmuştu. Venedik'in Osmanlı aleyhine ittifaklar kurarak mücadele etmeye çalışması bir Osmanlı-Venedik Savaşı'nı kaçınılmaz kılıyordu. Osmanlı donanmasının henüz Venedik donanmasıyla boy ölçüşecek seviyede olmadığının farkında olan Fatih, Bosna'nın fethi ile Venedik'i karadan sıkıştırmayı ve olası bir ittifak içerisine girmeden etkisiz kılmayı düşünüyordu.

Tuna'nın güneyinde yer alan bölgenin güvenliği ve Rumeli'deki Türk varlığının devamı için Bosna'nın fethi elzemdi. Zira burayı kendi krallığının bir parçası olarak gören Macar Kralı Matyas Osmanlı'nın bölgedeki güvenliğini tehdit eder faaliyetlere girişiyordu. Bosna Krallığı da bölgedeki faaliyetlerinde Osmanlı'ya bağlı olmasına rağmen aleyhte faaliyetlerde bulunmaktan geri durmuyordu. Nitekim Sırbistan ve Mora ele geçirildikten sonra sıranın Bosna'da olduğunu düşünen Kral Stefan, Macarlar, Venedikliler, Papa ve İskender Bey'den yardım istedi.

Sırbistan meselesinden sonra Bosna seferi için hazırlıklarına başlayan Fatih hemen harekete geçmek istememiş, önce geciken vergiyi göndermeleri için bir çavuş göndermişti. Ancak Bosna kralı Stefan gelen elçiyi iyi karşılamadı ve hapse attırdı. Osmanlı'ya tek başına karşı koyamayacak olan kralın bu davranışının sebebi hiç şüphesiz Macarlar ve Venediklilerden aldığı destekti. Ancak daha sonra Macarlar ve Venediklilerden kısa vadede yardım alamayacağını anlayan kral elçiyi serbest bırakarak ve iltifatta bulundu.

Bosna Kralı Stefan'ın Sırp despotu öldükten sonra damadı olması hasebiyle Macar kuvvetleriyle Semendire Kalesi üzerinde hak iddia etmesi ve kalenin alınmasını geciktirmesi, Anadolu'daki seferler için asker istenmesine rağmen göndermemesi, mükellef olduğu vergiyi göndermemesi ve bunu talep için gönderilen elçiyi hapsederek ölümle tehdit etmesi ve sınırlarda Osmanlı aleyhinde faaliyet göstermesi üzerine Eflak'tan

zaferle dönen padişah, ordunun Üsküp'te toplanmasının ardından Bosna üzerine yürüdü. Ordu Bosna üzerine ilerlerken Mihaloğlu Ali Bey kralın Osmanlı topraklarına girerek bazı kaleleri tecavüz ettiği ve Ağaçhisar'ı yaktığını bildirdi.

İki aylık bir yürüyüşten sonra Bosna topraklarına giren padişah yol üzerindeki Bobovaç Kalesi'nin kuşatıp teslim almasından sonra civardaki diğer kaleler de teslim oldu. Yine de arazi şartlarından kaynaklı olarak dağlarda ya da vadilerde bazı direnişlerin olması Türk ordusunu bunlarla uğraşmak zorunda bıraktı. Padişah Travnik'e olduğu esnada yakalanan bir esirden kralın Yayçe'de olduğu ve burada savunma yapacağı öğrenilmişti. Fatih bunun üzerine Mahmud Paşa komutasında 20 bin kişilik bir kuvveti Bosna Krallığı'nın merkezi olan Yayçe'ye gönderdi. Süratle buraya gelen Mahmud Paşa yakaladığı bir esirden kralın önce Sokol'a sonra da Kliutch Kalesi'ne kaçtığını öğrendi. Kralı ele geçirmek isteyen paşa tüm gece meşaleler eşliğinde dar bir geçitten geçerek Kliutch'e vardı.

Mahmud Paşa kralın kaçmasını engellemek için Turahanoğlu Ömer Bey'in öncü kuvvetlerle ileri gönderdi. Yakalanan bir esirden Bosna kralı Stefan'ın Türklerin dar boğazdan geçip buraya geleceğini uzak bir ihtimal telakki ederek habersiz bir şekilde kalede olduğu öğrenildi. Bir adam göndererek Mahmud Paşa'ya öğrendiği bilgileri ileten Ömer Bey akıncılarıyla birlikte kale üzerine yürümekten de geri durmadı. Asıl kuvvetlerin uzakta olduğuna ikna olan kral Ömer Bey'i karşılamakta gecikmedi. Akıncıların nehri geçerek kale yanındaki kasabaya ulaşmasının ardından nehir üzerindeki köprüyü tutan kral üstün kuvvetleriyle Ömer Bey'in kuvvetlerini çok müşkül bir duruma düşürdü. Zira Osmanlı öncü kuvvetlerinin etrafı Bosna kuvvetleri tarafından sarılmış vaziyetteydi. Muharebeyi kabul etmekten başka çaresi olmayan Ömer Bey ile kralın kuvvetleri arasında şiddetli bir mücadele devam ederken Mahmud Paşa kuvvetleriyle imdada yetişti. Bazı Türk askerleri

zor durumda olan Ömer Bey kuvvetlerine yardım etmek için köprü üzerinden gitmeyi bile beklemeyerek nehirden karşıya geçmiş ve muharebeye katılmışlardı.

Durumun tersine döndüğünü fark eden kral askerlerini alarak kaleye çekildi. Türklerin bu kadar hızlı bir şekilde buraya geleceğini tahmin edemeyen kral önemsiz bir kalede kuşatılmış halde bulunuyordu. Bu sırada diğer kalelerin teker teker Türklerin hakimiyetini kabul ettiği haberleri geliyordu. Padişahın da krallığın merkezi Yayçe'yi kuşattığını (Haziran 1463) öğrenen kral direnmeyi faydasız bularak teslim olmaya karar verdi. Kliutch ahalisi sadrazama bir temsilci göndererek kendilerinin ve krallarının hayatlarının bağışlanması mukabilinde teslim olacaklarını bildirdi. Paşa gelen temsilciyle "kral gelsin, padişahın elini öpsün, haraca itaat etsin ve bazı kaleleri padişaha versin yine devletle gitsin" diye haber gönderdi. Bundan sonra kral, padişahın kendisini affetmesini istedi. Mahmud Paşa bunu taahhüt edince kardeşi ve yeğeni ile birlikte saklandıkları yerden çıktılar.

Kaleyi teslim alan paşa, Yayçe'de padişahla buluştuğunda övgü beklerken neredeyse padişahın gazabına uğrayacaktı. Zira Fatih, kalenin kuşatma ile alınarak içindekilerin esir alınabileceği kanaatindeydi. Ayrıca Bosna'daki Osmanlı hakimiyetinin tam olarak sağlanması için kralın ortadan kaldırılması gerektiğini düşünüyordu. Ancak Mahmud Paşa'nın taahhüt vermiş olması bunu engelliyordu. Kralın Sırbistan meselesinde Semendire kalesinin alınmasını geciktirmesi, Osmanlı sınır topraklarına tecavüz etmekten çekinmemesi ve son olarak Ağaçhisar'ı yakması padişahı zorunlu olarak bu konunun halline sevk etti. Verilmiş bir taahhüt olduğu için meseleyi hukuki yoldan çözmek icap ediyordu. Bunun üzerine Fatih, Küçük Musannıf lakabıyla tanınan Ali Bistami'den kralın öldürülmesine dair fetva alarak kralı ortadan kaldırdı. Kralın öldürülmesiyle ele geçirilen Bosna bir sancak haline getirilerek

sancakbeyliğine Minnetoğlu Ali Bey getirildi. Mahmud Paşa ve Teselya Beyi Turahanoğlu Ömer Bey Kuzey Bosna'nın tamamını ele geçirirken, Fatih de komutasındaki ordu ile Hersek ve Karadağ geçitlerine kadar gitti.

Bosna'dan sonra Hersek'in de ele geçirilmesine karar verilmiş ve Mahmud Paşa emrindeki kuvvetlerle oraya gönderilmişti. Bazı kalelerin ele geçirildiği haberi Hersek kralı Stephen'a ulaşınca oğlunu rehin verip tâbiyet arz ederek bu durumdan kurtulmaya çalıştı. Gönderdiği hediyeler ve rehin oğlu kabul edilerek Hersek'in bir kısmı krala bırakıldı. Ancak bir süre sonra kralın ölmesi üzerine Hersek iki oğluna kaldı. Osmanlı baskılarına dayanamayan oğulları ülkeyi terk etti. Hersek'in tam manasıyla Osmanlı hakimiyetine girişi ise 1483 yılında gerçekleşti.

Venedik Savaşları (1463-1479)

Venedik Cumhuriyeti, İstanbul'un fethinden sonra kurulacak ittifakın toplantılarına katıldıysa da o dönem için bir Haçlı seferini çıkarlarına uygun görmedi. Venedik'in bu tutumunda Avrupa'daki siyasi dengeler etkili olmuştu. Zira bu dönemde Venedik Cumhuriyeti'nin nüfuz sahası olan Arnavutluk'ta Napoli ve Aragon Krallıkları da kendi hâkimiyetlerini tesis etmeye çalışıyorlardı. Ayrıca Napoli Kralı'nın Türklerle dostane bir münasebet kurması ve Milano Krallığı ile Venedik Cumhuriyeti arasında devam eden savaş, Türkler'e karşı Venedik Cumhuriyeti'ni temkinli davranmaya sevketmişti. Venedik'in Türkler'e karşı doğuda açacağı yeni bir cephe bu şartlar altında hem gücünü aşacak hem de uzun vadede İtalya'daki mevcudiyetini tehlikeye sokacaktı. Bu minvalde iktisadi ve siyasi kaygılarını ön planda tutan Venedik, Türkler'le iyi geçinerek, Ege kıyıları ve Güney Yunanistan'daki mevcut kolonilerini muhafaza edip Akdeniz'deki ticari faaliyetlerini güvenli bir şekilde sürdürmeyi tercih etti.

İstanbul'un fethini müteakip Venedik'te ilan edilen yas sona erdiğinde Bartolomeo Marcello Venedik ile Osmanlı Devleti'nin gelecekteki ilişkilerini düzenlemek ve her açıdan sağlam temellere dayanacak bir barış müzakeresi için İstanbul'a gönderildi. 1454 Nisanı'nda Venedik ticareti için elverişli bir antlaşma yaptı. Bu anlaşmaya göre mevcut barışın devam ettirilmesi kararlaştırıldı. Venedik'e ticaret serbestiyeti ihsan edilerek giriş ve çıkışlarda gümrük vergisi yüzde iki olarak belirlendi. İstanbul'da Venedikliler'in haklarını korumak üzere bir balyosun ikametine izin verildi. Bartolomeo Marcello ilk balyos olarak tayin edildi. Venedik, böylece mağlup çıkacağı muhtemel bir savaştan kaçınarak Akdeniz ticaretini sürdürecek bir antlaşmaya imza atmıştı.

Her ne kadar iki taraf arasında resmi bir anlaşma sağlansa da Venedik tedbiri elden bırakmadı. Eğriboz, Modon, İnebahtı, İşkodra ve diğer yerlerdeki ticaret kolonilerini takviye ve tamiratlar yaparak muhkem hale getirdi. Yeni kadırgalar inşa ettirerek donanmasını büyüttü. Venedikliler İstanbul'a alternatif olacak bir ticaret merkezi aramayı da elden bırakmadılar. İstanbul yerine Karamanlılar'ın elinde bulunan Kızkalesi'ni (Gorigos Limanı) ticaret için uygun gördüler. Bu amaçla Karamanlılar'a bir elçi dahi gönderseler de herhangi netice alamadılar.

Venedik, Balkanlar'daki Osmanlı fütuhatının kendi aleyhlerinde gelişmesine rağmen antlaşmayı ihlal edecek hareketlerden kaçındı. Bu durum Osmanlılar için de geçerliydi. Zira Fatih Sultan Mehmed de deniz gücünün istenilen seviyede olmaması sebebiyle Venedikliler'le savaştan kaçındı. Fatih, 1463'e kadar Venedikliler'le iyi geçinerek Balkan hakimiyeti yolunda fetihler yaptı.

Uzlaşmacı Venedik Doju Pasquale Malipiero, Mayıs 1462'de vefat etti. Yerine Cristoforo Moro'nun seçilmesi, Vatikan'da sevince sebep oldu. Moro'yu kendi amaçlarına göre hareket

edecek bir doj olarak görüyorlardı. Kardinaller doju tebrik mektubuna tuttular.

1463'te yerli Rumlar Argos'u Osmanlılar'a teslim ettiler. Mora Valisi Evrenesoğlu İsa Bey, Latinler'e nefret, Türklere sempati duyan bir Rum rahibin yardımıyla 3 Nisan 1463 tarihinde şehri fethetmişti.

Osmanlılar'ın Sırbistan'a sahip olmaları, Arnavutluk'a düzenlenen akınlar, Ege Denizi'nde faaliyetleri ve son olarak Argos'u teslim almaları Venedik'in iyice kaygılandırdı. Bunların yanısıra Mora Akıncıbeyi Turahanoğlu Ömer Bey ve Evrenesoğlu İsa Bey'in Modon ve İnebahtı civarlarındaki Venedik mülklerine akınlar düzenlemeleri Venedikliler'i Osmanlılar'a karşı harekete geçirdi.

Venedik Senatosu, 17 Mayıs 1463'te "Türk'ün gücünü, büyüklüğünü ve Macaristan Krallığı ve Hristiyanlığı tehdit eden tehlikeleri ileri sürerek", Venedik'ten Osmanlı Devleti'ne karşı yardım isteyen bir Macar elçisine olumlu cevap verdi

Venedik ile Osmanlı arasında savaş kaçınılmaz olmuştu. Bundan önce savaştan kaçınan Venedikliler bu kez Türk fütuhatını durdurmak için tedbirler aramaya başladı. Neler yapılacağı hususunda Venedik senatosu toplanarak savaş meselesi konuşuldu. Venedik Başkaptanı Alvise (Luigi) Loredan, Argos'u geri alamayacağını anlayınca Midilli'ye saldırmak için destek kuvvetleri istemişti. Vettore Cappello, ateşli bir konuşmayla savaşı savundu. İstanbul'a Argos'un iadesi ve aradaki anlaşmazlıkları çözmek için bir elçi göndermenin, zayıflık işareti olarak yorumlanacağı ve Fatih'in saldırması için bir davet olacağını ifade etti. Savaş, Türkler'e Venedik gücünün gösterecek ve bu sayede Osmanlı ilerlemesi durdurulacaktı. Yoksa böyle bekleyerek Türk'ün fetihten fethe koşmasını izleyerek tehlike durdurulamazdı. Tereddüt ve gecikmenin İstanbul'un, Mora'nın ve şimdi de Bosna'nın kaybedilmesine yol açtığını söyledi.

Birçok senatör, Capello'nun savunduğu yolun kaçınılmaz risklerine ve masraflarına itiraz ettiler. Ancak Capello'nun konuşması çok etkili olmuştu. Barış ve savaş taraftarı senatörler arasında şiddetli tartışmalar yaşandıktan sonra, az bir farkla Osmanlılar'a karşı 28 Temmuz 1463'te savaş kararı alındı.

Savaş kararının ardından ittifak arayışlarına giren Venedik, Papa'nın da teşvikiyle İskender Bey'le ittifak yaptı. Fransa'ya, Burgonya Prensi'ne, Napoli'ye ve Portekiz'e elçiler gönderdi. Papa, ittifakın başı olarak ilân edildikten sonra Çek ve Macar kralları da mektupla ittifaka davet edildi. Venedik, Papalık ve Burgonya Prensliği arasında bir anlaşma yapıldı, ancak diğer Avrupa ülkelerinden yardım gelmedi. Doğu'da Uzun Hasan ve Karamanlılar'la bağlantı kurularak Osmanlı Devleti iki cephe arasında bırakılmak istendi. Ancak Venedik sadece Arnavutluk ve Macaristan ile Balkanlar'daki bazı Hristiyan prensliklerle anlaşabildi.

Savaş kararından sonra kurulan ittifakla Venedikliler Mora'yı, Macarlar ise Bosna'yı işgal edecekler ve İskender Bey de Arnavutluk'ta faaliyete geçecekti. Aynı zamanda Venedik Arnavutlar'a para ve asker yardımı yapacak, Arnavut sahillerini Türk akınlarına karşı koruyacaktı. Muhtemel bir Osmanlı-Venedik anlaşmasına Arnavutluk da katılacaktı. Venedik donanma komutanı Luigi Loredano getirilerek Osmanlılar'ın denizlerdeki faaliyetlerini gözlemlemek için Akdeniz'e açıldı.

Fatih Sultan Mehmed, batıdaki söz konusu ittifak haberlerini hem casuslar hem de Bosna ve Mora akıncı beyleri vasıtasıyla öğrendi. Fatih, karşısındaki bu ittifaka karşı tedbirler almaya başladı. İlk olarak deniz üssü olarak kullanılan Gelibolu'yu muhafaza için Çanakkale Boğazı'nda karşılıklı iki kuvvetli kale yaptırdı. Mevcut donanma kuvvetlendirilmek için İstanbul Kadırga'da tersane kurularak yeni gemiler inşa edildi. Daha sonra Çanakkale Boğazı'na Sultaniye ve Kilitbahir kaleleri inşa edilerek, Boğaz güvence altına alındı

1463'de başlayıp 1479'de sona erecek Osmanlı-Venedik Savaşı'nın görünen sebebini Atina Paşası'ndan para çalan bir köleye dayandırılır. Zinkeisen tarihinde Mora'da yaşanan bir hadisenin barut fıçısının fitilini ateşlediği anlatılır: "Osmanlılar'ın Atina paşasının kölelerinden biri, efendisinden bir rivayete göre 10 bin, başka bir rivayete göreyse 100 bin akçe çaldıktan sonra o dönemlerde Venedik'e ait olan Koron'a kaçmıştı. Koron'un Venedikli yönetiminin meclis üyesi olan Girolamo Valaresso, bu köleyi evine aldı. Hatta Valaresso'nun kölenin yanında getirdiği şeylerin yarısını kendisine ayırdığı da söyleniyordu. Ancak Osmanlılar ile Venedikliler arasında hâlâ geçerli olan anlaşmaya göre, diğer tarafın topraklarına kaçan hırsızlar ve eşkiyalar, çaldıkları eşyalarla birlikte karşılıklı olarak iade edilecekti.

Atina Paşası, antlaşma gereği parasının geri verilmesini ve kölesinin de teslim edilmesini istedi. Koronlular, kaçan kölenin Hristiyan olduğunu söyleyerek paşanın talebini geri çevirdiler. Bu durum savaşa giden yolu açtı.

Venedik'in Osmanlı İmparatorluğu'na harp ilân etmesiyle taraflar arasında 1479'a kadar sürecek olan savaş başlamışı. Venedik, daha önce Mora Yarımadası'na planladığı askeri harekâtı uygulamaya koydu. Macarlar da Bosna'da taarruza geçerek Türkler'i buralardan çıkarmaya teşebbüs edecekti. Bu minvalde Macarlar, Bosna'da Yayça ve İzvornik'i kuşattılar. Venedik ise otuz beş kadırga ve on iki büyük gemi ile Mora üzerine harekete geçti. Taddeo Dükü'nün oğlu Bertoldo Este komutasındaki askerler donanma kumandanı Luigi Loredano yönetimindeki gemilere bindirilerek Ağustos'ta Mora kıyılarına getirildi. Bertoldo ilk olarak Argos'u geri aldı. Buradan sonra Mora'yı kuzeyden gelecek saldırılara karşı korumak ve akınlara karşı kolay savunabilmek için daha önce yıkılan Germe Hisarı'nın tekrar inşaya koyuldu. Hisarın inşasının tamamlanmasını ardından Venedik kuvvetleri Sinan Bey yönetimindeki

Gördüs'ü kuşatmaya başladılar. Venedikliler bir yandan kuşatmalara devam ederken diğer yandan da Mora'daki şehirlerini isyana teşvik ettiler. Haçlılar tarafından yardım geleceği vaadine inanan Atina, Arkadi, Epidammos gibi şehirler hemen isyan etti. Kuşatma altından olan Sinan Bey, kendisine yardıma gelen Turahanoğlu Ömer Bey'in yaklaştığını öğrenince cesurca bir karar vererek kale dışındaki Venedikliler'e aniden saldırdı. Bu saldırıda ölümcül yaralar alan Bertoldo kısa bir süre sonra öldü. Bunun üzerine Venedik askerleri Germe Hisarı'na, donanma ise Anabolu'ya çekildi.

Mora'dan gelen haberler üzerine Fatih Sultan Mehmed, hemen Veziriazam Mahmud Paşa'yı Mora üzerine gönderdi. Germe Hisarı'na yaklaşan Mahmud Paşa, Venediklilerin bozguna uğratıldığı haberini aldı. Germe Hisarı'na ulaşan Mahmud Paşa, aldıkları mağlubiyetle direnci kırılan düşmanı kolayca mağlup ederek Germe Hisarı'nı tekrar aldı. Kaçan Venedik askerlerinin bir kısmı imha edilse de yalnız gemilerine iltica edenler hayatlarını kurtarabildi. Mahmud Paşa ilk iş olarak Germe Hisarı'nı yıktırdı. Akabinde padişahın emriyle isyan eden Rum şehirlerine yöneldi. Bu şehirlerde hâkimiyet tekrar teşis edildikten sonra Argos geri alındı. Mora'da muvaffak olamayarak geri çekilen Venedikliler'i Türk akıncıları rahat bırakmadı. Turahanoğlu Ömer Bey Mora'daki Venedik topraklarına devamlı olarak akınlar düzenledi.

Türkler'e karşı Haçlı seferini büyük bir heyecanla destekleyen Papa II. Pius, savaşın başında 1464'te ölmüştü. Kardinallerin papa seçmek için yaptıkları toplantıda Osmanlılar'la savaş da gündemdeydi. Kilisenin kaynakları izin verdiği oranda Türkler'e karşı savaşa devam etmeye karar verdiler. Ayrıca kısa bir süre önce bulunan Tolfa'daki şap madenlerinden elde edilen geliri "Türklere karşı sefer" için kullanmayı kabul ettiler. Ertesi gün 30 Ağustos'ta II. Paul papa seçildi. Yeni papa Venedik kardinali olarak bilinmesine rağmen Venedik'le arası çok iyi

değildi. Bu yüzden Venedik senatosunun papayı tebriğe göndereceği bazı asiller gitmeyi reddettiler. Ancak buna rağmen Venedik yeni papanın seçilmesinden memnuniyetini ifade etti.

Yeni papa hemen Haçlı seferine bağlılığını ilan etti. Marki Lodovico Gorgonza'ya 22 Eylül 1464'te tarihinde yazdığı bir mektupta II. Pius'un yolundan gideceğini belirtmişti. Ancak eski papa kadar gayretli değildi. Yine de kardinallerden bir Haçlı seferi komisyonu kurdu. Savaşa gelirler tahsis edildi. 1464 yılının Haçlı seferi planı, İtalyan devletlerine belli oranda katılmaları düşünülmüştü: Vatikan ve Venedik, her biri 100 bin düka, Napoli 80 bin; Milano 70 bin; Floransa 50 bin; Modena 20 bin; Siena 15 bin; Bologna 15 bin; Mantua 10 bin; Lucca 8 bin ve Montferrat 5 bin düka. Siena ve Mantua gibi daha küçük şehirler hisselerine düşen rakamları ödemek istemediler. Büyük şehirler ise plana riayet etmek için kabul edilemez şartlar ileri sürdüler. Birçok diplomatik görüşme somut netice vermedi. Floransa ve Ceneviz Venedik'in mağlubiyetlerine sevinirken Ancona Osmanlı ile ticarete devam ediyordu.

Papa, Macaristan'a Türkler'e karşı kullanması için 80 bin altın gönderdi. Bu sırada Venedik savaşın maliyetiyle boğuşmaya başlamıştı. Venedik savaş için yıllık 700 bin düka harcıyordu. Venedik gemilerinin taşıdığı Memlük tüccarları Rodos'ta esir edildi ve bazı Venedikliler şövalyeler tarafından öldürüldü. Memlük Sultanı bu durumdan Venedik'i mesul tutup, Venedikliler'i hapse attırdı. Bu gelişme üzerine Venedik senatosu donanmayı Rodos'a gönderdi. Memlük tüccarları serbest bırakılıp, bulunan malları iade edildi. Buna rağmen Memlük Devleti ile sıkıntılar bir müddet daha devam etti. Venedikliler sık sık barışı tartıştılar. Papa ve Venedik'in tek umudu İskender Bey'in direnişi idi.

Bu sırada savaş devam ediyordu. Mora hadisesini muvaffakiyetle neticelendiren Mahmud Paşa, Sofya'da bulunan Fatih Sultan Mehmed'in yanına vardığında Midilli'nin Venedikliler

tarafından kuşatıldığı haberi geldi. Bu haber üzerine Bosna seferini tehir eden Fatih, derhal Mahmud Paşa'yı Midilli'nin yardımına gönderdi. Mahmud Paşa'nın geldiğini haber alan Venedikliler kuşatmayı kaldırarak Eğriboz'a çekildiler. Midilli Adası'ndaki başarısızlıktan sonra donanma komutanı Orsato delirdi. Bundan sonra Osmanlı kılıçları karşısında çaresizce boyun eğen Venedikliler Mora'ya tekrar saldırarak kısmî başarılar elde etseler de tutunamayarak geri çekilmek zorunda kaldılar.

Her ilkbaharda Venedik'de Türkler'in bu sene nereyi vuracakları tartışılmaya başlanmıştı. 1467'de Venedik, savaşın getirdiği ağır mali yük ve başarısız seferlerden dolayı Osmanlılar'a bir heyet göndererek savaşa son vermeyi düşündüler. Heyetin Gökçeada ve Limni adalarını muayyen bir vergi mukabilinde kendilerine bırakarak barış istemeleri üzerine Fatih Sultan Mehmed, "Benimle barış yapmak isterseniz gidiniz daha iyi düşününüz" diyerek geri çevirdi.

Venedik aldığı olumsuz cevap üzerine yeni bir donanma ve ordu tesis ederek Osmanlı topraklarına saldırdı. Donanma komutanı Nicolas Canale kısa zamanda Patras'ı kuşattı. Gökçeada ve Limni'yi işgal etti. Ardından Enez'e saldırdı. Kısa zamanda ele geçirdikleri şehri yakıp, yıkarak yağmaladı. Enez'den aldığı çok sayıda esirleri Eğriboz'a götürdü. Enez ve takımadaların zaptı bütün Venedik Cumhuriyeti'nde kutlandı. Ardından Yeni Foça'ya saldıran Venedikliler büyük zayiat vererek Eğriboz'a çekildiler.

Fatih Sultan Mehmed, 1468'de Venedikliler'in söz konusu saldırıları üzerine Mahmud Paşa idaresindeki 300 parçalık donanmayı bölgenin zaptına memur etti. Türk gemilerinin bölgeye intikalini haber alan Venedikliler Eğriboz'a asker gönderdiler. Osmanlı donanması kısa zamanda Gökçeada ve Limni'yi fethetti. Daha sonra Eğriboz Adası kuşatıldı. Eğriboz Adası, Mora sahillerinin güvenliğinin sağlanması açısından

oldukça önemliydi. Venedikliler de burayı üs olarak kullanıyordu. Bölgenin güvenliğini sağlamak için Osmanlı donanması tarafından kuşatılan Eğriboz'un karşı kıyılarına Fatih Sultan Mehmed de ordusuyla yerleşti. Fatih, gemileri karanın en dar alanına toplamak suretiyle bir köprü kurdurdu. Köprüden topları da geçirerek adayı hem denizden hem de karadan kuşattı. Ancak adanın deniz tarafında bir yeri açıkta kalmıştı. Burayı kapatmak için kale önünden geçilmesi gerekti. Bu hususta tecrübeli olan Osmanlı ordusu daha önce İstanbul kuşatması ve Belgrad'da olduğu gibi gemilerin bir kısmını karadan yürüterek açık olan bölgeyi de gemilerle kuşattı. Kalenin son derece müstahkem bir yapıda olması kuşatmayı uzattı. Kale her yandan top atışlarına tabi tutuldu. Ancak açılan her gedik kısa zamanda dolduruluyordu. Surlar önünde açılan hendekler de kalenin zaptına geciktiriyordu. Bu sırada yardıma gelen Venedik donanması kurulan köprüye hücum etse de netice alınamadı. Daha sonra ise limandaki Türk donanmasına hücum ettiler. Ancak dar alanda top tüfek ve oklarla yapılan savaşta Venedik donanmasından çok sayıda kişi öldü. Bu sırada kuşatma devam ediyordu. Venedik donanmasının akıbeti kale müdafilerini etkilese de müdafaaya devam ettiler. Türk akınlarına daha fazla dayanamayan kale 12 Temmuz 1470'de düştü. Fatih Sultan Mehmed bununla yetinmedi. Has Murad Paşa'ya Mora'da Venedikliler'e ait yerlerin vurulmasını emretti. Bu akınlarda Davud Paşa ile İshakoğlu İsa Bey büyük başarılar gösterdi.

Eğriboz'un düşüşü Venedikliler'in 15. yüzyılda yaşadıkları en büyük felaket idi Eğriboz'un fethi Venedik'e ulaştığında duyulan dehşet çok büyüktü. Halk arasında ağıtlar yakıldı. Toplu dualar ve ayinler yapıldı. Herkes Venedik Cumhuriyeti'nin sonunun geldiğini düşünse de senato konuşma ve nutuklarla halkın kırılan cesaretini yeniden toplamaya çalıştı. Daha sonra Türklerle savaşa devam kararı alındı. Mağlubiyetin faturası ise

Nicolas Canale'ye çıkarıldı. Görevinden alınarak sürgün edilen Canale'nin yerine Pietro Mocenigo getirildi. Papa da Eylül 1470'de Mantua Markisi'ne, Montferrat Markisi'ne, Aragon Katalonya Kralı II. John'a, Modena (Ferrera) Dükü'ne ve Savoy Dükü'ne mektuplar gönderdi. Sultan II. Mehmed'in dehşetli ilerleyişini haber verdi. Tüm İtalyan devletlerinin düşmana karşı birlik olurlarsa Hristiyan devletlerin de onlara yardım edeceğini ifade etti. Roma'ya elçiler gelip, gitti. Ancak hiçbir çaba Doğu Akdeniz'in en güzel ve en zengin adalarından biri olan Eğriboz'u Osmanlıların elinden almaya yetmedi. Papa II. Paul, Haçlı seferi tartışmaları arasında 1471'de öldü. Venedik, Türk düşmanlığıyla ön plana çıkmış Rum asıllı Kardinal Bessarion'u papa seçtirmek için uğraştı, papa seçimi için toplanan kardinallerin ilk taahhüdü, kim papa seçilirse seçilsin, Türkler'e karşı savaşın başarılı bir sonuca götürüleceği ve Tolfa'daki şap madenlerinin gelirinin yalnızca bu amaç için kullanılacağıydı. 9 Ağustos 1471'deki toplantıda Francesco della Rovere papa seçildi ve IV. Sixtus ismini aldı. Yeni papa bir süre sonra Hristiyanların ortak tehlikeye karşı birleşmeleri için Türkler'i ve İslamiyet'in aleyhine ağır ifadeler içeren ve Türklerin amacının, Hristiyan adını yeryüzünden silmek olduğunu belirten bir mektup yayınladı.

Eğriboz'un fethi Batı'da yıllardır kurulamayan Türk İttifakı'nın kurulmasına neden oldu. Venedik, bir yandan Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan'a elçiler gönderirken diğer taraftan Papa ve Napoli Krallığı'ndan yardım istedi. Kıbrıs Kralı ve Rodos şövalyelerine Türkler'e karşı ortak hareket etmeyi öngören mektuplar yollandı. 1472'de Harekete geçen Venedik donanmasına Napoli Kralı'nın ve Kıbrıs ile Rodos gemilerinin kendilerine katılmasıyla Ege sahillerini vurmaya başladılar. Müttefikler mühim bir ticaret yeri olan Antakya'yı zapta karar verdi. Limanı kapayan zincir kırıldı ise de muhkem bir yapıya sahip olan kale alınamadı. Bu sırada Uzun Hasan ve

Venedik arasında elçiler gidip geldi. Uzun Hasan'ın müttefiklere gönderdiği yardım ise Karaman Valisi Şehzade Mustafa tarafından bozguna uğratıldı. Müttefikler Anadolu'nun güney sahillerindeki işgal ettikleri yerleri ittifak ettikleri Karamanoğulları'na bıraktılar. 1473'te Uzun Hasan'ın mağlubiyetini haber alan müttefikler Kıbrıs'a çekildiler.

1473'te Uzun Hasan'ı mağlup ederek Doğu'dan gelecek tehlike korkusundan kurtulmuş olan Fatih, Karaman meselesini de hallettikten sonra Karadeniz üzerindeki hedeflerine koyuldu. Bu suretle Venedik'le bir barış yapmayı uygun gördü. Venedik'e bir mektup gönderilerek barış yapmak üzere murahhas gönderilmesi istendi. Senato'da görüşülen bu istek kabul edildi ve Jerom Zorci adındaki elçi İstanbul'a geldi. Veziriazam Gedik Ahmed Paşa ile görüşen elçiden İskender'in ölümünden beri Venedik hâkimiyetinde olan Akçahisar'ın iadesi talep edildi. Ayrıca 150 bin duka verilmedikçe barışın sağlanamayacağı ifade edildi. Söz konusu şartları kabul etme yetkisi olmadığını söyleyen elçiye Türk donanması gösterildi. Venedikliler'in Türk topraklarına saldırmaması karşılığında Osmanlıların da Venedikliler'e saldırmayacağı belirtildi. Böylelikle taraflara arasında bir yıllık ateşkes sağlandı. Fatih Sultan Mehmed bu anlaşmayla zaman kazanmak istemişti. Bu zaman aralığında Kırım ve Kefe seferlerini gerçekleştiren Fatih Sultan Mehmed bundan sonra Venedik'le mücadeleyi daha sıkı biçimde ele aldı.

Bir yıl süren anlaşmanın nihayetinde karşılıklı çatışmalar yeniden başladı. Fatih Sultan Mehmed, maiyetine 40 bin kişi vererek Hadım Süleyman Paşa'yı İnebahtı'nın fethine memur etti. İnebahtı, Mora üzerinde hâkimiyet kurmaya çalışan her iki taraf için de önemli bir yerdi. Ancak Venediklilerin kaleyi iyice tahkim etmeleri kuşatmayı başarısız kıldı. Hadım Süleyman Paşa muvaffak olmayarak geri döndü. İnebahtı kuşatmasının kaldırıldığı haberi Venedik'te sevinç yarattı.

1477'de Arnavutluk sancakbeyi Ali Bey tarafından Akçahisar kuşatıldı. Fatih Sultan Mehmed, Arnavutluk işini halledererek yıllardır uzayıp giden Venedik Savaşları'na da son verme niyetindeydi. Buna mukabil Venedik kalede bulunan müdafilere asker ve ikmal malzemesi göndererek kalenin düşmesini önledi. Kale kumandanı Françesko Contarini kuşatmayı püskürttü. Ancak Türkler'in baskınına uğradılar ve aralarında kumandanın da bulunduğu çok sayıda İtalyan öldürüldü. Venedik'i baskı altına almak için akıncı beylerini Venedik sahillerini vurmaya gönderildi. Venedik topraklarına Bosna Sancakbeyi Turahanoğlu Ömer Bey tarafından çok şiddetli akınlar gerçekleştirildi. Venedik Türk akınlarına karşı buradaki tüm nehirlere bentler inşa ettirerek savunma için asker bıraksa da fayda sağlamadı. Venedik kuvvetleri hiçbir yerde tutunamayarak dağıtıldı. Akıncıların Venedik'e çok yakın yerlere düzenledikleri akınlar Venediklileri korkuttu. İzonzo ve Tagliyamento nehirleri arasındaki yerler vurularak yağmalandı. Venedik kuvvetleri Ömer Bey karşısına bir miktar kuvvet çıkarmışsa da Akıncılar çoktan Bosna'ya dönmüşlerdi. Söz konusu akınlarda çok sayıda esir ve ganimet elde edildi. Bosnalı akıncılar, 1478'de tekrar akın ettiler ve birincisinden çok daha fazla kazanç sağladılar. Osmanlı kuvvetlerinin Venedik şehrinin karşısına kadar ilerlemesi Venedik'i dehşete düşürmüştü. Temmuz'da İsonzo Nehri'ni geçerek Alman eyaletlerine girdiler. Türk akıncılarının faaliyetlerine karşı ülke tamamen savunmasız kalmıştı. Türk tehdidinin savunulmasını görüşmek üzere meclis toplama kararları başarısız oldu. Söz konusu akınlar Venedik'in direncini iyice kırdı. Akıncıların söz konusu faaliyetleriyle İşkodra kendi kaderine terkedilmişti. Zira Venedik'in buraya destek gönderecek bir gücü kalmamıştı.

1463'ten bu yana Osmanlı ile savaşı devam ettiren Venedik 1478'e gelindiğinde Osmanlılar'a karşı yalnız kalacaktı. Zira 1473'te Otlukbeli'nde mağlup edilen Uzun Hasan bir daha

Venedik ile ittifaka kalkışamadı. Doğu'daki diğer bir müttefiği olan Karamanoğulları yok edildi. Batı'da ise İskender Bey ölümü ile Arnavutluk'ta Osmanlılar'a mesele çıkaracak kimse kalmadı. 1478'de gelişen hadiseler Venedikliler'i iyice telaşlandırdı. Eğriboz'un fethinden sonra Osmanlılar'la mücadele eden Napoli Krallığı Venedik ile ittifaktan ayrılarak Osmanlı ile barış imzaladı. Kral aynı zamanda damadı olan Macar Kralı'nı da Osmanlılarla barış yapmaya ikna etti. 1463'ten bu yana Osmanlı ile savaştan yıpranan Venedik tek başına Osmanlılar'a karşı bir savaşa daha fazla idare edemeyeceğinden dolayı barış görüşmeleri için İstanbul'a bir elçi gönderdiler. Elçiden savaşın başından beri Türkler'den alınan toprakların iadesini ve Venedik hakimiyetindeki Limni ve Akçahisar'ın Osmanlılar'a bırakılması istendi. Söz konusu istekleri kabul yetkisi olmadığını söyleyen elçi talimat almak üzere Venedik'e döndü. Senato'da görüşülen istekler kabul olundu. Ancak anlaşma şartlarının kabul olunduğunu bildiren elçi İstanbul'a geldiğinde Fatih Sultan Mehmed Arnavutluk Seferi'ne çıkmış bulunuyordu.

1478 Mayıs'ında Mihaloğlu Ali Bey akıncı kuvvetleriyle İşkodra'yı kuşattı. Bir müddet sonra Mihaloğlu İskender Bey ve Malkoçoğlu Bâli Bey de kuvvetleriyle muhasaraya katıldı. Fatih Sultan Mehmed kuşatma altındaki Akçahisar'ın düştüğünü haber alınca bizzat kuşatmaya katılmak için İşkodra'ya yöneldi. Fatih'in de kuşatma katılmasıyla kale surları şiddetli bir şekilde dövülmeye başlandı. Ancak açılan surlar müdafiler tarafından hemen onarıldı. Padişah kalenin her tarafını kuşatarak ikmal yollarını kapattı.

İşkodra kuşatması devam ederken yapılan birkaç genel taarruz sonuç vermedi. Kuşatmaya herhangi bir yardım gelemeyeceğini öngören Fatih, kaybı azaltmak için taarruz yerine İşkodra'nın ikmal yollarını keserek şehri teslim almaya karar verdi. Evrenosoğlu Ahmed Bey'i muhasarada bırakan Fatih İstanbul'a döndü. 1479'da ise müdafiler kaleyi teslim ettiler.

İşkodra'nın teslimi akabinde Venedik her türlü anlaşmayı kabul yetkisi verdikleri Giovanni Dario'yu İstanbul'a gönderdi. Macar Kralı'nın ve papanın itirazlarına rağmen 25 Ocak 1479'da imzalanan anlaşmayla 1463'te başlayarak 16 yıl süren uzun Venedik savaşları sona erdi. Bu anlaşmaya göre Venedik savaşın başından itibaren Osmanlılar'dan aldıkları yerleri geri verdi. Akçahisar, İşkodra ve Limni Osmanlılar'da kaldı. Buna karşılık Osmanlı Devleti Dalmaçya, Arnavutluk ve Mora'da aldığı bazı yerleri Venedik'e iade etti. Uzun süren savaş her iki tarafı da yıpratmıştı. Ancak yapılan anlaşmada yer alan karşılıklı ticaret maddeleriyle ticaretin eskiden olduğu gibi canlandırılmasına çalışıldı. Yine bu anlaşmayla Venedik'e Türkiye'de bulunan vatandaşlarının işlerini takip ve idare etmekle görevli bir balyos bulundurma hakkı tanındı.

Karaman Beyliği'nin Sona Ermesi

Osmanlı Devleti ile Karaman Beyliği arasında I. Murad döneminde Batı Anadolu beyliklerinin topraklarına hakim olma mücadelesiyle başlayan çekişme yaklaşık iki asır sürmüş, Osmanlılar mücadelede üstün taraf olsalar da Karamanlılar kendilerini en çok uğraştıran devlet olmuştu.

II. Mehmed tahta çıkar çıkmaz Karaman Beyi İbrahim Bey harekete geçerek Aydın, Menteşe ve Germiyan taht müddeilerini Osmanlı topraklarına gönderdi. Padişah, İstanbul'u kuşatmadan önce Anadolu'da arkasında bir tehdit bırakmak istemediğinden Karaman Beyliği üzerine sefere çıktı. İbrahim Bey kaçarak kendini kurtardı. Ancak II. Mehmed, Bizans üzerine yürüyeceği için Karamanlılar'la barış yaptı.

Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'u fethettikten sonra dur durak bilmeden Balkanlar'da ve Anadolu'da fetihlerde bulunması Karamanlılar'ı ve Venedikliler'i telaşlandırmıştı. Karaman Beyliği Venedik'le Osmanlı Devleti'ne karşı ittifak yaptı. Karamanoğlu İbrahim Bey, İsfendiyaroğlu İsmail Bey'i topraklarını

geri almaya ve Uzun Hasan'la işbirliği yapmaya teşvik etmiş, Kızıl Ahmed Bey'i de himaye etmişti.

İbrahim Bey'in yedi oğlu vardı ve bunların altısının annesi II. Murad'ın kızkardeşiydi. Karamanoğlu İbrahim Bey, Osmanlılar'a karşı düşmanlığını veliaht seçiminde de gösterdi. Osmanlı soyundan gelmeyen tek oğlu İshak Bey'i sağlığında veliaht tayin edip, bütün devlet işlerini ona bıraktı. Ancak İbrahim Bey'in diğer oğulları bu durumu tanımayarak harekete geçtiler. Pir Ahmed Bey, Konya'yı elegeçirip kardeşi İshak'ı ve babasını Konya'dan sürdü. İshak Bey, Memlükler'den yardım alamayınca Uzun Hasan'dan destek istedi. Uzun Hasan'ın bizzat harekete geçip, ordusuyla Karaman topraklarına gelmesi üzerine tekrar beyliğin başına geçti. Akkoyunlular'a karşı tek başına mücadele edemeyeceğini anlayan Pir Ahmed Bey, Osmanlı Devleti'ne sığındı ve bazı toprakları bırakacağını vaadederek Fatih'ten yardım istedi. Akkoyunlular, İshak Bey'i Karaman Beyliği'nin başına geçirdikten sonra Karaman topraklarını yağmalamış, Kızıl Ahmed Bey'i de bir miktar askerle orada bırakarak Osmanlı'ya karşı yeni bir tehdit ortaya çıkarmışlardı.

İshak Bey, Fatih'in kardeşini desteklediğini öğrenince Beyşehir ve Akşehir'i vererek Osmanlılar'ın işe karışmasını engellemeye çalıştı. Osmanlı yönetimi Çarşamba Suyu sınır olmak üzere Pir Ahmed Bey'i salıvermemeyi kabul etti. Ancak İshak Bey, Uzun Hasan'a güvendiğinden bu teklifi kabul etmedi. Fatih, bunun üzerine asker vererek Pir Ahmed Bey'i Karaman topraklarına gönderdi. Pir Ahmed Bey, kardeşini mağlup ederek Silifke dışında bütün Karaman topraklarına hakim oldu. İshak Bey ise kaçarak Akkoyunlular'a sığındı. Karaman toprakları Osmanlı-Akkoyunlu çatışmasının ilk safhasının cereyan ettiği bir yer hâline gelmişti.

Pir Ahmed Bey, Fatih'in desteğiyle beyliğin başına geçmesine rağmen bir süre sonra geleneksel Karamanlı siyasetine göre hareket etmeye başladı. Osmanlı topraklarına tecavüz

edip, verdiği toprakları geri istedi. Fatih, Karaman Beyliği'ni hakimiyeti altına almadan Akkoyunlular üzerine sağlıklı bir hareket yapılamayacağını anladığından 1466'da Karaman'a doğru sefere çıktı. Pir Ahmed Bey Konya'yı terkedip Larende'ye, Osmanlı kuvvetlerinin oraya doğru yürümesi üzerine de İçel'e kaçtı. Fatih, Karaman topraklarının çoğunu elegeçirdikten sonra Şehzâde Mustafa'yı Konya'ya sancakbeyi olarak bırakıp, İstanbul'a döndü

Karaman Beyliği'nin sona erdirmek isteyen Fatih 1468'de Gevele'yi ve Konya'yı aldı. Buraya Şehzade Mustafa sancakbeyi tayin edildi. Ancak Pir Ahmed Bey mücadeleye devam etti ve Toroslar bölgesine hakim oldu. Bazı yerleri tekrar ele geçirdi. Fatih'in düşmanlarıyla işbirliği yaptı. 1471'de Fatih Sultan Mehmed'e karşı kurulan cephe iyice genişlemiş, Venedik, Akkoyunlular, Rodos Şövalyeleri ve Karamanoğulları bir araya gelmişlerdi.

Veziriazam İshak Paşa, 1471'de Karaman seferine çıkıp Niğde ve Larende'yi fethederken, Gedik Ahmed Paşa da Alanya'yı aldı. 1472'de Gedik Ahmed Paşa, dağlık bölgelerdeki Karamanoğlu kalelerini de bir bir ele geçirdi.

Akkoyunlu tehdidinin ortadan kaldırılmasından sonra Karaman Beyliği'nin hemen hemen tamamı kontrol altına alındı. II. Bayezid döneminde son yerlerin de fethiyle Karamanoğulları tarihe karıştı.

Doğu'dan Gelen Büyük Tehlike

Yıldırım Bâyezid'ın Doğu ve Orta Anadolu'daki fetihleri, Doğu'dan Timur tehlikesini Osmanlılar'ın üzerine çekmişti. Osmanlılar'ın ikinci defa aynı bölgeleri fetihleri Doğu'dan yine bir tehlikeli düşmanı Anadolu'ya davet etti. Doğu Anadolu ve İran'ı hakimiyetinde bulunduran Akkoyunlu Türkmen Beyi Uzun Hasan, ortadan kaldırılan Anadolu beyliklerinin kışkırtması ile Fatih'i düşman olarak görmeye başladı. Ancak 1461'de

kayınpederinin toprağı olan Trabzon'un Osmanlılar tarafından fethi sırasında Fatih'in karşısına çıkamadı.

Akkoyunlu hükümdarı, kayınpederini kurtarmak için Fatih'in karşısına çıkamamıştı ama adı Avrupa'nın gündemindeydi. Avrupa'da Fatih Sultan Mehmed tarafından 1461'de fethedilen Trabzon'un Uzun Hasan'ın eline geçtiği sanılıyor ve Akkoyunlu hükümdarının çok güçlü olduğu, sağ omuzunda haç işareti bulunduğu ve Hristiyanlar'a karşı dostluğundan bahsediliyordu. Uzun Hasan'ın Sinop'u işgal ettiği, Venediklilerle'e Gelibolu'yu teklif ettiği, İstanbul'a saldıracağı konuşuluyordu. Avrupalılar, ikinci bir Timur bulmuşlardı.

Uzun Hasan, Osmanlılar'a karşı tek başına başarılı olamayacağını anladığı için İran'da düzeni sağladıktan sonra Venedikliler'le ittifak görüşmelerine başlamış ve Avrupa'ya elçiler göndererek Osmanlı tehlikesi karşısında sinen Avrupa'yı yeniden harekete geçirmeye çalışmıştı.

Venedik de 1463'te Osmanlı İmparatorluğu ile savaşa girince, kendisine müttefikler aradı. Lawwaro Auerini, 1463'te Venedik'ten ayrılarak doğuda ittifak kurmak amacıyla Karamanoğulları'na ve Uzun Hasan'a gitti. Venedik elçisi İtalya'ya dönmeden, 13 Mart 1464'te Uzun Hasan'ın elçisi Venedik'e geldi ve efendisinin gelecek sene 60.000 kişilik bir orduyla Osmanlılar'ın üzerine yürümeyi planladığını, Venedik'in donanmasını Gelibolu önlerine göndermesiyle Osmanlı'yı hem karadan, hem de denizden kuşatılabileceğini söyledi. Uzun Hasan gönderdiği mektupta Venedik-Macar-Arnavut ittifakının Osmanlı'ya karşı yeterince etkili olmadığını, buna karşılık bir Venedik-Türkmen ittifakının Osmanlılar için gerçek ve ciddi bir tehdit oluşturacağını söylüyor ve Venedik'in onayı olmaksızın Türkler'le hiçbir şekilde anlaşma yapmamayı taahhüt ediyordu.

Venedik, teklifi olumlu karşıladı ama elçisi Auerini'den haber gelmediği için cevabını Eylül'e kadar bekletti. Venedik'te

uzun süre kalan Akkoyunlu elçisi 1464 Eylül'ünün sonlarında şehirden ayrıldı. Venedik senatosu, Uzun Hasan'ın ittifak teklifini kabul etmiş, elçiye Fatih'i çökertecek her hareketi papanın desteklediği söylenmişti.

İki taraf arasındaki ilişkiler gizlice yürütülmesine rağmen durumu haber alan Osmanlı yönetimi, Milano'ya hediyeler göndererek kendi tarafına çekmeye çalışmış, İskender Bey'le de temas kurarak Venedik'le barış yollarını aramıştı.

Floransa, Napoli ve Milan gibi İtalyan şehir devletleri Venedik'in düşmanıydılar. İtalyan devletçikleri arasında o kadar çekişme vardı ki, Venedik'e karşı zaman zaman Osmanlılar'la işbirliği yapabiliyorlardı. Papa İkinci Pius, Floransa Elçisi Otto Niccolini'nin "Venedikliler'le Türkler birbirlerini yok etmek için rahat bırakılırlarsa bu tüm İtalya'nın menfaatine olacak" şeklindeki düşüncesine, şiddetle karşı çıkarak, "Bu dünyanın prensleri ve şehirlerin valileri güçlerini korudukları sürece, bunun nasıl olduğuna aldırış etmiyorlar ve bu yüzden milletlerin kanunlarını ihlal ediyorlar ve şerefli uygulamalara aykırı davranıyorlar... Şayet kendi devletleri güvendeyse diğer Hristiyan devletini mahvolmaya bırakırlar... Kimsenin payına düşenle yetinmemesi genel bir kusurdur. Hiçbir devletin sınırları yeterince geniş değildir. Lâkin Venedikliler'in tahakkümü bile Türkler'inkine tercih edilmelidir. Hristiyan adına layık olan hiçbir Hristiyan kilisenin kutsal âyinlerinin sonunda zeval bulacağı ve ahiret kapısının kapanacağı Türk hakimiyetini tercih edemez... Türkler'in zaferi İncil'in yere çarpılması demektir" demişti.

İkinci Akkoyunlu elçisi, 1465'te Venedik'e geldi, ancak ittifakta bir gelişme olmadı. Venedik-Akkoyunlu ittifakı 1464'te kurulmuştu ama 1470'te Eğriboz'un Osmanlılar'ın eline geçmesine kadar aktif bir duruma geçmemişti.

Venedik, İskender Bey'in de ölmesiyle iyice yalnız kalmıştı. Osmanlılar, 12 Haziran 1470'te Eğriboz'u alınca, Venedik

Hristiyan dünyasından tekrar yardım istedi. Napoli ve Floransa'yla ittifak görüşmeleri yapıldı. Fakat Venedikliler, yapılan görüşmeler sırasında Akkoyunlular'la da ittifak yaptıklarını gizlemişlerdi. Müslüman bir devletle müttefik olmalarının Avrupa'da aleyhlerinde bir hava oluşturacağından korkuyorlardı. Bu arada Osmanlı İmparatorluğu'yla antlaşma yollarını da arıyorlardı.

Venedik, 1 Ocak 1471'de Napoli'yle antlaşma imzalayınca yeni müttefikine Uzun Hasan'la olan görüşmeleri haber verdi. Ancak Venedik, Akkoyunlular'la ittifaka canlılık mı kazandırması, yoksa Osmanlılar'la barış mı yapması konusunda hâlâ kararsızdı.

Amiral Mocenigo, Venedik Senatosu'nda bir konuşma yaparak Akkoyunlu ittifakının Hristiyan âlemi ve Venedik'e getireceği yararları anlattı. Bu ittifakla Osmanlılar iki ateş arasında kalacaklardı. Mocenigo, Venedik'in Hristiyanlar'dan yardım alamadığı için Akkoyunlular'la ittifak kurduğunun üzerinde durdu ve ittifakın papanın onayıyla hayata geçirileceğini ifade etti.

Venedik elçisi Papa IV. Sixtus'dan ittifak için onay alınca, Akkoyunlular'a elçi göndermek için harekete geçildi ama elçilik teklif edilen iki kişi görevi kabul etmedi. Bunun üzerine uzun süre Şam'da kalan ve Uzun Hasan'ın karısı Katerina'nın yeğeninin kocası olan Caterino Zeno elçi olarak tayin edildi. Ancak Venedik barış ümidi devam ettiği için Caterino Zeno'yu hemen göndermedi. Bu sırada Nisan 1471'de Akkoyunlu elçileri Venedik'e gelip, Papalık'a geçtiler. Akkoyunlu elçileri, 1471 Ağustos'unda Roma'da papa ile Osmanlılara'a karşı yapılacak ittifakı konuştular.

Caterino Zeno için biri 18 Mayıs diğeri 10 Eylül 1471 tarihli iki görev talimatnamesi hazırlanmıştı. Bunlardan birincisinde İran hakkında genel bilgiler yer almakta, ikincisinde ise Uzun Hasan ile ittifak konusu üzerinde durulmaktaydı.

Zeno'ya verilen talimata göre, Akkoyunlular Venedik'in Osmanlılar'a barış için elçi gönderdiğini haber almışlarsa, Venedik temsilcilerinin Akkoyunlu elçisinin Venedik'e gelmesinden önce yollanmış olduğunu, antlaşma yapılsa bile bunun Uzun Hasan ile olan ilişkileri etkilemeyeceğini söyleyecekti. Ayrıca Venedik elçisi, Uzun Hasan'a Napoli ile ittifak yaptıklarını, Hristiyanlar'ın Türkler'e karşı geniş bir birlik kurarak büyük bir ordu hazırladıklarını, İtalyan devletleriyle Lehistan'ın ve Macaristan'ın da bunda yer alacaklarını, Venedik'in bütün donanmasını bu ittifakın emrine vereceğini de bildirecekti. Zaferden sonra Uzun Hasan'ın daha önce teklif ettiği gibi Osmanlı İmparatorluğu'nun Asya'daki toprakları Akkoyunlular'a bırakılacaktı.

Zeno, Akkoyunlular dışında Karamanoğulları'na ve Gürcü Kralı'na da gidecek, Uzun Hasan'ın yanında kalarak İran'da olup bitenleri Venedik'e aktaracaktı. Uzun Hasan yaz sonuna kadar Türkler'e karşı harekete geçmezse Zeno geri dönecekti.

Caterino Zeno, Despina Hatun'la akrabalığının da yardımı ve önceki elçi Zuerini'nin oluşturduğu zemin sayesinde Akkoyunlular tarafından çok iyi şekilde karşılandı. Venedik elçisi Fatih'ten kaçarak Uzun Hasan'a sığınmış Anadolu beyliklerinin liderleriyle de ilişki kurdu.

1471 Kasım'ının sonunda Roma'daki Venedik elçileri papanın huzuruna çıktılar. İçlerinden Bernardo Giustiniani ateşli bir konuşma yaparak papadan Haçlı Seferi düzenlenmesini istedi. Önceden beri Türkler'e karşı Haçlı Seferi düzenlemek isteyen Papa IV. Sixtus için Akkoyunlu-Venedik ittifakı yeni bir umuttu. Şimdi artık sadece Hristiyanlar'ı değil bütün dünyayı Osmanlılar'a karşı biraraya getirecek büyük bir ittifak mümkün görünüyordu. 23 Aralık 1471'de yapılan gizli bir kilise toplantısında beş kardinal seçerek bunları Avrupalı hükümdarları Haçlı Seferi'ne ikna için temsilci olarak gönderme kararı alındı. Birkaç gün sonra papa bir Haçlı Seferi çağrısı yayınladı

ve bütün Hristiyan kralları ve beyleri mektuplarla Haçlı Seferi'ne davet etti. Bessarion, Fransa, Burgonya ve İngiltere'ye; Bodrigo Borgia İspanya'ya; Angelo Capranica İtalya'ya; Marco Barbo Almanya, Lehistan ve Macaristan'a gidecek, Olivero Caraffa da Papalık donanmasının başına geçecekti. Ancak papanın seçtiği kardinaller yaşlı ve işin ehli kişiler olmadıklarından başarılı olamadılar.

Venedik, bir taraftan Uzun Hasan'ın muhtemel bir saldırısına destek vermek için Papalık ve Napoli'yi donanmalarını acil hazırlamaları için sıkıştırırken, diğer taraftan da Osmanlılar'la barış görüşmeleri yapmak üzere bir elçi daha gönderiyordu. Marco Aurelio, Korfu'ya gidecek, Uzun Hasan'ın saldırısıyla ilgili bir haber almadığı takdirde İstanbul'a geçerek barış görüşmelerine başlayacaktı.

Venedikliler, bütün çabalarına rağmen kendilerini Türk tehlikesinden uzak ve emniyette gören batılı devletlerin daha önce toprakları Osmanlılar tarafından fethedilirken duyarsız kaldıklarını görmüştü. Bu yüzden Osmanlılar'la görüşmeler yaparak kendini güvence altına almak istemekteydi. 1472'nin ikinci yarısından itibaren Osmanlılar'ı mağlup etme ihtimalinin yükselmesi üzerine Venedik, barış antlaşması imzalamaktan vazgeçti.

Akkoyunlu-Osmanlı mücadelesinde ortalığı kızıştıran asıl hareket Uzun Hasan'a sığınan Karamanoğulları'ndan gelecekti. Akkoyunlu hükümdarı Osmanlı İmparatorluğu ile hesaplaşmaya girişmeden önce Anadolu ve Avrupa'da kendisine müttefik aramıştı. Birçok devletle ittifak yapmış olmasına rağmen işine en yarayan müttefiki Karamanlılar'dı.

Diplomatik Mücadele

Akkoyunlular ile Osmanlılar arasındaki mücadelenin ilk safhasını diplomatik yazışmalarla, yekdiğerine üstünlük sağlama mücadelesi teşkil eder. İki taraf da kazandığı her zaferi

karşı tarafa bildirerek gücünü göstermek istemişti. Uzun Hasan, Karakoyunlu Cihanşah ve Ebusaid Mirza'ya karşı kazandığı zaferlerini yalnız Fatih'e değil, Şehzâde Bâyezid ve Vezir İshak Paşa'ya bile gurur dolu mektuplarla haber vermişti. Fatih'e yazdığı mektupta kullandığı "Mehmed Bey" şeklindeki hitapla rakibini küçümsüyordu.

Uzun Hasan, Osmanlı kuvvetleri Karaman topraklarında faaliyet gösterirlerken gönderdiği 21 Şubat 1470 tarihli mektubunda oğulları Halil ve Şemseddin Mehmed'in bütün Horasan ve Esterâbâd'ı aldığını, bu duruma Sultan Hüseyin Baykara'nın şahit olduğunu, âlimlerden Şehabeddin Abdullah'ı sulh için gönderdiğini söylüyordu. Ayrıca Gürcistan'a gitmek için Azerbaycan'a doğru hareket etmek üzereyken Karaman'dan bir elçinin gelip kendisine Rumlar'dan şikâyet ettiğini, bunun üzerine oğlu Zeynel Bey'i 3.000 askerle Karaman'ın yardımına gönderdiğini, kendinin de arkadan gelmekte olduğunu ilave ediyordu. Bu son derece cüretkâr ve Osmanlı hükümranlık haklarına müdahale eden bir mektuptu. Son kazandığı başarılar ve Venedik'le yaptığı ittifak, Uzun Hasan'ı cüretkâr hâle getirmişti.

Fatih, Uzun Hasan'ın Venedikliler'le ve diğer Batılı güçlerle ittifak peşinde olduğunun farkındaydı. 1470'de Eğriboz'u fethedince Akkoyunlu hükümdarına fetihnâme göndererek, üstü kapalı gözdağı vermişti.

Akkoyunlu kaynakları, Uzun Hasan'ın Irak ve Azerbaycan'ı elegeçirdikten sonra gurura kapılarak daha önce kendisini aşağılayan Memlük ve Osmanlı devletlerine karşı faaliyete geçip fetihler yapmak arzusuna kapıldığını ifade ederler.

Uzun Hasan, Suriye üzerine sefere çıkarken Amasya Valisi Şehzâde Bâyezid'e bir elçiyle mektup göndererek aradaki dostluğun devamını arzu ettiğini bildirdi. Şehzâde Bâyezid, Uzun Hasan'a antlaşmaları yenileme işini babası Fatih Sultan Mehmed'le yapması yönünde bir cevap verdi. Akkoyunlu

hükümdarı, Suriye üzerine harekât yaparken muhtemelen arkadan bir tehlike gelmesini önlemek için böyle bir diplomasiye başvurmuş olmalıdır.

Akkoyunlular'ın Tokat Baskını

Osmanlılar'ın Karaman topraklarında hakimiyeti çok sürmemiş, Pir Ahmed Bey ile kardeşi Kasım Bey, Osmanlı ordusu döndükten sonra Larende'yi geri almışlardı. Fatih, bu gelişmeler üzerine Rum Mehmed Paşa'yı Karamanlılar'ın üzerine gönderdi. Karaman topraklarında halka çok sert davranan Rum Mehmed Paşa, Varsaklar tarafından mağlup edildi. Karamanlılar, bunun üzerine harekete geçerek Ankara ve civarını yağmalayıp, üzerlerine gelen Osmanlı kuvvetlerini pusuya düşürdüler.

Fatih, durumun kritikleşmesi üzerine Veziriazam İshak Paşa'yı Karamanlılar'ın üzerine gönderdi. Osmanlı birliklerinden kaçan Pir Ahmed Bey Akkoyunlular'a sığındı. Karamanoğlu Kasım Bey, bir süre Toroslar'da Osmanlılar'a direnmişse de sonunda o da Uzun Hasan'a sığınmak zorunda kaldı. Gedik Ahmed Paşa'nın 1471'deki seferiyle Karamanoğulları'nın İçel civarındaki toprakları da Osmanlı sınırlarına katıldı.

Karamanoğulları, Uzun Hasan'a "Atamuz, dedemüz yurdunu Osmanoğlu bize çok gördü, elümüzden aldı, o yurddan bizi sürdü, pâye-i itibardan düşüp himayeyle ayakta kalmışuz, yardımcı ol, işimizü başa iletiver" diye yalvarmışlardı.

Uzun Hasan'ın annesi Fatih'e başvurarak Karamanoğulları'nın affını istedi. Padişahın çevresindeki kişilere de mektup yazılarak Uzun Hasan'ın Karamanoğulları'nı mülteci oldukları için kabul ettiği, akrabaya şefkat göstermenin Allah'ın emri olduğu hatırlatıldı. Ancak Fatih geri adım atmadı.

Bu sırada Silifke hakimi Karamanoğlu İshak Bey'in oğlu Osmanlılar'a karşı direnemeyeceğini anladığından kaleyi teslim etti. Gedik Ahmed Paşa Silifke'yi teslim aldıktan sonra

Pir Ahmed Bey'in eşinin ve oğlunun bulunduğu Minyan Kalesi'ni fethetti. Pir Ahmed Bey'in ailesini İstanbul'a gönderdikten sonra Leleve/Lülüve Kalesi'ni de elegeçirdi. Böylece Karaman Beyliği'nin fethi tamamlanmıştı.

İran'da bulunan Karamanoğulları gelişmeleri öğrenince Uzun Hasan'ın beyleri ve nedimlerinden destek alarak, bir sohbette Akkoyunlu hükümdarına durumlarını anlatıp, yardım istediler. Uzun Hasan, bunun üzerine "Sultan Mehemmed yaman hasmımdır, yahşi padişahtır. Onunla buluşmağa niyyetüm vardur. Evet vakit vardur ammâ melikzâdeler geldikleri içün, ol vakit bu vakit olsun" diye cevap verdi.

Akkoyunlu hükümdarı, kendisine sığınan Karamanoğlu Pir Ahmed ve Kasım beyler ile İsfendiyaroğlu Kızıl Ahmed Bey'in tahrikleri neticesinde, Osmanlı hükümdarıyla kozlarını paylaşmaya karar vermişti. 1472'de, veziri Bektaşoğlu Emir Ömer Bey komutasındaki yaklaşık 20 bin kişilik bir orduyu Karaman topraklarını geri almak üzere Osmanlı ülkesine gönderdi. Ancak Akkoyunlu kuvvetlerinin Tokat üzerinden Karaman topraklarına gitmeleri ve bu şehri yakıp, yıkmaları başka bir niyetlerinin de olduğunu gösterecekti.

Akkoyunlu kuvvetleri Erzincan'a gelince, Osmanlılar'ı gafil avlamak için, Amasya Valisi Şehzâde Bâyezid'e bir mektup gönderip, "Biz komşularız, padişah memleketine ayak basmağa memur değilüz. Kılıç Arslan oğlunu atası yerine nasb etmeğe Dulkadir iline giderüz" diye geçmeğe destur isteyip, özür dilediler. Şehzâdeye gönderilen elçi önce Tokat'ta ikamet eden Rum Beylerbeyi Şarabdâr Hamza Bey'in yanına geldi ve elindeki mektubu beylerbeyine verdi. Hamza Bey, bu hileye aldandı ve Şehzâde Bâyezid'e danışmadan Akkoyunlu ordusuna gerekli müsaadeyi verdi.

Rahatça Osmanlı sınırını geçen Emir Ömer Bey, ansızın Tokat üzerine yürüyerek, sabahleyin şehri basıp, baştanbaşa yağmalayıp, yakıp yıktı. Bu baskının şehirde meydana getirdiği

tahribat 1485 yılına ait vergi nüfusu sayımından anlaşılmaktadır. Şehrin nüfusu 1455'e göre üçte birden fazla azalmış ve birçok mahalle ortadan kalkmıştır. Neşri, Tokat baskınını "O zalimler, Timur'un Sivas'a ettiğinin beş katını Tokat'a ettiler" diye değerlendirir.

Akkoyunlu ordusunun Osmanlı ülkesinde ilk olarak Tokat'ı feci bir şekilde tahrip etmesi, Fatih'in, İran'a büyük gelir temin eden ve Tokat üzerinden batıya ulaşan ipek ticareti güzergâhında, bu şehirde ikinci bir gümrük ihdas etmesine verilmiş bir cevap olarak mütalaa edilebilir.

Ömer Bey, burada ikiye ayırdığı kuvvetlerinin bir kısmıyla kendisi Diyarbakır'a dönerken, diğer kısmını da yanında bulunan Uzun Hasan'ın yeğeni Yusufça Mirza idaresinde Pir Ahmed, Kasım ve Kızıl Ahmed beylerle birlikte Karaman taraflarına gönderdi. Akkoyunlu kuvvetleri, sırasıyla Kazova, Sivas, Kayseri'yi tahrip ve Karaman ile Hamidili taraflarını elegeçirdiler. Gedik Ahmed Paşa Çukurova'dan hareketle Yusufça Mirza'nın karşısına çıktıysa da mağlup olup, Konya Valisi Şehzâde Mustafa'nın yanına sığındı.

Bir Akkoyunlu elçisinin sulh meselelerini görüşmek bahanesiyle Osmanlı devlet erkânını oyalamaya çalıştığı esnada Tokat'ın tahrip edildiği haberi İstanbul'a ulaştı. Tokat'ın yakılıp, yıkıldığı haberi gelince Fatih, "Uzun Hasan'un gururu ve ululuk taslamasından bu hadisenin meydana gelmesi ihtimali var idi. Elhamdülillâh ki o cânib zâlim, bu cânib mazlûm göründüğü yoldan oldu. Zulüm yolunu açan, ona zulümle karşılık verenden daha zâlimdir. Eğer o kötü fiilli maiyetine ve kuvvetine dayanur ise, benüm itimadum Allah'ın kuvvetidir. Allah'ın kuvvet ve kudretinden gayrı kuvvet ve kudret yoktur. ... Eğer işinin eri isen, ayağını dire yerinden kıpırdama! İşte şimdicek oraya eriştim gitti" dedi ve otağını Üsküdar'a kurdurup, derhal sefer hazırlıklarına başlanmasını emretti.

Sefer tedarikinin görülmesi için gerekli yerlere emirler gönderildi ve Veziriazam İshak Paşa azledilip yerine tekrar Mahmud Paşa tayin edildi. Mahmud Paşa, hazırlıkların hemen tamamlanamayacağı ve Karaman'a varıldığı zaman kış başlayacağı için Uzun Hasan üzerine gidilmeyeceğini, oralarda barınmanın ve orduyu beslemenin zor olacağını, Karaman'daki Akkoyunlu kuvvetlerini Şehzâde Mustafa'nın mağlup edeceğini söyleyerek, padişahı seferin bahara tehirine razı etti. Şehzâde Mustafa, Temmuz 1472'de serdar tayin edildi. Ancak Fatih seferin bahara tehirini kabul etmesine rağmen çadırını kaldırtmayarak, sefere kararlı olduğunu açıkça gösterdi.

Anadolu Beylerbeyi Davud Paşa, kuvvetleriyle birlikte Şehzâde Mustafa'nın maiyetine gönderildi. Şehzâde Mustafa'ya da, Bursa'yı korumak üzere Afyon veya Kütahya'ya kadar geri çekilmesi ve Davud Paşa ile birleşmesi emredildi.

Fatih, Akkoyunlu hükümdarına şöyle bir mektup gönderdi:

"Bundan önce annenin ricasıyla pençe-i gazabımdan kurtulmuştun. Biz de seni ıslah olmuş ve sulh semtine yönelmiş kabul ederek affetmiştik. Hâlbuki senin gibi imansız bir Türkmen'in benim adaletli padişahlığım zamanında saltanat ve istiklâl davasında bulunması haramdır. Senin, kendin gibi birkaçına, şiddet yoluyla galip gelmene, kendi topraklarında gösterdiğin gurur ile mest olarak ve padişahlığımın hukukunu unutarak adaletli idarem altında rahat bir surette yaşayan Tokat'a ve sonra da Karaman ülkelerine askerlerini göndererek kötü karakterin gereğince ahaliye zulmettirdiğin bir takım şiddetlere başvurduğun ve rezaletlere sebep olduğun malumumuzdur. Onun için seni öldürmek ve memleketini tahrip etmek üzere bu yılın baharında harekete karar verdik. Seni affetmek katiyen düşünülmemektedir. Beyhude zahmet çekme. Sen vilâyet yıkmayı padişahlık mı zannettin. Çekinmeden, korkmadan topraklarımıza tecavüz ettiğin için kılıcımız senin göğsünde kana bulunmalıdır. Er isen meydana gel.

Kadın gibi delikden deliğe girme, hazırlıklarını yap, haber verilmedi deme. Zirâ soysuz vücudun yok edilecektir ve bu konuda özür ve bahane bertarafdur".

Akkoyunlular, bu sırada Akşehir ve Bolvadin üzerinden ilerlemeye devam ediyorlardı. Uzun Hasan'ın Akkoyunlu ordusunda bulunduğu haberi Osmanlı ordugâhında endişe yarattı, ancak Şehzâde Mustafa bu bilginin doğru olmadığını anlayınca savaşa karar verip, babasından müsaade istedi. Akkoyunlular, Osmanlı kuvvetlerinin yaklaştığını haber alınca ileri gitmeyip, rahatça destek kuvvetleri ve iaşe temin edebilecekleri Karaman topraklarına çekildiler. Şehzâde Mustafa Akkoyunlu kuvvetlerinin çekilmesini engellemek için Arnavut Kasım Bey komutasında 4.000 kişilik bir kuvveti öncü olarak gönderdi. Kasım Bey, seher vakti Akkoyunlu kuvvetlerine saldırdı. Ancak kalabalık Akkoyunlu kuvvetleri karşısında hiçbir şansı yoktu. Kasım Bey, 2.000 askeriyle birlikte şehid düştü.

Osmanlı öncüleriyle yapılan çatışma yüzünden Akkoyunlular çekilememişti. Şehzâde Mustafa komutasındaki asıl kuvvetler yetişerek Akkoyunlular'a saldırdılar. Muharebede şehzâdenin lalası Anadolu Beylerbeyi Gedik Ahmed Paşa ordunun sağında, Rum Beylerbeyi Mehmed Paşa ise sol kanatta yer almıştı. 19 Ağustos 1472'de Beyşehir Gölü'nün doğusunda Eflatun Pınarı mevkiinde meydana gelen ve kuşluk vaktinden ikindiye kadar süren muharebede Osmanlılar, büyük bir başarı kazanarak Akkoyunlu kuvvetlerinin önemli kısmını esir aldılar veya katlettiler. Akkoyunlu ordusunun ancak onda biri kurtulabilmişti. Osmanlı kaynaklarına göre Akkoyunlu ordusundan alınan esirler arasında, kaçarken Hasan adlı bir Osmanlı askeri tarafından atından düşürülüp yakalanan Yusufça Mirza ile kardeşleri Zeynel, Ömer ve Muzaffer de vardı. Akkoyunlu ordusunun çadırları, atları, develeri ve diğer malzemeleri Osmanlılar'ın eline geçmişti. Pir Ahmed Bey ve Kızıl Ahmed Bey ise Uzun Hasan'ın yanına kaçmayı başarmışlardı.

Yusufça Mirza ve esir alınan komutanlar İstanbul'a gönderildi. Osmanlı kaynakları, Yusufça Mirza karşılığında alınan fidye ile Tokat'taki zararın karşılandığını yazarlar.

Bu sırada bir Haçlı donanması Osmanlı sahillerine saldırdı. Papalık, Venedik, Napoli ve Rodos Şövalyeleri'nin meydana getirdiği Haçlı donanması 87 savaş gemisinden oluşan bir donanma idi. Uzun Hasan'la temas kurabilmek ve Karamanlılar'a yardım için Silifke ve Gorigos gibi kaleleri alıp, Karamanlı Kasım Bey'e verdiler. Böylece kıyı şeridi Uzun Hasan ile ittifaka müsait hâle getirilmişti. Haçlı donanması daha sonra Antalya'ya saldırdıysa da şehri alamadı. Napoliler, Venedikliler'le aralarında anlaşmazlık çıkınca donanmalarıyla İtalya'ya hareket ettiler. Venedik ve Papalık gemileri, 13 Eylül 1472'de İzmir'e saldırarak, şehri ele geçirdiler. Papalık donanması komutanı Caraffa, İzmir'i üs olarak kullanmayı teklif ettiyse de, Venedikliler şehri yaktılar. 215 Türk kafatasını zaferlerinin sembolü olarak gemilerine götürdüler.

Osmanlı Ordusunun Savaş Hazırlıkları ve Hareketi

Osmanlılar, Akkoyunlular'ı mağlup ettikten sonra nihaî sefer için hazırlanmaya devam ediyorlardı. Bütün kış, her iki taraf da nihaî karşılaşmanın hazırlıklarını tamamlamaya çalıştı. Uzun Hasan, Venediklilerle bir süredir devam ettirdiği Osmanlılar aleyhine ittifak kurma girişimlerini hızlandırdı. Venedik, Akkoyunlu hükümdarının istediği top, topçu ustası ve çeşitli silahları birkaç gemiyle İçel sahillerine gönderdi. Ancak Osmanlılar'ın aldıkları tedbirler yüzünden bu mühimmat Uzun Hasan'a teslim edilemedi.

Bu sırada Akkoyunlu hükümdarı, Fatih Sultan Mehmed'e yazdığı bir mektupta Kapadokya ve Trabzon'un kendisine teslim edilmesi şartıyla Osmanlılar'la barış yapabileceğini bildirdi. Fatih cevabî mektubunda ağır sözlerle Uzun Hasan'ı baharda harbe davet etti.

Fatih, sefere çıkmadan önce Batı sınırlarından emin olabilmek için Venedik'le 9 yıldır süregelen savaşı sona erdirmeye çalıştı. Osmanlılar'ın Akkoyunlular'la savaşa girmesi üzerine rahat bir nefes alan Venedik, Uzun Hasan'dan çok şeyler beklediği için, Eğriboz Adası'nın kendisine teslim edilmesinde ısrar ederek sulh teklifini geri çevirdi. Venedik'in Uzun Hasan'ın üzerine yürürken Osmanlı topraklarına saldırma ihtimaline rağmen, Akkoyunlu tehlikesinin devam etmesinin imparatorluğun başına büyük dertler açacağının farkında olan Fatih, Doğu'ya yapacağı sefer için imparatorluğun bütün askerî kaynaklarını harekete geçirmeye çalıştı. Rumeli'ndeki Hristiyan halktan, her köyden ikişer kişi olmak üzere cerehor toplandı. Ordunun sefer esnasında iaşe ve ikmalinde sıkıntı yaşamaması için gerekli hazırlıklar yapıldı. Bu dönemde Venedik riyasetindeki bir Haçlı donanmasının Osmanlılar'ı sürekli tehdit etmesi yüzünden özellikle İstanbul'un güvenliği için fevkalade tedbirler alındı.

Bu arada Rumeli'deki askerler Edirne'de toplanıyordu. Askerlere maaşları ödeniyor, hil'atlar giydiriliyor ve terakkiler ihsan ediliyordu. 27 Ekim 1472'de Galata'dan mektup gönderen kimliği belirsiz bir kişi Osmanlı ordusunun hazırlıklarını anlatır: Fatih, 3 Ekim'de ordugâhtayken askerlere zamlı maaşlarının dışında ihsanda bulunup, yeniçeri ağasına binlerce akçe dağıttırdı. 5 Ekim'de askerler Üsküdar'a geçirilmeye başlandı. Fatih Sultan Mehmed ve maiyeti de 12 Ekim Pazartesi günü şafak vakti karşıya geçti. 24 Ekim'de İstanbul'da meydana gelen ve dört gün süren fırtına hem şehre, hem de ordugâha büyük zarar verdi. Karadeniz'de batan gemilerin arasında orduya arpa getiren beş büyük gemi de vardı. Fırtına yüzünden erzak ikmalinin aksaması Anadolu tarafına geçmiş orduda sıkıntıya sebep oldu. Erzak fiyatları arttı. Eskiden bir akçeye alınan şeyler on akçeye alınamazken, arpanın ölçeği üç akçeden on akçeye çıktı. Akkoyunlu askerleri Tokat, Ankara,

Amasya ve Karaman'daki zahireyi de yakmışlardı. Sert geçmesi beklenen kışın yaklaşması da endişeye sebep olmuştu. Ordunun Doğu Anadolu'da nasıl besleneceği büyük bir meseleydi. Olup bitenleri, kötü bir işaret ve Allah'ın savaşa karşı olduğu şeklinde yorumlayanlar vardı. Allah'ın gazabından korkarak sultanı izlemekten vazgeçmeyi düşünenler oldu. Fırtınanın 28 Ekim'de sona ermesiyle erzak gemileri tekrar yola çıkabildi ve sıkıntı atlatıldı.

Fatih Sultan Mehmed doğuda seferdeyken arkadan vurulmamak için Macaristan'a bir elçi göndererek barış teklif etmişti. Macar elçilik heyeti İstanbul'a geldiğinde Fatih'in Anadolu'da seferde olduğunu öğrenip, arkasından gitti. Fatih, Macar elçisini sefer boyunca yanında tutarak, Macaristan'ın arkadan vurmasını engelledi.

Uzun Hasan, bu sırada Fırat'ı geçip Memlük topraklarına saldırdı. Birecik'i kuşattı, ancak başarısız olarak Diyarbakır'a geri döndü. Uzun Hasan, Osmanlı İmparatorluğu'nun düşmanlığını üzerine çekmiş iken Memlük Sultanlığı'nın topraklarına da saldırması Akkoyunlu hükümdarının aşırı gurura kapıldığını gösteriyordu.

Fatih, Memlük Devleti'yle, Uzun Hasan'a karşı ittifak yaptı. Nasıl hareket edilmesi gerektiği hususunda yapılan bir toplantıda Gedik Ahmed Paşa'nın akıncıların Akkoyunlu topraklarını tahrip etmek için önden gönderilmeleri teklifi kabul edilerek, daha kıştan, Mihaloğlu Ali Bey Sivas, Mihaloğlu İskender Bey Kayseri, Bâli Bey de Niksar havalisine gönderildi. Bütün hazırlıklarını tamamlayan Fatih Sultan Mehmed, İstanbul'un muhafazasına küçük oğlu Şehzâde Cem'i tayin etti.

Ordunun Bursa Yenişehri'nde toplanması kararlaştırıldı. Nihayet Fatih 11 Nisan 1473'te, Üsküdar'dan hareket etti. Padişah Yenişehir'e ulaştığında, Rumeli Beylerbeyi Has Murad Paşa, Gelibolu üzerinden geçirdiği Rumeli kuvvetleriyle orduya katıldı. Şehzâde Mustafa Beypazarı'nda, Şehzâde Bâyezid ise

Kazova'da kendi birlikleri ile orduya katıldılar. Osmanlı ordusunun mevcudu 70 ile 100 bin arasındaydı.

Fatih, Uzun Hasan'ın üzerine hangi yoldan gidileceğini belirlemek için Amasya'dan ayrıldıktan sonra Divân'ı topladı. Divân'da daha önce Beyşehir yakınlarındaki muharebede esir alınan Yusufça Mirza ve diğer Akkoyunlu beyleri de vardı. Fatih, Uzun Hasan'a ulaşma konusunda sorulanlara doğru cevap verdikleri takdirde onları serbest bırakacaklarını söylemişti. Akkoyunlu emirlerine yiyecek, su kaynakları, gidilecek güzergâhlar soruldu. Ayrıca bu bölgelerde faaliyet gösteren tüccarlardan da bilgi alındı. Akıncıların esir aldığı kişiler de sorgulanarak düşman memleketi hakkında malumat sahibi olundu.

Akkoyunlular'ın Hazırlıkları

Uzun Hasan, müttefiklerinin faaliyetlerini ve yardım geldiğini haber alınca, Osmanlılar'a karşı harekete geçti. Venedik Elçisi Barbaro, Gorigos'tan 5 Haziran 1473'te Uzun Hasan'a yazdığı mektupla Venedik'in İstanbul'a saldırmaya hazır olduğunu haber verince, Akkoyunlular büyük kutlamalar yapmışlardı.

Venedik Senatosu, Haçlı donanmasının ikiye ayrılarak Mocenigo'nun müttefiklerden işaret alır almaz Çanakkale Boğazı'nı geçmesini tartıştı, ancak başlangıçta reddedilen bu fikir daha sonra kabul edilerek, amirale bu yönde talimat gönderildi.

Uzun Hasan'ın ilk çatışmalarda başarılar kazandığı hatta Malatya'daki bir savaşta Türkler'i yendiği haberleri Venedik'te sevinçle karşılanmış ve Mocenigo'ya Çanakkale Boğazı'nı geçerek İstanbul'a saldırma emri verilmişti. Ancak bu sırada Venedikli Caterina Cornaro ile evli Kıbrıs Kralı II. Jacgues Gicomo ölmüştü ve Mocenigo Venedik'i temsilen Kıbrıs'a gitmek zorundaydı. Bu durum Venedik donanmasının Osmanlı toprakları için büyük bir tehlike oluşturmasını engelledi. Venedik'in Uzun Hasan'a gönderdiği ateşli silahlar da, bir türlü

Akkoyunlular'a ulaştırılamamıştı. Buna karşın Otlukbeli Muharebesi'nde Osmanlı top ve tüfekleri muharebenin kaderini tayin edecekti.

Osmanlılar'ın hazırlıkları devam ederken Uzun Hasan da ordusunu hazırlıyordu. Akkoyunlu ordusu toplandığında 40 bini mızraklı ve zırhlı, 30 bini de diğer silahlarla donanmış 70 bin kişilik bir süvari gücü meydana gelmişti. Emirler, hanlarına dualar ederek "Erkek kuzu kurban içündür; önünde can ve baş oynayub, bir vechle savaş idelüm ki düşman kaneyle sebzezâr-ı meydân-ı kâr-zâr gülreng olsun. Cihân kavgası âd ve sân içündür, nâm u ün için şöyle arslancasına ceng idelüm ki yeryüzi düşman gözüne sîne-i gûr ve dîde-imûr gibi karanlık ve sıkıntılı olsun. Düşman gözümize karşu ülkemize girüp diyârımızı yağmalayup, malımız yağmalanmadan, çoluk çocuğumuz çiğnenip, ciğerimiz kan dolmadan, o derdle günde bin kez ölmeden merdlik meydanında bir kez ölmek yeğdür". Komutanlarının bu sözleri Uzun Hasan'ı gururlandırdı ve Osmanlıyı karşılamak için kendine güven geldi.

Uzun Hasan, ordusuyla yola çıktıktan sonra 11 Temmuz'da yanında bulunan Venedikli Caterino Zeno'ya, Macar Kralı Matthias Corvinus'a ve İmparator III. Friedrich'e, mektuplar yazdırdı. Mektuplarında "Osmanlılar'ın Avrupa'daki topraklarını yakıp yıkmalarını, çünkü Tanrı'nın izniyle sultanı yenmek üzere olduğunu ve sultanın her taraftan saldırıya uğramasını istediğini, böylece yenilgiden kurtulamayacağını ve sonunun geldiğini" söyledi. Ancak ne kraldan ne de imparatordan hiçbir yardım gelmedi.

Muharebeye Doğru

Sefere çıkmadan önce her zaman olduğu gibi yol üzerindeki yöneticilere emirler gönderilerek, gerekli yerlerde yiyecek depolanmıştı. Fatih Sultan Mehmed Sivas'a ulaşınca ordunun sayımı yapıldıktan sonra, ihtiyat tedbiri olarak savaş tertibinde

ilerlenmeye başladı. Buna göre, merkezde önünde yeniçeriler, sağında ve solunda sipahiler ile silahdarlar olduğu halde padişah, sağ kolda emrinde Has Murad Paşa bulunan Şehzâde Bâyezid, sol kolda da maiyetinde Anadolu Beylerbeyi Davud Paşa yer alan Şehzâde Mustafa vardı. Has Murad Paşa öncülere komuta etmekte, Davud Paşa ise hemen onun arkasında yer almaktaydı. Osmanlı ordusu bu şekilde 40 gün yol almasına rağmen, düşmanını üslerinden uzaklaştırarak yıpratmak ve iaşesiz bırakmak isteyen Uzun Hasan muharebeye yanaşmıyordu. Uzun zaman geçmesine rağmen İstanbul'la düzenli haberleşme sağlanamadığı için, Osmanlı başkentinde Akkoyunlular'ın galip geldiği rivayetleri dolaşmaya başlayınca Şehzâde Cem, kendi otoritesini kurma faaliyetlerine başlamıştı

Osmanlı ordusu ilerlerken zaman zaman iki tarafın öncü birlikleri arasında çatışmalar yaşanmaktaydı. Niksar'da bir Akkoyunlu birliğinin taarruzuna uğrayan Osmanlı öncüleri bunları mağlup edip, 12 kişiyi esir aldılar. Ordu, Koyulhisar ve Şarkikarahisar üzerinden Erzincan'a ulaştı. Veziriazam Mahmud Paşa sefer yoluna yakın bir mahalde bulunan Uzun Hasan'a ait Şarkikarahisar'ın alınmasını tavsiye ettiyse de, Fatih bu teklifi reddederek ilerlemeye devam etti. Turahanoğlu Ömer Bey, Erzincan'da Uzun Hasan'ın 5.000 kişilik bir kuvvetini mağlup etti.

Fatih, Erzincan'a girdiğinde Akkoyunlu ordusunun topraklarını korumak için kendilerini karşılayacağını ve savaşın burada olacağını düşünmüştü. Ancak Uzun Hasan, düşmanını yıpratmak için Osmanlı ordusu Erzincan'a girmesine rağmen karşısına çıkmadı. Sultan Mehmed Erzincan'dan, Uzun Hasan'a bir mektup göndererek, onu yine muharebeye davet etti. Akkoyunlu hükümdarı da "Ya muradımız üzerine göğün başına ayak basarız; ya da yiğitlik yoluna baş koyarız" diyerek cevap gönderdi. Erzincan'dan ayrıldıktan sonra Memlük elçileri gelerek Fatih'le görüşmüştü.

Uzun Hasan, Mehmat ve Cemşit beyler komutasındaki 5 bin kişilik bir birliğini Osmanlı ordusuna karşı göndermişti. Akkoyunlu öncü kuvvetlerine karşı Turahanoğlu Ömer Bey komutasında 5 bin kişilik bir birlik gönderildi. Turahanoğlu Ömer Bey, Akkoyunlu birliğini mağlup edip, elli esir ve sancaklarla geri döndü.

Fatih, Uzun Hasan karşısına çıkmamasına rağmen muharebeye kararlıydı. Osmanlı ordusu Erzincan geçidini geçerek Akkoyunlu ordusunu aramaya başladı. Uzun Hasan, Tebriz'den ayrılıp, Ucan sahrasında askerine resm-i geçit yaptırttıktan sonra 70 bin kişilik ordusuyla batıya yönelmişti. Azerbaycan, Fars, Irak, Irak-ı Arab, Umman, Kirman ve Diyarbakır'daki birliklerini toplamıştı.

Osmanlılar'ın Tercan taraflarında Fırat'ı takip ederek doğuya doğru ilerlediği sırada 4 Ağustos 1473'te Akkoyunlu ordusu da karşı sahillerde ortaya çıktı. Karşı sahilde konaklamış Uzun Hasan kuvvetlerinin nehri geçmesini engellemek üzere Osmanlı ordugâhı Fırat'ın genişlediği bir kumsal alanda kuruldu. Uzun Hasan, Osmanlı ordusunun kalabalığını görünce bir süre sessiz kalmış, sonra "Vay kahbe. Ne deryadır" diye hayretini ifade etmişti. Has Murad Paşa ile Mahmud Paşa maiyetine bir kısım asker verilerek, Uzun Hasan'ın birliklerinin engelleme girişimlerine rağmen, birlikler nehrin karşı tarafına geçirildi.

Uzun Hasan'ın oğlu Uğurlu Mehmed Bey'in komutasındaki 10 bin kişilik öncü Akkoyunlu birlikleri nehri geçen Has Murad ve Mahmud Paşa komutasındaki Osmanlı birliklerine saldırıp, kısa bir çatışmadan sonra sahte bir geri çekilme yaptı. Mahmud Paşa bunun bir hile olduğunu anladı ve Has Murad Paşa'ya ileri gitmemesini emretti. Ancak Has Murad Paşa bazı kaynaklara göre maiyetindekilerin zaferin şerefini yalnızca Mahmud Paşa'ya bırakmaması yönündeki telkinleri, bazı kaynaklara göre de tecrübesizliği yüzünden veziriazamı

dinlemeyerek Akkoyunlular'ı takip etti. Uğurlu Mehmed Bey idaresindeki Akkoyunlu kuvvetleri pusular kurarak sahte geri çekilişini sürdürdü.

Akkoyunlular, pervasız bir şekilde ilerleyen Has Murad Paşa'nın birliklerine dar bir geçitte saldırdılar. 4 Ağustos 1473'te cereyan eden bu ilk muharebede Fırat'la Akkoyunlu kuvvetleri arasında kalan Osmanlı askerlerinin bir kısmı panik hâlinde nehri geçmeye çalışırken boğuldu, bir kısmı da savaşta şehid oldu. Has Murad Paşa da nehri geçmeye çalışırken boğuldu. Turahan Beyoğlu Ömer Bey, Aydınoğlu Hacı Bey, Molla Fenâri oğullarından Ahmed Çelebi gibi devlet ileri gelenleri Akkoyunlular'a esir düştü. Osmanlı birliklerinden 4 bin asker şehid düşmüştü.

Veziriazam Mahmud Paşa bu muharebeye müdahale etmeyerek geri çekilmiş, sahilde tabur tertibi alarak Akkoyunlular'ın karşı tarafa geçmesini engellemişti. Gece karanlığının bastırması ve gerek Uzun Hasan'ın gerekse Fatih Sultan Mehmed'in savaş tertibi alması üzerine bu ilk muharebe sona erdi. İki taraf da çekilme borularını çalarak askerlerini geri çağırmıştı. Bu çatışma Osmanlı tarafında büyük moral bozukluğuna yol açarken, Uzun Hasan cephesinde ise Akkoyunlu hükümdarının kendine güveni geldi ve daha önce çekindiği rakibini küçük görmeye başladı. Fatih, askerleri avans olarak dağıttığı ulufelerini bağışlayıp, yeni bahşişler verdi. Sipahilere vaadlerde bulunulurken, köleler savaşta hizmet etme şartıyla azad edildi.

Uğurlu Mehmed Bey, zaferini babasına bildirdikten sonra Veziriazam Mahmud Paşa'nın birliklerine saldırmak için izin istemiş, ancak bu harekâta başta müsaade eden Uzun Hasan, daha sonra eşi Selçuk Hatun'un tesiriyle oğlunu geri çağırmış ve Akkoyunlular önemli bir fırsatı kaçırmışlardı.

Osmanlı kaynakları bu mağlubiyetin ardından Fatih'in gördüğü bir rüyayla moral bulduğunu kaydederler. Bu rüya belki de o zaman askerin moralini ve cesareteni yükseltmek

için kullanılmıştı. Fatih rüyasında kendisini pehlivan kıyafetinde Uzun Hasan ile güreşirken görmüştü. Sultan, Akkoyunlu hükümdarını ilk hamlesine mukavemet edemeyerek dizüstü düşmüşse de müteakiben bütün kuvvetini toparlayarak Uzun Hasan'ın göğsüne öyle bir darbe indirmişti ki, hasmının yüreğinden bir parça yere düşmüştü. Bu rüya tabir ettirilerek orduya dağıtılıp, askerin morali yükseltildi.

Uzun Hasan, kazandığı başarının da etkisiyle Fatih'e elçi göndererek kayınpederine ait olan Trabzon'u, kızkardeşinin oğullarına ait Sinop'u ve kuzenleri olan Karamanoğulları'nın topraklarının geri verilmesini talep etti. Taleplerinin silah zoruyla yerine getirilmesini sağlayacak güce sahip olduğunu kanıtlamak için de Sultan Mehmed'e elçisiyle bir çuval darı göndermiş ve kendisiyle boy ölçüşmek istediği takdirde, askerlerinin sayısının çuvaldaki tanelerin sayısı kadar olmak zorunda olduğunu bildirmişti. Fatih ise buna cevap vermeyip, darıları elçinin gözleri önünde, bunları anında yiyip bitiren tavukların önüne attırdı. "Efendine söyle" dedi elçiye dönerek, "Bu tavuklar nasıl ki bir çuval darıyı anında yedilerse, yeniçerilerim de savaşmaya değil, keçi otlatmaya alışık olan adamlarına böyle davranacaklardır".

Otlukbeli Savaşı (1473)

İki ordu birbirini kollayarak, ancak karşı tarafa geçme niyeti olmadan Fırat'ın iki kıyısında yol almaya başladı. Uzun Hasan, Osmanlılar'a ilk darbeyi indirdikten sonra yine ortadan kayboldu. Bunun üzerine Fatih, Bayburt tarafına yönelerek altı gün boyunca bu yönde ilerledi. Uzun Hasan, Osmanlı ordusunu takip ediyor ve düşmanını iyice yormak istiyordu. Osmanlı ordusu, 11 Ağustos 1473 Çarşamba günü Tercan civarında sarp bir yer olan Üçağızlı denilen yerde dinlenmek üzere ordugâh kurdu. Öğle vakti, Fırat havzasını Çoruh'tan ayıran Otlukbeli veya Başkent ismiyle anılan tepelerde Uzun

Hasan'ın Gavur İshak komutasındaki birlikleri göründü. Fatih, hemen ordusuna harp nizamı aldırıp Davud Paşa ile Mahmud Paşa'yı Gavur İshak'ın üzerine gönderdi. Otlukbeli tepelerini tutmuş olan Uzun Hasan böylece Osmanlılar'ı zor bir alanda savaşa mecbur tutmuştu.

Davud Paşa ve Mahmud Paşa Akkoyunlu birliklerine saldırarak tepeden inmelerini ve stratejik noktaları tutmalarını engellediler. Davud Paşa'nın Akkoyunlu kuvvetlerini oyalaması Osmanlı ordusuna zaman kazandırmıştı.

Osmanlı ordusunun önü araba ve zincirlerle güçlendirilip, sağlam bir tabya yapıldı. Ordunun önünde tüfekli ve harbeli 10 bin yeniçeri saf tuttu. Veziriazam Mahmud Paşa ve Davud Paşa ordunun önünde yer aldılar. Merkezde Fatih Sultan Mehmed ile 1500 kapıkulu sipahisi, 2 bin silahdar ve azab, 2 bin sağ ve sol garibler ve 2 bini ulufeci olmak üzere toplam 20 bin asker vardı. Şehzâde Bâyezid, Mihaloğlu Ali Bey, Mehmed Paşa, Mansur Bey ve 40'a yakın sancakbeyiyle beraber ordunun sağ kanadındaydılar. Şehzâde Mustafa, İskender Bey ve diğer komutanlar sol kanatta bulunuyordu. Karaman ve Anadolu eyaleti askerleri bu koldaydı. 20 bin azab Rumeli usulüyle ordunun önünde yer almıştı. Elvan Beyoğlu Sinan Bey, Aliye Beyoğlu Hüsrev Bey, Hamid Sancakbeyi Mesih Bey, Yanya Sancakbeyi Sinan Bey'de birlikleriyle karargâhtaydı.

Bayındır Teveçi (Tavacı?) Bey, Ali Mirza, Pürnek Beyi Şah Ali, İbrahim Şah Bey ve Gavur İshak Bey Akkoyunlu ordusunun öncülüğünü yaparken, merkezde Uzun Hasan vardı. Sağ kanadda Uzun Hasan'ın oğlu Zeynel Bey, Karamanlı Pir Ahmed, Mühürdar Şeyh Ali, Mehmed Bey ve Veli Beyi Ali Paşa, Musullu Sufi Halil ve Süleyman-ı Biçen gibi önemli komutanlar yeralırken, sol kanadda Uğurlu Mehmed Bey, Timuroğullarından Mirza Mehmed Bakır, Mirza Zeynel ve Mirza Muzaffer, Hasan Ağa Yimile Hacı Bey, Dulkadir beylerinden Şah Mehmed Bey, Rüstem Bey ve Selman Bey, Çağatay beylerinden

Yusuf Hoca Beyoğlu Baba Hacı Bey, Karakoyunlu beylerinden Murad Bey ve Alihan Bey, Karamanoğlu Kasım Bey, Afşar Beyi Mansur Bey, Çepni Beyi İlaldı bulunuyordu.

Osmanlı ordusu kendisi açısından oldukça zor bir yerde muharebeyi kabullenmek zorunda kalmıştı. Muharebenin başlangıcı öncü kuvvetlerin çetin mücadelesine sahne oldu. Savaştan önce çalmaya başlayan mehter ve askerlerin naraları harp sahrasını kaplamıştı. Akkoyunlu birlikleri iki-üç defa Osmanlı öncülerini püskürttüyse de, sonunda Osmanlı kuvvetleri Akkoyunlu kuvvetlerini geri sürerek sancaklarının bulunduğu yere kadar püskürttüler.

Davud Paşa, şiddetli bir hücumla, Gavur İshak'ın tepeden aşağı inip yolları kontrol altına almasını engelledi ve tepeye çıkıp harp nizamı almayı başardı. Gavur İshak geri çekilerek diğer Akkoyunlu birliklerine katıldı. Fatih'in ordunun tepeye çıkmasını emredince, Veziriazam Mahmud Paşa komutasındaki kırmızı börklü askerler, azebler ve Anadolu süvarileri Akkoyunlular'ın üzerine saldırdı.

Akkoyunlu öncülerinin püskürtülmesi zor durumdaki Osmanlı ordusunun toparlanmasını ve dereden çıkarak Akkoyunlu ordusunun üzerine yürümesini sağladı. Fatih'in yarlığında "Akkoyunlu öncüleri püskürtülürken, bu arada biz Allahu Teala'nın inayetiyle ve erenlerin himmetiyle askeri tertib ederek dereden çıktık" denilmesi Osmanlı ordusunun başlangıçta içine düştüğü zor durumu göstermektedir.

Muharebede Osmanlı ordusundan ateşlenen top ve tüfekler Türkmenler üzerinde büyük etki yaptı. Ateşli silahlara alışık olmayan Türkmenler ve atları üzerinde olumsuz tesirler meydana geldi. Ordunun sağ kanadında bulunan Şehzâde Bâyezid birliklerini tepeye çıkarıp, Uğurlu Mehmed Bey'in kuvvetlerine saldırdı. Sol kanadda bulunan Şehzâde Mustafa ve Davud Paşa ise komutaları altındaki birliklerle Uzun Hasan'ın bulunduğu merkeze saldılar. Top ve tüfek ateşinden

Akkoyunlu merkezindeki tuğların ve mızrakların uçları bile nasiplerini almıştı. Oruç Bey, Uzun Hasan'ın askerinin top, tüfek ve zenberek cengi görmediğini, top ve tüfeklerin gürültüsünü gök gürültüsü sandıklarını, deprem oluyor diye yerin çöktüğünü sandıklarını söyler. Klasik Türkmen savaş taktiklerini kullanan süvari ağırlıklı Akkoyunlu ordusu, Osmanlılar'ın top ve tüfek ateşi karşısında dayanamamıştı. Kaynakların da üzerinde durduğu gibi Türkmen savaşçıları ve atları alışık olmadıkları kulakları sağır eden top ve tüfek sesi karşısında ürküp, dağılmışlardı.

Akkoyunlu ordusunun sağ kolunu komuta eden Uzun Hasan'ın oğlu Kör Zeynel Mirza, Davud Paşa'nın üzerine saldırdı. Bu esnada Fatih Sultan Mehmed'in komutasındaki asıl ordu tepeye tırmanmaya başlamıştı. Davud Paşa'nın Anadolu askeri ile birlikte Akkoyunlular'ı oyalaması sayesinde ilk olarak Şehzâde Mustafa düzlüğe çıkıp Zeynel Mirza'ya saldırdı. İki ordu arasında şiddetli bir savaş başladı. Bir süre sonra Zeynel Mirza Osmanlı azepleri tarafından öldürüldü ve kesilen kafası Mahmud Ağa tarafından Şehzâde Mustafa'ya gönderildi. Şehzâde de Zeynel Mirza'nın kafasını mızrağa taktırarak babasına gönderdi.

Zeynel Mirza'nın öldürülmesi Akkoyunlu ordusunda moral bozukluğuna ve komuta kademesinin aksamasına sebep oldu ve Mirza'nın komuta ettiği birlikler dağıldı. Akkoyunlu ordusunun sağ cenahı çöktü. Şehzâde Mustafa sol kol askeriyle birlikte diğer Osmanlı askerleriyle Akkoyunlu ordusunun merkezini komuta eden Uzun Hasan'ın üzerine yüklendi. Osmanlılar'ın ricat etmesi hâlinde kaçanları imha etmek, Akkoyunlu ordusu zor duruma düşerse de Osmanlılar'ı arkadan vurmak üzere babasından emir alan ve Akkoyunlu ordusunu sol kolunu idare eden Uğurlu Mehmed Mirza, Şehzâde Bâyezid'in taarruzu karşısında biraz geri çekildi. Bu kolda asıl muharebe Şehzâde Bâyezid ile Mirza Mehmed Bakır arasında yaşandı.

Uğurlu Mehmed, Osmanlılar'la kendi birlikleri arasındaki bir dereyi şiddetle müdafaa ederek, Şehzâde Bâyezid'in bu tarafa geçmesine mani oldu. Akkoyunlu ordusunun bozulmaya yüz tuttuğunun gören Fatih, maiyetindeki yeniçerilerden bir kısmını daha harp sahasına sürdü.

Akkoyunlu ordusunun sağ kanadını çökerten Anadolu sipahileri ve azaplar Mahmud ve Davud paşalar komutasında Uzun Hasan'ın bulunduğu merkeze yönelince, yakalanacağını anlayan Uzun Hasan "Bre hemen boz atı getirin ki o cankurtarandır" diyip, yerine Alpavut Beyi Pir Muhammed'i bırakarak boz atıyla kaçtı. Osmanlı askerleri tarafından yakalanan Pir Muhammed, kaçan Uzun Hasan'a süre kazandırmak için "Ben Hasan padişahım" dedi. Pir Muhammed ve diğer elegeçen Akkoyunlu emirleri Uzun Hasan'ın bayrağıyla birlikte Şehzâde Bâyezid'e götürüldü. Osmanlılar, Uzun Hasan zannıyla yakalanan Alpavut'un Akkoyunlu hükümdarı olmadığını kısa bir süre sonra anladılar, fakat bu arada Uzun Hasan çoktan uzaklaşmıştı.

Akkoyunlu ordusunda direnen tek güç olan Uğurlu Mehmed Bey, Şehzâde Mustafa'nın kuvvetlerinin üzerine saldırmış, ancak Hızır Bey'in mukavemeti ve babasının kaçtığını, kardeşinin maktul düştüğünü duyunca ricat etmişti. Osmanlı birlikleri kaçanları takip edip ellerine geçirdiklerini öldürdüler.

Osmanlılar, muharebe meydanına 10 mil uzaklıktaki Akkoyunlu çadırlarına girip, Akkoyunlu ordugâhını yağmaladılar. Daha önce esir düşen Turahanoğlu Ömer Bey, Aydınoğlu Hacı Bey, Molla Fenârizâde Ahmed Çelebi de kurtarıldı.

Karamanoğlu Pir Ahmed Bey, Uzun Hasan ile birlikte kaçmıştı. Osmanlı kaynakları, Akkoyunlu hükümdarı başını kurtardığına şükredip, akrabalarına "Osmanoğulları'nın adını anmamalarını vasiyet ettiğini, ailesinin de bu sözü nasihat kabul edip, kulaklarına küpe yaptıklarını" söylerler.

Yeniçeriler, bozulup kaçan Akkoyunlu ordusunun arkasından "Hey uğursuz Türkmenler! Ok atıp kılıç sallamadan kaçmanın sebebi nedir? Demek daha önce kırdığınız asker de sizler gibi korkak imiş" diyerek onlarla alay etmişlerdi.

Angello, sekiz saat süren bu muharebede, Akkoyunlular'ın 10 bin, Osmanlılar'ın ise yalnızca 1.000 zayiat verdiğini söyler.

Osmanlılar, bu muharebede 3.700 esir almışlardı. İspend Pervaneci (Hısnıkeyfli) Kadıoğlu Ali Bey, Kadı Mahmudî Şurihî (Süreyhî), Pir Kara Bey, Daraoğlu Ümmet Bey, Kızıl Ahmed, Tirek Sinan oğlu Alem Bey, Emir Bey'in kardeşi Nur Ali Bey, Kemah Beyi Suvar Bey ile Uzun Hasan'ın nedimleri, sofracıları, silahşörleri, sancaktarları, davulcuları, borazancıları, zurnacıları, nefircileri ve hassa Akkoyunlu beyleri ve yiğitlerinden 1.000 kişi merkez tarafından esir alınmıştı. Şehzâde Bâyezid'in komutasındaki sağ kol birliklerinin esir aldıkları ise Timur soyundan Mirza Mehmed Bakır, Mirza Zeynel, Mirza Muzaffer ile Hasan Ağa Yimile Hacı Bey, Dulkadir beylerinden Şah Mehmed Bey ve Çağatay beylerinden Yusuf Hoca Beyoğlu baba Hacı Bey'di. Şehzâde Mustafa komutasındaki sol kol, Alpavut Beyi Pir Mehmed Bey ve Çekirli Ömer Bey ile Karaman Pir Ahmed Bey'in adamlarından 100 kişiyi esir almıştı. Ayrıca Uzun Hasan'ın nişancısı Hoca Seyyid Mehmed Münşî de esir düşenler arasındaydı.

Fatih eline geçen âlim ve sanatkârları İstanbul'a gönderirken esir Türkmen askerlerinin çoğunu öldürttü. Akkoyunlu ve Karamanlılar öldürülürken, Karakoyunlu ve Çağataylılar'a şefkat gösterildi. Timur'un torunları Mirza Muhammed Bakır, Mirza Zeynel ve Mirza Muhammed Amasya Kalesi'ne hapsedildiler. Alpavut Beyi Pir Muhammed ve Çakırlı Beyi Bâyezid'in oğlu Ömer Bey gibi Karakoyunlu emirleri serbest bırakıldılar.

Akkoyunlu hükümdarının harp meydanında kalan sancağı, davulu, mehterleri, cephânesi ve hazinesi Fatih'in huzuruna

getirildi. Elegeçirilen Şiraz yapımı zırhlar göz kamaştırmıştı. Bin at ve birçok deve elegeçirilmişti.

Fatih Sultan Mehmed, zaferine şükretmek için 4 bin köleyi azat etti ve askerlere bol miktarda para dağıttı. Şehzâde Cem'e ve çevredeki hükümdarlara fetihnâmeler gönderildi.

Muharebe sahrasında iki veya üç gün daha kalan Fatih Sultan Mehmed, Veziriazam Mahmud Paşa'nın ısrarıyla Akkoyunlu bakiyelerini takip etmekten vazgeçti. Osmanlı ordusu 23 Ağustos'ta Bayburt'u alıp, geriye döndü. Yolda Uzun Hasan'a ait olup Pürnek Beyi Darap (Dara) Bey tarafından müdafaa edilen Şarkikarahisar Kalesi kuşatıldı. Kale halkı top ateşleri sonucunda teslim oldular. Seferde bulunan Angello, kalenin direnmesi hâlinde yiyecek kıtlığı sebebiyle kuşatmanın kaldırılacağını, atların yemsiz kaldığı için kestane yaprakları ve küçük küçük doğranan dallarla zar zor beslendiğini söyler. Şarkikarahisar teslim alınınca içerisine 1000 asker konulduktan sonra İstanbul'a doğru yola devam edilirken, Şarkikarahisar'ın Osmanlılar'ın eline geçtiğini duyan Koyulhisar Kalesi de Osmanlılar'a teslim oldu.

Uzun Hasan'ın Otlukbeli'nde aldığı mağlubiyete rağmen, Venedik ve Papalık, Akkoyunlular'la ilişkileri eskisi gibi devam ettirdiler. Uzun Hasan Batı'dan beklediği yardımı alamamanın hayal kırıklığını yaşarken, hanedan üyelerinin isyanlarıyla uğraşmaya başladı. 1475-1476'da veba salgını İran'ı kasıp kavurmuş, Osmanlılar üzerine düşünülen sefer önce ertelenmiş sonra iptal edilmişti. Venedik ve Papalık, Uzun Hasan'ın zihninde doğudan ve batıdan eş zamanlı bir saldırı düzenleyerek, Fatih'i iki kıskaç arasında ezme fikrini canlı tutabilmek için ellerinden geleni yapmışlarsa da, Venedik'in bu politikası Uzun Hasan'ın 1478 Ocak'ının başlarında Tebriz'de ölmesiyle akamete uğradı.

Otlukbeli Muharebesi'nde elde edilen zafer, Timur mağlubiyetinden sonra Osmanlılar'da ortaya çıkan Doğu'dan gelecek

tehlike korkusuna son verdi. Osmanlılar'ın galibiyetinde ateşli silahların büyük rolü vardı. Venedik'in Uzun Hasan'a gönderdiği ateşli silahlar, bir türlü Akkoyunlular'a ulaştırılamamış ve Otlukbeli Muharebesi'nde Osmanlı top ve tüfekleri savaşın kaderini tayin etmişti. Bu muharebe, klasik Türkmen ordularının Osmanlılar'ın ateşli silahlarla mücehhez düzenli birlikleriyle artık baş edemeyeceğini ortaya çıkartmıştı.

Otlukbeli Muharebesi, Osmanlılar'ın Doğu Anadolu'ya ve ticaret yollarına hakim olmalarının yolunu açarken, Akkoyunlular ise bu mağlubiyetten sonra kendilerini toparlayamadılar ve kısa bir süre sonra da tarih sahnesinden çekildiler. Ancak Akkoyunlular'dan meydana gelen boşluk Safeviler tarafından doldurulunca hem Osmanlılar için daha büyük bir rakip ortaya çıktı, hem de zamanla İran'ın dini yapısı değişti.

Fatih ve İskender Bey

Osmanlılar, 1385'te Arnavutluk'un önemli feodal beylerinden II. Balşa'yı Voissa Savaşı'nda yendi. Bu zafer üzerine bölgenin diğer feodal güçleri de Osmanlı hakimiyetini kabul ettiler. 1394'ten itibaren Üsküp'e yerleşen uç beylerinin güney Arnavutluk'a yaptığı akınlar ve bölgenin Türk nüfus ile desteklenmesi fethin aşamalarını teşkil etmekteydi. 15. yüzyılın ilk çeyreğinde Arvanid İli Sancağı'nın teşekkül etmiş olması, bölgede Osmanlı idaresinin tesis edilmeye başladığını gösterir. Bu sürede Osmanlılar hem bölgeye yönelik iskan faaliyetlerinde bulunuyor, hem de bölgenin feodal geleneklerini dikkate alarak "istimalet" politikası yürütüyordu. Bu manada mahalli aileler ve Hristiyan askerler tımar sistemi içerisine dahil edilmişti. Başta Venedik, Napoli ve Macarlar olmak üzere komşu krallıklar da Arnavutluk'taki feodal beyleri kendi tarafına çekmek için sürekli bir mücadele içerisindeydi. Zira bölgenin yeni fethedilmiş olması sebebiyle Arnavutluk'ta Osmanlı hakimiyeti tam olarak tesis edilmemişti.

Arnavut derebeylerinden Andrea Topya'nın ve daha sonra İskender Bey'in kayınpederi olacak Araniti'nin 1430'lu yıllardaki isyanları da bölgedeki mukavemetin göstergesidir. Ancak 1385'ten itibaren yaşanan hiçbir gelişme, Osmanlı'nın Arnavutluk politikası üzerinde İskender Bey'in uzun süre devam eden isyanı kadar etkili olmamıştır. Bu Arnavut asilzadesinin isyanı, II. Murad ve özellikle Fatih devrinin en önemli meselelerinden birini teşkil etmiştir.

Kuzey Arnavutluk'ta Osmanlı idaresine karşı isyanın öncüsü olan İskender Bey, Arnavutluk'un meşhur feodal ailelerinden Kastriyota ailesine mensuptu. Babası Ivan (Gjon /Yuvan) Kastriyota, 1385'te Voissa Savaşı'ndan sonra Osmanlı'ya itaat eden Arnavut beylerinden biriydi. Ancak Venedik'le işbirliği yapıp Osmanlı hakimiyetinden çıkan İskender Bey'in babası Gjon (İvan) Kastrioti'nin II. Murad devrinde Arnavutluk üzerine gönderilen Evrenosoğlu Ali Bey'e yenilip 1423'te tekrar Osmanlı himayesini kabul etti. Tâbiliğinin garantisi olarak da, o dönemde dokuz yaşında olan en küçük oğlu Gergi'yi, yani İskender Bey'i Osmanlı sarayına rehin olarak gönderdi.

Osmanlı sarayında yetişen Gergi, ihtida ederek Müslüman oldu. Yeni adıyla İskender Bey, 1438'e gelindiğinde artık Akçahisar subaşısı olarak Arnavutluk'ta tımar sahibi bir beydi. Haçlı orduları ile 1443'te yapılan İzladi Savaşı'nda Osmanlı saflarında olan İskender Bey, bu savaştaki bozgunun ardından kaçarak Arnavutluğa döndü. İskender'in bu kaçışında daha önce kendisinde olan Akçahisar subaşılığı görevinin elinden alınmış olması ve babasının eski topraklarına sahip olma arzusu etkili olmuştur. Kaçışının hemen ardından Kocacık (Svetigrad) ve Akçahisar'ı ele geçiren İskender Bey, 1 Mart 1444'te bölgedeki diğer Arnavut derebeyleri ile bir toplantı düzenleyerek tekrar Hristiyan oldu ve kısa sürede Türkler'e karşı direnişin sembolü oldu. İskender'in bu aşamadan sonra uzun süre devam edecek olan isyandaki başarısı, bölgenin arazi şartlarını

iyi kullanmasından ileri gelmekteydi. Akçahisar aslında 800 metre uzunluğunda surlara sahip iki bin kişiyi barındıracak orta büyüklükte bir kaleydi. Ancak sırtını dağlara dayaması ve dik bir yamaç üzerinde kurulması kuşatmayla elegeçmesini zorlaştırıyordu. Fakat İskender Bey, hiçbir zaman tüm Arnavutluğa yayılan bir isyanın lideri olamadı. Nitekim kuzey Arnavutluk'ta Akçahisar ve çevresinde etkili olan İskender Bey'e karşı çoğu zaman güney ve orta Arnavutluk'taki feodal beylerin Osmanlı saflarında yer aldığı görülmektedir.

Gergi Kastrioti ismini kullanmaya başlayan İskender Bey, Kocacık Kalesi'ni geri almak için gönderilen Evrenosoğlu İsa Bey'i mağlup edince, papa, İskender Bey'i "Haçlı Kahramanı" ilân etti. Osmanlılar'ın 1448'e kadar İskender Bey'i önemsememesi onun bölgede yerleşmesine zemin hazırladı. II. Murad yanında genç Şehzâde Mehmed ile birlikte 1448 yazında Arnavutluk'a girip, Kocacık Kalesi'ni geri aldı. İskender Bey'in merkez kabul ettiği Akçahisar da kuşatıldı, fakat Macar Kralı Hunyadi'nin büyük bir ordu ile Osmanlı topraklarına ilerlediği haberi üzerine kuşatma kaldırıldı. Bu seferle geleceğin Fatih'i şehzade Mehmed, kendisini uzun süre uğraştıracak düşmanı İskender Bey ile ilk defa karşılaşmıştı. Söz konusu sefer ile İskender Bey'in itaat altına alınamaması üzerine II. Murad, 1450'de tekrar Akçahisar'ı kuşattı. Fakat yaklaşık dört bucuk ay süren bu kuşatmadan da netice alınamadı. Sonuçsuz kalan bu kuşatma, Hristiyan dünyada sevinçle karşılandı.

II. Mehmed, 1451'de tahta geçtiğinde İskender Bey'in bastırılamayan isyanını babasından devralmıştı. Fakat genç padişah için Arnavutluk meselesi birinci gündem maddesini teşkil etmiyordu. Fakat bu sırada Arnavutluk'ta hareketlilik yaşanmaya başlanmıştı. İskender Bey, Napoli Kralı V. Alfons'a tabi oldu. Napoli Akçahisar'a, asker gönderdi. Napoli'nin de desteği ile Osmanlı topraklarına tacize girişen İskender Bey, 1455'te Fatih'in Sırbistan Seferi'ni fırsat bilerek Berat'ı kuşattı. Bu

haber üzerine Fatih, Evranosoğlu İsa Bey'i yaklaşık İskender Bey'e karşı gönderdi. 26 Temmuz 1455'te yapılan muharebede İskender Bey kuvvetleri yenilgiye uğratıldı. Fakat Papa ve Napoli'nin desteği ile İskender Bey'e Avrupa'nın çeşitli bölgelerinden yardımcı kuvvetler katılmaya devam ediyordu. İskender Bey, ülkesinin dağlık olmasına güvenerek genelde baskın ve çete harplerini tercih ediyordu.

Fatih, kendisine iltica eden İskender'in yeğeni Hamza Bey'in de teşvikiyle 1457'de Arnavutluk'a tekrar ordu sevketti. Türk birlikleri dağınık bir durumda iken 7 Eylül 1457'de Albulena Ovası'ndaki Mat Nehri kenarında ani baskınla Osmanlı kuvvetlerini mağlup etti İskender Bey'in bu zaferi, Hristiyanlar nezdinde itibarını daha da arttırdı. Papa III. Kalixtus, kendisine "mukaddes makamın genel komutanı" ünvanını verdi. Fatih aynı anda birçok cephede savaş verildiği bu esnada henüz Arnavutluk'a bizzat sefer düzenleyecek fırsatı bulamamıştı. Kendisi ordunun bir kısmı ile Mora üzerine giderken, Mahmud Paşa'yı Sırbistan'a, Evranosoğlu İsa Bey'i de takviye kuvvetlerle tekrar İskender Bey üzerine gönderdi.

Fatih döneminde Osmanlı kuvvetlerine karşı başarılar kazanıp "papalığın generali" ünvanı almasına rağmen hamisi Napoli Kralı V. Alfons'un 1458'de ölümünün ardından Napoli'deki karışıklıklar İskender Bey'i Osmanlı ile anlaşmaya mecbur etti. Bu dönemde Anadolu'nun kuzeyi ile ilgilenen Fatih için de makul görünen anlaşma talebi, 1461'de kabul edildi. Anlaşmaya göre; İskender Bey her yıl Osmanlı'ya vergi verecek, seferlere iştirak edecek ve böylece Osmanlı hakimiyetini kabul edecekti. Fakat ertesi yıl İskender Bey'in anlaşma şartlarına uymaması üzerine bölgeye Osmanlı akınları tekrar başlatıldı. Bu akınlarda İskender Bey, 1462 yılının yaz aylarında Sinan ve Hüseyin beylerin idare ettiği Osmanlı kuvvetlerini ve ardından Yusuf Bey'in idaresindeki kuvvetleri yendi. Fatih'in 1463 baharında büyük bir ordu ile bölgeye doğru ilerleyişi İskender

Bey'i telaşlandırdı. Aslında Fatih de öncelikle Bosna meselesini halletmek niyetindeydi. Bu durumda iki taraf için de anlaşma yapmak en iyi çözümdü. İskender'in Osmanlı şartlarını kabul etmesi üzerine 27 Nisan 1463'te tekrar bir anlaşma yapıldı. Böylece Fatih de bölgede şimdilik suhuletin sağlanması üzerine Bosna seferine devam etti. Ancak İskender, Osmanlı ile yaptığı anlaşma hilafına yaklaşık dört ay sonra, 20 Ağustos 1463'te, Venedik ile anlaşarak tekrar Osmanlı topraklarına saldırmaya başladı. Bunun üzerine Fatih, bu kez Balaban Paşa idaresinde bir orduyu İskender'in üzerine gönderdi. Başlarda bir takım başarılar elde eden Balaban Paşa, Ağustos 1465'te Yukarı Debre'de İskender'e mağlup oldu. Bu seferde Osmanlı ordusu çok sayıda askerle birlikte önemli komutanlarından Yakup Paşa'yı da şehid vermişti. İskender Bey karşısında bir türlü beklenen neticenin alınamaması üzerine Fatih, bizzat sefere çıkmaya karar verdi. 1466 baharında Fatih komutasında hareket eden Osmanlı ordusu, asilerin merkez üssü olan Akçahisar'ı kuşattı. Arazi çok dağlık olduğu için top götürülemiyordu. Fatih, bu yüzden Arnavutluk dağlarında dökümhaneler kurarak, top döktürdü Fakat Fatih, coğrafyanın zorluğunu görünce kalenin kolay fethedilemeyeceğine ve bu bölgenin sürekli baskı altında tutulması gerektiğine kanaat getirdi. Bu yüzden kuşatmanın idaresini Balaban Paşa'ya bırakarak Orta Arnavutluk'ta Yund Ovası'nda bölgede Osmanlı için önemli bir üs haline gelecek olan Elbasan (İlbasan) Kalesi'ni 25 günde inşa ettirdi.

İtalya'ya giden İskender Bey, kapı kapı dolaştı, ancak istediği yardımı alamayınca Arnavutlar'ı örgütleyip, Akçahisar'ı kuşatan Balaban Paşa'nın üzerine yürüdü. 1467 yılı ilkbaharında, Balaban Paşa'ya desteğe gönderilen bir kuvveti mağlup ederek, birliğin komutanı, Balaban Bey'in kardeşi Yunus'u esir aldı. Balaban Paşa da Akçahisar'a yapılan şiddetli bir hücumda şehid düştü. Bunun üzerine Osmanlı kuvvetleri geri çekildiler.

İskender Bey de Elbasan Kalesi'ni kuşattı. Bunun üzerine Fatih, yazın tekrar sefere çıktı. Osmanlı kuvvetleri önce Elbasan'ın güneyinden itibaren sahile doğru ilerleyerek Venedikliler'in elinde bulunan limanlara saldırdılar. Fatih, bu ikinci seferinde ele geçirilen kalelere daimi garnizonlar yerleştirerek bölgenin kesin olarak fethi için askeri planlar uygulamaktaydı. Bu arada dar geçitlerde, vadilerde ve tepelerde ele geçirilen asilere asla merhamet edilmiyordu. Fatih bu zorlu coğrafyada her köşeye ulaşılması için gayret ediyordu. İskender Bey ise daha önce birçok kez yaptığı gibi kaçarak Leş şehrine sığındı. Fatih, Akçahisar'ı ikinci defa kuşatırken, Mahmud Paşa'yı İşkodra tarafına akına gönderdi. Bölgede birçok asi öldürülmüş ve pek çok esir alınmış olmasına rağmen asıl gaye olan Akçahisar'ın fethi bu sefer de gerçekleşmedi.

İskender Bey'in İstanbul'u fethettikten sonra ilerlemesi bir türlü önlenemeyen Sırbistan'ı, Mora'yı, Bosna'yı elegeçiren Fatih'i durdurması Avrupa'da büyük heyecana yol açmıştı. Papa ona "İsa'nın Pehlivanı" ünvanını verip Hristiyanlığın koruyucusu konumuna getirdi ve Türkler'e karşı savaşın liderlerinden biri olarak ilân etti. İskender Bey, 2-3 bin kadar askeriyle İtalyanlar'dan aldığı yardımlar ve vur-kaç taktikleriyle bölgenin coğrafi avantajını da kullanarak Fatih'in Akçahisar'a hakim olmasını engellemişti.

İskender Bey, 17 Ocak 1468'de 63 yaşındayken öldü. Ölümüyle Arnavutluk'ta dengeler değişti. İskender Bey'in ölümü Kuzey Arnavutluk'ta Osmanlı hakimiyetinin kurulması için önemli bir gelişmeydi.

İskender Bey'in ölümü üzerine Fatih Sultan Mehmed'in "Hristiyanlar'ın vay hâline kılıç ve kalkanlarını kaybettiler" dediği rivayet edilir. İskender Bey'in ölümünden sonra yeni bir lider çıkaramayan Arnavutlar, kendi aralarında parçalandılar. Napoli ve Venedik İskender'in mirası üzerinde kavgaya tutuşurken, Fatih de son darbeyi vurmak için uygun zamanı

bekliyordu. Aynı zamanda ülkenin dört bir yanında mücadelelere girişen Fatih'in Arnavutluk meselesini bir miktar ertelemesi de gerekti. Nihayet 1475'te Rumeli Beylerbeyi Hadım Süleyman Paşa'yı İşkodra'nın fethine gönderdi. Süleyman Paşa, Venedikliler tarafından savunulan şehri yaklaşık bir ay kuşattı. Fakat kale elde edilemedi. Araya Boğdan meselesinin girmesi, Arnavutluk'un fethinin tamamlanmasını bir süre daha geciktirdi. Veziriazam Gedik Ahmed Paşa'yı İşkodra'ya göndermek isteyen Fatih, paşanın itirazına son derece sinirlenerek paşayı azletti ve Anadoluhisarı'na hapsedilmesini emretti. Yeni sadrazam Karamanî Mehmed Paşa'nın hazırlıkları tamamlamasının ardından; Fatih, 1478'de üçüncü defa Arnavutluk seferine çıktı. Bu dönemde hastalığı belirmiş olan Fatih, hasta haline rağmen Arnavutluk meselesini bizzat sefere çıkacak kadar önemsemekteydi. Zira uzun yıllardır halledilemeyen bir sorun olarak endişe verici bir hal almıştı. Ordunun kuzey Arnavutluğa yönelmesinin ardından öncelikle uzun süredir bir türlü elde edilemeyen Akçahisar Kalesi kuşatıldı. Zaten yaklaşık bir yıldır daha az kuvvetle kuşatma altında olan şehir, padişahın da başında bulunduğu bu büyük orduya daha fazla dayanamadı. Nihayet Haziran 1478'de Akçahisar fethedildi.

Akçahisar'ın fethinin ardından İşkodra kuşatması başlatıldı. Fakat arazinin de sağladığı imkanlarla bu kaledeki direniş beklenenden daha kuvvetli oldu. Fatih bir harp meclisi toplayarak kalenin alınabilmesi için neler yapılması gerektiğini müzakere etti. Bu müzakereden öncelikle İşkodra Kalesi'ne yardım sağlayan etraftaki kalelerin alınması kararı çıktı. Bunun üzerine Rumeli Beylerbeyi Davud Paşa Gölbaşı Hisarı'nı, Anadolu Beylerbeyi Süleyman Paşa da Dergos'u kuşatmaya gönderildi. Gölbaşı kalesi kısa sürede fethedilince bütün birlikler Dergos üzerine gönderildi. Bu kalenin de 1 Eylül 1478'de teslim olması üzerine bu kez bölgenin diğer bir önemli kalesi olan Leş kuşatıldı. Kısa sürede Leş kalesinin de alınmasıyla

İşkodra'ya karadan yardım yapılmasının önü kesildi. Boyana Nehri üzerine kurulan köprüye iki kule inşa edilmesiyle nehirden yapılacak yardımlar da engellendi. Kalenin elde edilmesinin artık daha kolay olduğunu düşünen Fatih, Eylül'de kale kuşatmasını bir kısım kuvvetle Evrenosoğlu Ahmed Bey'e bırakarak seferden ayrıldı. Fatih'in dönüşünden yaklaşık altı ay sonra İşkodra Kalesi teslim olmak zorunda kaldı. Böylece uzun yıllar Osmanlı'yı meşgul eden Arnavutluk topraklarında büyük oranda hakimiyet sağlandı. Fatih'in büyük oranda fethettiği Arnavutluk'un tamamen ele geçirilmesi ise 1501'de Draç'ın ve 1571'de Bar ve Ülgün'ün fethiyle gerçekleştirildi.

Şehzade Mustafa'nun Ölümü (1474)

Fatih Sultan Mehmed'in üç oğlu vardı. Bunlardan atak ve iyi bir asker olan Şehzâde Mustafa babasının sağlığında esrarengiz bir biçimde ölmüştü.

Şehzâde Mustafa, Karaman valisi olarak görev yapmaktaydı. Karaman Beyliği'nin tamamen ortadan kaldırılması sırasında Kayseri-Develi'yi almak için harekete geçti. Ancak hasta olduğundan kalenin üzerine gidememiş, yerine beylerden birisini tayin ederek birlikleriyle göndermişti. Kale komutanı teslim olmak için şehzâdenin gelmesini şart koşunca Şehzâde Mustafa hasta hasta Develi'ye gelerek kaleyi teslim aldı. Niğde üzerinden geri dönerken, Bor'a uğradı. Burada bir hamamda yıkanıp çıkmasının ardından 1474 yılında vefat etti. Şehzâde Mustafa'nın da cesedi iç organları çıkarıldıktan sonra ilaçlanarak koruma altına alındı. Şehzâdenin kâtibi İtalyan Angiolello, O gece hemen şehzâdenin karnı yarılıp, iç organları çıkarıldı, karnı bal ve yulaf ile dolduruldu ve dikildi. Sonra ceset ziftlenmiş bir sandığın içine kondu. İç organları yıkandı ve içi tuz dolu bir kutuya konuldu" şeklinde uygulanan tahnit yöntemini anlatır.

Dönemin yazarlarından Meâli, "Hünkârnâme" isimli eserinde şehzâdenin öleceğini anlayınca Lalası Ahmed Bey'i çağırarak ölümünden Mahmud Paşa'nın sorumlu olduğunu, intikamını almasını vasiyet ettiğini yazar. Fatih döneminde iki defa veziriazamlık yapmış olan Mahmud Paşa'nın Osmanlı tarihinin en güçlü padişahının oğlunu öldürtecek kadar gözünü karartan ne gibi bir hadise cereyan etmiş olabilirdi? Dönemin tarihçileri Şehzâde Mustafa ile Fatih'in en ünlü ve en uzun süre görevde kalmış veziriazamı Mahmud Paşa arasında bir mesele olduğunu üstü kapalı belirtirler.

Şehzâdenin ölümünden sonra devlet ileri gelenleri siyah elbiseler giyerek padişaha baş sağlığı dileklerini sundular. Bu sırada bir yıl önce veziriazamlıktan azledilerek Edirne'nin Havsa Kasabası'nda oturmakta olan Mahmud Paşa da çevresinin çağrılmadan gitmemesi yolundaki uyarılarını dinlemeyerek hükümdara başsağlığı dilemek için yola çıktı. Saraya gittiğinde kendisini uyaranlara da yine aldırış etmeyerek, hükümdarın huzuruna vardı. Mahmud Paşa, Fatih'e "Şehzâde Mustafa öldü ise devlete hizmet edecek ben varım" dediğinde hükümdarın cevabı "Mustafam'ın düşmanının hayatta kalması mümkün değildir" oldu ve paşa hapse atıldı.

Mahmud Paşa'nın hapse atılması ile ilgili diğer bir rivayet ise şu şekildedir: Mahmud Paşa, Fatih döneminde iki defa veziriazamlık makamında bulunmuştu. Birincisi 14 yıl sürmüştü. Paşanın İstanbul'a gelmesi, onun tekrar veziriazam olmasını istemeyenleri korkutmuştu. Bu yüzden rakipleri Mahmud Paşa'yı kötülemek için şehzâdenin vefatından memnun olduğunu, siyah matem elbisesini hemen çıkararak beyaz elbise giyip satranç oynadığı haberlerini etrafa yaydılar. Bunun üzerine paşa hapse atıldı.

Elli gün hapiste kalan Mahmud Paşa, serbest bırakılmasını beklerken hiçbir hareket olmayınca durumunu padişaha "Ya beni affet, ya da öldür" diye arz etti. Mahmud Paşa halk

arasında çok sevilen, hatta "Veli" olarak anılan bir şahsiyetti. Bu yüzden aşırı mağrurdu. Fatih onu tekrar huzuruna kabul ettiğinde de mağrur bir biçimde yaptığı hizmetleri ve halk arasında isminin hükümdarın adıyla beraber anıldığını söyledi. " Eğer günahım büyükse beni mertçe öldür. Değilse serbest bırak" dedi. Fatih Sultan Mehmed de geçmişte onun yaptığı dört hatayı söyleyerek, 18 Temmuz 1474'te Yedikule'de idam ettirdi.

Kırım'ın Osmanlı Hakimiyetine Girişi (1475)

Altın Orda Devleti'nin 14. yüzyılın ikinci yarısındaki kötüye giden durumu, Kırım'da yeni bir oluşumun temellerini atmıştır. Cengiz Han sülalesinden olan pek çok kişinin mücadele alanı olan Kırım, Hacı Giray zamanında bir hanlığa dönüşmüştür. Hacı Giray'ın adının bulunduğu ilk sikke Hicri 845 (1441-1442) tarihlidir. Kırım Hanlığı, gerek Altın Orda Devleti'nin kötüye giden durumuyla gerekse Moskova Knezliği ile kurmuş olduğu dostlukla giderek güçlenmiştir. Bu sırada İstanbul'un fethiyle birlikte Osmanlı ile de irtibat kurulup Cenevizliler'e karşı beraber hareket edildi.

Cenevizliler 13. yüzyılda Karadeniz ticareti için Venedik'le mücadeleye girişmiş ve başarı sağlamışlardı. Ayrıca Altın Orda Devleti'ne bağlı olan Kefe, Azak ve Mangup gibi şehirlerde belli haklar elde ettiler. Kurmuş oldukları kolonilerle doğudan batıya, batından doğuya giden mallardan büyük gelirler elde sağladılar. Ancak bu şehirler Altın Orda Devleti'nin bir parçası olarak görülüyordu. Zira devletin temsilcileri şehirde bulunuyor, ticaret gelirlerinden belli bir miktar pay alıyordu. Cenevizliler, Kırım Hanlığı'nın kurulmasıyla bölgedeki varlıklarını dengeleri gözeterek devam ettirmeye çalıştılar. İstanbul'un fethinden bir yıl sonra Osmanlı ve Kırım birlikleri Cenevizliler'e ait olan Kefe'ye saldırdılar. Bunun üzerine Osmanlı ve Kırım'a vergi vermeye razı oldular. Kırım Hanı Hacı Giray'ın 1466'da ölümünden sonra taht kavgaları baş gösterdi.

Kefe'ye hakim olan Cenevizliler ise kendi durumlarını güçlendirmek için bu taht kavgalarını destekliyorlardır. Mengli Giray ve Nur Devlet arasındaki mücadele sonucunda Mengli Giray yenilerek Kefe'ye sığındı. Kefe'de tekrar güç toplayan Mengli Giray, Cenevizlilerden de yardım alarak 1468'de Kırım tahtını ele geçirdi. Durumdan rahatsızlık duyan Osmanlı kuvvetleri ise 1469'da Yakub Bey'in öncülüğünde Kırım sahillerine saldırdılar. Bu sırada Fatih Sultan Mehmed, 1473'te doğudaki güçlü rakibi Akkoyunlu Beyi Uzun Hasan'ı bertaraf ederek Osmanlı'yı rahatlatmıştı. 1474'te bir taraftan Erdel'e akınlar yapılırken, diğer taraftan Arnavutluk'ta İşkodra kuşatıldı. Padişah bu seferleri müteakiben kuzeye yöneldi.

1475'te Şirin beylerinden Eminek, Osmanlılar'la anlaştığı gerekçesiyle görevinden uzaklaştırılmıştı. Bu durumu kabullenemeyen Eminek, etrafında topladığı kuvvetle Mengli Giray'ı kaçmaya zorladı. Mengli Giray, her ne kadar Cenevizliler'e sığınsa da bu durum kendisine bir fayda sağlamadı. Zira Cenevizliler, Nur Devlet ile anlaşarak Mengli Giray'ı hapsettiler. Bu sırada Şirin beyi Eminek, durumu Osmanlı'ya bildirip yardım talebinde bulundu. Bu durum, 1460'lı yıllarda Karadeniz'in güney kıyılarını hakimiyeti altına alan sultana, Karadeniz'in bir Türk gölü haline getirilmesi fırsatını sağladı. Yapılan hazırlıklar, hedefin sadece Kefe ve Cenevizliler'e ait olan diğer şehirler olmadığını da gösteriyordu. Veziriazam Gedik Ahmed Paşa'nın komutasındaki Osmanlı donanması 1475'te Kırım'a gönderildi. Donanmada yaklaşık 300 gemi bulunduğu ve bu gemilerle de 40 bin kişi taşındığı tahmin edilmektedir. Cenevizliler savunma tertibatı almalarına rağmen Osmanlı ordusunun sayıca fazla olmasından ve Tatarlar'la anlaşma sağlamalarından dolayı ümitlerini kaybettiler. Üç günlük bir direnişin ardından kaleyi Osmanlı kuvvetlerine teslim ettiler. Bu sırada hapiste tutulan Mengli Giray hapisten çıkarılarak tekrar hanlığın başına geçirildi. Gedik Ahmed Paşa Mengli

Giray'la anlaşarak Kırım Hanlığı'nın Osmanlı tâbiliğini sağladı. Kefe'den sonra donanmasıyla Azak'a doğru yola çıkan Gedik Ahmed Paşa, bu kaleyi de kısa sürede fethetti. Daha sonra diğer önemli bir şehir olan Mangup'a doğru yola devam etti. Mangup Kalesi'nin komutanı, kaleyi teslim etmekten başka çareleri olmadığını savunuyordu. Ancak bu duruma muhalif kesim kalede direnişe devam etti. Uzun süre devam eden kuşatma bir sonuç vermeyince Gedik Ahmed Paşa, Zağarcı Yakub Bey'i az bir kuvvetle kalenin muhasarası için görevlendirecek, kendisi ise geri çekilecekti. Yakub Bey de bir süre sonra muhasarayı kaldırır gibi yaparak Cenevizliler'in kaleden dışarı çıkmasını sağlayacaktı. Bunun bir plan olduğunu anlamayan Cenevizliler, Gedik Ahmed Paşa'nın tuzağına düşerek az sayıdaki askerlerle geri çekilmekte olan Yakub Bey'in peşine düştüler. Gedik Ahmed Paşa direnişi kırdı ve kalenin teslim edilmesini sağladı. Böylece Karadeniz'in kuzey sahillerinde de hakimiyet sağlandı.

Gedik Ahmed Paşa tarafından hapisten çıkarılan Mengli Giray, Ceneviz dostu olan Nur Devlet'in elinden hanlığı aldı. Kırım Hanı Mengli Giray, Gedik Ahmed Paşa ile bir antlaşma yaparak, Osmanlılar'a tâbi olmayı kabul etti. Bir müddet devam eden karışıklıklar sonunda tahtını kaybeden Mengli Giray, 1478'de İstanbul'dan gönderilerek tekrar han olmuş, böylece Kırım Hanlığı huzura kavuşmuştu. Kırım, 1774'te Rusya tarafından işgaledilene kadar Osmanlı'nın özerk bir parçası olarak kalacaktır.

Fatih'in Oğluna Nasihati

Fatih Sultan Mehmed, büyük oğlu Bâyezid'in ismini tesadüfen vermemişti. Bu isim Timur yenilgisine rağmen Osmanlı tarihinde gazânın ve fütuhatın en büyük temsilcisi olan dedesi Yıldırım Bâyezid'den gelmekteydi. Ancak Fatih'in büyük ümitler bağladığı ve dedesi gibi bir komutan olmasını beklediği oğlu

babasının sağlığındayken bambaşka bir yola girmişti. Bâyezid, Amasya'da sancakbeyi iken çevresinin tesiri ile aşırıya kaçan eğlence meclislerinde gününü gün ediyordu. Şehzâde iyice yoldan çıkmış, afyon türü maddeler de kullanmaya başlamıştı.

Şehzâde Bâyezid, Hızır Paşazâde Mahmud ve Müeyyedoğlu Abdurrahman isimli iki kişinin tesiri ile eğlence meclislerine ve afyona alıştırılmıştı. Durumu haber alan Fatih, şehzâdenin bu duruma düşmesinin asıl sorumlusu olarak, Bâyezid'e devlet işlerinde yardımcı olması ve danışmanlık yapması için orada bulunan Lala Fenârizâde Ahmed Bey'i gördü. Lalaya 5 Nisan 1479 tarihli bir fermân göndererek, bu duruma niçin engel olmadığını sordu. Feridun Beyin, "Münşeâtü's-Selâtin" isimli eserinde yer alan ve Muzaffer Doğan tarafından sadeleştirmesi yayınlanan mektupta Fatih, Lala'ya şunları söylüyordu:

"Şerefli oğlumun lalası Ahmed!

Bütün dünyanın boyun eğdiği yüce buyruk sana ulaştığında bilesin ki, şu anda oğlum Bâyezid'in hizmetinde olan ve halk arasında ahlaksız huylarının sayısı bilinmeyen Mahmud ve de oğlum ile yakın dost olan talebe zümresinden Müeyyedoğlu Abdurrahman isimli arkadaşının öldürülmelerini icap ettirecek hayli uygunsuz ve hoş olmayan tavırları ortaya çıkmıştır. Daha önceden de Uğurlu Mehmed'in kaçmasına ve Alaüddevle Bey'in hapse konulmasına ve Aşık Bey'in öldürülmesine sebep olmuşlardı. Ayrıca oğlumun hazinesinin idaresine hıyanet ehli, hayırsız adamları sokup para kaybına yol açtıkları ve Sivas Vilayeti'nin küçüğünden büyüğüne herkesin onlardan ne derecede eziyet çektikleri, benim katıma ayrıntılı olarak bildirilmiş, onların suçları ve kötü işleri hakkında en ayrıntılı şekilde haberdar olmuşumdur. Bahsedilen kötülüklerinden başka benim oğlumu kendi tabiatı çizgisinden çıkarmışlar, verdikleri telkinlerin yol açtığı şaşkınlık ortamından oğlumun zihni paramparça olmuş. Garip macunlar ve de afyon şurubu ve afyondan yapılmış nice tuhaf keyif

verici maddeler getirip, birçok yararlarından ve güzel faydalarından bahsederek insanlık dairesinden çıkarıp mizacına rahatsızlık getirmişler. Sen orada ne iş için oturup duruyorsun ve ne bekliyorsun? Böyle bir edepsizliğin farkına varamamak akıl sahibi insanlara yakışan bir tavır değildir. Eğer bilgin dahilinde olup da bilmezden geliyorsan, bundan büyük hıyanet daha nasıl olur? Şimdi bu hususa bir düzen vermek için seni idam ettirmek en öncelikli iş olurdu. Lakin oğluma verdiğin hizmetin şerefi için ve atalarının yüzü suyu için günah defterine af kalemi çekip, suçunun lekesini merhamet mürekkebiyle kapattım. Ancak bir şartla ki, hüküm vardığı anda bir an bile ertelenmesine fırsat vermeden bütün işlerini bırakıp, emrimi okuyup, orada söylendiği gibi hareket etmelisin.

Şimdi fermânım budur ki: O bedbahtların kirli vücutları oğlumun muhabbet dairesinden uzaklaştırıla. Sen benim güvendiğim sadık kulum olduğundan, benim zihnimde çeşitli tereddütler oluştuğu için ortadan kaldırılması lazım olan bu durum senin tedbirine bırakıldı. Bundan maksadın, oğlumun zihnine bir bozukluk gelme ihtimaline karşın kendi istikbalini, ırz ve namusunu korumak için olduğunu kendisi de kabul etse gerektir. Şimdi ne şekilde mümkündür? Devlet tarafından hüküm gönderip timar ve maaş verilmekle mi yoksa İstanbul'a davet edip yaramazlıklarına uygun bir çare ile mi olur? Sen benim güvenilir ve doğru bir hizmetkârımsın. Senin tedbirinin mükemmelliğine sonsuz mertebe inancım vardır. Senden umarım ki, hıyanetleri bu kadar ortada, velinimetlerine ve efendilerine fenalık kasteden, bütün kötülüklerin sebebi olan bu iki insanı yok etmek sevabın ta kendisidir. Belki bunun karşılığı olarak dünya ve ahirete ait güzel faydalar ve bol sevap bulacaksın. Uygun olan odur ki, bir yolunu bulup macun ile veya esrar ile veya başka bir yolla ikisini de acele olarak yok edesin. Benim yüce tahtım hizmetinde, Allah'a yemin olsun ki bundan önemli iş ve faydalı hizmet yoktur. Hem o bedbahtların

yaptıklarının yazılı suretini ayrıntılı olarak hem de oğlumun macunları, afyon, afyon şurubu ve diğer keyif verici tohumları ne şekilde kullandığını ve ne zamandan beri buna başlamış olduğunu yazıp bildiresin. Fermânımın sana ne günde, ne zamanda, ne saatte vardığını; senin de ne zaman işe koyulduğunu ve ortadan kaldırma yollarından hangisini tercih ettiğini yazıp bildiresin. Son derecede uyanık ve dikkat üzere olasın ki, fermânın içeriğinden senden başka kimse haberdar olmaya. Fermânımı okuyanlar orada söylenenlerin gerçekliğini ve doğruluğunu kabul edip, gereğine göre davranıp başka türlü bir harekete girişmeyeler. 1479 senesi Nisan ayının 5. günü İstanbul'da yazıldı".

II. Mehmed, fermanında lalaya, şehzâdenin bu duruma gelmesinden dolayı suçun kendisinde olduğunu ve bunun cezasının da idam olduğunu söylüyordu. Ancak lala geçmişteki gerek kendisinin gerekse ailesinin hizmetleri dolayısıyla affedildi ve şehzâdeyi gizlice bu durumdan kurtarması emredildi.

Lala Fenârizâde Ahmed Bey ise padişahın fermanını aldıktan sonra şu cevabı vermişti:

"Ulu dergâha ve yüce divana değersiz ve kıymetsiz kulun arzı budur ki:

Gönderdiğiniz fermânın muhtevasında, şehzâde hazretlerinin adamlarından Mahmud ve Müeyyedoğlu Abdurrahman isimli kimselerin bedbahtlıklarından dolayı ortadan kaldırılmalarının elzem olduğundan bahsedilmiş ve yok edilmeleri ne şekilde gerçekleşir ise geciktirilmeden yerine getirilmesi emredilmişti. Zikr olunan bedbahtların, söylenenlerden daha fazlasını yaptıklarında şüphe yoktur. Lakin şehzâde hazretleriyle size arz olunduğu kadar ilişkileri yoktur. Ve fermânınız üzere ortadan kaldırılmaları konusu şehzâde hazretlerine bildirildiği takdirde, kabul edeceğinden emin olunduğundan kendisinden gizlemeyip olduğu gibi arz olundu. "Yerine getirilsin"

dediğinde padişahımızın rızasına göre hareket edildiği, bütün gerçekliğiyle huzurunuza arz olundu.

Kulunuz Ahmed"

Gizli tutulan bu durum padişahın isteği doğrultusunda başarıyla bir sonuca bağlandı. Lalanın mektubundan sonra Fatih'e bir mektup da Şehzâde Bâyezid'den geldi. Şehzâde kullandığı maddeleri zayıflamak amacıyla aldığını, ancak artık vazgeçtiğini belirterek af diliyordu. Babasının sert uyarısı üzerine bu alışkanlıklarından vazgeçen Şehzâde Bâyezid, tam tersine bir hayatın içine girerek sofu oldu.

Rodos Kuşatması (1480)

Türk tarihinin en büyük hükümdarlarından Fatih Sultan Mehmed ömrünün son yıllarında büyük bir teşebbüse geçmişti. 1463 ile 1479 yılları arasında Venedik ve müttefikleriyle savaşıp, en büyük düşmanı Venedik'i pes ettiren Fatih Sultan Mehmed'in yeni hedefi Ege Denizi'ne tamamen hakim olup, İtalya'yı fethetmekti. Yeni Kızılelma Rodos ve Roma'ydı. 1480'de iki Osmanlı ordusu sefere çıktı.

Saint Jean Şovalyeleri (Hospitalier/İsbitariyye) 1309'da Rodos'u ve çevresindeki adaları ele geçirmişlerdi. Rodos'u üs yaparak Hristiyanlık adına Müslüman gemilerine ve kıyılarına saldırdılar. Memlükler 1440'larda adayı fethetmek istedilerse de başarılı olamadılar.

Rodos Şövalyeleri'nin Müslüman gemilerini tehdidi ve zindanlarında Türk esirlerin dolu olması üzerine Fatih 1454'te 30 gemilik bir filo göndererek şövalyelere ait küçük adaları vurdurdu. 1455'de 80 gemilik donanma yola çıktı. Rodos şövalyelerine ait birçok adayı vurdu, ancak herhangi bir ada fethedilemedi. 1467'de Eğriboz'un fethi sorasında da Rodos Şövalyeleri üzerine bir donanma gönderildi.

1480 Mayıs'ında 100'den fazla gemiden oluşan Osmanlı donanması Paleologos hanedanından son Bizans imparatoru

IX. Konstantinos'un kardeşinin oğlu Kaptanıderya Mesih Paşa'nın komutasında Rodos'a doğru yola çıktı. Anadolu kıyılarında bekleyen askerler gemilere alındı. 22 Mayıs'ta 89 gün sürecek kuşatma başladı.

Fatih, kuşatmadan önce adanın durumu hakkında bilgi toplamıştı. Eğribozlu Dimitrios Sofianos, Rodoslu Antonios Meligalas ve Alman Meister Georg surlarının iyi durumda olmadığını ve lojistiğinin iyi olmadığını Osmanlı yönetimine bildirmişlerdi. Meister Georg, kalenin haritasını çizmişti. Rodos Şövalyeleri de tehlikeyi hissedince kaleyi güçlendirip, Avrupa'daki şövalyelerini adaya çağırmışlardı. Papa IV. Sixtus'un Rodoslular'a yardım edilmesi yönündeki çağrıları fazla bir netice vermedi. Brkaç Ceneviz ve Napoli gemisinin getirdiği erzak ve silahtan başka bir yardım gelmemişti. Batı'dan yardıma gelecek devlet yoktu.

Osmanlı donanması müdafilerin direnişine rağmen Santo Stefano Dağı'nın yamacına asker ve top indirdiler. Kale yoğun bir top atışına tutuldu. Bir günde yaklaşık yüz gülle atılıyordu. Ayrıca ilk defa infilaklı tahrip bombaları kullanılıyordu. Türkler, önce yüksek bir kayanın üzerine, "denizin 300 adım içine" inşa edilmiş San Nikolas Burcu'na saldırdılar. Yıkılan yerler Rodoslular tarafından tahkim edilerek saldırı püskürtüldü.

Osmanlı askerleri bulundukları yerle kale arasında dubalarla bir köprü yaptılar, ancak Rodos Şövalyeleri'ne hizmet eden bir İngiliz denizci halatı kesti. Bunun üzerine dubalar kayıklarla çekilerek kaleye yaklaştırıldı. Ancak 19 Haziran'daki saldırı sırasında köprü üzerindeki ağırlığı kaldıramayınca askerler ve teçhizat suya düştü.

Osmanlı kuvvetleri 20 Temmuz'da San Nikolas Burcu'na saldırmış, çarpışmalar gece yarısından sabah ona kadar sürmüştü. Ancak netice alınamamıştı.

Mesih Paşa, iki saldırının başarısız olması üzerine kalenin en zayıf yeri olarak tespit edilen Yahudi Mahallesi'ni toplarla dövdürdü. Rodoslular ise mancınıkla cevap verdiler.

Günlerce top ateşine tutulan surlar harap olmuştu. Üstad-ı a'zam Pierre d'Aubusson liderliğindeki şövalyeler teslim tekliflerini reddettiler. Bunun üzerine saldırı şiddetlendi. 28 Temmuz'da şafak vakti dördüncü hücum yapıldı. Gediklerden geçilerek surlara Osmanlı bayrağı dikildi). İtalyan Kapısı alındı. Rodoslular'la saatlerce süren kanlı çarpışma Osmanlılar'ın lehine dönerken, Mesih Paşa'nın yanlış bir emri fethi engelledi. Surlara çıkan dellallar yağmanın yasak olduğunu hazinenin sultana ait olduğunu ilan ettirdi. Bu yanlış hareket askerin motivasyonunu etkiledi ve Osmanlı birlikleri geri çekildi.

Binlerce şehid verilmişti. Mesih Paşa, bu gelişme üzerine 28 Temmuz'da kuşatmayı kaldırdı. Osmanlı donanması Marmaris Koyu'na çektildi. Mesih Paşa dönüş yolunda St. Jean Şövalyeleri'nin elinde olan Bodrum'a saldırdı, ancak fethedemedi. Mesih Paşa, dönüşünde görevinden alındı.

Otranto/Pulya Seferi (1480)

Fatih'in İtalya'ya ilgisi daha şehzadelik yıllarına kadar gider. Maiyetindeki İtalyan asıllı hocaları bu ilginin temellerini atmıştı. Bunun bir sonucu olarak İstanbul'un fethinden sonra İtalya'yı fethetmek için planlar üzerine çalışmaya dahi başladı, ancak bu fikrini ömrünün sonunda hayata geçirmeye muvaffak oldu.

İskender Bey'in ölümünden sonra Akhisar ve İşkodra'yı fethedilmişti. Bu fetihler Akdeniz'de Osmanlı donanmasının Venedik karşısında yeterince güçlendiğini de gösteriyordu. Osmanlıların Adriyatik kıyılarında hakimiyetlerini ilerletmelerine rağmen İtalya'da büyük bir iç kaos başlamıştı. Zira Papa IV. Sixtus'un yeğeni Girolamo Riario'nun Floransa'yı ele geçirmek istemesi İtalya'da Floransa, Venedik, Milan ve Ferrara'nın karşıkarşıya gelmesine sebep oldu. Napoli Kralı I. Ferdinand'ın da Riario'yu desteklemesi üzerine 1480'de İtalya'da bir iç savaş başladı. İtalya'daki gelişmeleri yakından takip eden Fatih, bu

durumdan istifade ederek Otranto'nun fethedilmesi kararını aldı. Osmanlı kaynaklarında bu sefere Pulya Seferi de denir. Çünkü Doğu İtalya'ya Türk kaynaklarında Pulya adı verilir.

Otranto seferi için Gedik Ahmed Paşa, 1479 yazında Avlonya sancakbeyi tayin edildi. Böylece Ahmed Paşa, İtalya hakkında daha iyi bilgi toplayabilecekti. Bu kritik görev için Ahmed Paşa'nın seçilmiş olması tesadüf değildi. Çünkü paşa, daha önce Osmanlıların Venedik karşısında kazandığı birçok başarının arkasındaki en önemli isimlerdendi. Her ne kadar İşkodra seferine itiraz ettiği için veziriazamlıktan azledilmişse de, Otranto seferi için Ahmed Paşa ve Avlonya biçilmiş kaftandı.

Ahmed Paşa, Avlonya'ya geldikten sonra bir taraftan Otranto seferi için askeri hazırlıkları başlattı ve istihbarat toplamaya başladı, diğer taraftan da Arnavutluk'taki asileri tedip ederek bölgede Osmanlı hakimiyetini güçlendirdi. Ayrıca İtalya'da iç savaş yüzünden zor günler yaşayan I. Ferrante'ye ait Leukas ve Zenta adalarını fethetti. Sonra da Otranto'nun fethi için hazırlıklara hız verdi. Bu minvalde donanmayı topladı ve büyük topları Avlonya'ya getirtti.

Ahmed Paşa'nın hazırlıklarını aslında İtalyan devletlerinden Venedik daha 1479 yılında haber almıştı fakat iç savaş yüzünden ve Osmanlı ile olan ticari çıkarlarına zarar gelir düşüncesiyle bunları haber vermedi. İşin tuhafı Napoli kralı da bu hazırlıkları öğrenmesine rağmen yeterli tedbiri almadı. Ferrante'nin neden böyle davrandığı ise hâlâ tam olarak aydınlatılmış değildir.

Gedik Ahmed Paşa hazırlıklarını tamamladıktan sonra Avlonya'dan 26 Temmuz'da 132 gemi ve 18 bin askerle hareket etti. 28 Temmuz 1480'de önce Apulia sahiline çıkarma yaptı. Papa, Medicileri Floransa'dan sürmeyi düşünürken, Napoli Kralı Siena'yı ele geçirmeyi ve Venedik'e saldırmak için bir yol bulmayı düşünürken Türkler İtalya'ya çıkmışlardı. Avrupa şoka girmiş, İtalyanlar dehşete düşmüşlerdi. Çıkarmadan kısa süre

sonra da asıl hedef olan Otranto şehri kuşatıldı. Şehri kuşatan Türk ordusu tahminen 15 bin askerdi. 28 Temmuz'da başlayan Otranto kuşatması 11 Ağustos'ta fetihle tamamlandı. Otranto'nun fethinden sonra Türk hakimiyetini tesis etmek için şehrin ileri gelenlerinden bazıları öldürüldü. Ayrıca fethin nişanesi olarak kaledeki büyük kilise camiye tahvil edildi.

300 haneli ve bir kalesi olan Cutrofiano ve biri 80 ve diğeri 100 haneli olan Sogliano ve Risigliano'yu fethedildi.

Otranto'dan sonra İtalya'daki fetihler için erzak teminini sağlayacak birer uç kale olarak Neritone, Kastro ve Ogentino alındı. Monte Gargano dağının eteklerindeki bir Sicilya şehri de fethedildi. Taranto, Lecce ve Brindisi'ye akınlar düzenlendi. Kaçan halka geri geldikleri takdirde ibadet özgürlüğü ve 10 yıllığına vergiden muaf tutulacakları ilân edildi. Gedik Ahmed Paşa, Otranto'da İtalyanca'yı çok iyi bilen Mustafa Bey'in komutasında 8 bin yaya ve 500 süvariden oluşan bir muhafız kıtası bırakıp, baharda daha güçlü ve donanımlı bir ordu ile İtalya'daki fetihlere devam etmek için Avlonya'ya geri döndü.

Kral Ferrante'nin oğlu Alfanso Otranto'ya destek için hareket etmişti, ancak kalenin Türkler'in eline geçmesine engel olamadı. Yaklaşık 3 bin kişiye komuta eden Alfonso, Otranto'nun etrafına askerlerini konuşlandırmak ve böylece Osmanlı yayılmasını sınırlandırmaktan başka bir şey yapamadı.

Napoli Kralı'nın parası yoktu ve başta Milano olmak üzere çevreden yardım istedi. Komşudaki yangının onları da yakacağını söyledi. Papa, Napoli'yi 10 bin altın gönderdi.

Napoli Kralı Ferrante, Otranto'yu geri almak için Osmanlı komutanıyla müzakerelere girişip, ülkesine verilen zararlar için 800 bin duka altın tazminat talep ettiğinde, Mustafa Bey Otranto'nun yanı sıra Brindisi, Tarent ve Lecce'nin de kendisine teslim edilmesi şartıyla barış yapmaya yanaşacağını bildirdi. Kral bu şartları kabul etmediği takdirde, Sultan Mehmed ertesi ilkbahar 100 bin piyade, 18 bin süvari ve ateş saçan

toplarıyla İtalya'ya bizzat gelerek, kendisine gönüllü olarak verilmeyenleri silah zoruyla alacaktı.

Bu tehdit İtalya'nın ve Avrupa'nın her yerine yayıldı. Sultan Mehmed'in 200 bin askerle Avlonya'da beklemekte olduğu ve Kasım ayında Pulya'ya ve Sicilya'ya çıkacağı söyleniyordu.

Otranto'nun Türkler tarafından ele geçirilmesinden sonra, papa Avignon'a kaçmayı düşündü. Ancak daha sonra bu düşüncesinden vazgeçip, bir İtalyan kongresini Roma'da toplantıya çağırdı. Floransa ile barışıp, bir donanmanın hazırlanmasına üç gemiyle iştirak edeceğini ilan etti. Haçlı seferi ilân edip, sekiz kardinalden oluşan bir komisyon aracılığıyla Türk ilerleyişini durdurmak için para ve asker toplamaya başladı. Floransa, Siena, Milano ve Napoli arasında barış sağlandı ve Papa IV. Sixtus tamamı Türkler'in eline geçme tehlikesi bulunan Güney İtalya'yı özel himayesine aldı. Macaristan'dan asker desteği sözü alındı. Fransa, İngiltere ve Almanya'daki prensliklerden yardım istendi. Ancak yirmiden fazla devlete bölünmüş olan İtalya'nın İstanbul'u ve Balkanlar'ı fethetmiş olan muzaffer Osmanlı orduları karşısında hiçbir şansı yoktu. Napoli Kralı'na fazla bir destek verilmediği gibi, Osmanlı akınının kralı özel olarak cezalandırmak için Tanrı'nın bir takdiri olduğunu düşünüp, kendilerini rahatlatanlar da çoktu. İtalya'nın Osmanlılar'ın eline geçmesi ve Roma'daki San Pietro Katedrali'nin camiye çevrilmesi artık an meselesiydi.

Avrupa'dan beklediği desteği alamayan Napoli Kralı ise Türk tarafını meşgul etmek için Arnavutluk'taki isyan hareketlerini kışkırttı. Böylece Osmanlılar'ı kendisinden uzak tutmayı hedefliyordu. Kral kısmen de bu hedefinde başarılı oldu. Zira 1481 baharında Arnavutluk'taki isyanlar birbiri ardınca çıkmaya başladı. Hatta bu isyanlar üzerine gönderilen Osmanlı birlikleri ağır bir yenilgiye uğradı. Bunun üzerine Gedik Ahmed Paşa, İtalya'daki fetihleri genişletmek yerine dikkatini bu isyanları bastırmaya vermek zorunda kaldı.

Gedik Ahmed Paşa'nın Arnavut isyanları ile meşgul olduğu günlerde Fatih de sefere çıkmıştı. İtalyanlar, kara kara düşünürken Fatih Sultan Mehmed'in 31 Mayıs 1481'de Gebze'de Hünkâr Çayırı'nda ölümü, İtalya'yı Türk hakimiyeti altına girmekten kurtardı. Fatih'in ölüm haberi İtalya'da büyük bir sevinçle karşılanarak bayram ilân edildi. Kilise çanları çalınıp, şenlik ateşleri yakıldı. İtalyanlar, top ve tüfek atıp, meşalelerle tören alayları düzenleyerek Büyük Türk'ün ölümünü kutladılar.

Fatih'in vefatının ardından Osmanlı idaresinin bir kaosa sürüklenmesi yüzünden Otranto'daki başarılar daha fazla ileri götürülemedi. Bunda Ahmed Paşa'nın II. Bayezid'i desteklemek üzere Avlonya'dan ayrılarak İstanbul'a gitmesi de etkili oldu.

Osmanlı İmparatorluğu'nda iktidar mücadelesinin devam ettiği günlerde Ortanto'daki Türk birliklerinin de morali her geçen gün bozuluyordu. Çünkü Fatih'in ölüm haberi başta Venedik olmak üzere Avrupa'nın önde gelen merkezlerinde duyulmuştu. Bu haberden sonra Floransa, Otranto'yu geri almak için hazırlıklarını artırdı. Ayrıca bu haber Arnavut isyanlarının daha da artmasına sebep oldu. Bu yüzden Gedik Ahmed Paşa'nın yerine Avlonya beyi tayin edilen Hadım Süleyman Paşa, bölgeye geldiğinde daha çok bu isyanları bastırmak üzere tedbirler almak zorunda kaldı. Hatta Türk tarafını meşgul etmek isteyen I. Ferdinand, İskender Bey'in oğlu John Castriota'nın Arnavutluk'a geri dönmesini ve isyanın başına geçmesini sağladı. Kralın bu hamlesi kendisine istediği fırsatı verdi. Çünkü Castriota liderliğindeki asiler Hadım Süleyman Paşa'ya ağır bir darbe vurmayı başardılar. Dahası başta Süleyman Paşa olmak üzere birçok üst düzey Türk askerini esir aldılar ve bunları Kralın oğlu Alfonso'ya gönderdiler.

Süleyman Paşa'nın esir edilmesi Otranto'daki Türk birliği için de çok kötü bir haberdi. Bu gelişmeden sonra İtalya'daki diğer Türk birlikleri teslim olurken Ortanto'dakiler teslim olmayı reddettiler. Hatta kendilerine teklif edilen büyük miktardaki

rüşveti de kabul etmediler. Bunun yerine mücadeleye devam ettiler. Kaledeki Türk birliği Alfonso'ya karşı 10 Eylül 1481'e kadar direndi. Bu tarihte ise başka çareleri kalmadığı için Otranto'yu teslim etmek zorunda kaldılar. Böylece toplamda 13 ay süren Otranto'daki Türk hakimiyeti de sona erdi.

Otranto'nun düşmesinden sonra buradaki Türk askerleri esir alındı ve bunlar uzun yıllar Napoli Kralı Ferrante'ye hizmet ettiler. Hatta bu askerlerden biri daha sonra İstanbul'a dönmeyi başardı ve başından geçenleri anlattı. Bu askerin maceraları İbn Kemal'e atfedilen bir eserde ayrıntılı olarak kaydedilmiştir.

II. Bayezid, Cem Sultan meselesini hallettikten sonra Otranto'da esir düşen Türk askerlerini kurtarmak için harekete geçti. Bunun için Napoli Kralı'na Belgradlı Ozguroğlu Kasım'ı elçi olarak gönderdi. Napoli Kralı da Kasım'ın teklifine cevap vermek üzere İstanbul'a bir elçi gönderdi. Kralın elçisine karşı Osmanlı tarafı da bu kez Sinan Bey'i elçi tayin etti. Sinan Bey, Ferrante ile görüşmeye muvaffak oldu ve bunun üzerine Ferrante, II. Bayezid'e bir name gönderdi. Namede daha önce gelen Ozguroğlu ile birlikte kendi rızası ile geri dönmek isteyen Otranto'da esir düşen Türkler'in gönderildiğini fakat bazılarının gitmek istemediğini ve bunların ülkesinde kaldığını yazdı. Ferrante ile 1483'de, Napolili esirlerin Otranto'da bırakılan toplarla mübadele edildiği bir antlaşma yapıldı.

Otranto üzerine Kanuni Sultan Süleyman devrinde de 1537'de bir sefer düzenlendiyse de bu kez bir başarı elde edilemedi.

İtalyanlar, Otranto'nun elden çıkması üzerine büyük korkuya kapılmışlar, papa Roma'yı terk edip Floransa'ya gitmeye bile kalkmıştı. Başta papa olmak üzere İtalyan devlet adamları ve kilise olumsuz söylentiler yayarak Türkler'in İtalya'da yayılmasını önlemeye çalışmışlardı. Uydurulan efsanelerden biri de Türkler'in Otranto'nun fethinden sonra bütün erkekleri şehir dışındaki bir tepeye toplayıp, Müslüman olmayanların

kafalarını uçurmalarıydı. İşin daha da ilginci cesetler de köpeklere yedirilmişti.

İtalyanlar, 278 kişinin öldürüldüğünü iddia ettikleri tepeye Otranto'yu geri aldıktan sonra Monte di Martiri, yani Şehidler Tepesi adını verip, buraya bir de kilise inşa ettiler. 278 kişinin kafatası ve kemiklerini bu kiliseye koyup gelene gidene seyrettirerek Türk korkusunu canlı tuttular.

2007 Haziran'ında Avrupa'nın tarihi Türk korkusuyla Otranto seferi bir kez daha gündeme geldi. Papa XVI. Benediktus'un onayıyla Vatikan'da Azizlik Davalarını Değerlendirme Kurulu'nda Fatih Sultan Mehmed döneminde 1480'de İtalya'nın güneyindeki Otranto'nun fethi sırasında Türkler'e direnirken ölen Antonio Primaldo ve arkadaşlarının azizlik yolu açıldı

Son Sefer

Fatih ömrünün son yıllarında İtalya ve Rodos üzerine iki ordu göndermiş, bunlardan Rodos'a giden başarısız olmuş, diğeri ise Otranto'yu alarak, İtalya'nın fethi için bir köprübaşı meydana getirmişti. Fatih bu şartlar altında 1481 yılı Mayıs'ında yeni bir sefere çıktığı sırada, Gebze'de Hünkâr Çayırı'nda (Tekfur Çayırı) öldü. Ordunun gideceği yön tam olarak ortaya çıkmadığı için, son seferinin nereye olduğu polemik konusu olmuştur. Bu seferin İtalya veya Rodos üzerine olduğunu ileri sürenler vardır. Ancak ordu Anadolu tarafında bulunduğu için bu seferin İtalya'ya olamayacağı açıkça bellidir.

II. Mehmed'in ölümünden önce ortaya çıkan yeni bir mesele, Osmanlı Devleti'nin önceliklerini değiştirmişti. Fatih'in, Müslüman hacıların rahatı için hac suyollarını tamir ettirmek istemesinden dolayı Memlük Devleti ile Osmanlılar arasında bir gerginlik oluşmuştu. Memlükler onun bu hareketini hükümranlık haklarına aykırı bularak kabul etmediler. Çekişmenin asıl sebebi ise Maraş ve Elbistan civarlarında bulunan Dulkadir Beyliği'nin hangi devlete tâbi olacağı meselesiydi.

Fatih bu yüzden ölümünden önce Memlük Devleti üzerine sefere çıkmış, ancak meseleyi çözmek torunu Yavuz Sultan Selim'e kalmıştır.

Fatih bu yüzden ölümünden önce Memlük Devleti üzerine sefere çıkmıştı. Ancak Fatih Gebze'de Hünkâr Çayırı'nda 3 Mayıs 1481'de vefat etti. Fatih'in bir hastalık sonucu mu, yoksa zehirlenme sonucu mu öldüğü belli değildir.

Hemen hemen bütün Osmanlı padişahlarında görülen nikris hastalığından muzdarip olan Fatih son seferi sırasında Gebze yakınlarında, yatağa düşünce başhekimi Lari müdahale etmişti. Ancak başarılı olamayınca eski başhekim Yakup Paşa tedaviyle görevlendirildi. Yakup Paşa, Lari'nin ilacını tasvip etmeyip müdahale etmek istememişse de, diğer tabipler çaresiz kalınca hastalarını tedavide kullandığı şurubunu (Şarab-ı fariğ) vererek, padişahın sancısını azaltma yoluna gitti. Fakat şurup tesirini gösterememiş ve Fatih kısa bir komadan sonra 31 Mayıs 1481 Perşembe günü, ikindi vakti ölmüştür.

Fatih'in 1481 yılı Mayıs'ında yeni bir sefere çıktığı sırada Gebze'de Hünkâr Çayırı (Tekfur Çayırı) isimli yerdeki ölümü gerek akademik, gerekse popüler düzeydeki tarihçiler arasında bir tartışma konusu olmuştur.

Fatih'in ölüm sebebiyle ilgili genel kanaat, önceleri nikris (damla=goutte) hastalığı idi. Ancak Franz Babinger, Aşıkpaşazâde Tarihi'ndeki manzum bir parça ve Venedik arşivinde bulduğu bir belgeye istinaden yazdığı bir makalede Fatih'in zehirlenmiş olabileceği iddiasını ortaya attı. Daha sonra Fatih'in zehirlenerek öldürüldüğü fikrini ileri süren yazarlar da, Babinger'in bu makalesinden hareket ettiler.

Fatih'i kimin zehirlettiği konusunda üç iddia vardır. Birincisi Amasya Valisi Şehzâde Bâyezid'in, Veziriazam Karamanî Mehmed Paşa'nın kardeşi Cem Sultan lehindeki teşebbüsleri yüzünden başhekim Acem Lari'yi kullanarak babasını zehirlettiği şeklindedir. Fatih'in hayatının son günlerinde oynadığı

rol, Acem Lari'den şüphelenilmesine yol açmıştı. Acem Lari, dört yıl sonra 1485'te Edirne'de öldüğünde, Edirneliler arasında hekimin İkinci Bayezid tarafından zorla verdirilen aşırı dozda afyon yüzünden öl düğü dedikodusu dolaşıyordu.

Bu konudaki ikinci iddiaya göre Memlük Sultanı Kayıtbay, Acem Lari'yi kullanarak sultanı zehirletmiştir. Memlükler'in daha önce de Fatih'e suikast teşebbüsleri olmuştu.

Zehirlenme konusunda üçüncü ve en kuvvetli iddia ise, 30 yıl Fatih'in yanında çalışıp, onun itimadını kazanan ve vezir rütbesi ile önemli görevlerde bulunmuş Yahudi mühtedisi eski hekimbaşı Yakup Paşa'nın (Maestro Lacopo), Fatih'e karşı ondan fazla başarısız suikastta bulunan Venedikliler tarafından satın alınarak, zehirleme hadisesinin gerçekleştirildiği şeklindedir.

Venedik 1456 ile 1479 yılları arasında 12 defa Fatih'i zehirleme teşebbüsünde bulunmuştu. Arnavut Paul isimli berber, Trogirli bir denizci, Vlaco isimli bir Yahudi hekim, Floransalı Francesco Baroncello, Krakowlu bir Polonyalı ve Katolanyalı bir maceraperestin isimleri bu suikast teşebbüslerinde geçer. Ancak bu teşebbüsler, çoğu zaman sadece plan aşamasında kalmıştı.

15. yüzyılda Avrupa'da zulüm gören Yahudiler Osmanlı topraklarına sığınıyorlardı. Avrupa'da papanın bile güvenmediği Yahudi hekimler Osmanlı sarayında büyük itibar görüyorlardı. Papa Beşinci Nikola'nın Yahudi hekimlerin verdikleri ilaçlarla İtalyanlar'ın Hristiyan ruhunun zedeleneceğini söylemesi doktorları iş yapamaz duruma getirmişti. Bu şartlar altında İtalya Gaeta'dan Edirne'ye gelen Yahudi hekim Maestro Jacopo Müslüman olup Yakup ismini almıştı. İkinci Murad zamanında sarayda hekim olarak çalışmaya başlayan Yakup Paşa, Fatih zamanında da görevine devam etti. Zamanla Fatih'in güvendiği kişilerden biri oldu.

1468'de İtalya'ya bir ziyaret yaparak Arapça'dan Latince'ye çevrilmiş bazı tıp kitaplarını inceledi. Sonraki yıllarda Osmanlı ilerleyişini durduramayan Venedik Fatih'i zehirletmeye karar verdi. Dikkat çekmemek için Floransalı Lando Delgi Albizzi İstanbul'a gönderildi. Degli, İstanbul'daki Floransa konsolosu vasıtasıyla Yakup Paşa ile irtibata geçti. Yakup Paşa, teklifi uzun uzun düşündükten sonra peşin olarak 10 bin altın ve 1472 Mart'ından aynı yılın Mayıs'ına kadar sultanı öldürdüğü takdirde Venedik'e kabul ve İstanbul'da kalan mallarına karşılık 25 bin altın daha istemişti. Venedik yönetimi bu isteği kabul etmesine rağmen Yakup Paşa'nın herhangi bir zehirleme teşebbüsüne girip girmediğini bilmiyoruz. Ancak 1481'de Fatih'in ölümünden sonra isyan eden asker birçok devlet adamıyla birlikte Yakup Paşa'yı da öldürmüştür.

Dönemin Türk kaynakları incelendiğinde Aşıkpaşazâde Tarihi'ndeki bir manzum parça dışında hasta olması sebebiyle Hünkâr Çayırı'na kadar araba ile gidebilen Fatih'in zehirlenmesinden ima suretiyle dahi olsa bahseden hiçbir bilgi yoktur.

Bazı tarihçilerin Fatih'in zehirlendiği manasını çıkardıkları *Aşıkpaşazâde Tarihi*'ndeki şiir şöyledir;

Tabibler şerbeti kim verdi Hana
O Han içdi şarabı kana kana
Ciğerin doğradı şerbet o Hanın
Hemin-dem zari etdi yana yana
Dedi niçün bana kıydı tabibler
Boyadılar ciğeri canı kana
İsabet etmedi tabib şarabı
Timarları kamu vardı ziyane
Tabibler Hana çok taksirlik etdi
Budur doğru kavl düşme gümâna
Dua et Aşıkî bu han hakkında
Ki nur u rahmete canı boyane

Şiirden Fatih'e şüpheli bir ilaç verilmiş olabileceğine dair bir ima sezmek mümkünse de, bu tedavinin iyi yapılamaması yüzünden padişahın çektiği çileye ait bir şikâyet de olabilir.

Bütün araştırmalara rağmen Fatih'in ölümündeki esrar henüz çözülmüş değildir. Daha önce II. Mehmed'e karşı yirmi civarında suikast teşebbüsünde bulunan Venedikliler'in Fatih'in ölümünde bir rollerinin olması kuvvetli bir ihtimaldir.

Fatih'in Cenaze Töreni

Fatih'in ölümünden sonra büyük oğlu İkinci Bâyezid İstanbul'a gelerek tahta çıktı. Ardından sıra büyük sultanın cenaze törenine gelmişti. Şeyh Vefa'nın oğlu Şeyh Muslihiddin'in bizzat kıldırdığı cenaze namazından sonra başta II. Bâyezid olmak üzere vezirler ve diğer devlet ileri gelenleri sultanın tabutunu omuzlarına aldılar. Cenazeye katılanlar koyu renkli kaftanlar giymiş ve başlarına koyu renkli sarıklar sarmışlardı.

Türk âdeti üzere kuyrukları kesilmiş ve eğerleri tersine çevrilmiş atlar Fatih Sultan Mehmed'in cenazesinin önünde yürüyorlardı. Atların gözlerine de tuz serpiliyor, bu tuzlar ağlıyorlarmış gibi atların gözlerini yaşartıyordu. Sultan'ın sarığı ve kırılmış yayları da tabutunun üzerine konulmuştu.

Cenazeye imparatorluk topraklarında yaşayan tarikat mensupları sancak ve davullarıyla, Hristiyanlar İncil ve büyük âyin mumlarıyla, Yahudiler de kendi kutsal kitapları olan Tevrat'la katılmışlardı. Cenaze merasimi Fatih Sultan Mehmed tarafından yaptırılan ve o dönemde Yeni Cami olarak adlandırılan Fatih Camii'ne kadar sürdü. Defin işlemi bittikten sonra sultanın mezarının üzerine sarık ve kılıcı konuldu.

Fatih Sultan Mehmed'in türbesi en çok ziyaret edilen yerlerden biri oldu. Osmanlı sultanları tahta çıktıklarında kılıç alaylarında ve sefere çıkmadan önce Fatih Türbesi'ni mutlaka ziyaret ettiler.

FATİH'İN ŞAHSİYETİ

Fatih'in Özellikleri

Fatih güçlü ve yapılı bir bedene sahipti. Yuvarlak çehresiyle arslanı andırırdı. Koç burunluydu. Üstün zekâsı kara gözlerinde kıvılcım gibi parlardı. Çatık kaşlı, uzun çeneli ve uzun boyunlu idi.

Fatih Sultan Mehmed, büyük bir komutan, büyük bir devlet teşkilatçısı ve kanun koyucu, açık fikirli ve Doğu ve batı kültürlerini bilen bir hükümdardı. Seferlere günlerce at sırtında gider, dağlık arazilerde askerleriyle birlikte yaya yürür, her türlü zahmete katlanırdı. Gerektiğinde düşmanın üzerine yalınkılıç gidecek kadar cesurdu.

Fatih'ten sonra da Osmanlı tarihinde cihangir hükümdarlar çıkmıştır. Ancak Fatih kadar bilime, düşünceye önem veren bir padişah daha gelmemiştir. Fatih, bir Rönesans hükümdarıydı. Devrin ileri gelen Müslüman ve Hristiyan âlimlerini sık sık huzurunda tartıştırırdı. Bazen de tartışmaya bizzat katılırdı.

Arapça, Farsça, Yunanca başta olmak üzere birkaç dil bilen Fatih aynı zamanda "Avnî" mahlasıyla şiirler yazan bir şairdi.

Huzurunda İlmi Tartışmalar Yapılan Sultan

Fatih Sultan Mehmed ilmî tartışmaları çok severdi. Tartışmaların günlerce sürdüğü bile olurdu. Molla Zeyrek ile Hocazâde Muslihuddin arasındaki tartışma da bunlardan biridir.

Padişahın huzurunda bir hafta kadar devam eden ve Osmanlı ilim ve kültür hayatı bakımından dikkat çekici olan bu tartışmaya devrin âlimleri oturarak, Vezir Mahmud Paşa da ayakta durup çeşitli hizmetler ifa ederek katılmıştı. İki âlim arasındaki münazaranın bu şekilde sonuçlanmayacağını anlayan Fatih altıncı gün, iki taraftan, notlarını birbirlerine verip önceden hazırlanmalarını istedi.

Hocazâde ikinci nüshasını verdi. Molla Zeyrek metninin yedeği olmadığını söyleyince, Hocazâde, Molla Zeyrek'in risâlesini kendi metninin arka yüzüne yazabileceğini belirtti. Fatih, latife yaparak Hocazâde'ye istinsah sırasında hata yapmamasını söyledi. Hocazâde istinsah hatalarının risâlenin aslındaki kadar olmayacağını ifade ederek Fatih'in latifesine karşılık verdi. Müzakereler neticesinde tartışmanın hakemi Molla Hüsrev ve mecliste hazır bulunanlar Hocazâde'nin görüşlerini tercih etti. Fatih de Molla Zeyrek'in müderrislik görevini Hocazâde'ye verdi. Bu karara kırılan Molla Zeyrek Bursa'ya gitti. Bu duruma üzülen Fatih, bir medrese vermek üzere onu İstanbul'a davet etti. Fakat Molla Zeyrek, "Hoca Hasan sağ olsun, benim padişahım odur" diyerek padişahın davetini geri çevirdi. Molla Zeyrek'in geçim sıkıntısı çektiğini gören Bursalı komşusu Hasan Ağa, eğitim hizmetlerinin karşılığı olarak, Molla Zeyrek'e ömrünün sonuna kadar günlük ihtiyacı olan 20 akçeyi ödemeyi taahhüt etmişti.

Filozoflara yönelttiği tenkitlerle tanınan İslâm düşünürü Gazzâlî ile İbn Rüşd'ün akıl ile ilgili tartışmaları Fatih döneminde de canlılığını sürdürüyordu. Fatih, Hocazâde diye anılan Muslihiddin Mustafa ve Ali Tûsî'den bu konuyu tartışan eserler yazmalarını istedi. Hocazâde dört, Tûsî ise altı ay içerisinde birer kitap yazarak hükümdara takdim ettiler. Hocazâde'nin eseri daha değerli bulundu. Padişah, her iki âlimi de 10 biner dirhemle ödüllendirdi. Ayrıca Hocazâde'ye bir de kaftan

hediye etti. Kendisinin aşağı görüldüğünü düşünen Ali Tûsî İstanbul'u terk edip İran'a gitti.

Âlime Verilen Değer

Türk tarihinin en büyük astronom ve matematikçilerinden olan Ali Kuşçu, Semerkant'ta dünyaya geldi. Babası, Timurlu hükümdarı ve büyük âlim Uluğ Bey'in doğancıbaşısı olduğu için "Kuşçu" lakabıyla anıldı. Büyük bir ilim adamı olan Uluğ Bey, Kadızâde-i Rumî ve Gıyaseddin Cemşid'den matematik ve astronomi eğitimi aldı. Bir türlü ilme doymayan Ali Kuşçu, Uluğ Bey'in izin vermeyeceği endişesiyle gizlice Kirman'a gidip, eğitimine burada devam etti. Uluğ Bey, onu ilmini ilerletmesi için Çin'e gönderdi. Dönüşünde dünyanın yüzölçümünü ve meridyen yayının uzunluğunu ölçtü.

Ali Kuşçu, 1449'da Uluğ Bey'in vefatından sonra Semerkant'tan ayrıldı. Tebriz'de, kendisine büyük ilgi gösteren Akkoyunlu Hükümdarı Uzun Hasan tarafından Fatih Sultan Mehmed'e elçi olarak gönderildi. Fatih, elçi olarak yanına gelen Ali Kuşçu'nun ilmine hayran oldu ve Osmanlı hizmetine girmesi için ısrar etti. Ali Kuşçu, Uzun Hasan'ın yanına geri dönüp, elçilik görevini tamamladıktan sonra Fatih'in davetini yerine getirmek üzere Osmanlı ülkesine hareket etti. Yol boyunca büyük törenlerle ve armağanlarla karşılandı. Ali Kuşçu İstanbul topraklarına ayak bastığında onu karşılamak üzere dönemin büyük âlimi Hocazâde Muslihuddin ve diğer bilginler Üsküdar'a geçmişlerdir. Kadırga ile geri dönerken medd-cezir olayları üzerine bilimsel bir tartışmaya girişerek o kısa yolculuğu değerlendirmiştir. Fatih, büyük Türk âlimine geldiği mesafe miktarınca para verdi. Ali Kuşçu, 1472'de 200 kişilik bir maiyetle birlikte Osmanlı hizmetine girdi. Fatih, memnuniyetinin ifadesi olarak 1473'de, Uzun Hasan'ı yendiği Otlukbeli Savaşı'na Ali Kuşçu'yu da götürdü. Sefer esnasında, molalarda kurulan ilim meclislerine onu da dahil ederek ilminden istifade etti.

Padişah, Otlukbeli Seferi'nin dönüşünde onu Ayasofya medreselerinde müderris olarak görevlendirdi. Ali Kuşçu'nun derslerini öğrencilerin yanı sıra ilim adamları da takip ettiler. Mirim Çelebi ve Fatih'in özel kütüphanesinin sorumlusu Molla Lütfi gibi önemli isimler talebeleri arasında yer aldı. Sinan Paşa, öğrencisi Molla Lütfi vasıtasıyla Ali Kuşçu'nun derslerini yakından izledi.

Osmanlı hizmetine girdikten iki yıl sonra, 15 Aralık 1474'te vefat eden Ali Kuşçu, Eyüp Sultan Türbesi civarına defnedildi. Vefatı, kendisine büyük hürmet duyan Fatih Sultan Mehmed'i derinden üzdü.

Ali Kuşçu'nun, 6'sı astronomi ve matematik, 2'si kelam ve usûl-i fıkıh, 7'si dil ve gramer alanında olmak üzere, günümüze 15 eseri ulaşmıştır.

Ali Kuşçu, İstanbul'un boylamıyla alakalı, eskiden belirlenmiş olan 60 derecelik değeri düzeltip 59 derece, enlemini de 41 derece 14 dakika olarak tespit etmişti. O, Fatih Medreseleri'nin ders programının hazırlanmasına önemli katkılarda bulunmuş, eserleri asırlarca medreselerde okutulmuş, astronomi, matematik, ilahiyat, dil ve hukuk alanında eserler sahibi büyük bir âlimdi.

Âlimlerin Protestosu

Fatih zamanının önemli âlim ve devlet adamlarından Sinan Paşa ilk İstanbul kadısı ve Belediye başkanı Hızır Çelebi'nin oğlu, büyük âlim Molla Yegân'ın torunudur. Sinan Çelebi, babası öldüğünde, henüz 20 yaşındayken çağının en önemli ilim adamları arasındaydı. Babası Hızır Çelebi ve dedesi Molla Yegan tarafından yetiştirilmişti. Evlerinde ilmî sohbetlerin yapılmasından dolayı çok genç yaşta geniş bir birikime sahip olmuştu.

Sinan Çelebi, kendisi de ilimle içli dışlı olan İkinci Mehmed'in kısa sürede saygısını kazandı ve henüz yirmili yaşlarda iken Edirne'de müderrislik yaptı. Fatih, Sinan Çelebi'yi daha

sonra Sahn-ı Seman Medreseleri'ne, yani dönemin en büyük üniversitelerine müderris ve padişah hocası tayin etti. Sinan Paşa, tasavvuf, astronomi, matematik, fıkıh ve kelam gibi ilimlerde eserler verdi. Tazarruât, Nasihatnâme, Tezkiretü'l-evliyâ başta olmak üzere çok sayıda önemli eser yazdı.

Sinan Paşa, keskin zekâsı ve isabetli görüşlerinden dolayı 1470'de vezirlik görevine atandı. Ancak henüz bilinmeyen bir sebepten dolayı 1476'da hapse atıldı. Bu durum üzerine Molla Hüsameddin dönemin âlimlerini de yanına alarak Fatih'e zehir zemberek bir mektup yazmaktan çekinmedi. Mektubunda Sinan Paşa gibi bir âlime gereken saygının gösterilmemesi durumunda âlimlerin kitaplarını yakarak Osmanlı topraklarını terk edeceğini padişaha sert bir dille söyleyip, Fatih'e geri adım attırdı. Âlimlerin protestosu üzerine Sinan Paşa serbest bırakıldı.

Fatih âlimlerin tavrı ve tehdidi üzerine, Sinan Paşa'yı Sivrihisar Kadılığı ve müderrisliğine tayin etti. Ancak, Sinan Paşa görev yerine varmadan, Sultan bir denemede daha bulundu. Fatih'in gönderdiği bir hekim İznik'te durdurduğu Sinan Paşa'ya "deli" raporu vererek gözlem altına aldırdı. Bu gelişme üzerine bilginler padişaha "*Ya bu zulme son verirsin veya senin ülkeni terk ederiz*" diyerek önceki kararlarının arkasında durdular. Bu teşebbüs başarıya ulaştı ve Sinan Paşa Sivrihisar'a giderek yeni görevine başladı.

İçki Yüzünden Büyük Şairi Sürdü

Fatih ile arası açılan dönemin önemli isimlerinden biri de Şair Ahmed Paşa'dır. İlk önemli Osmanlı şairi olan Ahmed Paşa, aşırı içki içtiği ve ahlaki durumundan dolayı hapse atılmıştı. Hapishaneden hükümdara yazdığı bir şiiri göndererek serbest kalmış, ancak Fatih onu bir daha yanına kabul etmemişti.

Fatih'e Hizmet Eden Hristiyan Âlimler

Fatih, çevresinde yalnız Müslümanlar'ı bulundurmaz, Hristiyanlar'la da oturup konuşmayı severdi. Büyük İskender,

Anibal, Keykavus ve Sezar gibi büyük komutanların dünyayı sarsan zaferleri nasıl kazandığını merak eder ve bu konularda kitaplar okuturdu.

Ali Kuşçu, Amirutzes, Georgios Trapezuntios, Hocazâde gibi Doğu'yu ve Batı'yı temsil eden devrin büyük zekâları Fatih Sultan Mehmed huzurunda bir araya geliyorlardı. O, Doğu'nun ve Batı'nın âlimlerine sahip çıkan bir hükümdardı. Hristiyan bilim adamlarını ve sanatkârlarını sarayına davet etmiş, onlara iltifat ve ikramlarda bulunmuş, birikimlerinden istifade etmiştir.

Fatih'in Batı kültürüyle tanışması Manisa'da, şehzâdelik yıllarında başlamıştır. Fatih'in hizmetine giren İtalyan hümanisti Ciriaco d'Ancona 1454 yılına kadar maiyetinde bulunmuş, saraydaki diğer İtalyan ve Rumlar padişaha Roma ve Batı tarihlerini okumuşlardır. Raby, Anconalı Ciriaco'nun 1452'de öldüğünü ve Fatih'le ilişkisinin fantastik bir iddia olduğunu söyler.

Fatih, İstanbul'un fethinden sonra şehirde kalan âlimleri huzuruna çağırarak onlara görevler vermiş ve eserler yazdırmıştır. Katolik ve Ortodoks kiliselerinin birleşmesine karşı çıkan ünlü Bizanslı âlim Gennadios'u saklandığı köyden getirterek patrik olarak atamış ve onunla Hristiyanlığı tartışmıştı. Gennadios, bu tartışmayı yazıp Fatih'e sunmuş, sultan da eseri tercüme ettirerek incelemişti. Gennadios veya başka bir kişi tarafından 15. yüzyıl yeni Platoncusu Gemistos Plethon'un Kanunlar isimli eseri yine Fatih zamanında Arapça'ya tercüme edilmişti. Bizanslı tarihçi Kritovulos uzun müddet padişahın yanında bulunmuş ve savaşlarını anlatan kıymetli bir tarih kitabı yazmıştı.

Osmanlı hükümdarı, 1461'de Trabzon'un fethinden sonra hizmetine giren ve felsefî konuşmalar yaptığı Trabzonlu Amirutzes ile oğluna kitapların çevirisini yaptırmıştır. Amirutzes'in çevirdiği eserler arasında Batlamyus'un Geographia adlı eseri de vardı. Amirutzes, ayrıca bir İstanbul haritası da çizmişti.

Fatih, coğrafî ve askerî konuları özel bir ilgiyle izlerdi. Onun 1458'de Atina'yı ziyareti sırasında Akropol'ü gezerek "Medînetü'l-hükemâ" (filozofların şehri) şeklinde Atinalılar'a iltifatta bulunması İslâm düşüncesinde Aristo ve Platon (Eflatun)'a duyulan saygıdan kaynaklanmaktadır. Fatih, Jüstinyen'in heykelini dikkatle yerinden indirterek, Ciriaco ile Giovanni Dario'ya resmini yaptırmıştır.

İkinci Mehmed, Avrupa'dan birçok ressam ve bilim adamını ülkesine davet etmişti. Onun döneminde Osmanlı sarayına birçok İtalyan ressam, heykeltıraş ve sanatçı gelmiştir. Bunların en ünlüsü 1479-1481 yılları arasında sarayda bulunup, padişahın çeşitli portrelerini ve madalyonlarını yapan Gentile Bellini'ydi. Fatih'in saltanatının son iki yılında önemli sayıda Avrupalı'nın İstanbul'da atölyesi bulunmaktaydı. Ancak Avrupa'dan ne kadar sanatçı geldiği belli değildir. Costanzo da Ferrara, Bertoldo di Giovanni eserleri elimizde olan sanatçılardır. Ancak Fatih'in ölümünden sonra İkinci Bâyezid bunlara önem vermedi ve padişahın yaptırttığı resimler satıldı.

Fatih'in yanında Floransalı, Cenevizli, Raguzalı ve Rum danışmanlar da bulunmaktaydı. Demetrios Apokaukos Kyritzes, Thomas Katabolenos (Yunus Bey) ve Dokeianos gibi Rum âlim ve tercümanlar Fatih'e hizmet etmişti.

1480'lerin başlarında Floransalı Francesco Berlinghieri, "Geographia" isimli eserini Fatih'e ithaf yazısıyla göndermişti. Casenalı Angelo Vadio da, "De re Militari" isimli savaş üzerine yazdığı kitabını sultana hediye etmişti. Giovanni Maria, Fatih için 4.706 dizeden oluşan Latince bir methiye yazmıştı.

Fatih, Bizans'tan kalan Latince ve Grekçe el yazmalarını muhafaza ettirmiştir. Fatih'in kütüphanesindeki Batı kültürüyle ilgili 60 kadar eser günümüze intikal etmiştir. Bunların 42'si Grekçedir. Eserlerden sekizi tarihe, altısı matematik ve astronomiye dairdir. Tarihe ve coğrafyaya ait eserler mevcudun üçte birinden fazladır.

Osmanlı sultanı için 16 Grekçe yazma kaleme alınmıştır. Türk tarzı ciltlenmiş bu eserlerin bugün 14'ü İstanbul'da 1'i Paris'te biri de Vatikan'dadır.

Fatih, İstanbul'da Yeni Roma ve Yeni Kudüs'ü oluşturmak isteyip, bu adımlarıyla Grek geleneğinin devamını sağlamıştır.

Sezar'ı da İskender'i de Aşacağım

Fatih, Hristiyan devletlerin askerî güçleri ve kendi aralarındaki rekabetle ilgili bilgi almak için de Floransalı Benedetto Dei gibi birçok Batılı'yı kullandı. Rahipler, tüccarlar, her sınıftan insan Fatih'e hizmet etmiş, Türkler aleyhine toplantı yapılan şehirlerden haberler kısa sürede Osmanlı sultanına ulaşmıştı. Rahip Jacop Unrest, 1472'de yazdığı eserinde "Türk imparatoru Avrupa'daki bütün şehirleri haritasında belirlemiş. Sürgün edilmiş bir rahipten ve iki yüksek rütbeli Hristiyan din görevlisinden bilgi alıyor" demişti.

Floransalı Benedetto Dei, 1460'larda Fatih'le görüştüğünde sultana İtalya'daki devletlerin özelliklerini anlatmış ve "Para, itibar ve silah sahibi dört güç Milano, Napoli, Floransa, Venedik ve diğer İtalyan prenslikleri kara ve deniz güçlerini birleştirebilirlerse günümüzdeki İtalyanlar atalarından daha başarılı olurlar" deyince ilginç bir cevap almıştı. Fatih, Dei'ye "Floransalı, söylediğin her şeyi dinledim. Hepsine inanıyorum. Ancak sana şunu söyleyeyim ki, İtalya geçmişte yaptığı büyük işleri artık başaramaz. Çünkü büyük işler yaptığı günlerde, bunları Romalılar'ın gücü sayesinde yapıyordu. Romalılar o zamanlar İtalyan'ın tek hakimiydi. Ama günümüzde ülken 20 devlete ve çeşitli güç odaklarına bölünmüş durumda. Birbirinizle savaşıyorsunuz ve birbirinizin can düşmanısınız. Yaptığım plana yardımcı olacak çok şey biliyorum. Genç, zengin ve talihli olduğumu gördüğümden Sezar'ı, İskender'i, Anibal'i, Afrikalı Scipio'yu, Pyrhus'u ve Keykavus'u aşmak niyetindeyim".

Hristiyan ve Yahudiler'in Umudu

Fatih Sultan Mehmed ve Osmanlılar tarih sahnesinde kaldıkları sürece sadece Müslümanlar'ın değil, Hristiyan ve Yahudiler'in de ümidi olmuştu. Osmanlı politikalarının halkta uyandırdığı etkiyi aynı zamanda Fatih'in dur durak bilmeyen fetihlerinin arka planını Bosna Kralı Stefan Tomaseviç, 1461'de papaya yazdığı mektupta şöyle açıklıyordu: "Türkler'in köylülerle araları çok iyi. Aralarına katılan her köylüye özgürlük vadediyorlar. Köylüler pek akıllı olmadıklarından Türkler'e kanıyor. Özgürlüklerinin sonsuza kadar süreceğini sanıyorlar. Beni desteklemezseniz halkım böyle yalanlara kanıp bana karşı ayaklanabilir. Soylular köylülerin desteğini almadan kalelerini uzun süre koruyamaz".

O dönemde Avrupa'da Yahudiler hayatlarını zor şartlar altında sürdürürlerdi. Osmanlı topraklarında ise her dinden insan kendi kültürel ve dinî ortamında özgürce yaşamaktaydı. Hatta Fatih Sultan Mehmed gayrimüslimlerin haklarını fermanlarla devlet güvencesi altına alarak şahsî müdahale, yorum ve haksızlıkların önüne geçiyordu. İster Hristiyan, isterse Yahudi olsun fark etmiyordu. Osmanlı Devleti'nin şemsiyesi altına giren herkes hukuk sahibiydi ve hakları devlet tarafından koruma altına alınıyordu. Bu yüzden Yahudi İzak Sarfati, 1454'te Orta Avrupa'daki dindaşlarına gönderdiği mektupta hilalin altında yaşayanların haçın hâkimiyeti altında yaşayanlara kıyasla çok daha talihli olduklarını söylüyordu. Onlara tavsiyesi Avrupa'daki dev işkence odasını bırakıp Türkiye'ye gelmeleriydi: "Burada en iyi elbiseleri giyebilirsiniz. Burada herkes kendi asma ve incir ağacının altında oturabilir. Hristiyan hâkimiyetinde çocuklarınızı mosmor veya kıpkızıl dövülme tehlikesiyle karşı karşıya bırakmadan asla mavi veya kırmızı renkli elbiseler giydiremezsiniz. Ama burada öyle değil".

Yaşayan Fatih

Fatih Sultan Mehmed, fetihleriyle, kurumlarıyla, inşa ettiği medeniyetiyle günümüzde yaşamaya devam etmektedir.

Sultan Mehmed, İstanbul'u alınca "Ebü'l-feth", yani "Fethin Babası" ve "Fatih" ünvanlarını almıştır. Bu ünvanlardan özellikle "Fatih" halk arasında çok benimsenmiş, erkek çocuklara en çok verilen isimlerden birisi olmuştur.

Fatih, bize en başta dünya incisi İstanbul'u, İstanbul'da yaptıklarını bırakmıştır. Bunların başında bir fetih habercisi olan Rumelihisarı gelir. Hisar, Boğaziçi'nde Fatih'in İstanbul'daki ilk eseri olarak yükselmektedir.

Surların arasında hâlâ geçmişten derin izler taşıyan bir semt vardır: Fatih. Onun yaptırdığı cami ve külliye bu semte adını vermiştir. İstanbul kuşatması sırasında mezarı bulunan sahabeden Ebu Eyyüb el-Ensârî adına yaptırılan cami ve türbe onun hatırasıdır. Kendisinden sonra tahta oturan padişahlar kılıçlarını burada kuşanmış, ordular sefere bu türbeyi ziyaret ettikten sonra çıkmışlardır.

O dönemden bize kalan birçok semt ve mahalle adı daha vardır. Vefa, Akşemseddin, Kovacı Dede, Kocamustafapaşa, Defterdar Sinan, Akbıyık, Tokludede, Ya Vedûd, Hızırbey, Saraçhane, İshakpaşa, Kasımpaşa, Mahmutpaşa, Molla Fenari, Molla Gürani, Molla Hüsrev, Mercanağa, Nişancı, Tahtakale...

Birçok semtimiz Fatih dönemi devlet adamlarının ismini taşımaktadır. Gedikpaşa, Fatih'in veziriazamı Gedik Ahmed Paşa'nın yaptırdığı hamamdan; Hocapaşa, Fatih'in hocası Hoca Sinanüddin Yusuf Paşa'nın konağından; İshakpaşa, Fatih'in veziriazamlarından İshak Paşa'nın Ahırkapı civarında yaptırdığı camiden; Mahmutpaşa, Fatih'in veziriazamlarından Mahmud Paşa'nın Kapalıçarşı civarında yaptırdığı camiden; Muratpaşa, Fatih'in vezirlerinden Murad Paşa'nın Aksaray civarında yaptırdığı camiden; Nişanca, Fatih'in son veziriazamı

Nişancı Karamanî Mehmed Paşa'nın Kumkapı civarında yaptırdığı camiden; Rûmî Mehmed Paşa, Fatih'in veziriazamlarından Rum Mehmed Paşa'nın Üsküdar'da yaptırdığı imaret, medrese ve hamamdan esinlenerek isim verilen semtlerdir.

İstanbul'daki birçok yer Fatih zamanından izler taşır. İstanbul'a onun zamanında getirtilerek yerleştirilen Türkler, kendi geldikleri bölgelerin isimlerini iskân edilen bölgelere vermişlerdi: Aksaray, Çarşamba gibi.

En önemli eğitim kurumlarımızın kökleri Fatih dönemine kadar gider. En eski ve en büyük üniversitemiz olan İstanbul Üniversitesi'nin kökleri Fatih döneminde kurulan Fatih Külliyesi'nin bünyesindeki Sahn-ı Seman Medreseleri'ne kadar iner.

İstanbul'un Türk kimliği Fatih döneminde oluşmuştur. Sultan İkinci Mehmed gerek kendisi yaptırarak, gerekse devletin ileri gelenlerini teşvik ederek şehrin her tarafını eserlerle donatmıştır. Bu dönemde sur içinde 163, Kasımpaşa'da 5, Galata'da 5, Boğaziçi'nde 6 ve Üsküdar'da 5 cami yapıldı. Medrese sayısı ise 21'dir. Ayrıca 32 hamam, 4 saray, 7 aşhane, 10 han ve kervansaray, 28 çarşı inşa edildi. Bugün bunların önemli bir kısmı Fatih'in hatırasını yaşatmaya devam etmektedir.

Türkiye'nin en büyük ve en güzel, dünyanın sayılı müzelerinden ve İstanbul'a gelenlerin ilk uğradıkları yerlerden olan Topkapı Sarayı bize Fatih'in yadigârıdır. Fatih, fetihten sonra bugünkü İstanbul Üniversitesi merkez binasının olduğu yerde bir saray yaptırmıştı. Sultan, bir yıl içinde tamamlanan bu sarayda kısa bir süre kaldı ve yeni bir sarayın yapılmasını emretti. Ufukların Efendisi, yeni saray için Boğaziçi manzarasının tüm güzelliğini yansıtan, zeytin ağaçlarıyla dolu Sarayburnu'nu seçti. Uzun sayılabilecek bir inşaat süresinden sonra 1478'de bitirilen saray, banisine büyük kısmı savaş meydanlarında geçen son üç yıllık ömrünün az bir kısmında mesken olabilmişse de, o asrın esintisini günümüze getirmiştir.

İstanbul'un hâlâ en parlak, dünyanın da ilk kapalı büyük alışveriş merkezi olan Kapalıçarşı da bize Fatih'in hediyesidir. Önemli bir alışveriş merkezi olan Mahmutpaşa'nın kurucusu, Fatih'in veziriazamlarından Mahmud Paşa'dır. Sultan, halkın ekonomik ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamak için büyük bir çarşı yaptırmıştı. Bu çarşının yanı sıra Unkapanı, Sabunhane, Debbağhane, Boyahane gibi iş merkezleri yapıldı.

Başta İstanbul olmak üzere birçok yer hâlâ bu büyük Türk hükümdarının esintilerini taşır, hatırasını yaşatır.

İmparatorluğun Gerçek Kurucusu

Halil İnalcık hocamız, İkinci Mehmed'i Osmanlı İmparatorluğu'nun gerçek kurucusu olarak kabul eder.

Fatih döneminde Boğazlar'da, Osmanlı hakimiyeti kurulmuş, Balkanlar'da sınırlar Tuna'ya kadar genişletilmiş ve buralardaki topraklar emniyet altına alınmıştır. Anadolu ve Rumeli'deki Osmanlı toprakları birleştirilmiştir. Uzun Hasan tehlikesinin ortadan kaldırılması, hem Osmanlılar'ın Timur'dan itibaren içine girdiği doğudan gelecek tehlike sendromundan kurtulmalarını, hem de beyliklerin ondan alacağı desteği önleyerek, Anadolu topraklarında hakimiyeti tesis etmesini sağlamıştır. Kırım'ın ve Karadeniz kıyılarının Osmanlı İmparatorluğu'na dahil edilmesi ile birlikte Karadeniz'de belirli bir üstünlük kurulmuştur.

Fatih'in en önemli icraatından biri de İstanbul'un yeniden imar ve inşasıdır. Bu, İstanbul'un fethi kadar önemlidir.

Fatih, fetihleri yanısıra devlet kurumlarının oluşmasında da önemli rol oynadı. Bürokrasiden saray teşkilatına, maliyeden askeri örgütlenmeye kadar birçok düzenleme bu dönemde yapıldı. Fatih'in hükümdarlık dönemi tarihçilikten edebiyata, mimariden medrese eğitimine, bürokrasiden saray idaresine kadar birçok alanda klasikleşmenin başlangıcıdır. Kendisinden sonraki dönemin siyasî, idarî ve hukukî yapısını şekillendiren bir hükümdardır.

FATİH DEVRİ DEVLET ADAMLARI

VEZİRİAZAMLAR

ÇANDARLI HALİL PAŞA: II. Mehmed, 1451'de ikinci defa tahta çıkınca babasının tecrübeli veziriazamını yerinde bırakmıştı. Ancak Halil Paşa geçmişi hatırlayarak devamlı bir endişe içindeydi. Bununla beraber İstanbul'un fethi için yapılan hazırlıklar sırasında gerek Rumelihisarı'nın inşasında, gerekse top dökümünün sağlanmasında önemli hizmetlerde bulundu.

Çandarlı Halil Paşa, İstanbul kuşatması sırasında, II. Murad döneminde olduğu gibi Haçlılar'ın yine harekete geçmesinden endişe ettiği ve fethin gerçekleşmesi durumunda da kendi sonunun geleceğini bildiği için Bizans'ın vergiye bağlanarak kuşatmanın kaldırılması teklifinde bulundu. Ancak genç padişahı ve çevresini ikna edemedi. İstanbul'un fethinden hemen sonra azledildi ve bir süre sonra da öldürüldü.

MAHMUD PAŞA: Mahmud Paşa devşirme kökenli bir devlet adamıdır. Rum, Sırp, Hırvat veya Bulgar olduğu yönünde rivayetler vardır. Ailesinin Teselya'nın Sırp despotlarından Angeliler'e mensup olduğu rivayet edilir. II. Murad zamanında esir alınarak devşirme teşkilatı içerisinde eğitilen Mahmud Paşa,. II. Mehmed'in tahta çıkışının ardından ocak ağası oldu ve İstanbul kuşatmasında Anadolu Beylerbeyi İshak Paşa ile birlikte surların Topkapı bölgesinden Yedikule'ye uzanan

kesiminde görev aldı. Fetihten bir süre sonra vezir, ardından da Rumeli Beylerbeyi oldu.

1454'te veziriazam oldu. Seferlerde gösterdiği kahramanlıklardan dolayı 1456'da Rumeli Beylerbeyliği görevi de verildi. 1458 yılında padişahın emriyle çıktığı Sırbistan seferinde birçok yeri fethetti. Daha sonra Mora'nın fethine katıldı. Sinop'u İsfendiyaroğulları'ndan aldı. Fatih Sultan Mehmed'in 1461'deki Trabzon seferinde öncü kuvvetlerin komutanıydı.

1462'deki Eflak seferinde büyük bir başarı göstererek Kazıklı Voyvoda'yı ülkesinden kaçmaya mecbur etti. Midilli'yi fethetti. Ardından 1463'te Fatih'le birlikte Bosna seferine çıktı. Karşısına çıkan Venedik kuvvetlerini mağlup etti.

1468 yılında Karamanoğulları üzerine gönderildi. Rakiplerinin hakkında zenginleri koruyup fakirleri sürdüğü yönünde çıkardığı dedikodular yüzünden Afyon'da iken çadırı başına yıkılarak görevden azledildi. Ancak çok geçmeden 1469 yılında Osmanlı donanmasının başına geçirildi. Eğriboz Adası'nın fethinde önemli hizmetler gördü. Bu başarısından dolayı 1472'de tekrar veziriazamlığa getirildi. Ancak bu seferki görevi kısa sürdü. Akkoyunlular'a karşı düzenlenen Otlukbeli Seferi'nin dönüşünde hakkında çıkarılan dedikodulardan dolayı yine azledildi. Kısa bir süre sonrada Şehzâde Mustafa'nın ölümünden sorumlu tutularak Fatih tarafından 18 Temmuz 1474'te idam ettirildi. İstanbul'da kendi adını taşıyan camisinin önündeki türbeye gömüldü.

Sultanın en önemli ve becerikli veziriazamı olan Mahmud Paşa ilki 1456-1468, ikincisi 1472-1473 yıllarında olmak üzere 14 yıl veziriazamlık yapmıştı. Mahmud Paşa'dan sonra Fatih'in veziriazamları arasında bu kadar uzun süre görevde kalan olmamıştır.

Mahmud Paşa'nın 1474'te idam edilmesi ilim ve sanat erbabı arasında büyük üzüntü ile karşılanmıştır. Sanatçıların ve yazarların hâmisi olan Mahmud Paşa'nın adına birçok eser

kaleme alınmıştır. Dönemin tarihçilerinin bir kısmı Mahmud Paşa'nın haksız yere öldürüldüğünü söylerler. Paşayı şehid olarak zikredenler bile vardır.

İstanbul'da, Anadolu'da, Rumeli'de birçok hayır eseri yaptırmıştı. Bugün orta gelirlilerin alışveriş merkezi olan Mahmud Paşa Çarşısı, onun bu bölgede yaptırdığı cami ve dükkânlardan dolayı bu ismi aldı. Mahmud Paşa, Türkçe ve Farsça şiirler yazan, divanı olan alim bir devlet adamıydı. Ayrıca Ali Kuşçu ile birlikte Sahn-ı Seman Medreseleri denilen Osmanlı İmparatorluğu'nun en üst düzey eğitim kurumunun kurulmasında önemli rol oynamıştı.

Mahmud Paşa idam edildikten sonra halk arasında hikâyeleri dilden dile dolaşan bir halk kahramanı oldu. Hakkında üretilen menkıbelerle Mahmud Paşa halk arasında Veli olarak anılırken Fatih tenkit edildi. Mahmud Paşa'nın menkıbelerinin anlatıldığı Menakıb-ı Mahmud Paşa-yı Veli isimli menakıbnâme halk arasında çok yaygın olarak okundu. Fatih dönemi başarılı bir dönem olmasına rağmen askerî başarıların maliyeti halka ağır geldi. Mahmud Paşa'nın halkı koruması, onun yücelmesine ve Fatih'ten de üstün efsanevî bir şahsiyet hâline gelmesine sebep oldu. Mahmud Paşa o kadar efsaneleşti ki, halk menakıbnâmede 17. yüzyılda İstanbul'u devamlı surette baskınlarıyla rahatsız eden Kazak eşkiyalarını bile Mahmud Paşa'ya yok ettirdi.

RUM MEHMED PAŞA: Mehmed Paşa'nın aslen nereli olduğu konusunda kaynaklarda net bir ifade geçmez. Ancak fetihte esir alınan Rumlar'dan olduğu ve saray hizmetine dahil olduğu kanaati yaygındır. Muhtemelen Enderun Mektebi'nde yetiştirilerek yükselmiş ve bu arada Fatih Sultan Mehmed'in güvenini kazanmıştır.

1466'da II. Mehmed'in Arnavutluk seferinin hemen ardından ikinci vezirlik makamına getirildi. 1471'de İshak Paşa, Ankara'ya kadar yürüyen Karamanoğlu Kasım Bey'e karşı başarısız

olup, azledilince Mehmed Paşa veziriazam oldu. 1472'de Uzun Hasan'ın Tokat'ı yağmalaması üzerine Mehmed Paşa da makamını kaybetti. Bu tarihte idam edildiğine dair görüşler mevcutsa da 1474'te Cem Sultan'ın lalası olarak Karaman'da bulunduğuna dair kayıtlar vardır.

Üsküdar'da camii, imareti ve medresesi olup kendisi de orada medfundur. Bu eserler haricinde Tire'de cami, han ve türbe yaptırdığı bilinmektedir.

Tarihçi Aşıkpaşazade, İstanbul'da fetihten sonra yeni getirtilenlere ve ulemaya tahsis edilen evlerden kira alınması kararı, fakirlere ve ulemaya verilmesi gereken inam, elbise ve kumaşları verdirmemesi gibi hadiseleri zikrederek Mehmed Paşa'dan olumsuz olarak bahseder.

ZAĞANOS PAŞA: Fatih'in şehzâdeliğinden itibaren yanında bulunan Zağanos Paşa'nın sultan üzerinde büyük bir nüfuzu vardı. II. Mehmed'in 1444'te tahta çıkışında vezir oldu ve bu dönemden itibaren Fatih'i İstanbul'un fethine yönlendirdi.

Zağanos Paşa komutasındaki birlikler İstanbul kuşatması sırasında Beyoğlu ile Kasımpaşa sırtlarına yerleşerek Ceneviz kolonisi olan Galata'yı kontrol altına aldı. İstanbul'un fethinde büyük yararlılığı görüldü. İstanbul'un fethinden sonra veziriazam oldu. 1456'da vefat etti.

İBRAHİM OĞLU İSHAK PAŞA: Çandarlılar gibi eski Türk ailelelerindendir ve İnegöllü'dür. 1463'te Anadolu Beylerbeyi idi. Daha sonra vezir oldu. 1468-1471 yılları arasında veziriazamlık yaptığı rivayet edilir. Gedik Ahmed Paşa'nın kayınpederidir.

Fatih Sultan Mehmed'in 1481'de vefatı sırasında İstanbul muhafızıydı. II. Bâyezid'in tahta çıkmasında büyük rolü oldu. Bu yüzden II. Bâyezid tahta çıkınca onu vezirizazamlığa getirdi. 1483'te yaşlılık ve hastalığını ileri sürerek veziriazamlıktan çekildi. 1487'de vefat etti.

GEDİK AHMED PAŞA: Fatih devrinin en başarılı komutanlarından olan Gedik Ahmed Paşa'nın Fatih'in hizmetine ne zaman girdiği ve aslen hangi milliyete mensup olduğu tartışmalıdır. Bazı kaynaklar kökenini Sırp olarak verirken bazıları Arnavud devşirmesi olduğunu iddia ederler. Ancak büyük ihtimalle Sırbistan'da İvranye'ye bağlı Punusevce köyünde doğmuştur.

II. Murad döneminde iç oğlanı olarak saraya giren ve Fatih zamanında askeri rütbeyle çıkıp kısa bir süre Rum ve Anadolu beylerbeyiliği yapan Gedik Ahmed Paşa'nın Karaman Beyliği'nin ilhakı, Alaiye ve İçel'in fethi, Trabzon Seferi, Osmanlı-Akkoyunlu mücadelesi, Kefe, Azak ve Mankub'un alınmasında büyük rolü oldu. 1474'te Mahmud Paşa'nın azliyle veziriazam olan Gedik Ahmed Paşa, 1476'da Arnavutluk seferine memur edildiği halde gitmediği için azledilerek Rumelihisarı'na hapsedildi.

Hapisten çıkarılarak Avlonya Beyi tayin edilmesinin ardından 1480'de Otranto'yu fethiyle Türk sancaklarını İtalya topraklarına diken Ahmed Paşa, Fatih'in ölümü yüzünden bu fetihleri devam ettirememiştir.

Cem Sultan-II. Bâyezid mücadelesinde Sultan Bâyezid'ın yanında yer almasına rağmen Cem taraftarı olmakla itham edilen paşa, 1482'de Edirne'de Yeni Saray'da verilen bir ziyafetin ardından öldürüldü. Naaşı Edirne'ye defnedilen Gedik Ahmed Paşa'nın oğullarından Mehmed'in 1486'dan sonra II. Bayezid'in kızı Selçuk Sultan'la evlendiği bilinmektedir.

KARAMANÎ MEHMED PAŞA: Konya'da doğdu. Bazı kaynaklarda bu nedenle "Konevî" olarak da anılmaktadır. Konya'da medrese eğitimine başlayan Mehmed Paşa, Osmanlı ülkesine gelerek 1455'de Mahmud Paşa'nın himayesine girdi. Önce Mahmud Paşa'nın medresesinde müderrisliğe, müteakiben divan katipliğine getirildi. Daha sonra Nişancı ve sonrasında veziriazam oldu (1477).

Cem Sultan taraftarı olduğu için yeniçeri ayaklanmasında öldürülen (1481) Paşa alim bir zat idi. Osmanlı teşkilat tarihi açısında son derece önemli olan Kanunnâme-i Âl-i Osmân paşanın sadareti vaktinde kaleme alındı. Burdan anlaşılıyor ki Mehmed Paşa askerî bir kumandan çok medreseden yetişmiş bürokrat özelliği göstermektedir. Uzun Hasan'a yazdığı bir mektup neticesinde Fatih'in dikkatini çekmiştir.

Nişânî mahlasıyla Türkçe, Arapça ve Farsça şiirler yazan Karamanî Mehmed Paşa Osmanlı'nın kuruluşundan 1479 yılına kadar gelen Arapça bir tarih kaleme almıştır. Kendi yaptırdığı Kumkapı'daki Nişancı Camii haziresinde medfundur.

VEZİR VE BEYLERBEYİLER

DAYI KARACA PAŞA: II. Murad döneminde yetişen devlet adamlarındandır. Rumeli Beylerbeyi Karaca Paşa fetih sırasında sol tarafta, Haliç'ten itibaren Tekfur Sarayı'nın bulunduğu bölgeyi ve Eğrikapı'ya kadar olan kara surlarını kuşattı. 1456'da Belgrad kuşatması sırasında şehid oldu.

SARUCA PAŞA: II. Murad dönemi vezirlerindendir. İstanbul'un fethinden önce Rumelihisarı'nın inşasında bulundu. Kuşatma sırasında da önemli rol oynadı.

ŞEHABEDDİN PAŞA: II. Murad dönemi vezirlerinden, yetenekli bir komutandır. II. Mehmed 1444'te tahta çıktığında yakın çevresinden oldu. Vezirlik ve Rumeli Beylerbeyliği görevlerinde bulundu. İstanbul'un fethi sırasında kuşatmanın devam ettirilmesinde önemli rol oynayan komutanlardandır.

İSHAK PAŞA: Muhtemelen Enderun'dan yetişip, II. Murad'ın güvenini kazandı. II. Murad, tahtı oğluna bırakıp Manisa'ya çekildiğinde yanında bulundu ve 1446'da tahta ikinci defa çıkınca İshak Paşa'yı vezir yaptı. II. Mehmed'in 1451'de yeniden tahta çıkışı sırasında Anadolu Beylerbeyi idi. İstanbul kuşatmasında Anadolu Beylerbeyi olarak Anadolu askerleriyle Topkapı'dan Marmara sahiline kadar uzanan kısımda

görev yaptı. Fatih'in Trabzon seferi sırasında İstanbul muhafızı idi. 1462'de ise Eflak seferine giden orduda vazife yapıyordu.

KAPTANIDERYALAR

BALTAOĞLU SÜLEYMAN BEY: Bir Bulgar beyinin oğludur. II. Murad devrinde devşirme olarak saraya alınarak yetiştirildi. 1451'de Gelibolu Sancakbeyi olarak kaptanıderya oldu. 1453 baharında 300 civarında savaş ve nakliye gemisinden oluşan donanmayla kuşatmaya katıldı. Donanma için merkez üs kabul ettiği ve bugün kendi adıyla anılan Baltalimanı'na yerleşti. 18 Nisan'da başta Büyükada olmak üzere bütün adaları fethetti. Fakat 20 Nisan'da Bizans'a yardım için gelen üç Ceneviz ve bir Bizans gemisinin Haliç'e girmesini önleyemedi. Yedikule açıklarında giriştiği savaşı karadan seyreden Fatih, bu gemilerin durdurulamayışı karşısında kızgınlıkla atını denize sürüp, ardından Baltaoğlu'nu şiddetle azarlayıp idamını emretti. Ancak devlet ileri gelenlerinin araya girmesiyle bu kararından vazgeçti. Savaş sırasında bir gözünü kaybeden Baltaoğlu Süleyman Bey kaptan-ı deryalıktan azledildikten sonra kara ordusunda görev yaptı.

HAMZA BEY: Arnavut olduğu rivayet edilir. Bir rivayete göre de Çelebi Mehmed dönemi denizcilerinden Çavlı Bey'in oğludur. Kaptanıderya Baltaoğlu Süleyman Bey, İstanbul kuşatması sırasında Zeytinburnu açıklarındaki deniz muharebesinde başarısız olunca kaptanıderya oldu. Kuşatma sırasında Marmara surlarını baskı altında tuttu. Gemilerin karadan yürütülmesinde rol oynadı. Son hücumda Haliç'teki zinciri geçip, askerleriyle birlikte şehre girmeyi başardı. 1455'de Rodos Şövalyeleri karşısında başarısız olunca azledildi.

HAS YUNUS BEY: 1456-1460 arasında kaptanıderyalık yaptı.

KASIM BEY: 1460-1461 yılları arasında kaptanıderyalık yaptı. Trabzon'un fethinden sonra sancakbeyi oldu.

HADIM İSMAİL BEY: 1461-1462 yılları arasında kaptanıderyalık yaptı.

YAKUP BEY: 1462-1463 yılları arasında kaptanıderyalık yaptı

MESİH PAŞA: Son Bizans hanedanı olan Paleolog ailesine mensuptur. Son Bizans imparatoru Konstantin'in kardeşinin oğludur. Devşirildikten sonra Osmanlı devletine hizmet etmiş vezirliğe kadar yükselmiştir. Kaptanıderyalık yapmıştır. 1480'deki Rodos seferinde başarısız olmuştur. II. Bâyezid döneminde veziriazamlık yapmıştır.

DÖNEMİN ULEMASI VE ŞEYHÜLİSLAMLAR

AKŞEMSEDDİN: Asıl ismi Şemseddin Muhammed'dir, ancak Akşemseddin veya Akşeyh diye bilinir. Hacı Bayram-ı Veli'nin dervişlerindendir. Şeyhinin ölümünden sonra 1429'da yerine geçti.

İstanbul kuşatmasına Akşemseddin, Akbıyık Sultan ve devrin diğer tanınmış şeyhleri de yüzlerce müridleriyle katıldılar. Akşemseddin, kuşatmanın en sıkıntılı zamanlarında gerek padişahın gerekse ordunun manevî gücünün yükseltilmesine yardımcı oldu. Padişaha zaferin yakın olduğu müjdesini vererek, sabredip gayret göstermesi gerektiğine dair tavsiyeleri ve Fatih'e yazdığı mektuplarıyla fethin kısa zamanda gerçekleşmesinde büyük bir tesiri oldu. Fetihten sonra Ayasofya'da kılınan ilk cuma namazında hutbeyi okudu. Fetihten birkaç yıl sonra Fatih'in isteği üzerine İslâm ordularının İstanbul kuşatmalarında şehid düşüp, İstanbul surlarına yakın bir yere defnedilen Ebu Eyyûb el-Ensârî'nin kabrini buldu. Fatih'in buraya yaptırdığı türbe ve camiyle bölge Müslümanlar'ın en kutsal saydığı mekânlardan biri oldu.

MOLLA HÜSREV: Müderrislik ve kadılık yaptıktan sonra II. Mehmed'in ilk hükümdarlığında kazaskerliğe getirildi. İstanbul kuşatması sırasında Fatih'i sonuna kadar destekleyip, manevî moral vererek fethin gerçekleşmesinde önemli

rol oynadı. Hızır Bey'in ölümünden sonra İstanbul kadılığı yaptı. 1472'de bir düğünde padişahın solunda yer verilmesini ilmi derecesine aykırı bulduğu için Bursa'ya gidip müderrislik yaptı. Fatih daha sonra geri çağırarak 1473'de şeyhülislamlığa getirdi. 1480'de ölene kadar bu görevde bulundu. Fatih, Molla Hüsrev'i çok sevip, saygı gösterir ve ona zamanımızın "Ebu Hanifesidir" derdi.

MOLLA GÜRANİ: II. Mehmed'in hocalarındandır. Fatih tahta geçince kendisine vezaret teklif etmiş, ancak "Senin kapında hizmet edenler sonunda vezaret makamına ulaşmayı arzular. Eğer kendileri dışında bir kimsevezir olursa sana olan bağlılıkları zayıflar ve saltanatının düzeni bozulur" diyerek kabul etmemiştir. 1451'de kazasker oldu.

İstanbul kuşatmasında II. Mehmed'in istişare heyetinde bulundu. En sıkıntılı zamanlarında Fatih'i sonuna kadar destekleyip, kuşatmanın sürdürülmesi için teşvik ederek fethin gerçekleşmesinde önemli rol oynadı. Fetihten sonra Memlük sultanına gönderilen Arapça fetihnâmeyi kaleme aldı. Bursa kadılığı yaptı. 1480'de şeyhülislam oldu. 1488'de vefat etti.

FATİH DEVRİ KRONOLOJİSİ

30 Mart 1432 – Şehzade Mehmed Edirne'de dünyaya geldi.

1443 Baharı – Şehzade Mehmed Manisa valiliğine gönderildi.

Ağustos 1444 – II. Mehmed'in tahta ilk çıkışı .

18 Şubat 1451 – II. Murad'ın ölümü üzerine II. Mehmed'in ikinci defa tahta geçmesi.

Mayıs 1451 – Haziran 1451 – II. Mehmed'in Karaman seferi.

15 Eylül 1451 – Venedik'le antlaşma yapılması.

20 Kasım 1451 – Macaristan'la antlaşma yapılması.

Aralık 1451 – Fetih hazırlıklarının başlangıcı, Rumeli Hisarı için gerekli zanaatkârların, marangozların, duvarcıların getirilişi.

21 Aralık 1451 – Rodos şövalyeleri ile antlaşma yapılması.

1452 – İstanbul'un fethi için hazırlıklar, Anadolu Hisarı'nın tamiri.

Nisan-Ağustos 1452 – Rumeli Hisarını inşası.

1 Eylül 1452 – II. Mehmed'in Boğaz'dan Edirne'ye dönüşü.

1 Ekim 1452 – Turahan Bey'in Mora despotlarının Bizans'a yardımını engellemek ve güçlerini kırmak için sefere çıkması.

12 Aralık 1452 – Doğu ve Batı kiliselerinin birleşmesi için Ayasofya'da toplantı yapılarak Latin geleneklerine göre dua edilmesi.

26 Ocak 1453 – Giovanni Longo de Giustiniani 700 kişi ve 2 harp gemisi ile İstanbul'a geldi.

Şubat 1453 – Topların Edirne'den yola çıkması, Dayı Karaca Bey II. Mehmed'in emriyle İstanbul civarındaki köyleri alması.

23 Mart 1453 – Ordunun Edirne'den hareket edişi.

Nisan 1453 – İbrahim Bey komutasındaki kuvvetlerin tedbir amaçlı Arnavutluk'a gönderilmesi.

2 Nisan 1453 – Ordunun surlar önüne gelmesi.

5 Nisan 1453 – Hazırlıkların tamamlanması.

6 Nisan 1453 – Teslim görüşmesinin reddedilmesi ve kuşatmanın başlaması .

12 Nisan 1453 – Osmanlı donanması Beşiktaş ve Salı pazarı önünde toplandı.

13 Nisan 1453 – Büyükada, Tarabya ve Burgazada'daki kalelerin alınması.

15 Nisan 1453 – Osmanlı donanmasının İstanbul surları önünde toplanması, Bizans İmparatoru'na son kez gönüllü teslim teklifi yapılması.

18 Nisan 1453 – I. Umumî hücumun gerçekleşmesi.

20 Nisan 1453 – Denizde mücadele. 3 Ceneviz 1 İmparator'a ait gemi Bizans yardıma gelmesi. Osmanlı donanmasının başarısız olması.

21-22 Nisan 1453 – Gemilerin Haliç'e indirilmesi.

28 Nisan 1453 – Bizans'ın Türk donanmasının yakma girişimi ve başarısız olması.

6 Mayıs 1453 – II. Umumî hücum.

12 Mayıs 1453 – III. Umumî hücum.

23 Mayıs 1453 – Şehrin teslimi için İsfendiyaroğlu'nun elçi olarak gönderilmesi.

26 Mayıs 1453 – Macar elçi heyetinin Osmanlı ordugahına gelişi ve kuşatmanın kalkmasını talep etmeleri.

26/27 Mayıs 1453 – II. Mehmed'in harp meclisini toplaması ve kuşatmanın kaldırılması veya devamına dair tartışma ve kuşatmanın devamı kararının alınması.

27 Mayıs 1453 – Tüm orduya ana taarruz kararının bildirilmesi.

28 Mayıs 1453 – II. Mehmed'in birliklere hitap etmesi.

29 Mayıs 1453 – IV. Umumî hücum. İstanbul'un fethi, Fatih Sultan Mehmed'in öğle saatlerinde şehre girişi.

18 Haziran 1453 – Fatih Sultan Mehmed'in Edirne'ye dönüşü.

Kasım 1453 – Turahanoğlu Ömer Bey'in Mora üzerine gönderilmesi.

1454 – Hamza Paşa'nın başarısız Ege seferi (Sakız, Rodos, İstanköy).

1 Şubat 1454 – Papalığın Osmanlı aleyhine propagandaya başlaması.

1454 – Fatih Sultan Mehmed'in I. Sırbistan seferi. Sivricehisar'ın zaptı ve Semendire'nin tahrip edilmesi.

18 Nisan 1454 – Osmanlı-Venedik Barış Anlaşması.

Ekim 1454 – Turahan Bey'in Mora seferi.

1455 – İskender Bey ve Napoli kuvvetlerinin Berat şehrini kuşatması.

1455 – Fatih Sultan Mehmed'in II. Sırbistan Seferi. Boğdan'ın haraca bağlanması.

26 Temmuz 1455 – İskender Bey'in kuvvetlerinin Evrenosoğlu İsa Bey tarafından bozguna uğratılması.

1455 – Kapalıçarşı'nın çekirdeği olan Büyük Bedesten'in inşası.

1456 – Trabzon Rum İmparatorluğu'nun vergiye bağlanması.

1456 – Vlad'ın Eflak prensi oluşu.

1456 – Belgrad kuşatması.

1457 – Enez'in fethi.

1457 – Ludovico komutasındaki Haçlı donanmasının Limni, Taşoz, İmroz gibi adalara ve Anadolu sahillerine saldırması

7 Eylül 1457 – İskender Bey'in Osmanlı akıncılarını mağlup ederek daha önce Osmanlı'ya sığınan yeğeni Hamza Bey'i esir alması

1458 – Veziriazam Mahmud Paşa'nın Sırbistan, Fatih'in Mora seferi.

1458 – Yedikule'nin inşası.

1458-1459 – Eyüp cami ve türbesinin inşası.

15 Mayıs 1458 – Fatih Sultan Mehmed'in I. Mora seferi

1458 – Trabzon Rum İmparatorluğu – Akkoyunlu – Gürcistan ittifakı

1459 – Güney Mora'nın fethi. İstanbul'un fethinin manevi lideri Akşemseddin'in ölümü

1459 – Semendire'nin fethiyle Belgrad hariç bütün Sırbistan'ın Türk hakimiyeti altına girmesi. Amasra'nın Cenevizliler'den alınması.

1460 – Eflak'ın himaye altına alınması.

1460 – Fatih'in II. Mora seferi, Modon, Koron, Navarin fethi. Despotların ortadan kaldırılışı

1461 – Mora'nın Venedik'e ait birkaç kale haricinde tamamen fethedilmesi

1461 – Uzun Hasan'ın Koyulhisar'ı işgali

1461 – Papalık, Akkoyunlu, Trabzon Rum İmparatorluğu, Karamanoğulları ittiffak girişimi

1461 – İskender Bey'in Osmanlı ile anlaşma yapması, Napoli'ye yardım için gitmesi,

1461 – Fatih Sultan Mehmed'in kuzey Karadeniz seferi; Trabzon, Rum İmparatorluğu ile Candaroğulları Beyliği'nin ortadan kaldırılması.

1462 – Eflak Prensliği'nin tabiyyet altına alınması. Midilli adasının fethi.

1462 – Midilli'nin fethi

1462 – Eflak Seferi

1464 – Akkoyunlu-Venedik İttifakı

27 Nisan 1463 – İskender Bey ile Osmanlılar'ın anlaşması

1463 – İskender Bey ile Venedik ittifakı

1463 – İskender Bey'in Osmanlı toprakları olan Teselya ve Makedonya'ya saldırması

1463 – Fatih Cami'inin temelinin atılması.

1463 – Venedik'le karada ve denizde 16 yıl sürecek savaşın başlaması.

Haziran 1463 – Fatih Sultan Mehmed'in Bosna Krallığı'nı fethi.

1464 – Venedikliler'in eline geçen Mora'nın geri alması

1465 – Balaban Bey komutasındaki Osmanlı ordusunun İskender Bey tarafından bozguna uğratılması

1466 – Fatih'in İskender Bey'e karşı I. Arnavutluk Seferi. Elbasan Kalesi'nin inşası.

1466 – Fatih'in Balaban Bey'i muhafız bırakarak geri dönmesi, İskender Bey'in Venedik ve Ragusalılar'dan yardım alarak saldırıya geçmesi ve Balaban Bey'in şehid olması

1467 – Fatih'in II. Arnavutluk seferi, düşman kuvvetinin büyük ölçüde kırılması

1468 – Fatih'in Karaman seferiyle Karamanlı Beyliği'nin topraklarının Osmanlı eyaleti haline gelmesi. Toroslarda Türkmenler'in direnişe devam etmeleri

17 Ocak 1468 – Arnavutluk'un lideri İskender Bey'in ölümü

1468 – Ali ve Davud Beylerin Macaristan akını, Macarların Vidin'i yağmalaması

1469 – Veziriazam Rum Mehmed Paşa'nın Karamanoğulları'na karşı seferi.

12 Temmuz 1470 Eğriboz'un fethi

1470 – Fatih Camiii'nin tamamlanması.

1471 – Böğürdelen Kalesi'nin inşası

1471 – Alaiye Beyliği'nin ortadan kaldırılması

1471 – Venedik-Napoli İttifakı (1472'de Burgonya da katılacak)

1472 – Osmanlı topraklarına giren Akkoyunluların Tokat'ı yağmalayıp, Karaman'ı işgalleri.

Topkapı Sarayı'nın inşası.

Ağustos 1472 – Haçlı donanmasının Antalya'yı yağmalaması

13 Eylül 1472 – İzmir'in yağma edilerek yakılması

1473 – Haçlı donanması ve Karamanoğlu Kasım Bey ittifakı

11 Temmuz 1473 – Venedik-Akkoyunlu İttifakı

11 Ağustos 1473 – Osmanlıların Akkoyunluları Otlukbeli'nde mağlup etmeleri.

29 Ağustos 1473 – Şebinkarahisar Kalesi'nin fethi

1474 – Büyük Türk riyaziyecisi Ali Kuşçu'nun ölümü.

1474 – Gedik Ahmet Paşa'nın Karamanoğulları üzerine seferi

Ocak 1475 – Hadım Süleyman Paşa komutasındaki Osmanlı ordusunun Boğdan kuvvetleri karşısında bozguna uğraması

9 Haziran 1475 – Kırım'daki Ceneviz kolonilerinin fethi. Kırım Hanlığı'nın tâbiyet altına alınması.

1476 – Venedik'in Anadolu sahillerine baskını

1476 – Macarların Böğürdelen'i işgali ve Semendire'yi kuşatması, Fatih'in Boğdan'a seferi, Türk akıncılarının Macar topraklarına akını

27 Temmuz 1476 – Boğdan ordusunun bozguna uğratılması

1477- Arnavutluk ve Mora'da Osmanlı-Venedik Mücadelesi

1477 – Turahanoğlu Ömer Bey'in Venedik topraklarına akını

6 Ocak 1478 – Akkoyunluların hükümdarı Uzun Hasan'ın ölümü.

6 Haziran 1478 – Arnavutluk direnişinin merkezlerinden Akçahisar kalesinin fethi.

Mayıs 1478 – Osmanlı kuvvetlerinin İşkodra'yı kuşatması, Arnavutluk ve Mora'nın çeşitli yerlerine akın yapılması.

25 Ocak 1479 – Karada ve denizde 16 yıl süren savaşlardan sonra Osmanlı-Venedik barış antlaşmasını imzalanması.

1479 – 30-40 bini bulan Türk akıncılarının Transilvanya akını

1479 – Gedik Ahmet Paşa'nın Ayamavra, Kefalonya ve Zenta adalarını fethi

1479 – Davut Paşa komutasında Macar topraklarına akın

Ekim 1479 – Mesih Paşa komutasındaki Osmanlı donanmasının başarısız Rodos kuşatması

1479-1480 – Alaüddevle'nin Osmanlı desteği ile beyliğini geri alması ve Osmanlı- Memlük çatışması

23 Mayıs 1480 – Mesih Paşa'nın II. Rodos kuşatması teşebbüsü

28 Temmuz 1480 – Sonuç alınamadığı için Rodos kuşatmasının kaldırılması

11 Ağustos 1480 – Gedik Ahmed Paşa'nın Otranto'yu fethi

1480 – Hersek dükalığının ilhakı.

3 Mayıs 1481 Fatih Sultan Mehmed'in son seferine çıkarken Gebze'de Hünkâr Çayırı'nda vefatı.

BİBLİYOGRAFYA

1- Kaynak Eserler

Abdurrahman Sağırlı, *Mehmed bin Mehmed Er-Rûmî (Edirneli)'nin Nuhbetü't-Tevârih ve'l-Ahbâr'ı ve Târîh-i Âl-i Osman'ı*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi, İs-tanbul 2000.

Agostino Pertusi, *İstanbul'un Fethi*, I, *Çağdaşların Tanıklığı*, çev. Mahmut Şakiroğlu, İstanbul 2004.

———, *İstanbul'un Fethi*, II, *Dünyadaki Yankısı*, çev. Mahmut Şakiroğlu, İstanbul 2006.

———, *İstanbul'un Fethi*, III, *İstanbul'un Fethine Dair Neşredilmemiş ve Az Bilinen Metinler*, çev. Mahmut Şakiroğlu, İstanbul 2008.

Angiolello, *Türk Tarihi (1300-1514)*, TTK Kütüphanesi, çev. nr. 129.

Giovan Maria Angiolello, *Fatih'in İç Oğlanı Anlatıyor, Fatih Sultan Mehmet*, çev. Pınar Gökpar, İstanbul 2010.

Anonim Tevârîh-i Âl-i Osman, neşr. F. Giese, haz. Nihat Azamat, İstanbul 1992.

Anonim Osmanlı Kroniği (1299-1512), haz. Necdet Öztürk, İstanbul 2000.

Bir Yeniçerinin Hatıratı, çev. Kemal Beydilli, İstanbul 2003.

Dukas, *Bizans Tarihi*, çev. VL. Mirmiroğlu, İstanbul 1956.

Düsturnâme-i Enverî, haz. Necdet Öztürk, İstanbul 2003.

Evliya Çelebi, *Seyahatname*, I, haz. Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı, İstanbul 2008.

F. Filelfo, *Fatih Sultan Mehmed ve Françesko Filelfo*, çev. V. Mirmiroğlu, İstanbul 1956.

Feridun Ahmed Bey, *Münşeâtü's-Selâtin*, I, İstanbul 1264.

Gazavât-ı Sultân Murâd b. Mehemmed Hân İzladi ve Varna Savaşları (1443-1444) Üzerinde Anonim Gazavâtnâme, haz. Halil İnalcık-Mevlüd Oğuz, Ankara 1989.

Hadîdî, *Tevârih-i Âl-i Osman (1299-1523)*, haz. Necdet Öztürk, İstanbul 1991.

Hoca Sadeddin, *Tacü't-Tevârih*, II, İstanbul 1279.

Josaphat Barbaro, *Anadolu'ya ve İran'a Seyahat*, çev. Tufan Gündüz, İstanbul 2005.

Kritovulos, *İstanbul'un Fethi*, haz. Muzaffer Gökman, İstanbul 1967.

Mevlânâ Mehmed Neşrî, *Cihannümâ*, haz. Necdet Öztürk, İstanbul 2008.

Müneccimbaşı Ahmed b. Lütfullah, *Camiü'd-düvel, Osmanlı Tarihi (1299-1481)*, haz. Ahmet Ağırakça, İstanbul 1995.

N. Iorga, "İstanbul'un Fethi Hakkında İhmal Edilmiş Bir Kaynak", çev. Fazıl Işık-Adnan Erzi, *Belleten*, sayı: 49 (Ankara 1949), s. 83-100.

Nicolo Barbaro, *Konstantiniye Muhasarası Ruznâmesi*, çev. Şemsettin S. Diler, İstanbul 1976.

Nihal Atsız, "Fatih Sultan Mehmed'e Sunulmuş Tarihî Bir Takvim", *İstanbul Enstitüsü Dergisi*, III (İstanbul 1957), s. 17-23.

Oruç Beğ Tarihi, haz. Necdet Öztürk, İstanbul 2007.

Osmanlı Tarihleri, I, haz. Nihal Atsız vd., İstanbul 1949.

Sarıca Kemal, *Selatîn-nâme*, haz. Necdet Öztürk, Ankara 2001.

Solak-zâde Tarihi, I, haz. Vahid Çabuk, Ankara 1989.

İmamzâde Mehmed Es'ad Efendi, Değeri ve Tesiri Açısından Fetih Hadîsi ve Feth-i Kostantîniyye, (haz. Necdet Yılmaz), İstanbul 2002.

İbn Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osman, VII. Defter,* haz Şerafettin Turan, Ankara 1991.

İstanbul'un Fethinin Bizanslı Son Tanığı Yorgios Sfrancis'in Anıları- Chronicon Minus-, çev. Levent Kayapınar, İstanbul 2009.

Kıvamî, *Fetihnâme*, haz. Ceyhun Vedat Uygur, İstanbul 2007.

Künhü'l-Ahbâr, II, haz. Hüdai Şentürk, Ankara 2003.

Şehir Düştü! Bizanslı Tarihçi Françis'den İstanbul'un Fethi, çev. Kriton Dinçmen, İstanbul 1992.

Taşköprülüzâde, *Osmanlı Bilginleri (eş-Şakaiku'n-Numaniyye fi ulemai'd-Devleti'l-Osmaniyye)*, çev. Muharrem Tan, İstanbul 2007.

Tursun Bey, *Târih-i Ebü'l-Feth*, haz. Mertol Tulum, İstanbul 1977.

Uzun Hasan-Fâtih Mücadelesi Döneminde Doğu'da Venedik Elçileri, Caterino Zeno ve Ambrogio Contarini'nin Seyahatnâmeleri, çev. Tufan Gündüz, İstanbul 2006.

Yaşar Yücel-Halil Erdoğan Cengiz, "Rûhi Tarihi-Oxford Nüs-hası-Değerlendirme, Metnin Yeni Harflere Çevirisi", *Belgeler*, sayı: 18 (Ankara 992), s. 359-472.

Zorzi Dolfin, "1453 Yılında İstanbul'un Muhasara ve Zabtı", çev. Samim ve Suat Sinanoğlu, *Fatih ve İstanbul*, I/1 (İstanbul 1953), s. 19-62.

2- Vesika Neşirleri

Ahmet Ateş,"İstanbul'un Fethine Dair Fatih Sultan Mehmed Tarafından Gönderilen Mektuplar ve Bunlara Gelen Cevaplar", *Tarih Dergisi*, sayı: 7 (İstanbul 1952), s. 11-50.

Aurel Decei, "Patrik II. Gennadios Skolarios'un Fâtih Sultan Mehmed İçin Yazdığı Ortodoks İ'tikad-nâmesinin Türkçe Metni", *Fatih ve İstanbul*, I/1 (İstanbul 1953), s. 98-116.

Fatih Mehmet II Vakfiyeleri, Ankara 1938.

Kanunnâme-i Âl-i Osman, haz. Abdülkadir Özcan, İstanbul 2003.

Kanunname-i Sultani ber Muceb-i Örf-i Osmani: II. Mehmed ve II. Bayezid Devirlerine Ait Yasakname ve Kanunnameler, yay. haz. Robert Anhegger- Halil İnalcık, Ankara 1956.

Necati Lugal-Adnan Erzi, "Fatih Sultan Mehmed'in Muhtelif Seferlerine Ait Fetihnameler", *İstanbul Enstitüsü Dergisi*, III (İstanbul 1957).

Refet Yinanç, "Fatih'in Türkçe İstanbul Fetihnamesi", *Türk Dünyası Araştırmaları*, sayı : 29 (İstanbul 1984) s. 18-23.

Reşit Rahmeti Arat, "Fatih Sultan Mehmed'in Yarlığı", *Türkiyat Mecmuası*, VI (İstanbul 1939), s. 285-322.

3- Araştırmalar

Ahmet Kamil Cihan, "Fatih Dönemi Düşünce Hayatına Genel Bir Bakış", *Erciyes Ün. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sayı: 14 (Kayseri 2003), s. 119-129.

Ahmed Refik, *Fatih Sultan Mehmed ve Ressam Bellini*, haz. Önder Kaya, İstanbul 2006.

Arslan Terzioğlu, "Devrinin Kaynakları Işığında Fatih Sultan Mehmed'in Ölümü", *Tarih ve Toplum*, sayı: 115 (İstanbul 1993), s. 24-32.

Bekir Sıtkı Baykal, "Uzun Hasan'ın Osmanlılara Karşı Kat'i Mücadeleye Hazırlıkları ve Osmanlı-Akkoyunlu Harbinin Başlaması", *Belleten*, sayı: 82 (Ankara 1957), s. 261-284.

Cengiz Aydın, "Ali Kuşçu", *DİA (Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi)*, II, 408-410.

Çağatay Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, Ankara 1980.

Dorothy Vaughan, *Europe and the Turk: A Pattern of Alliances, 1350-1700*, Liverpool 1954.

Ekrem Hakkı Ayverdi, *Fatih Devri Sonlarında İstanbul Mahalleleri*, İstanbul 1958.

Erhan Afyoncu, "Otlukbeli Savaşı", *DİA*, XXXIV, 4-6,

———, *Sorularla Osmanlı İmparatorluğu*, İstanbul 2016.

———, Truva'nın İntikamı, İstanbul 2016.

Faruk Sümer, "Fâtih'in Son Seferi Hangi Devlete Karşı İdi?", *Ekrem Hakkı Ayverdi Hâtıra Kitabı*, İstanbul 1995, s. 369-372.

Fatih Sultan Mehmed'in Ölümü ve Hadiseleri Üzerine Bir Vesika, düzenleyen. A. Süheyl Ünver, İstanbul 1952.

Fatih Sultan Mehmed'e Nasihatler, haz. Abdullah Uçman, İstanbul 1976.

Ferhat Koca, "Molla Hüsrev", *DİA*, XXX, 250-254.

Feridun Nafiz Uzluk, *Fatih Sultan Mehmed Zehirlendi mi?, Eceli ile mi Öldü?*, Ankara 1965.

Feridun Dirimtekin, *İstanbul'un Fethi*, İstanbul 1976.

———, "Belgrad'ın İki Kuşatması", *İstanbul Enstitüsü Dergisi*, II (İstanbul 1956), s. 51-86.

Feridun M. Emecen, "İstanbul'un Fethi", *DİA*, XXIII, 212-220.

———, "Fatih'in Savaş Makinaları: Yürüyen Kuleler", *Tarih ve Medeniyet*, III (Mayıs l994), 24-25.

———, *İstanbul'un Fethi Olayı ve Meseleleri*, İstanbul 2003.

———, "Lanetli Şehir Düştü İstanbul'un Fethi ve Kıyamet Senaryoları", *Osmanlı Araştırmaları*, XXII (İstanbul 2003), s. 191–205.

Foti Benlisoy, "Stefanos Yerasimos ile Söyleşi-Avrupalıların Gözünde Osmanlılar", *Toplumsal Tarih*, sayı: 118 (İstanbul 2003), s. 24-29.

Franz Babinger, *Fatih Sultan Mehmed ve Zamanı*, çev. Dost Körpe, İstanbul 2002.

———, "Fatih Sultan Mehmed ve İtalya", çev. Bekir Sıtkı Baykal, *Belleten*, sayı: 65 (Ankara 1953), s. 41-82.

———, "Venedikliler'in Fâtih'i Zehirleme Teşebbüsleri", çev. M. Şevket Yazman, *Hayat-Tarih*, sayı: 4 (İstanbul 1969), s. 16-20.

Gábor Ágoston, "Avrupa'da Osmanlı Savaşları, 1453-1826", *Top, Tüfek ve Süngü, Yeniçağda Savaş Sanatı, 1453-1815*, ed. Jeremy Black, çev. Yavuz Alogan, İstanbul 2003, s. 128-153.

———, "15. Yüzyılda Batı Barut Teknolojisi ve Osmanlılar", *Toplumsal Tarih*, sayı: 18 (İstanbul 1995), s. 10-15.

Günvar Otmanbölük, "Papa II. Pius'un Fatih Sultan Mehmed'e Gönderdiği Mektup", *Hayat Tarih Mecmuası*, sayı: 5 (İstanbul-Mayıs 1977), s. 21-27.

H. J. Kisling, "II. Sultan Bâyezid'in Deniz Politikası Üzerine Düşün-celer: (1481-1512)", *Türk Kültürü*, sayı: 84 (Ankara 1969), s. 18-30.

Hakkı Dursun Yıldız, "İstanbul'un Müslümanlar Tarafından Muhasaraları", *Lâle*, I/1 (İstanbul 1982), s. 27-32.

Halil İnalcık, *Osmanlılar ve Haçlılar*, çev. Eşref Bengi Özbilen, İstanbul 2017.

———, "Mehmed II", *İA (İslam Ansiklopedisi)*, VII, 506-535.

———, "Mehmed II", *DİA*, XXVIII, 395-407.

———, "İstanbul-Türk Devri", *DİA*, 220-239.

———, "Fâtih Sultan Mehmed Tarafından İstanbul'un Yeniden İnşaası", çev. Fahri Unan, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, sayı: 3 (Samsun 1988), s. 215-225.

———, "Fatih, Fetih ve İstanbul'un Yeniden İnşası", *Dünya Kenti İstanbul*, İstanbul ts. , s. 22 -37.

———, "İstanbul'un Fethinin Yakın Sebepleri", *Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, XI (Ankara 1953), s. 345-354.

———, "Osmanlı Devletinin Yükselişi, Fatih Sultan Mehmed", *İslâm Tarihi Kültür ve Medeniyeti*, I, çev. Hulusi Yavuz, İstanbul 1988, . 301-314.

———, *Fatih Devri Üzerine Tetkikler ve Vesikalar*, I, Ankara 1987.

———, "Osmanlı Padişahı", *Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, XIII/4 (Ankara 1958), s. 68-79.

———, "Kırım Hanlığı", *DİA*, XXV, 450-458.

———, "Yeni Vesikalara Göre Kırım Hanlığının Osmanlı Tâbiliğine Girmesi ve Ahidnâme Meselesi", *Belleten*, VIII/30 (Ankara 1944), s. 185-229.

———, "Osmanlı Tarihine Toplu Bir Bakış", *Osmanlı*, I (Ankara 1999), s. 37-132.

Hans Preffermann, *Rönesans Papalarının Türklerle İşbirliği*, çev. Kemal Beydilli, İstanbul 2003.

Hasan Kazankaya, *İstanbul'un Fethi ve Fethin Karanlık Noktaları*, I-II, İstanbul 1990.

Hedda Reindl Kiel, *II. Bayezid ve Çevresi, Hükümdarın Adamları*, çev. Ali Suat Ürgüplü, İstanbul 2014.

———, "Gedik Ahmed Paşa", *DİA*, XIII, 543-544.

Hicran Yusufoğlu Akın, "II. Murad ve Fatih Sultan Mehmed'in Belgrad Kuşatmaları Üzerine Kaynak Değerlendirmesi", *X. Türk Tarih Kongresi*, IV, Ankara 1993, s. 1159-1168.

Hüseyin Dağtekin, "İstanbul'un Fethinde Kullanılan Yürür Kuleler", *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, IX/1-2 (Ankara 1951), s. 153-163.

İdris Bostan, "Baltaoğlu Süleyman Bey", *DİA*, V, 41.

İlber Ortaylı, *Osmanlı İmparatorluğu'nda İktisadi ve Sosyal Değişim Üzerine Makaleler*, I, Ankara 2000.

İlhan Erdem, "Akkoyunlu Kaynaklarına Göre Otlukbeli (Başkent) Savaşı", *OTAM*, sayı: 4 (Ankara 1993), s. 151-159.

İsmail Erünsal, *Osmanlı Kültür Tarihinin Bilinmeyenleri*, İstanbul 2014.

İsmail Hikmet Ertaylan, *Fâtih ve Fütuhatı*, I-II, İstanbul 1953.

İsmail Hami Danişmend, *Fatih'in Hayatı ve Fetih Takvimi*, I-II, İstanbul 1953-1955.

———, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, I, V, İstanbul 1971.

İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Otranto'nun Zabtından Sonra Napoli Kralı ile Dostluk Görüşmeleri", *Belleten,* sayı: 100 (Ankara 1961), s. 595-608.

———, "Fatih Sultan Mehmed'in Vefatı Üzerine Vezir İshak Paşanın II. Bâyezid'i Saltanata Davet Arizası", *Belleten*, sayı: 97 (Ankara 1961), s. 75-77.

———, "Fatih Sultan Mehmed'in Ölümü", *Belleten,* sayı: 134 (Ankara 1970), s. 231-234.

———, "Fatih Sultan Mehmed'in Ölümü", *Belleten,* sayı: 155 (Ankara 1975), s. 473-482.

———, "Fatih Sultan Mehmed'in Vezir-i Âzamlarından Mahmud Paşa ile Şehzade Mustafa'nın Arası Neden açılmıştı?", *Belleten*, sayı: 112 (Ankara 1964), s. 719-728.

———, Çandarlı Vezir Ailesi, Ankara 1986.

İstanbul Armağanı, I, Fetih ve Fatih, haz. Mustafa Armağan, İstanbul 1995.

John E.Woods, *Akkoyunlular Aşiret, Konfederasyon, İmparatorluk 15. Yüzyıl Türk-İran Siyaseti Üzerine Bir İnceleme*, çev. Sibel Özbudun, İstanbul 1993.

Julian Raby, "Mehmed the Conqueror's Greek Scriptorium", *Dumbarton Oaks Papers*, XXXVII (1983), s. 15–34.

———, "Cyriacus of Ancona and the Ottoman Sultan Mehmed II", *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes*, LXIII (1980), s. 242-246.

———, A Sultan of Paradox: Mehmed the Conqueror as a Patron of the Arts", *Oxford Art Journal*, V/1 (1982), s. 3-8

Kenneth Setton, *The Papacy and the Levant, 1204-1571*, II-III, Philadelphia 1978.

Konstantinos Giakoumis, "Osmanlıların Otranto ve Apulia Seferi (1480-1481)", *Türkler, IX,* ed. H. C. Güzel-K. Çiçek- S. Koca, Ankara 2002, s. 373-382.

M. Kâmil Yaşaroğlu, "Molla Gürani", *DİA*, XXX, 248-250.

Mahmut Ak - Fahamettin Başar, *İstanbul'un Fetih Günlüğü*, İstanbul 2003.

Margaret Meserve, *Türk,* çev. Mehmet Tanju Akad, İstanbul 2011.

Melville Jones, *Yedi Çağdaş Rivayet, 1453 İstanbul Kuşatması*, çev. Cengiz Tomar, İstanbul 2008.

Mustafa Cezar vd., *Mufassal Osmanlı Tarihi*, II, İstanbul 1958.

Mustafa Soykut, "Tarihi Perspektiften İtalyan Şarkiyatçıları ve Türkologları", *Doğu-Batı*, sayı: 20 (Ankara 2002), s. 41-84.

Muzaffer Doğan, "Afyon Çeken Şehzade Evliya Gibi Padişah Oldu", *Hürriyet-Tarih*, 16 Temmuz 2003.

Nancy Bisaha, *Doğu'nun ve Batı'nın Yaratılışı*, çev. Melek Dosay Gökdoğan, İstanbul 2012.

Naşid Baylav, "Vesikalar Işığı Altında Fatih Zehirlendi", *Tarih Dünyası*, sayı: 3, (İstanbul 1965).

Nicolae Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, II, çev. Nilüfer Epçeli, İstanbul 2005.

Nicolas Vatin, *Rodos Şövalyeleri ve Osmanlılar: Doğu Akdeniz'de Savaş Diplomasi ve Korsanlık: 1480-1522*, çev. Tülin Altınova, İstanbul 2004.

Norman Housley, *Haçlı Seferleri ve Osmanlı Tehdidi*, çev. Mehmet Moralı, İstanbul 2016.

Orhan F. Köprülü-Mustafa Uzun, "Akşemseddin", *DİA*, II, 299-302.

Osmanlılar ve Ölüm, yay. G. Veinstein, çev. Ela Güntekin, İstanbul 2007.

Robert Schwoebel, *Hilalin Gölgesi, Rönesans'ta Türk İmajı (1453-1512)*, çev. Eşref Bengi Özbilen, İstanbul 2013.

Salim Aydüz, "Fatih Sultan Mehmed Devri Ateşli Silah Teknolojisi", *Yeni Ümit*, sayı: 66, İstanbul 2004.

———, *Tophâne-i Âmire ve Top Döküm Teknolojisi*, Ankara 2006.

Selahattin Tansel, *Osmanlı Kaynaklarına Göre Fatih Sultan Mehmed'in Siyasi ve Askeri Faaliyetleri*, Ankara 1971.

Semavi Eyice, "Fethiye Cami ", *DİA*, XII, 460-462

Stefan Zweig, "Bizans'ın Fethi", *Yıldızının Parladığı Anlar*, çev. Burhan Arpad, Ankara tsz., s. 3-27.

Stefanos Yerasimos, *Kostantiniye ve Ayasofya Efsaneleri*, İstanbul 1993.

———, "Rönesans Aydınlarının Türklere Bakışı", *Toplumsal Tarih*, sayı: 116 (İstanbul 2003), s. 68-72.

Steven Runciman, *Konstantiniyye Düştü*, çev. Derin Türkömer, İstanbul 1972.

Süheyl Ünver, *İlim ve Saltanat Tarihimizde Türkler ve Fâtih*, Ankara 2002.

Şehabeddin Tekindağ, *Fatih'den III. Murad'a Kadar Osmanlı Tarihi (1451-1574)*, Ders Notları, İstanbul 1977.

———, "İstanbul Kuşatmasında İki Önemli Olay", *Tarih Dergisi*, sayı: 33 (İstanbul 1980-81), s. 1-6.

———, "II. Bâyezid'in Tahta Çıkışı Sırasında İstanbul'da Vukua Gelen Hadiseler", *Tarih Dergisi*, sayı: 14 (İstanbul 1959), s. 85-96.

———, "Fatih'in Ölümü Meselesi", *Tarih Dergisi*, sayı: 21 (İstanbul 1966), s. 95-108.

———, "Mahmud Paşa", *DİA*, XXVII, 376–378.

Şerafettin Turan, "Fatih Sultan Mehmed-Uzun Hasan Mücadelesi ve Venedik", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, III/5-6 (Ankara 1966), s. 63-118.

———, "Fatih'in İtalya Seferi", *Vakıflar Dergisi*, IV (Ankara 1958), s. 139–147.

Tarih Boyunca İstanbul Semineri, İstanbul 1989.

Tayyib Gökbilgin, "İstanbul'un Fethi", *İA*, V/2, 1185-1189.

Theoharis Ph. Stavrides, *The Ottoman Grand Vezir Mahmud Pasha Angelovic (1453-1474)*, Harvard 1996.

Turgut Akpınar, "Fatih'in Teşkilât Kanunnâmesinin Mevsukiyetinden Şüpheler ve Bunlar Üzerinde Bazı Düşünceler", *Beşinci Milletlerarası Türkoloji Kongresi, III Türk Tarihi*, I, İstanbul 1986, s. 17-24.

———, "Fatih Sultan Mehmed'in Ölümündeki Esrar: Fatih Zehirlendi mi?", *Tarih ve Toplum*, sayı: 111 (İstanbul 1993), s. 30-36.

Uğur Demir, "TSE Damgalı Padişah Mumyası Bir Başkadır, Halis Pastırmayı Andırır", *Hürriyet-Tarih*, 8 Aralık 2004.

Zeynep Dramalı, *Tarihi Tersten Okumak*, İstanbul 2004.

Yavuz Ercan, *Osmanlı Yönetiminde Gayrimüslimler*, Ankara 2001.

Yücel Öztürk, Osmanlı *Hakimiyetinde Kefe (1475–1600)*, Ankara 2000.

Johann Wilhelm Zinkeisen, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, I-II, çev. Nilüfer Epçeli, İstanbul 2011.

1. Uluslararası İstanbul'un Fethi Konferansı (24-25 Mayıs 1996), İstanbul 1997.

YEDİTEPE

BİR CİHAN HÜKÜMDARI

FATİH SULTAN MEHMED

Hem Doğu hem de Batı kültürüne aşina olan Fatih Sultan Mehmed, Yunanlı Diyojen'i, Herodot'u, Romalı tarihçiler Livius ve Rufus'u, Büyük İskender'in, papaların, imparatorların, Fransa krallarının ve Lombardlar'ın vekayinamelerini okumuştu. Sezar'ı, İskender'i, Anibal'i, Afrikalı Scipio'yu, Pyrhus'u ve Keykavus'u aşmak niyetinde olduğunu söylerdi.

İmparatorluğu'nun gerçek kurucusu olan Fatih Sultan Mehmed döneminde Osmanlı Devleti bir dünya gücü hâline geldi. Fatih'in hükümdarlık dönemi tarihçilikten edebiyata, mimariden medrese eğitimine, bürokrasiden saray idaresine kadar birçok alanda klasikleşmenin başlangıcıdır. Kendisinden sonraki dönemin siyasî, idarî ve hukukî yapısını şekillendiren bir hükümdardır. Bu eserde bir cihan hükümdarının renkli şahsiyetini ve fetihlerini bulacaksınız.

yeditepeyayinevi.com
/ yeditepekitap
/ yeditepekitap
/ yeditepeyayinevi

9 786052 070390